

**OSMANLI DEVLETİ'NDE SPOR HAREKETLERİ VE
TEŞKİLATLANMA YAPISI**

SERRANUR AKBAL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SPOR YÖNETİCİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. SELAHATTİN AKPINAR**

DÜZCE, 2025

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DEVLETİ'İNDE SPOR HAREKETLERİ VE
TEŞKİLATLANMA YAPISI

Serranur AKBAL tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Selahattin AKPINAR

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Selahattin AKPINAR

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Hande BABA KAYA

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Cihan AYHAN

Sakarya Uygulamalı Bilimler

Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 01/10/2025

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

01/10/2025

Serranur AKBAL

ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI

01/10/2025

Bu tez çalışmasını hazırlarken (ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim. Tezimin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından (örn: dil çevirisi, bilimsel makaleye erişim vb.) desteği aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Serranur AKBAL

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans öğrenimim süresince ve bu tezin hazırlanması aşamasında, bilgi, deneyim ve yönlendirmeleriyle her zaman yanımda olan, değerli danışmanım Prof. Dr. Selahattin AKPINAR'a en derin şükranlarımı sunarım. Kendisi, bilimsel rehberliği, yapıcı eleştirileri ve motive edici yaklaşımıyla bu çalışmanın gerçekleşmesinde vazgeçilmez bir katkı sağlamıştır.

Ayrıca, tez süresince akademik tartışmaları ve fikirleriyle beni yönlendiren değerli doktora öğrencisi Recep Mehmet GÖRÜNÜ 'ye teşekkür ederim. Katkıları, çalışmanın düşünsel derinliğini artırmada önemli olmuştur.

Destekleriyle her zaman yanımda olan aileme de teşekkürlerimi sunarım.

01/10/2025

Serranur AKBAL

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	X
KISALTMALAR.....	XI
ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIV
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	6
2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN TEMEL UNSURLARI	6
2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SARAY TEŞKİLATI	8
2.3. OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI.....	8
2.3.1. Kapıkulu Ocakları	8
2.3.2. Eyalet Askeri Teşkilatı	9
2.3.2.1. Tımar Sistemi ve Tımarlı Sipahiler.....	9
2.3.2.2. Akıncılar ve Azaplar	10
2.3.2.3. Sekbanlar ve Deliler	10
2.4. OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ VE İLMİYE TEŞKİLATI	11
2.4.1. Kadılık	11
2.4.2. Şeyhülislam.....	12
2.4.3. Kazasker	12
2.5. OSMANLI VAKIF TEŞKİLATLANMASI.....	13
2.5.1. Vakfiye ve Vakıf Görevlileri	14
2.5.2. Vakıfların Fonksiyonları	15
2.6. OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER VE İSLAHAT HAREKETLERİ	15
2.6.1. 18. Ve 19. Yüzyılda Askeri Alanda Yapılan İslahat Hareketleri ve Beden Eğitimi Faaliyetleri	19
2.6.2. Eğitim Alanında yapılan İslahat Hareketleri ve Beden Eğitimi Faaliyetleri	21
3. YÖNTEM.....	25
3.1. VERİ KAYNAĞI	26
3.2. VERİLERİN TOPLANMASI	26
3.3. VERİLERİN ANALİZİ	26
3.4. FARKLI AŞAMALARDAN BİLGİ AKIŞI (PRİZMA BEYANI).....	28
4. BULGULAR.....	30
4.1. ATLI SPORLAR CÜNDİLİK VE AT ÜZERİNDE OYNANAN OYUNLAR	30
4.1.1. Cirit	32
4.1.2. At Yarışları Ve Binicilik Teşkilatlanmaları.....	34
4.1.2.1. Dersaadet Jokey Kulüp-Cemiyeti Sipahiye-1864	36
4.1.2.2. Islâh-ı Nesl-i Feres Cemiyeti -1912.....	38
4.1.2.3. Sipahiler Ocağı -1913	44
4.2. OKÇULUK.....	46
4.2.1. Menzil Okçuluğu.....	48

4.2.1.1.	Kemankeş Olma Kuralları ve Kabza Almak	50
4.2.1.2.	Ok Meydanı ve Okçular Tekkesi	52
4.2.1.3.	Ok Meydanının Gelirleri	53
4.2.1.4.	Okmeydanı'nda Görev Alanlar	54
4.2.1.5.	Atıcılar Kanunnamesi	55
4.2.	KILIÇ, KALKAN VE MATRAK	56
4.3.	AVCILIK	57
4.3.1.	Avcılık ile İlgili Kuruluşlar	59
4.3.1.1.	Avcılıkla İlgili Yasal Düzenlemeler	61
4.3.	ATICILIK.....	66
4.4.	GÜREŞ.....	69
4.4.1.	Saray Dışında Güreşler	69
4.4.1.1.	Güreşçi Tekkeleri ve Güreş Tekkelerinin Teşkilatı	70
4.4.2.	Saray İçerisinde Güreşler.....	72
4.4.2.1.	Huzur Güreşleri.....	72
4.4.2.2.	Enderun ve Birunda Güreşin Yeri	75
4.4.3.	19.Yüzyıl Sonrası Güreş ve Güreşçiler	76
4.5.	YÜZME VE DENİZ SPORLARI	80
4.5.1.	Osmanlı Donanma Cemiyeti.....	84
4.5.2.	Osmanlı Denizcilik Yurdu	84
4.5.3.	Kürek ve Kayık Yarışları	86
4.6.	ATLETİZM	90
4.7.	JİMNASTİK.....	92
4.8.	İZCİLİK	98
4.9.	BİSİKLET	100
4.10.	BOKS	104
4.11.	GOLF VE HOKEY	106
4.12.	TENİS VE VOLEYBOL.....	107
4.13.	FUTBOL	109
4.13.1.	Osmanlı Devleti'nde Futbol Ligleri ve Futbol Birlikleri.....	111
4.13.1.1.	İstanbul Futbol Ligi 1903-1910.....	112
4.13.1.2.	İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (1910-1914)	114
4.13.1.3.	Cuma Ligi (1913-1915)	115
4.13.1.4.	Cuma Birliği Ligi (1915-1922).....	116
4.13.1.5.	Türk İdman Birliği (1919-1922).....	116
4.13.1.6.	Pazar Ligi (1920-1922)	117
4.13.1.7.	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)	117
4.14.	OSMANLI DEVLETİ'NDE KURULAN SPOR KULÜPLERİ..	118
4.14.1.	Azınlıklar Tarafından Kurulan Spor Kulüpleri.....	120
4.14.2.	Türkler Tarafından Kurulan Spor Kulüpleri	123
4.15.	OSMANLI DEVLETİ'NDE SPOR İLE İLGİLİ CEMİYETLER	
DERNEKLER		124
4.15.1.	Müdafaa-İ Milliye Cemiyeti.....	124
4.15.2.	Türk Gücü Derneği.....	125
4.15.3.	İzciler Ocağı.....	127
4.15.4.	Osmanlı Güç Dernekleri	129
4.15.5.	Osmanlı Genç Dernekleri.....	131
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	138
6.	KAYNAKÇA.....	143
7.	EKLER.....	164

7.1.	EK1: SADRAZAMIN OKÇULARA KABZA VERME TÖRENİNE KATILMASI.....	164
7.5.	EK2: KONYA'DA YAPILACAK OLAN AT, EŞEK, BİSİKLET VE ÇUVAL YARIŞLARI PROGRAMLARI.....	165
7.3.	EK-3: KIBRIS'TAKİ ASKERLERİN ATICILIK TALİMLERİ.....	168
7.4.	EK 4: AMERİKA'DAN YÜZME ALETİ GETİRİLMESİ.....	169
7.5.	EK5: MİRİ AVCILARININ VERGİDEN MUAFI.....	170
7.6.	EK 6: MEKTEB-i HARBİYEDE JİMNASTİK VE ESKRİM DERSLERİNİN VERİLMESİ	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ÖZGEÇMİŞ.....		

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Prizma Beyanı..... 28

KISALTMALAR

BCA.	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
BEO.	Bâb-ı Âlî Evrak Odası
BOA.	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
C. BH.	Cevdet Tasnifi Bahriye
C. EV.	Cevdet Tasnifi Evkâf
C. SM.	Cevdet Tasnifi Saray Mesalihi
DH. İD.	Dahiliye Nezareti İdare
DH. KMS.	Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus
DH. MKT.	Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî
DH. MUİ.	Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye Kalemî
DH. UMVM.	Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye ve Vilâyât
HAT.	Hatt-ı Hümayûn
HR. TO.	Hariciye Nezâreti Tercüme Odası
İ. DH.	İrade Dahiliye
İ. DUİT.	İrade Dosya Usulü İradeler Tasnifi
İ. OM.	İrade Orman ve Maadin
İ. ŞD.	İrade Şûrâ-yı Devlet
İ. TAL.	İrade Taltifat
MF. MKT.	Maârif Nezareti Mektubî Kalemî
MV.	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
ŞD.	Şûrâ-yı Devlet
TS. MA. d.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TS. MA. e.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
Y. EE. KP.	Yıldız Esas Evrakı Kâmil Paşa Evrakı

Y. MTV. Yıldız Mütenevvi Maruzat
Y. PRK. ASK. Yıldız Perakende Askeri Maruzat
Y. PRK. M. Yıldız Perakende Müteferrik
Y. PRK. ZB. Yıldız Perakende Zabtiye Nezareti Maruzatı
ZB. Zabtiye Nezareti

ÖZET

OSMANLI DEVLETİ'NDE SPOR HAREKETLERİ VE TEŞKİLATLANMA YAPISI

Serranur AKBAL

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Selahattin AKPINAR

Ekim 2025, 171 sayfa

Osmanlı Devleti'nde spor, sadece fiziksel güçlenme değil, aynı zamanda disiplinli bir yaşamın, cesaretin ve dayanıklılığın sembolü olarak görülmektedir. Askerî eğitimle iç içe geçen spor faaliyetleri, devletin bekası için hayati önem taşımaktadır.[6] Okçuluk, binicilik atıcılık ve güreş gibi sporlar, Osmanlı ordusunun temelini oluşturan yeniçerilerin eğitiminde başvurulan yöntemler olarak görülmektedir. Geleneksel sporlar, sadece fiziksel güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda askerî disiplin ve milli birlik duygusunu güçlendirerek devletin bekasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu sayede Osmanlı, uzun yıllar boyunca bölgesinde güçlü bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Batı'dan gelen modern sporlar da Osmanlı topraklarında yer etmeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı devletinde yer alan spor branşlarını ve spor hareketlerini inceleyerek spor hareketlerinde yaşanan gelişmeleri ve teşkilatlanmasını tarihsel süreç içerisinde değerlendirmektir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin spor teşkilatlanmasıyla günümüz Türkiye'sindeki spor branşlarının, derneklerin ve kulüplerin kökenlerine ışık tutmak ve geçmişten hareketle bugünün daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel veri kaynağını, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan Osmanlı dönemine ait belgeler oluşturmaktadır. Çalışmaya dâhil edilecek belgeler belirlenirken araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olmasına, içerdiği bilgilerin güvenilirliğine ve tarihsel bağlam açısından temsil edici nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, arşiv belgeleri, araştırma sorularına uygun şekilde taranmış, spor faaliyetleri, teşkilatlanma biçimleri ve kurumsal yapılarla ilgili kayıtlar sistematik olarak seçilmiştir. Veri kaynaklarından toplanan tüm belgelerde yer alan kavramlar, olaylar ve kurumlar belirlenmiş, ardından bu veriler belirli kategoriler (spor branşları) altında toplanarak anlamlı bir bütün oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Spor, Teşkilatlanma, Spor Tarihi

ABSTRACT

SPORTS MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE

Serranur AKBAL

Düzce University
Graduate School, Department of Sports Management
Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Selahattin AKPINAR

October 2025, 171 pages

In the Ottoman Empire, sports were not merely seen as a way to build physical strength but also as a symbol of a disciplined life, courage, and endurance. Sports activities, which were integrated with military training, were considered vital for the survival of the state. [6] Sports such as archery, horsemanship, shooting, and wrestling were methods used in the training of the Janissaries, who formed the backbone of the Ottoman army. Traditional sports not only strengthened the body but also contributed significantly to the state's survival by reinforcing military discipline and a sense of national unity. This allowed the Ottoman Empire to remain a powerful state in its region for many years. With the proclamation of the Second Constitutional Era, modern sports from the West also began to take hold in Ottoman lands. The purpose of this study is to examine the sports branches and movements in the Ottoman Empire and to evaluate the developments and organization of sports movements throughout a historical process. It also aims to shed light on the origins of today's sports branches, associations, and clubs in Turkey by tracing them back to the Ottoman sports organization, thereby allowing for a better understanding of the present through the past. The research was conducted using a qualitative research approach with a document analysis method. The primary data source for the research consists of Ottoman-era documents found in the Presidential Archives of the Republic of Turkey. When selecting the documents to be included in the study, care was taken to ensure they were directly related to the research topic, that the information they contained was reliable, and that they were representative in terms of historical context. The archival documents from the Presidential Archives of the Republic of Turkey were scanned in accordance with the research questions, and records related to sports activities, forms of organization, and institutional structures were systematically selected. Concepts, events, and institutions found in all documents collected from the data sources were identified. These data were then grouped under specific categories (sports branches) to form a meaningful whole.

Keywords: Ottoman, Sports, Organization, Sports History

1. GİRİŞ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü yitirmesi ile Anadolu'da Türkmenler, beylikler adı verilen küçük devletçikler halinde yaşamaya başlamışlardır. Bu beylikler, bir devletin ihtiyaç duyduğu tüm kurumsal, adli, askeri ve ekonomik yapılara sahiptir. Bu beylikler arasında yer alan Kayı boyu Moğol istilası üzerine Horasan'dan göç ederek Ahlat, Erzincan ve Amasya gibi şehirleri geçmiştir. Daha sonra Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından Ankara civarındaki Karacadağ bölgesi iskân olarak Kayı boyu beyi Ertuğrul Gaziye verilmiştir. Anadolu'da gerçekleştirilen akınlar ve savaşlarda elde edilen zaferler, Ertuğrul Gazi ve ordusunun ününü artırmıştır. Bu başarıların ardından Karacahisar ve Söğüt'e yapılan seferler de zaferle sonuçlanmış ve her iki bölgeye de hakimiyet kurulmuştur. Bu durum Selçuklu Sultanının dikkatini çekmiş ve Osmanlı Beyliği'nin ilk başkenti olacak olan Söğüt ve çevresi Ertuğrul Gazi'ye yurt olarak verilmiştir [1].

Anadolu'nun batı sınırında yer alan Söğüt ve Domaniç'e yerleşen Ertuğrul Bey'e, Selçuklular tarafından "uç beyliği" yani sınır muhafızlığı görevi verilmiştir. Bu görev, Bizans'a karşı mücadeleyi ve bölgenin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Ertuğrul Gazi, Söğüt'e yerleştikten sonra Bizans'a karşı mücadeleyi sürdürürken, komşu Rum beylikleri ile de dostluk ilişkileri kurmayı ihmal etmemiş, bu sayede hem siyasi hem de ticari açıdan güçlenmiştir. Kışları Söğüt'te, yazları ise Domaniç'te konaklayan Ertuğrul Bey, zamanla beyliğini daha da büyüterek ve güçlendirerek Osmanlı Devleti'nin temellerini atmıştır. Çobanoğulları'na bağlı olan Kayı boyunda, Osman Gazi, 1281 yılında babası Ertuğrul Gazi'nin vefatı üzerine uç beyi olmuştur. Devletin kuruluşunun ikinci aşamasında Osman Gazi, Karacahisar'ı fethetmiş, böylece Osman Bey Selçuklu sınırları ötesinde geniş bir bölgeyi ele geçirerek, birçok şehir ve kaleye hükmeden bir bey haline gelmiştir [2] [3] [4].

1302 yılındaki Bapheus Savaşı (Koyunhisar), Osmanlı'nın Bizans'a karşı kazandığı ilk büyük zafer olmuştur [5] [3]. Dönem içerisinde değerlendirildiğinde Osmanlı beyliği,

Anadolu'da oluşan diğer beylikler gibi patrimonyal devlet tipiyle oluřmuřtur¹ [6]. Osmanlı Devleti başarılı fetih politikalarından sonra hızlı bir büyüme ve güçlenme sürecine girmiş, Balkanlar ve Anadolu'da yeni topraklar fethederek Avrupa'da önemli bir güç haline gelmiştir. 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti en parlak dönemini yaşamış ve üç kıtada hüküm süren bir imparatorluk haline gelmiştir. Ancak 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti duraklama ve gerileme dönemine girmiştir. 17. yüzyılda başlayan duraklama döneminde Osmanlı Devleti toprak kaybetmeye başlamış, Avrupa'daki devletler karşısında güçten düşmüştür. 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan reformlar imparatorluğu kurtarmaya yetmemiştir [7]. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla birlikte; askeri, ticari, eğitim gibi pek çok alanda yeni düzenlemeler yapılmış bu düzenlemelerin içerisinde sporda yerini almıştır. Spor alanındaki teşkilatlanma yapısı, sporcuya sağlanan olanaklar, değişik spor branşlarına katılımlar, sporcu sayısındaki artış gibi unsurlar Osmanlı Devleti'nde spor alanında yaşanan önemli gelişmelerdir. Günümüzde ölkemizde faaliyette olan pek çok sportif branşın ve teşkilatlanmasının temelini Osmanlı Devleti'nden devraldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nde sporun kurumsal yapısını, geleneksel ve modern spor branşlarının gelişim süreçlerini tarihsel bir bakış açısıyla ele alarak Türk Spor Tarihi literatürüne katkı sağlamaktır.

Osmanlı spor tarihine ilişkin mevcut literatürde çalışmaların çoğunlukla belirli branşlar veya dönemlerle sınırlı kaldığını görölmektedir. Bu parçalı yaklaşımlar, sporun Osmanlı toplumundaki çok boyutlu işlevini tam olarak ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, sporu yalnızca bir oyun veya askeri talim aracı olarak değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve kurumsal bir olgu olarak ele alan kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmanın yapılma nedeni de söz konusu boşluğun doldurulması ve Osmanlı Devleti'nde sporun bütöncöl bir çerçevede değerlendirilmesidir.

Osmanlı spor tarihine dair akademik çalışmaların çoğunun belirli branşlara (özellikle cirit, güreş ve okçuluk) odaklanmış olmasıdır. Bu tez, Osmanlı'daki sporun yalnızca branş düzeyinde değil, teşkilatlanma, kurumlaşma ve toplumsal işlevleri açısından ele alınması

¹ Patrimonyal tanımında ölk, reaya hanedan kurucusunun atadan mirası ve mülkü olarak değerlendirilir.

yönüyle özgün bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, günümüz spor kurum ve branşlarının tarihsel arka planını ortaya koyarak modern spor anlayışının kökenlerini açıklamaktadır.

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırma yöntemi olarak literatür taraması ve doküman ve içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri, kronikler, ve spor tarihi üzerine yapılmış akademik araştırmalar incelenmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri'nden elde edilen belgeler de araştırmaya dâhil edilerek Osmanlı döneminde spora dair özgün bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışma, tarih disiplininde yaygın olarak kullanılan ve Osmanlı spor tarihine özgün katkılar sunan çeşitli metodolojik yaklaşımların bir arada uygulandığı karma yöntemli bir araştırmadır. Öncelikle, mikro tarih yaklaşımı kapsamında, belirli spor etkinlikleri ve törenler gibi somut olaylar detaylı ve derinlemesine incelenmiştir. Mikro tarih, küçük ölçekli tarihsel vakalar üzerinden daha geniş sosyal ve kültürel yapıları anlamaya odaklanan bir yöntemdir [8].

Bunun yanı sıra, sosyo-kültürel tarih perspektifiyle, sporun Osmanlı toplumundaki toplumsal, kültürel ve ritüel işlevleri ele alınmıştır. Bu yaklaşım, tarihsel olayları yalnızca siyasi veya ekonomik bağlamda değil, aynı zamanda toplumun gündelik yaşamı ve kültürel pratikleri çerçevesinde değerlendirmeyi mümkün kılar [8].

Araştırmanın sınırlıkları, incelenen konunun yalnızca Osmanlı Devleti ile sınırlı olmasıdır. Bu bağlamda, modern sporların gelişimi esasen Cumhuriyet dönemiyle birlikte hız kazandığından, Osmanlı döneminde bu sporlara dair belgelere sınırlı ölçüde ulaşılmıştır. Buna karşın, geleneksel spor dallarına ilişkin daha fazla belge ve kaynak mevcuttur. Araştırmada belgeler kronolojik olarak incelenmeye çalışılmış, ancak bazı dönemlerde kaynak eksiklikleri nedeniyle zaman zaman kopukluklar yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde sporun tarihsel gelişimi ve toplumsal yapısı üzerine yapılan çalışmalar genellikle belirli branşlara ya da geniş dönemsel anlatılara odaklanmaktadır. Bu alandaki öncü eserlerden biri olan Atıf Kahraman'ın Osmanlı Devleti'nde Spor adlı çalışması, Osmanlı'da cirit, güreş, okçuluk ve özellikle atçılık-binicilik gibi spor faaliyetlerini ayrıntılı biçimde ele alarak sporun toplumsal ve kültürel boyutlarını ortaya koymuştur. Ünsal Yücel'in Türk Okçuluğu isimli eseri ise okçuluğu teknik özellikleri, ritüelleri ve sanatsal yönleriyle derinlemesine inceleyen temel bir kaynak niteliğindedir. Her iki eser de Osmanlı spor tarihi araştırmaları açısından vazgeçilmez başvuru kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Yakın dönemde Doç. Dr. Yunus Emre Kayakara'nın Erken

Dönemden Moderniteye Spor Tarihi adlı çalışması, sporun eski medeniyetlerden modern ulus-devlet yapısına uzanan serüvenini disiplinler arası bir bakış açısıyla ele almış; Osmanlı'yı ise toplumsal modernleşme ve milliyetçi projeler bağlamında genel hatlarıyla değerlendirmiştir.

Bunların yanı sıra, Sabri Öz Çakır'ın II. Meşrutiyet Dönemi beden eğitimindeki çağdaş dönüşümleri konu alan çalışması, beden eğitiminin kurumsallaşması, öğretmen yetiştirme süreçleri, hukuki altyapı, müfredat, malzeme kullanımı, bayramlar ve paramiliter gençlik örgütleri üzerindeki etkileri ayrıntılı şekilde incelemiştir. Bayram Ali Sivaz ise İttihat ve Terakki Partisi'nin beden eğitimi ve spor politikalarını, kulüp-dernek faaliyetleri, paramiliter örgütlenme ve ulus inşası ekseninde analiz etmiş, sporun devlet politikası içindeki ideolojik ve yapısal işlevine odaklanmıştır.

Ayrıca, Zafer Toprak ve Gökhan Uzgören'in izcilik ve gençlik teşkilatları üzerine çalışmaları, Osmanlı'daki paramiliter gençlik örgütlerinin tarihsel gelişimi ve işleyişine ışık tutmakta; bu alandaki literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Sanem Yamak'ın gençlik teşkilatları ve beden eğitimi ilişkisini ele alan kapsamlı araştırması ise İttihat ve Terakki dönemindeki sosyal politikaların gençlik üzerindeki etkilerini detaylandırmaktadır. Öte yandan, Kurthan Fişek ve Akın Yiğit gibi araştırmacılar, sporun siyasetle kesiştiği alanları ve beden eğitiminin biyopolitik yönlerini inceleyerek, sporun Türkiye'de modernleşme sürecindeki rolünü farklı açılardan tartışmışlardır.

Osmanlı'nın ilk yıllarından yıkılışına kadar gerçekleşen teşkilatlanma hareketleri, spor organizasyonları ve spor örgütlenmelerine değinen bu araştırma, diğer çalışmalardan farklı olarak spordaki branş bazlı politika ve uygulamalara özellikle odaklanmaktadır.

Osmanlı'nın erken dönemlerinden itibaren sporun, yalnızca bireysel fiziksel faaliyetlerin ötesinde, devletin sosyal, siyasal ve kültürel hedeflerine hizmet eden çok boyutlu bir olgu olarak ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda, sporun amacı ve işlevi; devletin spora verdiği önem, sporcuya sağlanan destek ve teşvik mekanizmaları ile toplumsal yapılar içerisindeki yeri ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca, sporun diplomasi sahasında da bir araç olarak kullanıldığı; örneğin, önemli misafirlerin karşılanmasında cirit gibi geleneksel oyunların sergilenmesi gibi örneklerle somutlaştırılmıştır. Ayrıca, Osmanlı'da gerçekleşen spor programlarına dair somut örnekler sunmak amacıyla güreş müsabakası programları ve Sadrazam'ın okçuların kabza alma törenine katılımı gibi, devlet erkânıyla spor arasındaki ilişkiyi gösteren önemli olaylar incelenmiştir. At yarışları

organizasyonlarının nasıl düzenlendiğine dair ayrıntılı bilgilerle de dönemin spor teşkilatlanmalarına ışık tutulmuş, böylece sporun hem toplumsal hem de devlet düzeyindeki işleyişine farklı açılardan odaklanılmıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sporun, gençlik teşkilatları ve paramiliter örgütlenmelerle iç içe geçerek modernleşme ve ulus inşa sürecine paralel olarak yeni işlevler kazandığı, sporun bir paramiliter unsur haline dönüştüğü süreç incelenmiştir.

Bu çalışma, mevcut literatürdeki parçalı yaklaşımları aşarak Osmanlı Devleti'nde sporu branş temelli incelemelerin ötesinde, hem teşkilatlanma hem de sosyal-kültürel işlevleri üzerinden, Osmanlı Devleti'nin spor faaliyetlerini kuruluşundan yıkılışına kadar bütüncül biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece, Osmanlı sporunu yalnızca bir askeri eğitim aracı ya da modernleşme politikalarının yansıması olarak değil; aynı zamanda toplumun kültürel yapısını, sosyal ilişkilerini ve kimlik inşa süreçlerini şekillendiren çok yönlü bir alan olarak analiz etmektedir.

Çalışmanın literatüre katkıları şu şekilde özetlenebilir:

Osmanlı spor literatüründe daha çok branş veya dönem odaklı yaklaşımın yanı sıra sporu toplumsal, kültürel ve kurumsal yönleriyle birlikte ele alarak bütüncül bir perspektif sunulmaktadır.

Geleneksel sporların kültürel miras boyutunu vurgularken, modern sporların sınırlı gelişimini de tarihsel bağlama yerleştirmekte, böylece gelenekten moderne geçiş sürecini açıklaması hedeflenmektedir.

Çalışmada kullanılan arşiv belgeleri, mevcut literatürde genellikle ikincil kaynaklara dayanan bilgilerin ötesine geçerek Osmanlı spor tarihine özgün katkılar sağlaması beklenmektedir.

Sporun yalnızca fiziki ve askeri boyutunu değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme, kültürel aktarım ve siyasal temsil işlevlerini incelemesiyle literatürdeki boşluğu doldurması amaçlanmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN TEMEL UNSURLARI

Gaza, genel anlamda düşmanla savaşmak olarak tanımlanır. Gaza anlayışı, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında Anadolu uç boylarındaki çatışmalarda, Türkmen beylikleri ve toplulukları için hem motivasyon hem de meşruiyet kaynağı olmuştur. İslamiyet'i yaymak ve "cenk etmek" anlamını kazanmıştır. Gazanın Osmanlı Devleti'nin kurulup gelişmesinde oynadığı rol önemlidir. 13. Yüzyılda İslam coğrafyasının siyasi durumlarına bakıldığında haçlı savaşları ve Moğollara karşı savaşlar yer almaktadır. Bu kargaşa sürecinde Anadolu'da Türkmen beylikler arasında hem gaza ruhu daha çok şahlanmış hem de Anadolu'da gazi Türkmen devletleri yükselmiştir. Gaza veya cihat kavramları savaş ve muharebeden öte anlamlar da taşır. Nefisle mücadele ve nefsi terbiye anlamının yanında, ilim, bayındırlık ve imar faaliyetleri de bu çerçevede değerlendirilmiş ve hatta "cihad-ı ekber" sayılmıştır [6] [1].

Ayrıca gazide bulunması gereken özellikler şöyledir;

Gazinin niyeti samimi olmalıdır, İslam dini ve Müslüman halk için savaşması esas amaçtır. Gazaya sırf ganimet için gitmemelidir. Bir gazi cesur, kendine güvenen ve savaşçı bir kişiliğe sahip olmalıdır. Dayanıklı, atılgan, sabırlı ve yoldaşına vefa vasıflarına sahip olmalıdır [6].

Alp kelimesi, Türk tarihinin erken safhalarından itibaren karşımıza çıkan, "kahraman, cesur, yiğit" anlamlarına gelen bir kelimedir. Alp ve alplık anlayışı, Türkler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Eski Türk orduları bu anlayış üzerine kurulmuştur ve devletin kuruluşu ve sürekliliği de yine bu anlayışa dayanmaktadır [8].

Alp adını almak isteyen kişi, liderlik, fiziksel güç, gayret sahibi olması iyi bir ata sahip olması, zırhlı olması, yay ve kılıcının olması ve iyi bir yoldaş olması gibi bazı özelliklere sahip olmalıdır.

“Katı yay çekmek ve uzatmak ere

K'ey hünerdür kim kime Tengri vire”

Bu dizelerde Alplerin katı yay çekebilecek güçte ve kuvvete olmasının önemi vurgulanır. Aynı zamanda alp nefesine karşı hâkim olabilen, başkalarına yardım eden,

doğru arkadaşlıklar kurabilen, tevekkül becerisine sahip olan manevi duygulara da hakimiyet gerektirmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Osman ve Orhan Bey dönemlerinde fethedilen topraklar bey oğullarına ve Alplere yurtluk olarak dağıtılmaktadır. En önemli uç bölgesine de en büyük oğul atanmıştır. Osmanlılarda merkeziyetçi yönetim anlayışı güçlendikçe bu yapılanma sembolik olarak kalmıştır [6].

Osmanlıların sınırlarını genişletme politikası, dinî, ekonomik ve sosyal etkenlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. İlk aşamada fethedilen toprakların mülkiyet ve üretim ilişkilerine dokunulmamış, yerel beyler yıllık vergiye bağlanmıştır. Fethedilen topraklar gazi liderlere dirlik olarak da verilmiştir. Bu uygulama zamanla tımar sistemine dönüşmüş, devlet mülkiyeti yerleştikçe tımar sistemi yükümlülük karşılığında dağıtılmıştır [9].

Yeni fethedilen yerlerde "Kolonizatör Türk Dervişleri" denilen şeyh, baba, abdal lakaplı ve sûfi kimlikli dinî grupların liderliğinde gerçekleştirilen iskân siyasetinin de önemli etkisi olmuştur. Anadolu'nun fethi ve İslamlaşmasında tasavvuf düşüncesi önemli rol oynamıştır. Abdalân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm ve Bacîyân-ı Rûm denilen bu gruplar Anadolu'da sürekli propaganda yaparak ve savaşımlara katılarak fetihlerin kalıcılığını sağlamışlardır. Anadolu'ya yapılan yoğun Türkmen göçleri sonucunda bölgeye gelen bu dervişler, Osmanlıların da manevi dayanaklarını oluşturmuştur. Onların Anadolu'daki etki alanı fetih ve iskân, sosyal hayat ve kültür hayatı gibi alanlarda olmuştur. Bu örgütsel yapı Osmanlıların Bizans şehirlerinin fethedilmesi için itici güç olmuş, padişahlara hükümet sistemini geliştirme olanağı sağlamış ve Hristiyan nüfusun bir bölümünün islâmiyete girmesini kolaylaştırarak yeni kurulan devlete sağlam bir toplumsal yapı kazandırmıştır [10] [11].

Bir bölge fethedildikten sonra fakılar, İslam hukukunu bilen kişiler olarak gazilere yönlendirici bilgi sunmuşlardır. Osmanlı'nın kuruluş döneminde ahilere ve fakılara vakıflar ve köyler verilmiş, bu bölgeye Türkmenler yerleştirilmiştir. Köye yerleşenlerin İslam kurallarına göre yaşamaları için bölgeye fakıların en aşağı kademelerinden olan bir imam yerleştirilmektedir. Devleti kuran bey ile ahiler ve fakılar arasında sıkı ilişkiler kurulmuş, din adamları ilk dönemlerde devlete danışmanlık yapmış ve ilk vezirler de bu din adamları arasından çıkmıştır. Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliği altında siyasi gücünü kaybetmesi ile ahiler, ekonomik ve sosyal yaşamda öne çıkan örgütleyiciler ve kamu güvenliğinden sorumlu bir misyon üstlenen unsurlar haline

gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında da ahi örgütlenmeleri, sosyal ve ekonomik yapının temel ilkelerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ahi zaviyeleri; iş disiplini ve sosyal ahlakın sağlanmasına katkıda bulunurken, şehrin üretim teşkilatı; esnaf teşkilatı ve devlet iş birliği ile oluşturulmuştur [6].

2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SARAY TEŞKİLATI

Kelime anlamı "sarayın içi" olan ve Osmanlı Sarayı'nda "Mabeyn" olarak da kullanılan Enderun, padişahın günlük işlerini yürüttüğü, dinlendiği, eğlendiği ve çalıştığı yerdir [12]. Temeli acemi Ocağı'na dayanan ve Pencik resmi karşılığında alınan Hristiyan çocuklarının kabiliyetli olanlarının seçilip eğitimlerinin yapıldığı Enderun Mektebi, Osmanlı Devleti'nin genişlemesi, farklı dil, din ve kültüre mensup halkını idare edecek sağlam yönetici kadrosunu oluşturmayı amaçlamıştır [13]. Bu mektepten yetenekli askerler ve kumandanlar da yetiştirilmiştir. Bu sistem, II. Murad döneminde Edirne Sarayı'nda teşekkül etmeye başlamış, Fatih Sultan Mehmet döneminde daha fonksiyonel bir yapıya dönüşmüştür [14]. Enderun'da büyük ve küçük odalar, seferli koğuşu, kiler koğuşu, hazine koğuşu, has oda yer almıştır. Enderun II. Mahmut döneminde Enderun-u Hümayun Nezareti adıyla ıslah edilmiş ve II. Meşrutiyetle birlikte kaldırılmıştır [15].

Birun, sarayda devlet işlerinin yürütüldüğü kısımdır. Divan-ı hümayun kalemleri ve kapıkulu süvarileri burada bulunmaktadır. Birun her biri ayrı görevleri olan saray hizmetlilerini kapsamaktadır. Bunlar arasında; en yetkili kişi sadrazam olmak üzere kapıkulu süvarileri, mehter takımı, çaşnigirler, cerrah başılar, müneccim başılar gibi görevliler yer almaktadır [12].

Harem, sarayda padişahın özel yaşantısının geçtiği alan olup, Padişahın ailesi burada konaklamaktaydı. Saltanat değişiklikleriyle birlikte önceki harem halkı eski saraya gönderilmekteydi. Haremin idaresinden genelde padişah anneleri sorumlu olmaktadır [15].

2.3. OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI

2.3.1. Kapıkulu Ocakları

Osmanlı Devleti'nin yükselişi, aşiret ve akıncı birliklerine ek olarak, daimî ve kalıcı ordu birliklerine de ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Bu durum, ilk defa Orhan Gazi

döneminde, yaya ve süvari sınıflarından oluşan, her biri bin kişiden meydana gelen "müsellem" birliklerinin kurulmasına neden olmuştur. Barış zamanında kendilerine tahsis edilen çiftlikleri ekip biçen bu askerler, savaş zamanında orduya katılmaktadır [16] [17] (Uzunçarşılı 1982, Taneri 1981).

Molla Rüstem tarafından paralı ordunun masraflarını karşılamak için Osmanlı maliyesi düzenlenmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin kurumlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.[18] I. Murad döneminde (1362-1389) gerçekleştirilen fetihler ve akınların artması, Osmanlı Devleti'nin askeri alanda yeni düzenlemelere gitmesine yol açmış ve daha güçlü ve organize bir orduya ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda, padişaha bağlı ve merkezi bir şekilde yönetilen Kapıkulu Ocakları sistemi kurulmuştur. Kapıkulu Ocaklarının en önemlileri Yeniçeri, Sipahi, Topçu ve Cebeci Ocakları'ndan oluşmaktadır [16].

Yeniçeriler, devşirme sistemiyle Hristiyan çocuklardan veya esirlerden toplanır ve sıkı bir eğitimden geçirilmektedir [17]. Acemi Ocağı'nda yetiştirilen Yeniçeriler, padişaha bağlı seçkin bir birlik olarak görev yapmaktadır. Sipahi Ocağı ise tımar sistemiyle organize edilen süvari birliklerinden oluşmaktadır [18].

Osmanlı ordusunun sağlam teşkilatlanması ve Kapıkulu Ocakları'nın disiplini, Osmanlı'nın fetihler gerçekleştirmesinde ve devletin uzun süre korumasında önemli rol oynamıştır. Düzenli ve disiplinli bir orduya sahip olmak, Osmanlı'nın diğer devletlere karşı üstünlük kurmasını ve geniş bir coğrafyada hüküm sürmesini sağlamıştır.

II. Murad döneminde yapılan askeri yeniliklerle Osmanlı ordusu, ateşli silahlar bakımından Avrupa'nın en güçlü ordusu haline gelmiş, bu sayede Rumeli'de fetihler hız kazanmış ve Osmanlı Devleti Balkanlar'da hâkimiyet kurmuştur [17].

2.3.2. Eyalet Askeri Teşkilatı

Kara kuvvetlerinin büyük kısmını eyalet askerleri oluşturmaktadır. Bu askerler "tımarlı sipahi" sistemiyle eyaletler tarafından sefere hazırlanmakta ve kendi beylerbeyi ve sancak beylerinin emir-komutası altında bulunmaktadır. Sefer sırasında eyalet ve sancakların çıkardığı askerler, kara ordusuna katılmaktadır [19].

2.3.2.1. Tımar Sistemi ve Tımarlı Sipahiler

Osmanlı Devleti'nde, Selçuklulardan devralınan ikta sistemi, toprak yönetimi ve askeri teşkilatlanmada önemli bir rol oynamıştır. Bu sistemde, devlete ait arazinin yıllık

vergisinin (öşür) belirli bir kısmı, belirli bir hizmete karşılık olarak bir kişiye (sipahi) geçici olarak bırakılmakta, sipahi, ikta ettiği araziden elde ettiği gelirle kendisine bağlı askerleri donatmak ve sefere katılmakla yükümlüdür [5].

Bu sayede Osmanlı Devleti, güçlü bir ordu kurmayı ve geniş topraklarını kontrol etmeyi başarmıştır. Tımar sistemi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde önemli bir rol oynamıştır [19]. Bu sistem, devletin topraklarını yönetmesini, güçlü bir ordu kurmasını ve sosyo-ekonomik yapının gelişmesini sağlamıştır. Tımarlı sipahiler, Osmanlı'nın yükseliş döneminde ordusunun en önemli unsuru olan atlı askerlerdir. Tımarlı sipahiler padişaha savaş hizmeti karşılığında "tımar" adlı toprak geliri alırdı. Görevleri arasında seferlere katılmak, bölge güvenliğini sağlamak, adaleti tesis etmek ve vergi toplamak vardır. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki savaşlar topçu ve piyadeye dayalı hale gelince önemini kaybeden tımarlı sipahiler, 17. yüzyılda geri hizmetlerde çalıştırılmaya başlanmış ve zamanla önemini kaybetmiştir [5].

2.3.2.2. Akıncılar ve Azaplar

Akıncılar, vergiden muaf, ganimetten pay alan, Osmanlı'nın sınırlarını koruyan ve yıldırım hızıyla akınlar düzenleyen hafif süvari birlikleridir. Babadan oğula geçen bir meslek olarak, barışta sınırda, savaşta ise akınlarda ve tali cephelerde görev almaktadırlar. Osmanlı'nın Avrupa fetihlerinde büyük rol oynamışlardır. 16. yüzyılda Avrupa'daki savaş teknolojisi değişince önemini kaybetmiş, 17. yüzyılda yerlerini sınır kalelerine ve Tatar süvarilerine bırakmışlardır [17].

Azaplar, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde öne çıkan piyade birliğidir. Hem Anadolu'da hem de Rumeli'de görev yapmışlardır. Savaşlarda öncü birlik olarak yer alarak düşman taarruzlarını ilk karşılayan azaplar, yeniçerilerin hücumu için zemin hazırlanmaktadır. Azaplar, idari bölümlere göre gruplara ayrılmış ve her grup subaylar tarafından yönetilmiştir. Azap reisi, yeniçerilerdeki çorbacı rütbesine eşittir. 16. yüzyılda disiplinsizlik görülmeye başlanması nedeniyle Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortadan kaldırıldıkları düşünülmektedir [9].

2.3.2.3. Sekbanlar ve Deliler

Deliler, 15. yüzyılın sonlarında Rumeli sınırında akıncılardan farklı bir atlı sınıf olarak ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılda "Deliler" olarak bilinen bu sınıf, Rumeli'yi korumak için kurulmuş ve kısa sürede önemli bir savaş unsuru haline gelmiştir [20].

16. yüzyılın ortalarında Avrupa seferlerinin kale savaşı halini almasıyla timarlı sipahi ve akıncıların önemi azalmış, bu dönemde Anadolu'dan eyalet askerlerinin bir kısmı "sekban" olarak görevlendirilmeye başlanmıştır. Maaşları görev yaptıkları yerden alan sekbanlar, asayiş korumak ve sefere katılmak üzere beylerbeyi ve sancak beylerinin emri altında bölükler halinde teşkilatlanmışlardır. Sekbanlar, 1688 yılında Şeyhülislam'dan fetva alınarak seferberlik ilan edilerek yok edilmişlerdir [9].

2.4. OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ VE İLMİYE TEŞKİLATI

Tanzimat döneminden önce Osmanlı eğitim sistemi üç temel kurum üzerine kuruludur. Birincisi, enderun mektebi, Topkapı Sarayı'nda bulunmakla birlikte Osmanlı'nın elit sınıfını yetiştirmek için tasarlanmış bir eğitim kurumu olmuştur. Enderun'da eğitim gören öğrenciler, gelecekte devlet yönetiminde görev alacak ve padişaha yakın olacak şekilde yetiştirilirdi [21]. İkincisi, sıbyan mektepleri, Mahallelerde yer almaktaydı ve Osmanlı'da ilkokul görevi gören kurumlardı. Bu mekteplerde temel okuma-yazma ve Kur'an eğitimi verilmekteydi. Eğitim genellikle hafızlar tarafından verilmekte ve oldukça basit bir müfredata sahip bulunmaktaydı. Son olarak medreseler, İslam din eğitimi ve bilimleri üzerine eğitim veren yükseköğrenim kurumlarıydı [22] [23].

2.4.1. Kadılık

Osmanlı Devleti'nde güvenlik, asayiş ve belediye hizmetlerinden sorumlu olan kadılar, yargı ve yönetim bakımından belirli bir büyüklüğe sahip olan ve kaza adı verilen yerleşim birimlerinde görev yapmaktadırlar [24]. Kadılar, şer'i ve örfi kanunlara göre davalara bakmakta, suçlulara ceza vermekte, vasi tayin etmekte, nikâh kıyma ve vakıfları yönetme işlerini üstlenmektedirler. Ayrıca, şehir ve kasabaların imar ve inşası, yolların ve köprülerin bakımı, halkın iâşesi ve güvenliği gibi konularda da sorumluluk sahibi olmuşlardır [25] [26].

Kadı olabilmek için medrese eğitimi almış olmak ve olgunluk, dürüstlük gibi vasıfları taşımak gerekmektedir. Medrese eğitimini tamamlayan ve icazet alan kişiler, doğrudan kaza kadılığı veya müderrislik sonrası kadılık ataması yoluyla kadı olabilmektedir [27] [28]. Kazaskerler kadıların tayinlerinden sorumludur. Daha sonra bu uygulama değişerek kadılar, şeyhülislamın teklifi ve padişahın onayı ile atanmaya başlamıştır [29].

2.4.2. Şeyhülislam

Osmanlı Devleti, kaotik bir dönem olan fetret devrinden sonra toparlanma aşamasındaydır. Bu dönemde II. Murad, devleti merkezileştirmek ve güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden biri de Şeyhülislamlık makamının kurulmasıdır. Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk şeyhülislam II. Murat saltanatında 1425 yılında ulema seçkinlerinden olan Molla Şemşeddin Fenari'nin tayini ile bir fetva makamı olarak başlamıştır. [19].

Şeyhülislamlık makamı, Osmanlı Devleti'nde dini ve hukuki konularda en yüksek otoriteye sahip olan makamdır. Başkent müftüsü olarak da bilinen Şeyhülislam, İstanbul'da ikamet eder ve diğer kazalardaki müftüleri de tayin etme yetkisine sahiptir. Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislam, sadece dini bir makam olmanın ötesinde, siyasi açıdan da önemli bir rol oynamıştır. Padişah, devlet için önemli olan her türlü konuda, planlama, barış yapılması, ıslahat uygulamaları, idari, mali, askeri ve sosyal alanlarda yapılacak düzenlemeler hakkında Şeyhülislam'ın görüşüne başvurmaktadır. Bu durum, Şeyhülislam'a Osmanlı siyasi sisteminde önemli bir yetki ve sorumluluk vermektedir. Şeyhülislam'ın fetvaları, Osmanlı'da yasal birer belge olarak kabul edilir ve padişahın meşruiyetini dini açıdan pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Şeyhülislam, ulema sınıfının lideri olarak da kabul edilirdi ve bu sayede padişahın ulema sınıfının desteğini almasını sağlamaktadır [19] [30].

2.4.3. Kazasker

Abbasi döneminden beri bilinen Kazaskerlik, Osmanlı Devleti'nde askeri sınıfın şer'i ve hukuki işlerini değerlendiren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'da ilk Kazasker, I. Murad döneminde Bursa Kadısı olan Çandarlı Kara Halil'dir. Kazaskerlik, Fatih dönemine kadar sadece Anadolu Kazaskerliği olarak mevcutken, 1481'de Rumeli Kazaskerliği de oluşturulmuştur. Kazaskerlerin en önemli görevlerinden biri, padişahla birlikte sefere çıkarak orduda meydana gelen davalara bakmaktır. Bu sayede ordunun hukuki işleyişinin aksamadan devam etmesi sağlanmaktadır. Kazaskerler, Divan-ı Hümayun'da da üye olarak görev almakta ve kaza mahkemelerinde halledilmeyen davaları temyiz yoluyla inceleyip karara bağlamaktadırlar. Bu sayede adalet sisteminin daha adil ve tutarlı bir şekilde işlemesi sağlanmaktadır. Kazaskerlerin bir diğer önemli görevi de imparatorlukta bütün kadıların ve müderrislerin tayin, terfi ve azil işlemlerini yürütmektir [31].

2.5. OSMANLI VAKIF TEŞKİLATLANMASI

Vakıf, sözlük anlamı olarak "hapsetme", "durma" ve "hareketten alıkoyma" anlamlarına gelirken, terim anlamı ise kişinin kendi mülkünü hayır amacıyla bağışlanmasıdır. Osmanlı Devleti'nde toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için hayırsever kişiler tarafından kurulan ve önemli bir rol oynayan yapılara vakıf denilmektedir. Orhan Gazi tarafında İznik'te ilk Osmanlı medresesini kurarken, medresenin işleyişi için gerekli gelirleri sağlayacak gayrimenkulleri de vakfettiği bilinmektedir. Bu medreselerde, kısa sürede değerli alimler ve devlet adamları yetiştirilmiştir. Orhan Gazi'nin Adapazarı, Kandıra ve Bursa'da yaptırdığı ve vakfettiği cami, medrese, zaviye, imaret, aşevi ve misafirhaneler ilk Osmanlı vakıfları arasında yer almaktadır [32]. Pek çok padişah ve sultanın da daha sonra çeşitli vakıflar kurduğu bilinmektedir. Bu vakıfların, eğitimden sağlığa, dinden altyapıya ve sosyal yardıma kadar geniş bir yelpazede hizmet sunarak modern devletlerin bugün üstlendiği birçok görevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır. 8. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İslam dünyasında vakıflar, sosyal, ekonomik ve kültürel yapının temel taşlarından biri olarak değerlendirilmiştir. [33] [19].

Vakıf kurmak isteyen bireylerde ve vakfedilecek mallarda bazı özel şartlar aranmaktadır. Bireylerde aranan şartlar şunlardır: Akıllı, reşit ve özgür olmak, sefahat ve borçtan dolayı kısıtlı olmamak, vakfa rızası olma, vakfettiği şeyi sevap ve hayır kazanmak amacıyla vakfetmiş olmak. Vakfedilecek malın mülkiyet, malumiyet ve mütevakkim şartlarını taşıması önemli bir unsurdur. Mülkiyet şartı, malın vakfeden kişiye ait olmasını; malumiyet şartı, malın özelliklerinin tam olarak bilinmesini; mütevakkim şartı ise malın devredilmesinde herhangi bir engel bulunmamasını gerektirmektedir. Bu şartların sağlanması halinde vakıf kurma işlemi tamamlanmakta ve vakıf resmiyet kazanmaktadır [34] [19].

Vakıfların kuruluş biçimleri de ayrıca farklılık göstermektedir. En yaygın yöntem tescil suretiyle vakıf kurmak olarak bilinmektedir. Bu yöntemde vakıf kurmak isteyen kişi kadıya başvurmakta şartları yerine getirildikten sonra vakfın tescilini sağlanmaktaydı. Vasiyet yoluyla vakıf kurma ise kişinin ölmeden önce vasiyet etmesiyle gerçekleşmekteydi. Fiili vakıf kurma ise kişinin bir mülk üzerinde cami gibi bir eser inşa ettirerek ve bu eserin belirli bir amaca tahsis edilmesiyle oluşmaktaydı [19].

2.5.1. Vakfiye ve Vakıf Görevlileri

Vakıf kurmak isteyen kişi, bağışlayacağı malın veya paranın nasıl kullanılacağına, vakıfta kimlerin görev alacağına ve kimlerin yararlanacağına dair karar verebilmekteydi. Bu kararlar, vakfın tüzüğü niteliğindeki vakfiye adlı yazılı belgede yer almaktaydı [35].

Vakfiyelerin ilk bölümlerinde vakıf kurucusunun dini amaçları belirtilir, sonraki bölümlerde ise vakfa bağlı kuruluşların yönetimi, bağışlanan mülklerin işletilmesi gibi maddi amaçlar yer alırdı. Vakfiyede; vakfın niteliği, amacı, işleyişi, gelir kaynakları, sunulan hizmetler, yapılacak yardımlar, öngörülen harcamalar, istihdam edilecek kadrolar, maaşlar, günlük yemekler, satın alınacak mallar, muhasebe kayıtları ve yöneticilerin atanma yöntemleri gibi ayrıntılar yer alırdı. Zamanla ortaya çıkan yeni ekonomik ve sosyal şartlar sebebiyle bazen değişikliklere gidilebiliyordu [19].

Vakfın amacına ulaşabilmesi için vakfiyedeki şartlara uyulması, vakfın yararının korunması, bakım ve onarımının yapılması, işletilmesi ve elde edilen gelirin hak sahiplerine dağıtılması gerekirdi. Bu hizmetler ve diğer hükümler vakıf görevlileri tarafından yürütülmekteydi [36].

Vakfın işlerini vakfiye şartlarına uygun biçimde yönetmek ve gözetmek üzere tayin edilen kişiye mütevellî denilmekteydi. Vakıfların yönetme görevine ve yetkisine “velayet”, görevlendirmeye de “tevlîyet” ismi verilmiştir [35].

Vakıflar idari ve mali açıdan devlete karşı özerk olan yapılardır. Herhangi bir usulsüzlüğe karşı genellikle kadı ve naipîleri tarafından denetlenir ve kontrol edilmekteydi. Denetlemenin ana dayanağı mütevellîlerin tuttuğu muhasebe kayıtlarıdır. Vakıfların nazırı da gelir giderleri denetlemektedir. Kâtipler de vakıf muhasebesinin sorumluluğunu üstlenmiştir. Yani bir vakfî işlek tutan en önemli kişiler; mütevellîler, katipler ve nazırlar başlıca aktör olarak öne çıkmaktadır [36].

Bir vakfın vakfiyedeki şartlar çerçevesinde hizmet vermeye devam edip etmediğinin en önemli göstergelerinden biri gelir kaynaklarının durumu olarak bilinmektedir. Vakfa atanan menkul ve gayrimenkul mallar, vakfa düzenli gelir sağlamaya devam ederse vakıf genellikle faaliyetini sürdürmüştür. Vakıfların uzun süreli hizmet vermesi kuruluş amacının gereği olmuştur [19] [33].

2.5.2. Vakıfların Fonksiyonları

Vakıflar, çarşı, bedesten, han ve dükkân gibi ticari yapılar inşa ederek ekonomiye canlılık kazandırmış; mektep, medrese, kütüphane ve darü'l hadis gibi eğitim kurumları inşa ederek eğitim ve bilimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca cami, tekke ve mescit gibi dini yapılar inşa ederek dini hayatın canlı tutulmasını sağlamış; hastane, kervansaray, imaret, daru'l-aceze, kadın sığınma evi ve çocuk emzirme evi gibi sosyal yapılar inşa ederek ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatmıştır [19] [36].

Vakıflar, pehlivan ve kemankeş tekkeleri ile ok meydanları gibi spor alanları inşa ederek sporun teşvik edilmesine ve halkın eğlenmesine dair imkanlar sunmuştur. Kışla, kale, saray, topçu kışlası ve bahçe gibi sivil ve askeri yapılar inşa ederek de devletin gücü ve ihtişamı temsil etmiştir. Vakıfların Osmanlı Devleti'nin her alanında oynadığı bu önemli rol, devletin uzun süreli başarısının ve güçlü bir toplum inşa etmesinin temel unsurlarından biri olmuştur. Bugün hâlâ ayakta duran birçok vakıf eseri, bu kurumun Osmanlı toplumundaki önemini ve değerini göstermiştir [37].

2.6. OSMANLI DEVLETİ'NDE YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER VE ISLAHAT HAREKETLERİ

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'nın modernleşmesi karşısında gerilemeye başlamıştır. Bu dönemde merkezi otorite zayıflamış, ekonomi bozulmuş ve eğitim sistemi gerilemiştir. 1683 Viyana Bozgunu, 1699 Karlofça Antlaşması ve 1718 Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı'nın Avrupa karşısındaki geri kalması iyice belirginleşmiştir. Bu durum Osmanlı devlet adamlarını Avrupa'ya bakmaya ve reform yapmaya teşvik etmiştir. Bunun sonucunda 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti, Lale Devri olarak bilinen bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde, mevcut siyasi ve ekonomik sistemin aksaklıkları ve Avrupa'nın yükselişi fark edilerek, Batılılaşma hareketleri başlamıştır. Askeri alandaki yenilgiler ve ganimetlerin azalmasıyla birlikte ekonomik sıkıntılar artmış ve bu durum, mevcut sistemin köklü bir değişime ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koymuştur. Batılılaşma hareketleri, bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmek için elçiler gönderilmiş ve diplomatik ilişkiler güçlendirilmiştir. Lâle Devri'nde yapılan reformlar ve yenilikler, Osmanlı Devleti'nde kısa süreliğine de olsa bir canlanma ve modernleşme umudu oluşturmuştur. Ancak bu reformların halka ve yeniçerilere maddi yük getirmesi,

beklenen sosyal ve ekonomik rahatlamamanın sağlanamaması, Patrona Halil İsyanı'na yol açmıştır. Bu isyan sonucunda Lâle Devri sona ermiş ve III. Ahmed tahttan indirilmiştir [19].

Lâle Devri'nin getirdiği yenilik fikri zihinlere yerleşmiş ve Osmanlı aydınları arasında modernleşme ve reform ihtiyacı daha da güçlenmiştir. Patrona Halil isyanından sonra gelen padişahlar ve devlet adamları da bu fikri benimsemiş ve çeşitli reform girişimlerinde bulunmuşlardır [38]. Avrupa kültürü ve bilimi incelenerek, Osmanlı'ya uyarlanabilecek yenilikler araştırılmıştır. Lale Devri'nde yapılan reformlar, askeri, idari ve ekonomik alanları kapsamıştır. Askeri alanda yeni bir düzen kurularak, Avrupa tarzı bir ordu oluşturulmaya çalışılmıştır. İdari alanda ise, bürokrasi yeniden düzenlemiş ve merkeziyetçilik güçlendirilmiş; ekonomik alanda ise, ticaretin ve sanayinin gelişmesi için teşvikler verilmiştir [19].

Lale Devri'nde yapılan reformlar, Osmanlı'nın modernleşmesi yolunda önemli bir adım olmuştur. Bu reformlar, Avrupa ile ilişkilerin gelişmesine ve Osmanlı'nın Avrupa medeniyetine yaklaşmasına katkıda bulunmuş özellikle Avrupa'ya gönderilen öğrenciler Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi için yapılan çalışmalara ileriki dönemde katkı sağlamıştır [39].

II. Mahmud döneminde imzalanan Sened-i İttifak, 1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa öncülüğünde hazırlanmış ve Osmanlı siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Bu belge, padişahın mutlak yetkilerini sınırlandırarak ayanlara önemli haklar tanımış ve merkezi otoritenin sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Her ne kadar Sened-i İttifak padişahı devletin merkezine konumlandırırsa da padişahın taşradaki yetkileri ayanlara devredilmiştir. Sened-i İttifak, "basit bir anayasa taslağı" olarak nitelendirilir. Berkes'e göre bu belge, Osmanlı'da anayasacılık ve meşrutiyet fikirlerinin ilk somut örneklerinden olarak değerlendirilmektedir. Berkes, Sened-i İttifak'ı "bir çeşit Osmanlı Magna Cartası" olarak görmektedir [39]. Tunaya'ya göre bu belge, İngiliz Magna Cartası gibi, padişahın yetkilerini sınırlandırarak halka daha fazla hak ve özgürlük tanımaktadır [40]. Ortaylı'ya göre bu belge, Osmanlı'da demokratikleşme ve meşrutiyet hareketlerinin önünü açmıştır [7]. Yeniçerilerin isyanı ve Alemdar Mustafa paşanın ölümü sonrasında Sened-i İttifak işlevselliğini yitirse de ayanlar Osmanlı siyasetinde önemli bir yer tutmaya devam etmişlerdir [39].

3 Kasım 1839'da tanzimat fermanı Sultan Abdülmecit döneminde Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane parkında okunarak ilan edilmiştir. Bu olay, Osmanlı'nın demokratikleşmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Fermanın özü, hak ve sorumluluklar bakımından eşit bir Osmanlı toplumu oluşturmak ve dört temel reformu gerçekleştirmektir: Tebaanın can, mal ve namusunu güvence altına almak, iltizam sistemi yerine modern vergilendirme sisteminin getirilmesi, zorunlu askerlik sistemi, yasalar önünde hangi dinden olursa olsun bütün tebaanın eşit muamele görmesi fermanın ana amaçlarından olmuştur [40]. Osmanlı Devleti'nde yaşanan bazı iç ve dış gelişmeler, tanzimat fermanının ilan edilmesinde birer basamak taşı oluşturmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Cezayir'in Fransa'nın işgaline uğraması ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da başlattığı ayaklanma, devleti zayıflatmış ve güçten düşürmüştür. Bu olaylar, Osmanlı'nın zayıf ve tehlikelere karşı açık olduğunu açıkça göstermiştir. Sonrasında yaşanan Mısır sorunu, Osmanlı'yı oldukça zor duruma düşürmüştür. Devlet, sorunu kendi başına çözmek için yeterli güce sahip olmadığından yabancı devletlere başvurmuştur. Bu yardımlar karşılığında Osmanlı, bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Örneğin, İngiltere ile imzalanan ticaret sözleşmesi, Osmanlı'nın ticari bağımsızlığını kısıtlamıştır [41].

Islahat Fermanı, 18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilmiştir. Bu fermanının içeriği, Tanzimat Fermanı'ndan farklı olarak daha çok gayrimüslim tebaaya yönelik haklar kazandırmıştır. Fermanın temel amacı, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği can, mal, ırz ve namus güvenliği gibi temel hak ve hürriyetleri toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırmak ve pekiştirmek olarak görülmüştür. Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856), Osmanlı Devleti'nin buhranlı dönemlerinde modernleşme ve ıslahat için önemli adımları özetleyen iki önemli belge olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu fermanların düzenlenmesinde yabancı devletlerin yoğun etkisi olmuştur. Tanzimat Fermanı, Mısır-Kavalalı sorununun yarattığı iç ve dış siyasi baskılar neticesinde ilan edilmiştir. Islahat Fermanı, Kırım Savaşı'nın ardından, Avrupa devletlerinin baskıları ile ilan edilmiştir [42].

Sultan Abdülaziz döneminde, Genç Osmanlılar adında bir grup aydın, devletin modernleşmesi, Avrupa'daki siyasi ve ekonomik bağımlılıktan kurtulması için siyasi faaliyetlere başlamıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanlarını yetersiz bulan Genç Osmanlılar, 1876'da Talebe-i Ulum Hareketi ile siyasi değişim taleplerini dile getirmişlerdir. Bu hareketler, Abdülaziz'in tahttan indirilmesine ve II. Abdülhamit'in tahta geçmesine yol açmıştır. II. Abdülhamit, tahta geçtikten sonra 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi ilan

ederek I. Meşrutiyet'i başlatmıştır. Bu anayasa, Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı anayasası olma özelliğini taşımaktadır. Bu gelişmelerin yaşanmasında Genç Osmanlıların Fransa'da Jön Türkler olarak örgütlenmiş ve daha sonraki yıllarda ittihat ve terakki cemiyeti olarak etkin faaliyetler yürütmüşlerdir [42] [43].

Fransa ve Belçika anayasalarından ilham alınarak yapılan Kanun-i Esasi, padişahın tek yanlı iradesiyle hazırlanmış bir Ferman anayasası olarak görülmüştür. Bu anayasa, halk tarafından seçilmiş kurucu bir meclis tarafından yapılmamış, halk oylamasına sunulmamıştır. Anayasaya göre, yasama yetkisi padişahındı ve meclis ile Meclis-i Vükela da padişaha karşı sorumlu olmuştur. Padişah, ülkenin güvenliği için tehdit gördüğü kişileri sürgün edebilme ve meclisi feshetme yetkilerine sahip olmuştur [44]. Kanun-i Esasi ile padişahın ve tebaanın hakları belirlenmiş, devlet yönetimi düzenlenmiş, memuriyet sistemi kurulmuş, Ayan ve Mebusan meclisleri oluşturulmuştur [45]. II. Abdülhamid, 93 Harbi sırasında meclisi feshetmiş ve anayasayı askıya almıştır [46].

II. Abdülhamit'in 33 yıllık saltanatı boyunca uyguladığı istibdat yönetimi, Osmanlı Devleti'nde birtakım siyasi ve toplumsal değişimlere yol açmış, bu değişimlerin sonucunda, aydınlar ve subaylar arasında meşrutiyet fikri güçlenmiştir. Ancak, İstanbul'da yenilik karşıtı şeriatçı bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Bunun üzerine, Hareket Ordusu Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a gelerek ayaklanmayı bastırmıştır. Bu olayda ihmal olduğu düşünülen II. Abdülhamit tahttan indirilmiş ve yerine V. Mehmet Reşat getirilmiştir. 31 Mart Vakası olarak da bilinen bu olay, Osmanlı padişahlarının mutlak iradesini sona erdirerek, siyasi parti egemenliğini başlatmıştır. 1908 yılında, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve 3. Ordu subaylarının ortaklaşa yürüttüğü bir hareket sonucunda II. Meşrutiyet ilan edilmiş, 1878'de askıya alınan Kanun-i Esasi yeniden yürürlüğe konmuştur [47] [40]. II. Meşrutiyeti ilan eden İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Vakası'ndan sonra iktidarı ele geçirmiştir. Ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki'nin planlarını sekteye uğratmış, bundan dolayı İtilaf Devletleri'nin desteğiyle gayrimüslimler bağımsızlık taleplerinde bulunmuşlardır. Bu durum, ülke bütünlüğünü tehlikeye atmış, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ve cemiyetleri örgütlemesi, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olmuştur [48].

2.6.1. 18. Ve 19. Yüzyılda Askeri Alanda Yapılan Islahat Hareketleri ve Beden Eğitimi Faaliyetleri

Lale Devri'nde (1718-1730) Avrupa ile ilişkilerin gelişmesi ve batılılaşma akımları, Osmanlı ordusunun modernleşmesine yönelik reformları tetiklemiştir. Matbaanın kurulması, Avrupa usulü talimler ve yabancı uzmanlardan faydalanma gibi adımlar atılmıştır. I. Mahmud döneminde Humbaracı Ahmet Paşa önderliğinde Humbaracı Ocağı'nda ıslahatlar yapılmış, modern silahlar ve teçhizat kullanılmaya başlanmış, 1734 yılında Üsküdar'da "Hendesehane" adıyla ilk askeri fen ve tatbikat okulu açılmıştır. Bu reformlar Osmanlı ordusunu bir nebze olsun çağdaşlaştırmış ve Avrupa ordularıyla arasındaki farkı kapatmaya başlatmıştır. 1736-1739 Avusturya-Rusya Savaşında kazanılan zaferler de bu modernleşmenin bir göstergesi olmuştur [49].

Ancak Yeniçerilerin muhalefeti ve mali sıkıntılar nedeniyle reformlar tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır. 18. yüzyılda III. Mustafa ve I. Abdülhamit dönemlerinde de modernleşme çalışmaları devam etmiştir. Baron de Tott gibi Avrupalı uzmanlardan yardım alınmış, topçu sınıfı modernleştirilmiş, deniz subayları yetiştirmek için Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuştur [39].

III. Selim döneminde ise Avrupa usulü modern bir ordu kurmak için Nizam-ı Cedid ordusu oluşturulmuştur. Bu ordu için subay yetiştirmek amacıyla Mühendishane-i Berr-i Hümayun ve Topçu Mektebi gibi askeri okullar açılmış, Tophane-i Amire gibi askeri fabrikalar kurularak ordunun ihtiyaç duyduğu silahlar ve mühimmat yerli imkanlarla üretilmeye başlanmıştır [39].

Nizam-ı Cedid ordusu, Yeniçerilere karşı bir denge unsuru olarak da görülse de 1807 yılında çıkan bir ayaklanmada III. Selim tahttan indirilmiş ve Nizam-ı Cedid ordusu lağvedilmiştir. Reformlar kısa ömürlü olsa da Osmanlı ordusunun modernleşmesi yolunda önemli bir iz bırakmıştır [40].

18. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti, Avrupa'daki askeri ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmakta zorlanmaya başlamıştır. Bu durum, Yeniçeri Ocağı'nın zayıflamasında ve Yunan İsyanı gibi olaylarda yaşanan başarısızlıklarda önemli rol oynamış, II. Mahmut, yeniçeri ocağının yerine yeni bir merkezi ordu kurma kararını almıştır [40].

II. Mahmut, ilk olarak ocağı ıslah etmeye çalışmıştır. Bu amaçla, bazı Yeniçeri ileri gelenlerine rüşvet vererek onları Avrupa usulü talimlere ikna etmeye çalışmış ancak

Yeniçeriler, bu yeni talimlere ve batı tarzı savaş yöntemlerine direnmişlerdir. Kılıç ve göğüs göğüse savaşı tercih ediyor, tüfek ve süngü kullanmayı reddediyorlardı. Osmanlı uleması da bu direnişi desteklemiştir [49].

II. Mahmut, Yeniçerilerin direnişi karşısında Eşkinici Ocağı adında yeni bir birlik kurmuştur. Bu ocağa gönüllüler ve yeniçerilerden oluşan 7650 kişi kaydedilmiştir. Daha sonra Humbaracı, Topçu, Tersane bölükleri ve subayları da ikna edilerek yeni bir ordu oluşturulmaya başlanmıştır [50].

Esame denen yeniçerilere mahsus kimlikler para karşılığı satın alınarak yeniçerilerin sayısı azaltılmış, bu duruma tepki gösteren yeniçeriler ayaklanmıştır. II. Mahmut ise Sancağı Şerifi çıkararak halkı yeniçerilere karşı savaşa davet etmiştir [51].

17 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın dağıtıldığını açıklayan II. Mahmut, Yeniçeri Kışlası'nın topa tutulmasını emretmiştir. Padişah yanlısı askerlerin de katılımıyla yeniçerilerin büyük çoğunluğu öldürülmüştür [19].

Aynı gün ferman yayımlayarak yeni askeri eğitime başlanacağını bildiren II. Mahmut, kendi seçtiği askerlerle birlikte talim ederek Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nu kurduğunu ilan etmiştir [50].

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu olay, modernleşme yolunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nun kurulması, Osmanlı'nın Avrupa'daki askeri gelişmelere ayak uydurmaya çalıştığının göstergesi olarak bilinmektedir. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları, sadece devlet yönetiminde değil, Osmanlı ordusunda da önemli değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde ordunun modernleştirilmesi için Avrupa'dan örnekler alınmış ve birçok reform yapılmıştır. 1835'te Alman generali Helmut von Moltke'nin Osmanlı'ya gelişi, ordunun modernleşmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Moltke, Avrupa'daki modern savaş yöntemlerini ve teçhizatlarını Osmanlı ordusuna aktarmada önemli rol oynamıştır [39]. Bu dönemde Redif Teşkilatı'nın kurulması, Osmanlı'ya savaş durumunda yedek bir ordu oluşturma imkânı sağlamıştır. Bu teşkilat, modern orduların yedek subay ve er kaynağı oluşturma sistemlerine benzer bir yapıya sahip olmuştur. 1843 yılı Nizamnamesi ile topçu sınıfı yeniden düzenlenmiş, Seraskerlik makamı yeniden yapılandırılmış ve Osmanlı kara ordusu beş büyük bölüme ayrılmıştır [52]. Bu düzenlemeler, ordunun daha organize ve etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır. 1869 yılı Nizamnamesi ile Prusya ordu sistemi örnek alınarak

eğitim ve doktrin Prusya tarzında düzenlenmiştir [52]. Bu sayede Osmanlı ordusu, modern ordulardan biri haline gelmiş, Prusya silah sistemlerinin de satın alınarak Osmanlı ordusunun yeniden donatılması, ordunun ateş gücünde ve teknolojisinde önemli bir artış sağlamıştır [48] [39].

2.6.2. Eğitim Alanında yapılan Islahat Hareketleri ve Beden Eğitimi Faaliyetleri

II. Mahmud döneminde modernleşmenin ilk adımları atılmış ve eğitimde önemli reformlar yapılmıştır. İlk modern okullar açılmış, müfredat modernleştirilmiş, bu sayede modern bilimler ve teknikler Osmanlı'ya giriş yapmaya başlamıştır [49].

Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) Tanzimat Fermanı ile eğitimde reformlar yapılmaya devam edilmiş ve Darülfünun kurulmuştur [48]. Bu dönemde eğitimde merkezileşme politikası uygulanmaya başlamış ve Rüştîye ve İdadiler gibi ortaokul seviyesinde okullar açılmış, Maarif Nezareti kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan beden eğitimi faaliyetlerine bakıldığında ise, 1858'de Paris'te açılan Mekteb-i Osmani'de jimnastik dersi müfredata eklenmiştir. Bu okulda Fransız modelinin ve Amoros jimnastik² sisteminin uygulanması dikkat çekmiştir [49].

1868 yılında Avrupa tarzı orta eğitim veren Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) açılmıştır. Mekteb-i Sultani'nin beden eğitim programı, 1860'larda modernleşme ve Avrupa standartlarına uyum sağlama çabalarının bir parçası olarak geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, eskrim ve jimnastik dersleri için Fransa'dan uzmanlar davet edilmiştir. Müfredatın onaylanmasının ve uzmanların davet edilmesinden sonra, öğrencilerin jimnastik derslerini rahatlıkla yapabilmesi için alan düzenlemesine girilmiş ve 1864 yılında 26.972 kuruş harcama yapılmıştır. Fransız eğitim modeline ve ders programlarına uygun inşa edilen Mekteb-i Sultani'de, Amoros jimnastik sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Okulun ilk jimnastik öğretmeni Mösyö Curel'dir. Curel, okuldaki bir salonu jimnastikhaneye dönüştürmüş ve Fransa'dan jimnastik aletleri getirmiştir [53] [54].

² Amoros jimnastiği, 19. yüzyılda özellikle Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşmış, askeri amaçlarla geliştirilmiş bir jimnastik sistemidir. Fransız etkisi altında, İspanyol Albay Don Francisco Amoros tarafından Jahn'ın jimnastik sisteminden esinlenerek oluşturulmuştur. Barfiks, paralel, beygir gibi aletlerin yanı sıra Amoros'un geliştirdiği trapeze dayalı zorlu egzersizler içeren bu sistem, askeri okullarda yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak, zorlayıcı ve bireysel farklılıklara uygun olmayan yapısı nedeniyle eleştiriler almış ve zamanla yerini daha modern sistemlere bırakmıştır [353].

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile jimnastik dersi, tüm rüştiyeler için zorunlu hale getirilmiştir. Bu nizamname, Osmanlı eğitim sistemine uzun yıllar yön verecek bir çerçeve oluşturmuştur. Nizamnamenin ardından Galatasaray Lisesi ve Darülmâarif Okulu gibi bazı okullarda jimnastik dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu dersler genelde Fransız öğretmenler tarafından öğretilmiş, 1870'li yıllarda jimnastik dersinin yanında atletizm, yüzme ve kürek gibi sporlar da bazı okullarda uygulamaya konulmuştur. 1890'lı yıllarda ise bisiklet ve futbol yaygınlaşmaya başlanmıştır [53].

II. Abdülhamid döneminde eğitimde merkezileşme politikası devam ettirilmiş, Maarif-i Nezaretî'nin yetkileri genişletilerek tüm eğitim kurumları bu bakanlığa bağlanmıştır. Rüştiye ve İdadiler gibi ortaokul seviyesinde okulların sayısı artmış, meslek liseleri ve kız sanat enstitüleri gibi yeni türde okullar da açılmıştır. Eğitim müfredatında modern bilimlere ve yabancı dillere daha fazla yer verilmiştir. Kızların eğitime katılımı teşvik edilmiş ve bu amaçla yeni kız okulları açılmıştır [55] [56].

Buna karşın, II. Abdülhamit döneminde Mekteb-i Sultani dışındaki birçok okulda, askeri okullar da dâhil olmak üzere, programdan jimnastik kaldırılmıştır. Kanuni Esasi'nin devre dışı bırakılmasından sonra başlayan baskı süreci fiziksel egzersizlere de yansımıştır [53]. Bu gerilemeye karşın, Galatasaray Lisesi'nde jimnastik dersleri kesintisiz devam edebilmiştir. Burada jimnastik dersleri için Mösyö Curel'den sonra jimnastik derslerine Mösyö Martinetti atanmış, ardından 1880'lerin başında, ilk Türk jimnastikçilerinden Ali Faik Bey Mekteb-i Sultani'de jimnastik öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Ali Faik Bey, 1890 yılında "Jimnastik yahut Riyazet-i Bedeniyye" isimli eserini yayımlamıştır. Bu eser, Osmanlı'da jimnastik üzerine yazılan ilk derli toplu eserlerden biri olma özelliği taşımaktadır ve Osmanlı toplumunda jimnastik ile ilgili oluşan ön yargıları yıkmayı ve jimnastiği sevdirmeyi amaçlamıştır [57].

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yönetimde söz sahibi olmaya başlayan İttihat ve Terakki Partisi, polis ve jandarma mektepleri açmıştır [58]. Açılan polis ve jandarma okullarının müfredat programlarında beden eğitimi ve eskrim dersleri önemli bir yer tutmuş, bu derslerin rahatlıkla yapılabilmesi için gerekli kıyafetlerin hazırlanması ve temini için de çalışmalar yapılmıştır [53].

Bu dönemde Selim Sırrı Bey, beden eğitiminin bir ihtisas dalı olarak ele alınması gerektiğine inanan ve bu alanda öncü çalışmalar yapan bir Türk eğitimcisidir. Bu inancını

hayata geçirmek için 1908 yılında Terbiye-i Bedeniye Mektebi adında bir özel okul kurmuştur [49].

1908 yılında özel girişimle kurduğu Terbiye-i Bedeniye Mektebi, ülkenin ilk beden eğitimi okulu olma özelliğini taşımaktadır. Bu okulda kılıç, meç, boks, güreş, nişancılık, İsveç ve Alman jimnastikleri gibi dersler verilmiştir. Mektep, 7 yaşından 60 yaşına kadar her yaştan öğrenciye açık olmuş ve 12 yaşına kadar kız çocukları için de bir şube açılması planlanmış ancak Selim Sırrı Bey, okul tam olarak faaliyete geçmeden İsveç'e gitmek üzere ayrılmıştır. İsveç'te beden eğitimi ve jimnastik alanında eğitim alan Selim Sırrı Bey, dönüşünde Osmanlı okullarında uygulanacak beden eğitimi programında önemli değişiklikler yapılması gerektiğine inanmıştır [49].

Selim Sırrı Bey'in çabaları sonucunda beden eğitimi, Osmanlı coğrafyasında yaygınlaşmaya başlamış, Darülmualimin-i Aliye müdürlüğü sırasında yetiştirdiği öğretmenler, zamanla ülkenin her tarafına dağılmış ve İsveç jimnastiğini yaygın hale getirmişlerdir [53].

1911 Eylül ayında, Umum Mekatib-i Mülkiye Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey tarafından hazırlanan ve Maarif Nezaretine gönderilen bir yazı ile beden eğitimi dersleri için yeni bir talimatname yürürlüğe girmiştir. Bu talimatname, Meclis-i Maarif tarafından da tasdik edilerek resmîyet kazanmıştır.

Talimatnamenin önemli maddeleri şunlardır:

- Beden eğitimi dersi, Mekatib-i Sultani, idadi, Darülmualimin'ler ve Numune Rüştîyeleri'nde mecburi hale getirildi.
- Haftada iki saat, bir gün ara ile sabahları veya akşamları beden eğitimi dersi verilecekti.
- Sağlık sorunu doktor raporu ile sabit olmayan her öğrenci bu derslere katılmak zorundaydı.
- Beden eğitimi salonları, Terbiye-i Bedeniye Müfettişliği tarafından gönderilecek plana uygun şekilde inşa edilecekti.
- Beden eğitimi öğretmenleri, "Terbiye-i İsveç Jimnastikleri" ünvanlı kitaptaki nazariyata göre ders vereceklerdi [59].

1913 yılında kabul edilen ilköğretim programı, Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu programda beden eğitimi, hijyen ve mektep oyunları ile erkek çocuklar için askeri talim dersleri yer almıştır. Bu sayede beden eğitimi, ilkokullarda yaygın ve zorunlu hale gelirken, askeri talim de müfredata girmiştir [53].

1914 yılı, Osmanlı'da kızların eğitimi için bir dönüm noktasıdır. Bu yıl, Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin çabalarıyla medreseler ve kız mektepleri müfredatında önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri ise beden eğitimi dersinin müfredata dahil edilmesi olmuştur [49].

Uzun süredir kalitesiz bir eğitim veren ve çeşitli çevrelerce eleştirilen medreseler, 1914 yılında yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Darü'l-Hilafetü'l-Aliye Medreseleri adıyla yapılandırılan yeni medreselerin müfredatına, daha önce görülmemiş olan ve dini içerikli olmayan dersler eklenmiştir. Bunlar arasında terbiye-i bedeniye ve hıfzıssıhha (hijyen) dersleri yer almaktadır. Beden eğitimi dersinin medreselere girişi, dönemin Terbiye-i Bedeniye Müfettiş-i Umumisi Selim Sırrı Bey'in çabalarıyla gerçekleşmiştir. Başlangıçta tepkiyle karşılanırsa da dönemin iktidar partisinin laik tutumu ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin desteğiyle uygulamaya geçilmiştir. Beden eğitimi dersinin müfredata dahil edilmesi sadece medreselerle sınırlı kalmamış, kız mekteplerinde de uygulanmaya başlamıştır (Atıf gerekli). Selim Sırrı Bey'in yetiştirdiği kadın öğretmenler, kız muallim mektepleri ve kız sultanilerinde göreve başlamıştır. Fatma Yunus Hanım, bu kursu başarıyla tamamlayıp göreve atanan beden terbiyesi muallimelerinden biri olmuştur [53].

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, beden eğitimi ile ilgili bazı girişimlerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Bu girişimlerden biri 1914 yılında teşebbüs edilen Terbiye-i Bedeniye Mektebi'nin kurulması olmuştur 1915 yılında inşasına başlanan Vefa'daki Terbiye-i Bedeniye Mektebi, ordu tarafından işgal edildiğinden dolayı yarım kalmıştır [53].

1808-1914 yılları arasında Osmanlı eğitim sisteminde beden eğitiminin önemli bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde modernleşme ve Avrupa standartlarına uyum sağlama çabaları beden eğitimini de etkilemiştir. Beden eğitimi dersinin müfredata dahil edilmesi, bu alandaki uzmanların yetiştirilmesi ve beden eğitimi kurumlarının açılması gibi önemli adımlar atılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerine rağmen, bu dönemde atılan temeller Osmanlı Devleti'nde beden eğitiminin gelişmesinde önemli rol oynamıştır [49].

3. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, toplumsal olguları ve insan davranışlarını sayısal verilerle sınırlı kalmaksızın, derinlemesine ve bütüncül biçimde anlamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntem; bireylerin deneyimlerini, değerlerini, anlam dünyalarını ve belirli bir durumu nasıl algıladıklarını ortaya koymayı hedefler. Çoğunlukla yazılı belgeler, gözlemler, görüşmeler gibi nitel veri kaynakları kullanılarak yürütülür. Böylece araştırmacı, incelenen olgunun neden ve nasıl ortaya çıktığını, hangi bağlamlarda nasıl şekillendiğini yorumlayabilir. Nitel araştırma; karmaşık toplumsal süreçleri, tarihsel gelişmeleri ve kültürel örüntüleri açıklamada tercih edilen, esnek ve yorumlayıcı bir yaklaşım sunar (Yıldırım & Şimşek, 2018; Creswell, 2017).

Doküman analizi, geçmişte meydana gelmiş olayları, olguları ve yapılaşmaları yazılı belgeler aracılığıyla inceleme imkânı sunması bakımından, tarihsel araştırmalar için önemli bir yöntemdir. Araştırmada ele alınan konuya veya olaya dair bilgileri içeren yazılı kaynakların sistemli biçimde incelenmesi ve bu inceleme sonucunda elde edilen verilerin yeni bir bütünlük içinde yorumlanması, doküman ya da metin analizi yöntemi olarak ifade edilmektedir (Creswell, 2002). Elde edilen belgeler, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleriyle incelenmiştir.

Betimsel analiz, nitel araştırmalarda sıklıkla başvuru alan bir veri çözümleme yaklaşımı olup, araştırmada elde edilen bulguların önceden belirlenen temalar çerçevesinde sistemli biçimde sınıflandırılarak ve açıkça ortaya konularak sunulmasını sağlar. Bu yöntemde amaç, verileri karmaşıklıktan arındırarak, incelenen olgunun temel özelliklerini net bir biçimde okuyucuya aktarmaktır. Böylece araştırma sonuçları, yoruma fazla boğulmadan, daha çok tanımlayıcı bir yaklaşımla ifade edilir. Betimsel analiz; tarihsel belgeler, arşiv kayıtları ya da gözlem ve görüşme notları gibi nitel verilerin ilk elden anlaşılması için uygun bir çerçeve sunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018; Creswell, 2017).

Bu bağlamda araştırmada, Osmanlı Devleti'nde spor hareketleri ve teşkilatlanma yapısını ortaya koyabilmek amacıyla Devlet Arşivlerinde yer alan belgeler incelenmiştir.

3.1. VERİ KAYNAĞI

Araştırmanın temel veri kaynağını, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan Osmanlı dönemine ait belgeler oluşturmaktadır. Çalışmaya dâhil edilecek belgeler belirlenirken araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olmasına, içerdiği bilgilerin güvenilirliğine ve tarihsel bağlam açısından temsil edici nitelikte olmasına özen gösterilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri:

Araştırmanın temel veri kaynağını oluşturan Osmanlı Arşivleri, döneme ilişkin orijinal belgeler, fermanlar ve tutanaklar gibi birincil nitelikteki kaynaklara erişim imkânı sağlamıştır. Söz konusu belgelerin tercüme edilerek analiz edilmesi, çalışmanın özgünlüğünü ve bilimsel değerini ortaya koymaktadır.

Döneme Ait Süreli Yayınlar:

Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar, dönemin sosyal, kültürel ve siyasal atmosferine dair önemli veriler sunmaktadır. Bu kaynaklar, arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerin desteklenmesinde ve araştırmaya daha geniş bir perspektif kazandırılmasında kullanılmıştır.

İkincil Kaynaklar:

Alanla ilgili önceki araştırmalar, konunun genel çerçevesini ortaya koyarak literatür taramasının yapılmasına katkı sağlamıştır. Bu kaynaklar, araştırma sorularının daha açık bir biçimde formüle edilmesine ve teorik çerçevenin inşa edilmesine yardımcı olmuştur.

3.2. VERİLERİN TOPLANMASI

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, arşiv belgeleri, araştırma sorularına uygun şekilde taranmış, spor faaliyetleri, teşkilatlanma biçimleri ve kurumsal yapılarla ilgili kayıtlar sistematik olarak seçilmiştir. Belgeler, tarihsel sürekliliği takip edebilmek amacıyla kronolojik sıraya göre tasniflenmiş ve içeriklerine göre spor branşları altında sınıflandırılmıştır.

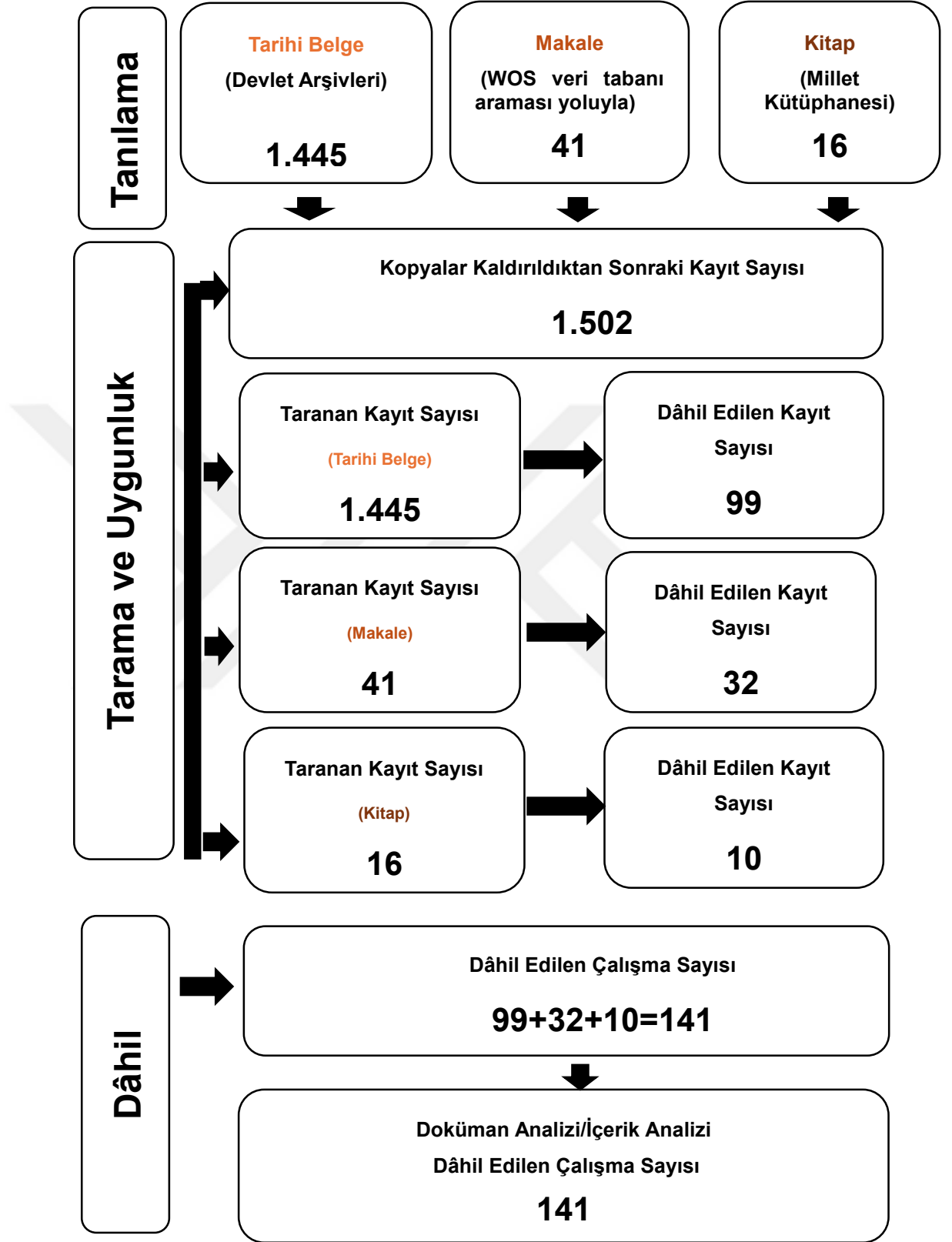
3.3. VERİLERİN ANALİZİ

Öncelikle veri kaynaklarından toplanan tüm belgelerde yer alan kavramlar, olaylar ve kurumlar belirlenmiş, ardından bu veriler belirli kategoriler (spor branşları) altında

toplanarak anlamlı bir bütün oluşturulmuştur. Bulgular, Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel ve askerî yapısı dikkate alınarak yorumlanmıştır. Belgeler doğrultusunda belirlenen kategoriler aşağıda sunulmaktadır.

1. Atlı Sporlar/ Cündilik
2. Okçuluk
3. Kılıç Kalkan ve Matrak
4. Avcılık
5. Atıcılık
6. Güreş
7. Yüzme/Deniz Sporları
8. Atletizm
9. Jimnastik
10. İzcilik
11. Bisiklet
12. Boks
13. Golf ve Hokey
14. Tenis ve Voleybol
15. Futbol
16. Spor Kulüpleri
17. Cemiyet ve Dernekler

3.4. FARKLI AŞAMALARDAN BİLGİ AKIŞI (PRİZMA BEYANI)

Şekil 1.1. Prizma Beyanı

3.4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla belgeler doğrudan T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından elde edilmiştir. Belgelerin yorumlanmasında tek bir bakış açısına bağlı kalınmamış, farklı türdeki belgeler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca literatürde yer alan kaynaklar da arşiv belgelerinin sunduğu bilgilerin kontrol edilmesi için kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. ATLI SPORLAR CÜNDİLİK ve AT ÜZERİNDE OYNANAN OYUNLAR

Türkler atı ehlileştiren ilk toplumlar arasında yer almışlardır. Tarih sahnesine çıktığı ilk zamanlardan günümüze kadar geçen sürede hem siyasi hem de sosyal hayatlarında ata oldukça değer vermişlerdir. Kafesoğlu, Türk toplumunda atın önemini “Türkler, sürüler halinde yetiştirdikleri atın etini yerler, atları inançlarına göre kurban ederler ve yetiştikleri iyi savaş atlarını da başka milletlere satarak ekonomilerine katkı sağlarlar” şeklinde tanımlamıştır [60]. Türkler toylarında, şenliklerinde ve yuğ gibi etkinliklerinde de at ile yapılan sporlar icra etmişlerdir. Hatta eski Türk geleneklerinde bir kişi öldüğü zaman hayatın devam edeceği inancıyla eşyaları ve atıyla gömülürdü [61] [62]. Türklerin savaşçı bir toplum olması ve at ile olan yakın ilişkisi kültürlerinin de bu doğrultuda şekillenmesini sağlamış ve geliştirmiştir. Ata iyi binme, at üzerinde avlanma, at üzerinde ok atma gibi askeri ve sporsal faaliyetlerin yanında; uyuma, beslenme gibi yaşama ait olgularda at ile bir bütün olma özelliğinin göstergesidir [63]. Bununla birlikte koşu takımları, üzengi, eğer, dizgin gibi ata ait olan araçların ilk defa Türkler tarafından keşfedilmiş olduğu düşünülmektedir [64].

Cüнди kelimesi, Osmanlı Devleti’nde ata binmek konusunda hünerli ve becerikli kişileri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. 1359 tarihinde Memluk elçisinin ve beraberinde gelen binicilerin Bursa’ya gelişi sırasında yanlarında getirdikleri cüндilik yani binicilik kitabının Türkçeye çevrilmesinden sonra bu kavram dilimize de yerleşmiştir. Osmanlı devletinde cüндiliğin gelişimi Ankara savaşından sonra olmuştur. Şehzade Mehmet’in galibiyet için atik kuvvetlere ihtiyaç duyması üzerine binicilik çalışmaları artırılmıştır. Ordusunu güçlendirmek isteyen Çelebi Mehmet süvarilerin yapacağı talimlere önem vermiştir. Bu talimlerde ikiye ayrılan süvari birlikleri Çelebi Mehmet ve oğlu Murat adına çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Amasyalılarından oluşan atlı bölüğe Amasya’nın bamyası ünlü olduğu için Bamyacılar, Merzifonlulardan oluşan bölüğe Merzifon’un lahanası ünlü olduğu için Lahanacılar denilmiştir [65].

Osmanlı cüндileri; Enderun cüндileri, Sadrazam cüндileri ve Mısır cüндileri olmak üzere üç sınıfta incelenmektedir [65]. Enderun Cüндileri, Enderun’da cüндilik yaparak bu sıfatı almaya hak kazanan iyi biniciler için kullanılmaktaydı. Sadrazam cüндileri, Sadrazamların kapı halkı içinden iki bölük cüندیyi kapsamaktaydı. Bu cüндiler, Osmanlı

Devleti’nde bayram, düğün gibi törenlerde padişah huzurunda cirit oynamaktalardı. Mısır cündileri ise Mısır’daki cüdi birliklerini kapsamaktaydı³. Mısır, savaş durumlarında Osmanlı Devleti’nin yanında destek olarak cündilerle birlikte yer almaktaydı [65].

Osmanlı saray teşkilatlanmasının içinde cüdi eğitim programları yer almaktaydı. Cündilerin eğitimi cüdi başı tarafından gerçekleştirilmekte, aynı zamanda cündibaşı, cirit oyunlarını da organize etmekteydi. Cüdi başı Enderun’da yetişmiş kimselerden olabileceği gibi cündiliğin diğer sınıflarından olan sadrazam ve mısır cündilerinden de olabilmekteydi. Cündilerin eğitimi sırasında ilk adım ata binme, at üzerinde oturmaydı. Bu uygulamalar “babataşı” denilen at biçimi verilmiş taş üzerinde olur, bu taş üzerinde ayrıca acemi cüdiye dizgin tutması öğretilmekteydi. Bu tasviri uygulamadan sonra gerçek at üzerinde çeviklik ve çabukluk eğitimleri gerçekleştirilmekteydi. At üzerinde ok ve tüfek kullanmak, belli mesafede yer alan hedefi okla vurmaya çalışmak ve adına “temirri” denilen ucu sivri çubuğu kuma saplama çalışmaları bu eğitim içerisinde yer almaktaydı. Bu eğitimlerden sonra acemi cündiler, cüdi ağalarının önünde performanslarını sergilerler ve sergiledikleri performanslara göre acemi olmaktan çıkar, bunlar kâmil ya da keskin cüdi olurlardı [63].

Osmanlı Devleti’nde at ile gerçekleşen spor faaliyetleri; binicilikte beceri gösterme yarışları, at yarışları ve at üzerinde oynanan oyunlar olarak sınıflandırılmıştır [62] [66] [63].

At üzerinde oynanan oyunlar çöğen, gökbörü, kabak, lobut ve cirit olarak sınıflandırmak mümkündür. Çöğen Kökeni orta Asya’ya kadar dayanan ve eski bir Türk oyunu olan çöğen bugünkü bilinen adıyla polo Osmanlı devletinde sopa ve top ile oynanan atlı sporlar arasında yer almaktadır [67].Gökbörü oyunu eski türk oyunları arasında yer almaktadır. Bu oyunda amaç at koştururken ortada dolaşan oğlağı kapmaktır. Oyuna iki, üç veya dört gruptan oluşan 40-50 atlı katılır. Bu atlılardan en hızlısı oğlağı kapar, diğerleri atlıyı kamçılıyarak, attan düşürerek veya atı yıkarak oğlağı elinden almaya çalışır [68].Kabak at üzerinde hedefe dayalı atış yapma esasına dayanan bir oyundur. Kabak oyununda dörttnala giden at üzerindeki cüdi meydanın ortasına dikilmiş bir sırığın üzerindeki

³ Mısır, Osmanlı devletine Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında çıkarılan idari ve mali kanunlarla bağlı idi. Osmanlı devleti Mısır’ın yönetimi içim merkezden vali atardı. Mısır yönetimi Çerkes beylerce yönetilirdi

hedefe geriye dönerek atış yapar. Bu oyun aynı zamanda cüdi eğitimlerinde de kullanılan bir yöntemdir [67].

Lobut oyunu at üstünde takım halinde oynanan bir oyundur. Lobut cüdidilerin kullandıkları 75-80 cm.'lik dört parmak kalınlığında meşeden yapılmış sopadır. At üzerinde cirit gibi düz atılabileceği gibi dikine de fırlatılır. Bu oyunun faydası özellikle süvarilerde kol kuvvetini artırmak olmuştur. Topun icadından önce süvariler bu oyun yöntemindeki taktik aynı zamanda savaş zamanlarında kale içindeki düşmanı yaralamak amacıyla da kullanılmıştır. Ancak topun icadından sonra cirit öncesi oynanan bir müsabakaya dönüşmüştür [67].

4.1.1. Cirit

Cirit oyunu at üzerinde oynanan oyunlar arasında ayrı bir yer tutmaktadır. Türklerin en eski sporlarından biridir. Türkler mızrağın savaş aleti olarak kullanıldığı dönemlerde at üzerinde mızrak ile çalışmalar yapılırdı. Osmanlı Devleti'nde yaygın bir yer tutmuştur. Osmanlı Devleti'nde cirit; yaya ciridi ve atlı cirit olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Atlı sporlar arasında cirit oyunu gözde sporlar arasındaydı. Ayrıca atlı cirit oyunu, sürekli oluşundan kaynaklı harhari cirit⁴ ismiyle de anılmaktaydı. Cirit, 70-120 m²'lik bir alanda iki takım halinde oynanırdı. Oyuncular alanın gerisinde, 5-7 kişiden oluşan gruplar halinde sıra olurlardı. Oyuncuların bir elinde cirit diğer ellerinde kamçı yer alırdı. İki takımın oyuncularından bir atlı öne atılarak, elindeki ciridi fırlatıp geri döner, rakip oyuncu onu takip ederek ciridi kaçan oyuncuya fırlatırdı. İlk oyuncunun takımından bir başka kişi onu karşılar ve oyun böylece devam ederdi [68] [69] [70] Cirit oyunu hem ordu için askerin saldırı, savunma gibi becerilerini artırmak hem de sefer sırasında coşku ve heyecan duygularını tetiklemek amacıyla oynanırdı. Orhan gazi zamanında Bursa'da cuma günleri ve bayramlarda at yarışı, cirit, çöğen gibi atlı oyunlar oynanırdı [71]. Fatih Sultan Mehmet zamanında Topkapı sarayında harem ağlarının cirit oynamaları ve spor yapmaları için bir bölüm inşa edildiği bilinmektedir [70]. Özellikle Osmanlı sarayında iyi

⁴ Harhari", özellikle Osmanlı Devleti'nde Mısır'da popüler olan, hızlı ve tempolu bir atlı spor olan cirit türüne verilen bir isimdir. Arapça kökenli bu kelime, oyunun hareketli ve heyecanlı yapısını yansıtır. Diğer cirit türlerine göre daha dinamik bir mücadeleye sahne olan harhari, oyuncuların at üzerindeki çeviklik ve atıcılık becerilerini ön plana çıkarır [355].

cündiler tarafından oynanan cirit oyunu sırasında cündiler lahanacı ve bamyacı olmak üzere iki takıma ayrılmaktadır. Padişahın silahtar ağası tarafından düzenlenen bu oyunda, harem ağalarının kara oldukları için lahanacı takımında; ak ağaların da bamyacı takımında olduğu bilinmektedir [65] [72] [73]. Padişahın izlediği cirit oyunlarında cirit maçının bitimi padişahın isteğine bağlı olurdu. Padişah oyunun sert olmasını istemişse oyun o şekilde ilerler, oyun bittikten sonra rakibine cirit isabet ettiren ciritçiye, havada cirit yakalayana at üzerinde ustaca hareketler yapana, yerden eğilip ciriti alana, altın veya akçe verildiği bildirilmektedir [74] [73].

Cirit oyununun sert bir oyun olması sebebiyle yaralanmalarda söz konusu oluyordu. II. Mahmut döneminde yaşanan bir hadisede bir cündinin ölmesi üzerine padişah tarafından cirit oyunları yasaklanmıştır [67]. Cirit oyunu sırasında bazen ölümle gerçekleşen durumlarda yaşanmıştır. 1637 yılında Davutpaşa'da cirit oynarken hayatını kaybeden Ömer Ağa'nın yetim kalan çocuklarına Vezir-i Sani Mustafa Paşa tarafından 40 bin akçe maaş bağlanmıştır [75]. Bu olay, dönemin padişahın ve vezirin cirit oyununa, sosyal sorumluluğa, sporcuya verilen önemi göstermesi bakımından mühimdir. Lale devrinde saray ve çevresinde spor gösterileri düzenlenerek gerçekleşen eğlence faaliyetleri artmış ve bu gösteriler arasında cirit de yer almıştır. Lale devri sırasında spor gösterileri düzenlenen eğlence faaliyetleri arasında yer almıştır. Cirit oyunları da bu gösteriler arasındadır. 1730 yılında Sultan III. Ahmet'in "Bugün cirit oynayarak eğlenmek üzereyim" ifadeleriyle cirit oyununa olan ilgisini açıkça dile getirmesi, bu oyunun padişahlar tarafından bir eğlence aracı olarak da görüldüğünün kanıtıdır [76].

1730 yılında III. Ahmet'in saltanatı sırasında yazılan bir fermanla, bayramın ikinci günü Çubuklu Bahçe'de cirit oynanacağı ve üçüncü günü Şeyhülislam ile saraya gidileceği ve burada harem ve Enderun ağalarının cirit oynayacağı belirtilmiştir. Bu da cirit oyununun festivallerin ve özel günlerin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Cirit oyununun bu özel günlerde oynanması, bu oyunun neşe ve coşkuyla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır [77].

1789 yılında Hint elçilerinin Kağıthane'de ağırlanacağı ve burada mızrak, cirit, kılıç-kalkan gibi gösterilerin sergileneceği belirtilmiştir. Bu da cirit oyununun sadece bir savaş oyunu değil, aynı zamanda bir gösteri sanatı olarak da kabul gördüğünün kanıtıdır. Cirit oyununun bu şekilde sergilenmesi, bu oyunun diplomatik ilişkilerde de kullanıldığını göstermektedir [78].

19 Temmuz 1792'de III. Selim'e sunulan bir belgeye göre Kurban Bayramı'nda padişahın huzurunda yapılacak cirit oyunları için âdet olduğu üzere kasapbaşı tarafından 12 koyun verilmesi istenmektedir [79]. Bu belgeden yola çıkarak Kurban Bayramı'nda padişahın huzurunda cirit oyunları düzenlenmesinin bir gelenek olduğu görülmektedir. Bu oyunlarda kurban kesilmesi de bu geleneğin bir parçasıdır. Bu koyunların kurbanlık olarak kesileceği ve cirit oyunlarına katılanlara dağıtılacağı anlaşılmaktadır. Cirit oyunu Osmanlı Devleti'nde oldukça popüler olan hem dini bayramlarda hem eğlence faaliyetlerinde hem de sportif etkinliklerde yararlanılan bir atlı spor oyunudur.

4.1.2. At Yarışları Ve Binicilik Teşkilatlanmaları

Eski Türk geleneklerinde at yarışları, kutlama veya saygı gösterme amaçlı yapılan organizasyonlarda yer aldığı gibi mücadele ve rekabet kaynaklı organizasyonlarda da yer almaktaydı [68]. Osmanlılarda ilk at yarışı Orhan gazi zamanında 1326 yılında yapılmıştır [80]. Orhan gazi döneminde Bursa'da "Balıklı köy ile Ateşler meydanı" arasındaki bölgede cirit ve at yarışları yapıldığı ve bu yarışlar sonrasında binicilere mesafeye göre aynı ve nakdi ödüller verildiği bilinmektedir [81]. Fatih Sultan Mehmet ise İstanbul'u fethinden sonra yıkılan hipodromu tamir ettirmiştir. Bu alan at meydanı olarak anılmış ve Osmanlı at yarışlarının düzenlendiği önemli mekanlardan biri olmuştur [82]. III. Murat'ın 22 Ağustos 1581 tarihli çeşnidir başına verdiği hüküm ile savaş öncesi cündilik yarışmaları düzenlediği bilinmektedir. [83]. 1675 yılında Edirne'de padişah huzurunda aşamalı olarak düzenlenen at yarışları da literatürde yer almaktadır. At yarışları hem sporsal faaliyetler açısından hem de kaliteli at yetiştiriciliğini desteklemesi açısından önemliydi [84]. Osmanlı Devleti'nde at yarışları orduya sağlanacak kalite at ırkı bakımından önem taşıyordu. Atın yarışlarda başarı göstermesi için yetiştiricisi tarafından, düzenli idmanın sağlanması, atın ihtiyacına göre özenli bir beslenme atın kalitesini artıran önemli unsurlardı. Yarışlara iyi şekilde hazırlanmış atlar, yarışlar sayesinde öne çıkıyor ve damızlık için kullanılmak üzere seçiliyordu [85].

Klasik dönem Osmanlısında at yetiştiriciliği devlet ve yerel halk arasında iş birliği ile gerçekleşmekteydi. Tımarlı sipahi sisteminde devlete ait çiftliklerde savaş durumlarında hazır olması gereken at ve asker yetiştiriciliği yapılmaktaydı. Halk için yetiştirdikleri atın orduda yer alması aynı zamanda bir itibar meselesiydi [86] [87]. Atların yetiştirilmesinde hayvan ocakları ve ıstab-ı amire örgütleri önemli bir rol oynuyordu. Ocaklar taşrada halkın elinde bulunan atları satın alır, ordunun hizmetinde kullanılmak üzere ıslah

edilmesi için ıstab-ı amirenin himayesine göndermekteydi [31]. Ocakların alt biriminde yundcular ve taycılar bulunmakta ve bu Taycılar ıstab-ı amire tarafından verilen arazilerde tay yetiştirmekte, aynı zamanda tayların eğitimini ve terbiyesini vermekteydi. Yundcular ise aynı şekilde kısırakları eğitmektedirlerdi. Bu örgütlenmelerin bir diğer görevleri bu hayvanların neslinin ıslahı ve arttırılmasıydı [88].

Osmanlı Devleti'nde duraklama döneminde, askeri alanda gelen bozulma, hayvancılık alanında da hissedilmiştir. Özellikle Kırım savaşıdan sonra Osmanlı Devleti atların sayısı ve kalitesi açısından eksik duruma geldi bu durum askerî açıdan da oldukça problem teşkil etmiştir. 1852-1853 yıllarında gerçekleşen Kırım savaşında Osmanlı Devleti, müttefiklerinden olan İngiltere, Fransa ve Piyemonte devletlerinin savaş bölgesine nakletmiş olduğu hayvanları satın almıştır. Osmanlı Devleti, bu alışverişinden sonra uzun süre orduya at ihtiyacı duymamıştır. Bu durum yerli üreticinin atlarının elinde kalmasına sebebiyet vermiştir [87]. Bunun sonucunda, Osmanlı at ihtiyacında dışa bağımlı bir hale gelmiştir. Atları satın almak nakliye faaliyetleri zaten çok da iyi durumda olmayan Osmanlı mali durumunu olumsuz etkilemiştir. Devam eden süreçte Osmanlı Devleti, askeri kullanımı için Avusturya- Macaristan ve Rusya gibi ülkelerden at ithal etmeye başlamıştır [89]. Bu durumun etkileri özellikle 1860'lardan sonra hissedilmeye başlanmış ve at eksikliği fark edilir düzeye gelmiştir. Devlet bu amaçla at ıslahı ve yetiştiriciliği konusunda tekrar yerli üretimi canlandırmak istemiştir. At yetiştirecek örgütlenmeler için yerli kurumlar açılmıştır. Askeriyeye at temini karşılamak amaçlı kurulan haralar arasında Çifteler, Veziriye, Hamra, Harnini, Sultansuyu ve Çukurova haraları bulunmaktaydı. Zaman içinde bu haralar Hara-i Hümayun Nezareti altında toplanmıştır [90].

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında alınan yenilgiden sonra at ıslahı ve temini konusunda yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Aynı amaçla, farklı yöntemlerle yeni girişimlerde bulunulmuş ve yerel üreticiyi tekrar at ıslahı ve yetiştiriciliği konusunda teşvik etmenin yolları aranmıştır. Bu teşvikler arasında en önemlisi at yarışları ve at neslinin ıslahını sağlamak olmuştur [90].

Torun ve Dinçer tarafından yapılan çalışmada, bugün gerçekleşen modern at yarışları koşularının Osmanlı topraklarındaki ilk denemelerinin İzmir Buca'da yaşayan Levantenlerin ve ailelerinin girişimiyle olduğunu ortaya koymuştur. Daha önce yapılan antlaşmalarla 1856 yılında İngilizler tarafından açılan demir yolunun ilk istasyonu olan

Buca, at yarışlarına ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı topraklarında gerçekleşen bu modern at yarışları temel kural ve kaideler İngiliz kültürünün etkisinde gerçekleşmiştir. Tanzimat ve ıslahat fermanlarından sonra 23 Eylül 1856'da "paradisa" denilen alanda gerçekleşen at yarışlarda, Bucalı Levantenlerin, Avrupalı diplomatların ve gayri müslim ahalinin daha etkin olduğundan bahsedilmektedir [91] [82] [92]). Organizasyonda yer alan Türk üyelerden olan Sedat Evliyazade, anılarında İzmir'de gerçekleşen bu organizasyonun yabancı ağırlıklı olduğunu, Türklerin daha çok seyirci konumunda olduğunu, at yarışlarında kazanan jokeyin millete göre şeref direğine bayrağının çekildiğini aktarmıştır [93]. İngiliz başkonsolosu Mr. Patterson ve İzmirli tüccar bir ailenin üyesi olan Evliyazade Refik Bey'in ve Buca çevresinde yaşayan gayrimüslim bazı ailelerin öncülüğünde at yarışlarını örgütlemek ve daha kurumsal bir yapılanma sağlamak amacıyla İzmir'de kurulan "Symrna races clup" kulübünü kurmuşlardır. [80]

İzmir Buca'da Levantenlerin ve belli kesimden ailelerin 1840 yılından itibaren düzenli olmasa da kendi aralarında at yarışları yaptıkları bilinmektedir. Sultan Abdülmecid'in 1849 yılında İzmir'deki bu yarışları izlediği kaynaklarda yer almaktadır. Padişahın Mısır ziyareti sonrası İzmir'e uğradığı ve onun şerefine kentte büyük bir koşu düzenlendiği, koşuların bu çevreden olan kişilerin kendi imkânlarıyla olmasının padişah tarafından sonradan öğrenilmesi sebebiyle tarafından hazine-yi hassa dan her sene gelir temini sağladığı bilinmektedir. Bundan sonra her yarış programına sultan koşusu adlı bir yarış daha ilave edilmiştir [94].

1863 yılında Mısır seyahati sonrası İzmir'e uğrayan sultan Abdülaziz ise 24 Nisan'da Buca'da gerçekleşen at yarışlarını seyretmiş, at yarışları ve koşularını oldukça beğenmiş, Abdülmecid zamanında başlatılan sultan koşusu ikramiyesini artırmıştır. Daha çok yabancılar ekseninde gerçekleşen bu at yarışı girişimlerinden sonra sultan Abdülaziz döneminde, 1863-1864 yılları arasında İstanbul'da At yarışlarını daha nizami, kulüp benzeri yapılanmalar ile gerçekleşmesi için "Dersaadet Jokey Kulüp-Cemiyeti Sipahiye" adıyla bir cemiyet kurulmuştur. [70] [82].

4.1.2.1. Dersaadet Jokey Kulüp-Cemiyeti Sipahiye-1864

Dersaadet jokey kulübü, koşuları teşvik etmek, at cinslerini ıslah etmek amacıyla kurulduğunu belirtmiş cemiyetin nizamnamesi, Ceride-i Havadis'in 1280 tarih ve 829 numaralı yayınında yayınlanmıştır. Nizamnamede yer alan bilgiler, cemiyet yapılanması ile ilgili bizlere bilgi vermektedir. Buna göre;

Cemiyet tarafından tayin olunacak bir reis ve iki reis vekili bulunmaktadır. Yine de yıllık aza adedi sınırlandırılmıştır. Hükümdar ailesinden bulunan ve saltanatı oluşturan diğer mensuplarından, elçi, müsteşar ve tercümanlardan cemiyet üyeliği noktasında oylamaya tabi tutulmadan üyelikleri kabul edilmektedir [95].

Cemiyet üyeliğine dahil olmak isteyen kişinin cemiyet azasından bir kişi tarafından önerilmesi gerekmekte, teklifin de başka üye tarafından kabul görmesi beklenmekteydi. Üyeliğe kabul edilen kişinin; ismi, ünvanı ve alacağı görevle birlikte cemiyet defterine kaydı yapılmaktaydı. Cemiyete üye olarak katılacak kişinin üyeliği, pazartesiye salıya bağlayan gece bir toplantıyla karara bağlanırdı ve bu toplantıya cemiyet üyelerinden en 20 kişi katılmak zorundaydı. 5-21 arası maddeler başkan ve üye seçimlerini ve bunların görevlerini tanımlamaktaydı [95].

21. madde yer alan, cemiyetin açılış ve çalışma saatleri baş komite tarafından belirlenmekte, geriye kalan maddelerde ise cemiyette bulundurulacak içecekler, bunların ödeme şartları, oynanabilecek kâğıt ve satranç oyunları ile kişiyi cemiyetten uzaklaştırma durumlarını bildirilmekteydi. At yarışları hususunda Osmanlı Devleti tarafından kurulan bu cemiyet ve nizamnamesi daha sonra yapılacak yapılanmaların temelini teşkil etmesi bakımından önemlidir. Nitekim düzenlenecek olan Kağıthane yarışı için koşuların yapılacağı yer, yarış günleri, yarış mesafesi, bilet fiyatları bu cemiyet tarafından belirlenmiş ve takip edilmiş, Ceride-i Havadis vasıtasıyla duyurulmuştur. Yarışlarda yer alacak hayvan isimlerinin daha önceden yazılmasının istemesi yine gazetenin bize sunduğu bilgiler arasında yer almaktadır. Bu da Dersaadet jokey kulübü ile sistemli ve nizami yarışlara geçildiğinin bir başka göstergesidir [95].

Osmanlı'da at yarışları, sadece bir spor dalı olmanın ötesinde, at yetiştiriciliğini teşvik etmek ve ulusal birliği güçlendirmek gibi önemli işlevler de görmüştür. Bu amaçla kurulan Dersaadet jokey kulübü döneminde 1895-1907 yılları arasında Osmanlı topraklarında at yarışlarının düzenlenmesine dair çeşitli belge ve bilgiler mevcuttur. Kronolojik olarak incelendiğinde farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleşen at yarışları şöyledir;

10 Aralık 1895 tarihli belgeye göre, Mısır'da düzenlenen at yarışlarına Beyrut'tan at gönderildiği ve yarışlar bittikten sonra geri getirilmesi için talimat verildiği görülmektedir. Bu belge, Osmanlı'nın farklı coğrafyalarındaki atçılık camıları arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir [96].

25 Mayıs 1902 tarihli belgeye göre, Aydın'da at neslinin ıslahı ve arttırılması amacıyla at koşusu düzenlenmesi ve bu amaçla Ziraat Tahsisat-ı Umumiyesinden 10 bin kuruş tahsis edilmesi kararı alınmıştır. Bu belge, at yetiştiriciliğinin öneminin devlet tarafından da kabul gördüğünü göstermektedir [97].

11 Mayıs 1903 tarihli belgeye göre, Çorum'da geliri ilk okullara verilmek üzere at yarışları düzenlenmiştir. Bu belge, at yarışlarının sadece bir eğlence aracı olmanın ötesinde, sosyal sorumluluk projelerini desteklemek için de kullanıldığını göstermektedir [98].

15 Haziran 1903 tarihli belgeye göre, Sivas'ta at yarışlarının ilk kez düzenlendiği ve 20 binden fazla kişinin katılımıyla büyük ilgi gördüğü aktarılmaktadır. Yabancı devlet konsolosları, askerî ve mülkî erkân ile çevre vilayetlerden gelen kişilerin de katılımı, bu etkinliğin ulusal birliğe katkıda bulunduğunu göstermektedir [99].

13 Ekim 1904 tarihli belgeye göre, Tren istasyonu açılışı münasebetiyle Manastır'da (Bitola) düzenlenen sergide at yarışları da yer almıştır. Bu belge, at yarışlarının sadece sportif bir etkinlik olmanın ötesinde, kültürel ve sosyal bir buluşma noktası olarak da görüldüğünü göstermektedir [100].

14 Temmuz 1907 tarihli belgeye göre, Halep'te Arap atlarının çok fazla olması dolayısıyla burada bir at yarışı düzenlenmesine izin verilmiştir. Bu belge, at yarışlarının bölgesel at ırklarının korunması ve teşvik edilmesi için de kullanıldığını göstermektedir [101].

Bu belgelerden yola çıkarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda at yarışlarının sadece bir spor dalı olmanın ötesinde, ulusal birliği güçlendirmek, at yetiştiriciliğini teşvik etmek, sosyal sorumluluk projelerini desteklemek ve bölgesel at ırklarının korunması gibi çeşitli işlevler gördüğü sonucuna varabiliriz. At yarışları, farklı coğrafyalardaki atçılık camiası arasındaki bağlantıyı ve Osmanlı'nın sosyal ve kültürel yaşamındaki önemli bir unsuru teşkil etmiştir.

4.1.2.2. Islâh-ı Nesl-i Feres Cemiyeti -1912

Bu cemiyet, V. Mehmet Reşad döneminde 11 Nisan 1912'de kurulmuştur. Harbiye nazırı Enver Paşa cemiyetin kurulmasında etkin rol oynamıştır. Cinslerine göre atları ıslah etmek ve at nesillerinin çoğalması, Osmanlı ordusunun ihtiyaç duyduğu atların ülke içinde tedarikinin sağlanması amaçlamıştır. Bu cemiyetin bir diğer amacı da at yarışmaları düzenlemek, at biniciliğinin ilerlemesini sağlamakla birlikte iyi cins erkek ve

dişi at teminine katkı sağlamaktır. Cemiyetin nizamnamesine göre üyeler beş sınıfa ayrılmıştır.

Aza-yı Mftehir: şeref üyeleridir ve Osmanlı şehzadeleri bu sınıfa dahildir.

Aza-yı Messis: Cemiyeti kuran kişilerden oluşur.

Aza-yı Daime: Harbiye, Dahiliye ve Ziraat Nazırları gibi cemiyetin faaliyetlerine destek olan kişilerden oluşur.

Aza-yı Muvakkat: Süvari Dairesi Reisi, yarış tesis edenler ve şube açılan mahallerde mülkiye ve askeriye dairelerinden oluşan üyelerdir. Senelik Osmanlı ianesi veren kişiler de bu sınıfa dahildir.

Aza-yı Fahriye: Cemiyetin amaçlarına uygun olarak faaliyet gösteren ve gelecek yardımları st heyetlere aktaran kişilerden oluşur [102].

Osmanlı At Islahı Cemiyeti'nin yönetim yapısı, farklı heyetlerden oluşmaktadır. Bu heyetlerin görevleri ve çalışma durumları şu şekildedir 15 günde bir toplantı yaparak cemiyetin faaliyetlerini yürüten Cemiyetin yönetim heyeti, her iki senede bir cemiyeti kuranlar tarafından seçilmekteydi Cemiyetin idari teşkilatı beş sınıftan oluşmaktaydı: Umumi Heyet, İdare Heyeti, İcra Heyeti, Teftiş Heyeti, Kalem Heyeti

Umumi heyet: Osmanlı At Islahı Cemiyeti'nin en yetkili organıydı. Bu heyet, cemiyeti kuran kişilerden oluşmakta ve her yıl kış mevsiminde en az bir defa olmak üzere toplanmaktaydı. Toplantı yeri idare heyeti tarafından belirlenmekte, umumi heyetin olağanüstü olarak toplanması halinde, toplantı altı hafta önceden üyelere duyurulmaktaydı. Toplantıda umumi kâtip, birinci ve ikinci reis seçilirdi. Toplantıyı umumi heyet reisi yönetmekteydi. Heyet reisinin görevleri arasında; Nizamname esaslarına uygun olarak cemiyetin gelişmesi ve ilerlemesi için çalışmak, idare Heyeti görüşmelerini idare etmek, cemiyet adına yapılacak yazışmaları imzalamak, idare Heyet ve Umumi Heyete alınan kararların takibini yapmak ve sonuçlandırmak yer alıyordu. Umumi heyet içinde müzakerelere başlanması için üyelerin yarısından bir fazlasının toplantıda bulunması gerekmekteydi. Kararlar oylama ile alınmakta ve eşitlik halinde reisin oyu tercih edilmekteydi [102].

Görevleri:

- Dahili nizamnamede değişiklik yapmak

- Geçmiş senenin hesaplarını incelemek ve onaylamak
- Bir sonraki yılın bütçesini belirlemek
- Diğer teklifleri müzakere etmek
- Cemiyetin lağvedilmesi kararı vermek (çoğunluk oyu ile)

Umumi heyet nizamnamede bir değişiklik yapmak isterse, bunu Ticaret Nezaretinin müsaadesini alarak yapardı. [103] [102].

İdare Heyeti: Osmanlı At Islahı Cemiyeti'nin idari işleyişini yürüten idare heyeti, yedi üyeden oluşmaktaydı. Üyelerin üçte biri her yıl yenilenmek üzere Umumi Heyet tarafından seçilirdi. İdare Heyeti, ayda en az bir defa olmak üzere toplanmaktaydı. Reis veya umumi kâtip tarafından verilecek teklif ve davet üzerine idare heyeti, belirlenen gün haricinde de toplanabilirdi. Toplantıların yapılabilmesi için üyelerin yarısından bir fazlasının hazır olması gerekmektedir. İdare Heyeti'nin aldığı kararlar genellikle azaların kararlarına bağlı olarak sonuçlanırdı. Alınan kararda eşitlik olması halinde reisin bulunduğu tarafın kararı kabul edilirdi [102].

İdare Heyetinin Görevleri:

- Nizamname esasları gereğince Umumi Heyet tarafından alınan kararları yerine getirmek.
- Cemiyete ait taşınır ve taşınmaz malları idare etmek
- Cemiyete ait hesapları, bütçe layihalarını düzenleyerek cemiyetin mali yılında kaleme alınacak talimatname ile Umumi Heyete takdim etmek.
- At neslinin ıslahı için her türlü teşebbüste ve icraatta bulunmak.
- Cemiyete bağlı iş ve hizmetleri yerine getirmek için komisyonlar kurmak.
- Bu komisyonların vazifelerini yapmalarını sağlamak.
- Gerekirse cemiyet azalarından uygun göreceği kişileri istihdam etmek ve dağıtmak [104] [102].

Umumi Katiplik:

Umumi katipliğin işlerini yapmak üzere idare heyeti üyelerinden iki kişi üç sene müddetle seçilmekteydi [102].

Koşu Heyeti: Koşu heyeti, at yarışlarının organizasyonu ve düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktaydı. Heyet, yarışların adil ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için çeşitli tedbirler almaktaydı. Heyet, at yarışlarının cemiyetin amaçlarına uygun şekilde düzenlenmesine de dikkat etmekteydi. Bir reis ve en az üç üyeden oluşmaktaydı. Bu heyetin üyeleri idare heyeti dışından seçilir ve atanırdı.

Görevleri:

- Cemiyetin maksadına uygun olan bütün müsabakaların düzenlenmesini sağlamak.
- Yarışmaları hazırlamak ve bitirmek.
- Alacağı tedbirler ve tertibattan dolayı idare heyetine karşı sorumlu olmak.
- Koşu heyeti, idare heyetine haber vermek şartıyla kendi kendine karar alma hakkına sahipti.
- Heyet, müsabaka tertibatı esnasında gerekli olan memurları görevlendirebilirdi.

Heyet, vazifelerini layıkıyla yerine getirmek için gerek idare heyetinden ve gerekse diğer üyelere uygun gördükleri kişileri davet ederek istişare etme hakkına sahipti. [105]
[102]

Teftiş Heyeti: Üç kişiden oluşmakta ve üç sene müddetle Umumi Heyet tarafından seçilmekteydi. Cemiyetin yıllık faaliyetlerini ve muhasebeyi tetkik etmekle görevlidir [102].

Kalem Heyeti: Umumi kâtiplik ve hesap işlerine yardım etmekle yükümlüdür. İdare Heyeti'nden iki kişinin uygun görmesiyle gerektiği kadar kâtip ve hesap uzmanından oluşmaktadır. Görevliler reis tarafından tayin edilir ve reisin bulunduğu şehirde ikamet etmeleri zorunludur. Toplantı zabıtları, gelen ve giden evrakın kayıtlarını tutar ve kayıt defterlerini düzenlemektedir [106].

Osmanlı At Islahı Cemiyeti'nin nizamnamesinin son bölümü, cemiyet içinde oluşabilecek şikâyet ve anlaşmazlıklarla ilgili hükümleri içeriyordu. Bu hükümlere göre, cemiyet dâhilindeki şikâyetlerde İdare Heyeti'nin vereceği karar kati olacaktı. Bizzat İdare Heyeti ile ilgili çalışmalarda ise şikâyetler hakkında Umumi Heyet'in vereceği karar geçerli

sayılacaktır. Nizamname esasları, yarışları düzenleyecek şirket tarafından da kabul edilmiş sayılıyordu [102].

Cemiyetin Gelirleri: Hükümet tarafından verilecek ikramiyeler, iaşeler ve cemiyet azalarının senelik olarak vereceği nakit katkılar yer almaktadır. Cemiyetin kurulma amacına uygun olarak oluşturulacak müesseselerin masraflarına kaynak olmak üzere kanun çerçevesinde başka bir şirket teşkil edileceği de nizamnamede belirtilmişti. Bu durumda kurucu üyelerin bir hisse senedi alma mecburiyetleri olacaktı [102].

Cemiyet at yarışlarını düzenlemek için 34 maddeden oluşan bir nizamname yayımlanmıştır. Bu sayede at yarışları cemiyet tarafından belirli esaslar çerçevesinde yapılacaktı. Nizamnameye göre at yarışlarına katılmak isteyenler, hayvanlarını kaydettirmek ve bir giriş ücreti ödemek zorundaydılar. Yarışacak hayvanların taşıyacağı ağırlıklar da belirlenmişti. Nizamname gereğince hayvanların mutlaka bir ismi olacak ve bu isim değiştirilemeyecekti. Yarışlarda hayvanların berabere kalması durumunda aynı gün tekrar yarıştırmaları esası getirilmişti [102].

Yarış kıyafetleri de renkli başlık, gömlek, beyaz pantolon ve sarı çizme giyilmesi zorunluydu. Gömleği olmayanlara cemiyet gömlek temin edecekti. Her at sahibinin kendisine has bir gömlek rengi olacaktı ve bu renk en az bir hafta önceden cemiyete bildirilmek zorundaydı. Sivil yarışlara zabitanın da katılabileceği belirtilmiştir [102].

Yarışlardan hemen önce hayvan sahipleri, koşacak hayvanın ve binicinin ismini hakem heyetine bildirirdi. Yarıştan önce ve sonra binici hakemler huzurunda tartılmaktaydı. Yarışacak atların sırası kura ile belirlenirdi. Biniciler yarış kurallarına uymadığı takdirde yarıştan men edilir ve ceza tabi tutulurlardı. Ceza nakdi olabileceği gibi, bir yıl yarışlardan men cezası da verilebilirdi [102].

Yarış esnasında bir diğer binicinin olumsuz hareketlerinden dolayı zarar görmüş binici, yarışın sonunda durumu protesto edebilirdi. Bir yarışa yalnız üç hayvan kaydedilmesi durumunda ikinciye ikramiye verilmeyeceği nizamnamede belirtildi. Yarışa yalnız bir hayvan kaydedilmesi durumunda ise hayvan mükafatı kazanmak için koşulacak mesafeyi yalnız kat edebilecekti. Bu durumda ikinciye tahsis edilen mükafat cemiyetin kasasına kalırdı [102]. Bu dönemde gerçekleşen at yarışları kronolojik olarak incelendiğinde;

25 Nisan 1912 tarihli belgeye göre: Üsküp'te Yedinci Kolordu tarafından askeri ve sivil halka açık bir at yarışı düzenleneceği ve birincilik ödülü için Ziraat Nezareti'nden 200 lira talep edildiği belirtilmektedir [107].

4 Mayıs 1912 tarihli belgeye göre: Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti tarafından İstanbul'da düzenlenecek at yarışlarında dereceye girenlere para ödülü verilmesi ve gerekli teşviklerin yapılması istenmektedir [108].

13 Mayıs 1912 tarihli belgeye göre: Orduya gerekli hayvanların yurt içinden karşılanması için at çiftlikleri tesis edildiği ve at neslinin ıslahı ve sayısının artırılması için yurt genelinde at yarışları düzenlenmesi teşvik edilmektedir [102, 109].

28 Mayıs 1912 tarihli belgeye göre Konya'da 14 Haziran 1912'de düzenlenecek at ve eşek yarışı programı, Osmanlı Devleti'ndeki at yarışlarının organizasyonu ve işleyişi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu program şu şekildedir;

Madde 1: At yarışlarının yapılacağı yer olarak Horozluhan belirtilmiştir.

Madde 2: Arap atı ve yerli atlar olmak üzere iki tür yarış yapılacağı belirtilmiş, kısırakların yarış programına dahil olmayacağı eklenmiştir.

Madde 3: Arap atları ve yerli atlar 1333 metre daireyi 3 defa tamamlayacaklardır.

Madde 4: Yarışların saati ve galip gelenlere verilecek ödüller, Arap atlarından birinci gelenin sahibine 30, ikinciye 20 Osmanlı lirası, üçüncüye bir Altın saat, yerli atlarından birinci gelen hayvanın sahibine 20, ikinciye 10 Osmanlı lirası, üçüncüye bir Altın saat verilecektir.

Madde 5: Yerli hayvanların koşusuna Arap hayvanlarıyla katılabilmesine karşın, Arap hayvanları yerli hayvanlarının koşusuna katılamazlardı.

Madde 6: Yarışa atını dâhil edecek at sahiplerinden yarım Osmanlı lirası alınacaktır.

Madde 7: Yarışmacıların tamamı, yarışa başlamadan önce en az 39 okka ağırlığında olmalıdır. Bu ağırlığa ulaşamayanlara kurşun ağırlık verilecektir

Madde 8: Yarışa dahil olacak atların sahipleri, Konya'da bulunan komisyona hayvanın eşgal ve cinsini kaydettirmesi gerekmektedir.

Madde 9: Taşradan koşuya katılacaklar, ilgili komisyona hayvanın cinsini bildirmek zorundadır.

Madde 10: Yarış yerinde biniciler ve seyirciler tarafından silah ve nara atmak yasaktır.

Madde 16: Binici, yarışa başlamadan önce ambar heyetine müracaat edilecek, kura ile çektiği, üzerinde numarası yazılı elbiseyi giyecektir.

Madde 17: At yarışları sonrası yapılacak bisiklet ve çuval yarışlarıyla ilgilidir.

Madde 18: Seyircilere tahsis edilen mevkiler beş sınıftır. Birinci sınıf; Bir Osmanlı lirası, ikinci sınıf; yarım Osmanlı lirası; üçüncü sınıf, Yirmi kuruş; dördüncü sınıf, beş kuruş olan açıkta-sandalyede; beşinci sınıf, iki kuruş olan ise ayakta seyirdir.

Madde 19: Askeri sınıf, öğrenciler ve 12 yaşına kadar olan çocuklar bilet fiyatının yarısını ödeyecektir.

Madde 20: Jandarma süvarileriyle asayişin sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Bileti olmayanlar için belirli bir mesafede oturup kalkmanın yasak olduğu belirtilmiştir.

Madde 21: Masrafların belediye tarafından karşılanacağı ve elde edecek gelirlerin belediyeye, kârın ise tayyare ianesine verileceği belirtilmiştir.

Madde 22: Yetkinin yalnızca hakem ve tayin olunan heyet memurlarında olduğu belirtilmiştir [110].

Yarışlarda bulunacak heyetler; idare heyeti, hakem heyeti, tertibat heyeti, ambar heyeti, kontrol heyeti, teşrifat heyeti, muhafaza heyeti olarak belirlenmiştir. Belgede, heyetlerde yer alan kişilerin isimleri ayrıca belirtilmiştir [111].

Belge, yarışların yapılacağı yeri, yarış türlerini, mesafeleri, katılım şartlarını, ödülleri, seyirciler için ayrılan mevkileri ve asayişin nasıl sağlanacağını detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Bu bilgiler, Osmanlı Devleti'nde at yarışı organizasyonlarının oluşumuna dair bir örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti zamanında gerçekleşen bu organizasyon cemiyetin çalışmalarına bir örnek oluşturabilir.

4.1.2.3. *Sipahiler Ocağı -1913*

At yarışları, kulüpleşme ve ihtisaslaşma alanında Osmanlı'da yapılan son girişim Sipahi Ocağıdır. Buraya kadar belirtildiği üzere yapılan her girişim, ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmiştir. Dönemin etkin unsuru olan İttihat ve Terakki kurucuları önderliğinde teşkilatlanan sipahi ocağı, at neslinin ıslahını, at yarışlarını düzenlemeyi ve bu vasıta ile biniciliği ülke genelinde yayılmasını amaçlamıştır. Tarsus'ta tayyare ianesi adına at yarışı

düzenlenmiştir. Yarışlarda dereceye giren at sahiplerine ve binicilere liyakat madalyası verilmesi kararlaştırılmıştır [112].

Sipahi ocağının diğer girişimlerden farklı olan en büyük özelliği, Talat Paşa tarafından “ocağın Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyetinden farklı bir amaç için kurulduğunu ocağın bir kulüp olarak faaliyete geçtiği” şeklinde vurgulanmıştır. Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyetine dahil olan üyelerin Sipahi Ocağına da üye olabileceğini belirtilmiştir. Bir kulüp olarak nitelendirilen sipahi ocağında ayrıca avcılık ve nişancılık faaliyetlerine de yer verileceğinden bahsedilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Sipahi Ocağı, Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyetine bir alternatif değil, aksine onu destekleyen bir kulüp niteliğinde yapılanmıştır. Kulüpçülük anlamında Sait Halim Paşa tarafından 1909 yılında Osmanlı Jokey Kulübü gibi bir girişim olsa da sipahi ocağı bu anlamda daha etkin bir yapılanma oluşturmuştur. Ocağın idare heyetinde birinci reis olarak Enver Paşa, ikinci reis olarak da Talat Paşa yer almaktaydı. Heyet-i İntihabiye’nin başında ise dönemin önemli isimlerinden Sadrazam Sait Halim Paşa bulunuyordu. Sipahi Ocağı padişahın himayesinde kurulmuş ve kurucuları ile ilk üyelerinin hemen hepsi şehzade veya üst düzey devlet görevlileri olmuştur [113] [48].

Sipahi ocağının fikirlerini yayınlamak maksadıyla çıkardığı sipahi ocağı mecmuasının ilk yayını 15 Ağustos 1917 tarihinde yapılmıştır. Dergi, sipahi ocağının tanıtımını yapmak, biniciliğinin yeniden canlanması ve diğer spor branşlarını teşvik etmek gibi sebeplerle yayın hayatına başladığını belirtmiştir. Buna ek olarak at neslinin ıslahı ve at yarışları düzenlemek, tribünler inşa etmek gibi amaçları da derginin ilk sayısında sıralanmıştır. Yine derginin ilk sayısında ve ilk sayfasında ıslah-ı nesl-i feres cemiyetinin maksadına da tekrar yer verilmiştir. Memleket dahilinde at yarışları düzenlemenin ve iyi cins atlar yetiştirmenin amaçları dahilinde olduğu eklenmiştir [114]. Sipahi Ocağı at koşularının belirli kurallar dahilinde yayınlanması için 45 maddeden oluşan bir nizamname yayınlamıştır. Bu müsabakalarda yer alacak yarışmacılar için kıyafet mecburiyeti getirilmişti. Subaylar harp giysisi, siviller ise arkası düğmeli siyah ceket, beyaz veya kurşuni renk pantolon ve siyah çizme giymek zorundaydı. Enver Paşa, içinde Alman uzmanların da yer aldığı cemiyetinden İstanbul’da munasip bir yarış yeri bulmalarını istemişti. Uzmanlar, Veliefendi’yi uygun bulunca; iki pist, iki tahta tribün ve bir hakem kulesi yapılarak Veliefendi Hipodromu oluşturulmuştur. Balkan savaşları, I. Dünya Savaşı gibi nedenlerle çalışmalarında aksak olsa da sipahi ocağı cumhuriyetin kuruluşundan sonra da varlığını sürdürmüştür [53].

4.2. OKÇULUK

Okçuluk, bir sanat uğraşı olarak ok yapma ve satma olarak tanımlandığı gibi; bir spor uğraşı olarak yay aracılığıyla hedefe ulaşmayı amaçlayan bir spor etkinliği olarak da bilinmektedir. ([115] [116] [117]). Göçebe hayat biçiminin ve savaşçı bir kültürün sahip olduğu eski Türklerde, okçuluk hem beslenme faaliyetleri hem de savaş hazırlığının temel etkenlerinden biri olmuştur [60] [118]. Eski Türklerde ok, kabile, boy, aşiret manalarıyla da bütünleşen bir anlama gelmektedir. Oğuz kelimesinin kökenindeki “oq(k) +uz”, okçu-oklu anlamına gelmektedir [64] [118]. Oğuznamelerde yer alan efsanelere göre Oğuz Kağan ilk eşinden olan oğulları Kün (Gün), Ay ve Yıldız’ı ülkenin doğu tarafına ikinci eşinden olan oğulları Gök (Kök), Dağ (Tağ) ve Deniz (Tengiz) ise ülkenin batı tarafına yollamıştır. Doğuya giden oğulları yolda altın bir yay bulmuştur. Batıya giden oğulları ise yolda üç gümüş ok bularak babalarına getirmişlerdir. Daha sonra Oğuz Kağan’ın büyük oğulları “Boz-ok”; küçük oğulları “Uç-ok” şeklinde isimlendirilerek kollara ayrılmıştır. Boz-okların alameti yay, Uç-okların alameti ise ok olmuştur. Türklerde ok ve yayın menşei bu tür efsanelerle de desteklenmektedir [118] [64] [119]. Hun hükümdarı Mete Han ısıklık çalan okları icat etmesiyle bilinmektedir [120].

Hz. Muhammed’in “*çocuklarınıza Kuran okumayı ve ok atmayı öğretin; Bir ok sayesinde üç kişi cennete girer: oku yapan, sunan ve atan; Ok atmayı öğrenen, sonra da (sebepsiz yere) terk eden kişi bizden değildir; sıkıntısı olan ok ve yay edinsin, sıkıntısı zail olur*” şeklindeki hadisi İslam kültürü için de okun önemine dikkat çeker [117]. Selçuklu Devleti zamanında hâkimiyet alameti olarak paraların üzerine ok ve yay resmedilmesi yine Türk-İslam kültüründe okçuluğa verilen değerin gösterilmesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti’nde okçuluk; Savaş okçuluğu, av okçuluğu, spor okçuluğu gibi alanlara ayrılmıştır. Savaşlarda okçuluk, ordunun etkinliğini gösteren önemli bir araç olmuştur. Özellikle kuruluş döneminde ordu için okçu birlikler önemlidir. Orhan gazi zamanında Bizans ile yapılan mücadelelerde okçu birlikler etkin taarruzları ile öne çıkmaktadır [121] [122]. Niğbolu savaşı ve Bağdat’ın fethinden (1535) sonra şehrin korunması için okçu birliklerin bırakılması Osmanlı Devleti’nde savaş okçuluğunun başarılı örneklerindendir [123] [122].

Zamanla teknolojinin gelişmesiyle birlikte ateşli silahlar savaşlarda okçuluğun yerini alsa da Osmanlı Devleti’nde okçuluk spor uğraşı olarak sürdürülmeye devam edilmiştir. Okçuluğun Osmanlı Devleti’nde kullanıldığı bir diğer alan padişahlar tarafından

düzenlenen av partileridir. Şehzadeler için bir idman sayılabilecek av partilerine Osmanlı padişahları tarafından oldukça ilgi duyulmuş av için kurulan otağ ve çadırlar dönemin minyatürlerine yansımıştır [122].

Sporsal bir etkinlik olarak da okçuluğa oldukça önem veren Osmanlı Devleti, bunun için kurduğu spor tekkeleri ve okçuluğun teşkilatlanmasında büyük öneme sahip olan ok meydanları ile okçuluk sporunun gelişimini sağlamıştır. Osmanlı padişahları arasında okçuluğa önem veren birçok isim bulunmaktadır. I. Mehmed, II. Murad, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, Genç Osman, IV. Murad, IV. Mehmed, III. Ahmed, II. Selim, II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz gibi önemli isimler yer alır. Özellikle II. Murad'ın, elçileri kabul ederken hakimiyetin sembolü olarak kabağa ok atışını gösteren minyatürler, bu geleneğin görsel bir kanıtıdır [124]. Osmanlı Devleti'nde spor okçuluğunu, hedef okçuluğu ve menzil okçuluğu olarak değerlendirmek mümkündür.

Hedef okçuluğu kendi içerisinde darp vurma, kabak okçuluğu ve puta okçuluğu olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

Darp vurma, sert bir materyali delmek için kullanılan tabirdir. Ok atılıp delinen şeyler mermer, levha, tunç ziller, bardaklar aynalar gibi sert cisimlerdir. Delinen cisimler talimhanelerde sergilenmektedir. Darp vurma için kullanılan yaylar oldukça sert bir özelliğe sahiptir. Yayları kullanan atıcının kol gücü de bu doğrultuda güçlü olmalıdır [125] [65] [122]. Padişahlar arasında IV. Mehmet, III. Selim darp vuruşlarıyla ünlüdürler [65] [122].

Kabak okçuluğu, at üzerinde hareket halindeyken, sırık üzerinde duran bir hedefi okla vurma becerisini gerektiren bir atış türüdür. 18. yüzyıla kadar süren bu geleneksel gösterilerde, özellikle av meraklısı padişahların da hünerlerini sergilediği bilinmektedir [122] [126].

Farsça kökenli “bute” kelimesinden gelen puta hedef, nişangah anlamına gelmektedir. Puta okçuluğunun isimlendirilmesine dair bir diğer görüş Fatih sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra Ayasofya'da bulunan Vüdd ve Yağüs putlarına yapılan ok atışlardan geldiğidir. Ancak Yücel (2015), nişangah anlamına gelen puta kelimesi Türkler tarafından İstanbul'un fethinden önce de kullanıldığını belirtmektedir [125]. Puta atışı günümüz ölçüsüyle 16.5 m.'den atılmaktaydı. Puta atışında yay tutuşu, vücut duruşu, kabza kavrayışı gibi bazı temel prensipler yer almaktaydı [125] [122].

4.2.1. Menzil Okçuluğu

Menzil atışlarında okun mümkün olan en uzak mesafeye atılması amaçlanıyordu. Menzil taşları da okçulukta en uzak noktaya atış yapan kişinin adına dikilen taşlardır. Menzil okçuluğunun icra edildiği en önemli yerler ok meydanları olmuştur. Okun en uzak mesafeye atılması ilkesine dayanan menzil okçuluğu, Osmanlı'da ok atma çeşitleri arasında en fazla çaba gerektirenidir. Okçunun menzil atışı yapabilmesi için bazı kazanımlarının olması gerekmektedir (Menzil okçuluğu). Menzil atışlarından sonra dikilen taşlardan 30 kadarı günümüze ulaşmıştır. Bu taşların üzerinde ok atan kişiye ait bilgiler, ok ve yay ustasının adı, ok atışının yapıldığı güne ait hava durumu bilgisi, ok atışının mesafesi ve atış tarihi gibi bilgiler yer almaktadır [127]. Ok meydanları işleyişi ve bağımsız yönetimiyle, özelde Osmanlı Devleti'nde şekillenen okçuluk spor teşkilatının; genelde ise Osmanlı Devleti'nde spor teşkilatının temel unsurlarındandır [122].

Menzil okçuluğunda kullanılan "gez" adlı ölçü birimi, sabit bir değere sahip değildir. Tarih boyunca gez hesabının değiştiği ve farklı dönemlerde farklı değerlere sahip olduğu görülmektedir. Gez ölçümü, temelde adım ölçümüne dayanır. 19. yüzyılda yapılan ölçümlere göre 1 gez, 60,74 cm'ye denk gelmektedir. Daha eski dönemler için gez hesabı, o dönemlere ait menzil taşlarının konumlarının belirlenmesi ile yapılabilir. Araştırmalar, gez biriminin zamanla küçüldüğünü göstermektedir. 15-16. yüzyılda 1 gez ortalama 62,77 cm iken, 17. yüzyılda bu değer 60,35 cm'ye düşmüştür. Bu değişimin okçuluktaki gerilemeyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir [128] [129].

Menzil açmak için atıcı, Ok Meydanı idaresine başvururdu. Başvuru kabul edilirse, atıcıya rüzgâr, ok çeşidi ve becerisine göre bir mesafe belirlenirdi. Atıcı, belirlenen mesafeye ok atarak menzil açma sınavını geçmeliydi.

Menziller, Lodos Menzili, Pişrev Menzili ve Tozkoparan Menzili gibi, rüzgârın yönüne, kullanılan ok çeşidine veya menzil açan atıcının ismine göre isimlendirilirdi. 17. yüzyılda Okmeydanı'nın 8150 gez (yaklaşık 4,9 km²) büyüklüğünde olduğu bilinmektedir. Atış alanı, ayak taşı ve ana taşı arasında hayali bir koridor olarak belirlenir. Koridorun eni döneme göre değişir. 17. yüzyılda 80 gez (yaklaşık 480 metre), 16. yüzyılda 60 gez (yaklaşık 360 metre) idi. Atışlar uygun rüzgâr beklenerek yapılır. Nemli havalarda atış yapılmaz ve güneşin atıcının arkasında olması tercih edilir. Uygun rüzgâr, sakın ve atıcıya karşı esmeyen rüzgârlardır. Gündoğusu, poyraz ve lodos gibi rüzgârlar menzil atışları için

uygundur. Her menzil için de belirli bir rüzgâr vardır. Rüzgârın yönü mendil veya düğül kullanılarak belirlenir. Mendil havaya doğru tutulduğunda zemine paralel şekilde düz olursa ve bulutların gidiş yönü de mendil ile uyumluysa rüzgâr elverişlidir. Mendilin ortası dalgalanırsa, burulursa veya bulutların gidiş yönü ile uyumsuzsa rüzgâr elverişli değildir. Bulutsuz havalarda dumandan da faydalanılabilir [125].

Atış sezonu Hıdırellez'den (6 Mayıs) soğuk havalara kadar devam eder. Ok Meydanı'nın açılış tarihi astrolojiye göre belirlenir. Atışlarda kullanılan oklar ve yaylar da menzilin adını ve türünü belirlemede rol oynar [130] [125] [129].

Menzil atışları, Osmanlı okçuluk geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Bu atışlar, okçuların becerilerini geliştirmelerine, disiplinli bir şekilde çalışmalarına ve menzil alma yeteneklerini ve potansiyellerini değerlendirmelerine imkân sağlamıştır. Menzil atan kemankeşler, ortalama atış mesafelerine göre kategorilere ayrılırdı. Bu kategoriler ihtiyarlar, dokuz yüzcüler, binciler ve binyüzcüler olarak isimlendirilirdi. Her kategorinin kendine özgü ok sayısı ve menzil aralığı vardı [130].

Müsabakalarda atıcılar, kendi kategorilerine uygun menzilde ok atarlardı. Atışlar öncesinde alıştırma atışı yapmalarına izin verilirdi. "Hava eyle!" komutuyla başlayan atışlarda havacılar, okun düştüğü yeri işaretlerle atıcılara bildirirdi. Menzil taşları, atılan okların en uzak mesafelerini işaretlemek için dikilirdi [131].

Menzil bozma, okun menzil taşlarını aşarak yeni bir rekor kırması anlamına gelirdi. Menzil bozma işleminden sonra, atıcı adına menzil taşı dikilirdi. Her menzil için belirli bir rüzgâr türü ve ok çeşidi belirlenirdi. Kuralları çiğnemeye yönelik hileler de tarihte görülmekteydi [131] [129].

Menzil koşularının temel amacı, okçuların belirlenen kurallar çerçevesinde en uzak mesafeye ok atabilme yeteneklerini ölçmek ve bu sayede en iyi okçuyu belirlemektir. Bu müsabakalar, sadece fiziksel gücü değil, aynı zamanda okçunun konsantrasyonunu, teknik becerisini ve tecrübesini de sınar nitelikteydi.

Menzil koşularında, başarıyı getiren tek şey uzak mesafeye ok atmak değil, aynı zamanda, atışın isabetli olması, kullanılan ekipmanın uygunluğu ve yarışmacının genel performansıydı. Bu nedenle, müsabakalarda eşit koşulların sağlanması büyük önem taşırdı. Tüm katılımcıların aynı tür ve özelliklerde yay ve ok kullanması, hakemler

tarafından atış tekniklerinin dikkatle kontrol edilmesi gibi önlemler alınarak adaletli bir yarışma ortamı oluşturulmaya çalışılırdı.

Menzil koşularında kullanılan bazı teknik terimler ve kurallar şunlardır:

Menzil taşı: Genellikle menzil bozmak amacıyla dikilen taşlarla karıştırılmamak gerekmektedir. Menzil taşı, müsabakalarda kazananın başarısını simgeleyen sembolik bir işaret değildi.

Sala koşusu: Daha deneyimli okçuların katıldığı özel bir müsabaka türüydü. Bu koşularda tüm katılımcılar aynı yayı kullanır, böylece kişisel beceriler ön plana çıkarılırdı.

Zihgir: Ok demetlerinin çekildiği ve kura ile müsabıkların kullanımına sunulduğu bir kap.

Kategoriler: Okçular, yaşları, tecrübeleri ve becerileri göz önünde bulundurularak farklı kategorilere ayrılır ve kendi kategorilerindeki rakipleriyle yarışır, böylece haksızlıkların önüne geçilirdi.

Atış sırası: Atış sırası, genellikle kabza alma kademine göre belirlenirdi. Kişi başı ok sayısı belirlenir, kura ile ok demetleri dağıtılırdı. Müsabakaların maharetleri ve kategorileri (dokuzyüzcü/bininci/binyüzcü/ihtiyarlar) eşit olmalıydı. Atış sırası kademeye göre belirlenirdi.

Kırık oklarda uç tarafı baz alınırdı. Hava yerinde kolay puanlama için yay ve ok şekli çizilirdi. Ödüller kumar sayılmayacak şekilde belirlenirdi. İki kişi karşılıklı ödül koyamazdı. Muhallil denilen üçüncü bir kişi ödül koymadan yarışırdı. Muhallil kazanırsa ödülleri alırdı. Müsabakalar veya gruplar ödül koymazsa muhallil şart değildi. İki taraf da ödül koyarsa muhallil şarttı [129].

4.2.1.1. Kemankeş Olma Kuralları ve Kabza Almak

Ok meydanında menzil okçuluğu yapıp Kemankeş olmak isteyen kişi, atıcılar tekkesine bu isteğiyle başvururdu. Kemankeş olabilmek için, kişinin ahlaken bir kusurunun olmaması gerekirdi. Meydan ihtiyarları o kişi hakkında araştırma yaparlardı. Kişi kemankeşliğe layık görürülse, menzil alıp sicile yazılmış olan usta atıcılardan biri o kişiye üstat olarak tayin edilirdi. Atıcı da ona şakirt (çırak) olurdu Kemankeş olmak isteyen kişi küçük ve büyük kabza aldıktan sonra kemankeş olabilirdi [122]. Kemankeşler idmanlarını okçular tekkesinde yaparlardı. Okçu olmak isteyenler tekke şeyhinden izin alarak, namaz kılarak çalışmalarını okçular tekkesinde gerçekleştirebilmekteydi [132] [133].

Kemankeş olmak isteyen kişi aynı zamanda kabza sahibi olmalıydı ve kabza alabilmek için belli mesafede ok atışları gerçekleştirmeliydi [134] [118] [122]. Kabza alma iki aşamadan oluşmaktaydı: Küçük kabza alma ve büyük kabza alma. Belirli mesafe atışlarından sonra alınan küçük kabza alma işi yapan kişi; *üstad sol eliyle bir yayı kabzası altından tutarak “Bismillâh ve âli berekâtü Resûlu’llâh. Kabza Cebrâil Aleyhi’s-selâm hu süphane ve Taliâlinin emr-i şerifleriyle cennetten çıkıp iptida oku Peygamber Aleyhi’s-selâm’a getirdi. Sonra Hazret-i Sultan Enbiya-ı Sallâ’llahu ve sellem’in izni, şerifiyle Sa’d bin Ebû Vakkas (r.a.) pirimiz olup kabzayı ashâb-ı güzine verildi. Ondan birbirlerine emanet edilerek üstadım bana verdi. Ben de emaneti sana teslim eyledim. Fi sebilillâh niyet edüp ok at gaza ile ve talib olan kabza aşkına bu minval üzere hayır ve dua ile teslim eyle”* şeklinde konuşmasını yapar ve kabzayı sol eliyle şakirdinin sol eline teslim eder ve sağ elindeki bir oku veya gazi şakirdin sağ eline verip usulünce çektiler kabza almış olunurdu. O günden sonra bu şakirde ‘Kabza Talibi’ adı verilirdi... Bu suretle Küçük Kabza alan şakirt, üstadından atıcılığın tekniğini, nasıl idman yapılacağını ve bir atıcıda bulunması gereken ahlaki özellikleri öğrenmeye başladılar. Büyük Kabza alıncaya kadar onunla çalışırdı... Her sabah, teberriken 66 defa kepâde yayı⁵ çekmesi gerekmektedir... [134].

Büyük kabza alma ise; küçük kabza alan şakirt ustasıyla idmanlarına devam etmesi gereken süreçti. 594 m pişrev oku ile, 528 m. Azmayış oku⁶ ile atış yapabilecek olgunluğa eriştiğinde meydan ihtiyarların yanına gidilerek, menzil atışı yapmak için izin alınırdı. (Bu menzil atışı 900 gez idi). İhtiyarlar tarafından hangi menzilde atış yapılacağı, yayın ağırlığı, atacağı menzilin uygunluğu belirlendikten sonra ayak yeri için iki, hava yeri için iki toplam dört şahit ile atış gerçekleştirilirdi [125] [65]. Şakirt “ya hak” diyerek atışını gerçekleştirdi ve Şakirt 900 gez üzerine atış yapıyorsa havacı yeri şahitlerince sarıkları havaya atılarak bu duyurulurdu. Buna “destar bozmak” denilirdi. Destar bozan atıcının ismi sicil defterine kaydedilir ve atıcı artık kemankeş unvanını alırdı ve yeni kemankeş, kutlama için büyük bir yemek verirdi ve yemek sonrası büyük kabza alma töreni olurdu. Törende Atıcının atışı meydan şeyhinin önünde şahitlerle tasdiklenirdi [65] [125].

⁵ kepaze: Okçuluğa yeni başlayanların kullandığı gevşek yay [356]

⁶; pişrev oku : Menzil atışlarında ve koşularda kullanılan ok.; Azmayış atışlarında kullanılan ok türü [356]

“Bismillahir Rahmani’r Rahim Allahümme salliala seyyidina ve beyyina Muhammed’in ve ali nur-ı Muhammed Mustafa. Allahümme salli ala seyyidina Muhammed ve ali Haticetü’l kubra ve Fatımatu’l Zehra ve İmam Hasanü’l razi ve imamü’l Hüseyin el mazlumü’l şehid düşen Kerbela ve İmam Zeynelabidin, Muhammed el Bakır ve İmam Cafer el Sadık ve İmam Musa el Kazım ve İmam Muhammedü’l Şafi ve İmam Hasanül Askeri ve İmam Muhammed el Mehdi sahibü’l zaman ve kutbü’l devranü’l kayim el Rıdvan Allahü Teala aleyhim ecmain ve cümle bu tarıkda gelmiş ve geçmiş ehl-i kabza perverleri ihtiyarları ruhu için ve mevcut olanların ervahı için ve cümle şehidlerin ve gazilerin ruhu için ve rical-i gayib için ve düşmanların kahrı için fatiha ruy-ı pak Resulüllah’a salavat” duasıyla büyük kabza alma töreni gerçekleştirildi [125].

Osmanlı arşivlerinden anlaşılaçağı üzere, Kabza alma törenleri toplu şekilde gerçekleşmiş ve devlet erkanından bu törene katılan yetkili kişiler olmuştur. 7 Nisan 1789 tarihli belgeye göre, dönemin sadrazamı ok meydanında ok atmaya öğrenen 40-50 kişinin kabza alma törenine katılmak için padişahdan izin istemiştir. Dönemin padişahının cevabı okçuluğun Osmanlı devletinde yerini göstermesi bakımından da önemlidir. *“Elbet sünnet-i Resûle mütâba‘at bize ve size ve kâffe-i ibâda elzem ve herkesi âlet-i harb ve sefere teşvik güzel bir şeydir. Düvel-i Nasara’ya dahi bir gösterişdir. Heman bu vechile hareket edesin. Allah seni her umurda muvaffak eyleye. Âmîn”* [135]. Okçuluk ve okçulukta kabza verme törenlerinin peygamber sünneti sayılması, sefer ve savaş durumlarında askeri gücü teşvik etmesi açısından önem taşıması ve Osmanlı ihtişamının dünyaya duyurması açısından önemli bir araç olarak görülmesi açısından önemlidir.

4.2.1.2. Ok Meydanı ve Okçular Tekkesi

Osmanlı Devleti’nde okçuluk branşının gelişiminin ilk basamağını, ok meydanları ve buralarda şekillenen okçu tekkeleri oluşturmaktadır. Orhan Gazi Bursa’yı fethettikten sonra yaptırdığı atıcılar sahası ve Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethettikten sonra ok meydanını inşası, padişahların bu amaçla yaptıkları girişimlere örneklerdir [136]. Fatih sultan Mehmet İstanbul’u aldıktan sonra halkın ve okçuların toplu halde ok atıp, dua etmeleri için ayrı bir hipodrom tesis etmiştir [125] [122]. Ok meydanı tüm okçular için faaliyet alanı sağlamıştır. İstanbul’un fethinden sonra Ayasofya’da yer alan putlar ok meydanına getirilerek burada gaziler tarafından putlara ok atırılmıştır [120] [137] [133].

II. Bayezid döneminde ok meydanına bazı zarar verme girişiminde bulunulmuştur. Bu hadiseye karışanlar cezalandırıldıktan sonra II. Beyazıt tarafından görevlendirilen

İskender Pala tarafından zarar gören yerleri genişletilmiş ve menzil sayıları artırılmıştır. Ok meydanı Fatih Sultan Mehmet döneminde hizmete kazandırsa da burada tekke, mescit, cami, minber, minare, mezarlık gibi yapılar yaptırılması ve tesisleşme II. Beyazıt ile olmuştur [65] [125] [122]. Bu dönemde padişahın müsabakaları izleyebilmesi için Hünkâr dairesi, yatakhaneler, aşevleri, kütüphane gibi alanlar yaptırılmıştır [137] [133] [136].

Fatih Sultan Mehmet tarafından okçulara vakfedilen ok meydanı, II. Beyazıt döneminde yaşadığı tesisleşme süreci ile okçular tekkesini meydana getirmiştir. Ok meydanı ve okçular tekkesi Okçuluğun idare ve icra edildiği yer olmuştur. Halkın ok atmasının yanında yeniçerilerin eğitimi de burada gerçekleşmiştir [65]. Osmanlı Devleti'nde kemankeşler aynı zamanda yeniçeri ocağına kayıtlıdır. Kemankeşlerin bazı dönemlerde ordu ile sefere katılmaları askeri okçuluk ve spor okçuluğunun bir arada yürütüldüğünün bir göstergesidir [134]. Ok meydanı, sadece bir spor alanı olmanın ötesinde, sosyal bir alan olarak da hizmet görmüştür. Ordu sefere çıkarken burada toplanır, şehzadelerin ve halkın çocuklarının sünnet düğünleri de burada yapılırdı. Havuzbaşı gibi yerler mesire yeri olarak kullanılırdı. 25 Mart 1696 tarihli belgeye göre Galata kadısı ve İstanbul yeniçeri ağasına yazılan hükümde; Okmeydanı, Fatih Sultan Mehmet tarafından talim alanı olarak vakfedilmiş ve Sultan II. Bayezid döneminde genişletildiği görülmektedir. Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından fetva verilerek, arazinin okçulara ait olduğu ve buraya tarla, mezarlık, su yolu, bağ ve bahçe yapılamayacağı belirtilmiştir. Atıcılar Tekkesi'nde bulunan bakır eşyalara da müdahale edilemezdi. Son olarak, Ok Meydanı'nın ve Atıcılar Tekkesi'nin okçular taifesi tarafından korunması ve buraya kimsenin müdahale etmemesi emredilmiştir [138]. Ok Meydanı'nın korunması ve Atıcılar Tekkesi'nin haklarının gözetilmesi için padişahlar tarafından çeşitli fermanlar ve fetvalar verilmesi, okçuluğun Osmanlı kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Meşrutiyet döneminde Şurayı Devlet Kararı ile Ok Meydanı'nın spor alanı olarak korunması kararlaştırılmıştır. Ok Meydanı'ndaki çalışmalar zaman zaman kesintiye uğrasa da II. Dünya savaşına kadar sürmüştür [124].

4.2.1.3. Ok Meydanının Gelirleri

Osmanlı'da spor tekkelerinin vakıf usulüyle işletildiği bilinmektedir. Ok meydanı ve buralarda şekillenen okçuluk tekkeleri de vakıf usulüne tabi tutulmuştur. Ayrıca meydan

ileri gelenleri de zaman zaman meydanın gündelik masrafları için harcamalar yapmışlardır [139].

Yücel (2015), ok meydanı için meydan ileri gelenlerinden Hamza Efendi'nin 200 kuruş vakfettiğini, bu meblağının bir dönem için meydanda üstünlük kurmuş yaycı ve okçu esnafının meydanla ilişkisi kesilmesinden sonra geri tahsil edildiğine; yine meydan ileri gelenlerinden olan Hamza Çelebi'nin 200 kuruş vakfettiği, bu meblağın da tekkenin bakım ve okçuların yeme içme masraflarına harcandığına dikkat çekmiştir [125]. Fatih dönemi okçular tekkesi Fatih vakfına aittir. Bu dönemde yeme, içme ve barınma ihtiyaçları için vakıf tarafından tekkeye 300 akçe ayrılmıştır. Daha sonra, tekkelerdeki sofraya sayısının artmasıyla III. Mustafa'nın vakfından 1000 kuruş ayrılmaya başlamıştır [140] [133]. [141]

Ok meydanında taamiyye⁷ masrafları daha sonraki dönemlerde Üsküdar Atik Valide Cami İmarethane Vakfı ve Eminönü Yeni Valide Cami tarafından karşılanmıştır. Dönemin Darüssade Ağası ve Evkaf Nazırı Yusuf Ağa tarafından divana gönderilen arzda, atıcıların taamiyye konusunda sıkıntılar yaşadığına dikkat çekilerek Atik Valide Cami İmarathane evkafından 20 akçe taâmiye masrafı tayin edilmiştir. Bu fermanlar 1687, 1695, 1703, 1754 yıllarında yenilenmiştir. (Yücel 2015) I. Mahmut dönemine gelindiğinde Eyüp'te yer alan dersane ve meresinin evkafı mahsulünden tekkeye 20 akçe bağlanması için ferman çıkarılmıştır [125].

21 Haziran 1783 tarihli belge, ok meydanı atıcılar tekkesinin ödeneği hakkında bilgi vermektedir. Buna göre ölen şeyhin yerine atanan yeni şeyh önceden tahsis edilen 20 akçe ödeneğin tekrar talebini istemektedir. Ayrıca ödeneğin tekkenin yeme içme masraflarına kullanacağı bilgileri yer almaktadır [142].

4.2.1.4. Okmeydanı'nda Görev Alanlar

Meydanda görev alan kişiler, hiyerarşik bir düzen içinde çalışırdı. Her birinin belirli görev ve sorumlulukları vardı. Bu sayede meydanın düzeni ve güvenliği sağlanırdı.

⁷ Medrese, tekke ve hastanelerde misafirlere ve fakirlere verilen yemek, erzak ya da yemek bedeli [357].

Meydan Nazırı: Yeniçeri ağasıdır. Meydanın sınırlarının korunması, sınır tecavüzleri durumunda durumu divana aktarılması, korucuların tayini ve kontrolleri gibi görevleri vardır.

Meydan Şeyhi: Yaşlı kemankeşler arasından padişah onayı ile seçilir. Meydandaki tüm idarede yetkilidir. 14 Ekim 1798 tarihli bir belge, meydan şeyhliğinin tevcihi ile ilgili bir örnek teşkil etmektedir: Ok meydanı okçular reisi ve şeyhi Halil Efendi vefat etmiştir. Bu göreve Mustafa Nazıfı'nın atanması talep edilmiştir. Talepte, Mustafa Nazıfı'nın okçular arasında en kıdemli ve seçkin kişi olduğu belirtilmektedir. Talep kabul edilmiş ve Mustafa Nazıfı'ya berat verilmiştir. Ok meydanı şeyhinin, okçular arasında en kıdemli ve seçkin kişiden seçilmesi, bu görevin önemini vurgulamaktadır [143].

Vekilharçlar: Meydan şeyhinin yardımcılarıdır.

Meydan Kadısı: Galata kadısı vekilidir. Meydandaki hukuki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmaya çalışır.

Menzil Şeyhi: Sadece menzil atışlarıyla ilgilenir.

Meydan Yazıcısı: Ok meydanı kâtibidir.

Tekke Nişin: Meydanda bulunan bina ve eşyaların güvenliğinden sorumlu, devamlı olarak tekkede kalan kişidir.

Meydan İmamı: Atışlar sırasında yapılan duaları ve toplu duaları yönetir.

Korucubaşı: Meydanın güvenliğinden birinci derecede sorumludur.

Korucular: Meydanın güvenlik işlerinden sorumlu, yaz kış meydanda kalan ve yeniçeri ağasına bağlı olarak çalışan kişilerdir.

Okçubaşı: Padişah hizmetinde bulunan okçulardır.

Havacıbaşı ve Havacılar: Menzil atışlarında hava yeri şahitliği yapmakla görevlidirler. Havacıbaşı, havacıların lideridir [125] [144] [134].

4.2.1.5. Atıcılar Kanunnamesi

1682 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde atıcılıkla ilgili özel bir kanun bulunmuyordu. Kaidelere göre belirlenen bir düzen söz konusuydu yaşanan anlaşmazlıklar, atıcılar arasında tecrübeli olanlarca çözülmüyordu. Bir dönem sonra Ok meydanı ve tekke yönetiminde yayıcı ve okçu esnafının etkisi ağırlıklı olarak hissedilmeye başlanmıştır.

Esnaf teşkilatı yarışmalar düzenlemeye, taş dikmeye başlamıştır. Bu dönemde rüşvetle taş dikme olayları gündeme gelmeye başlamıştır ve atıcılık alanında liyakat sorunları yaşanmaya başlamıştır. 1682 yılı sonrası önde gelen atıcıların şikayetleriyle gündeme gelen konu sonrası dönemin veziri olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gerekli düzenlemelerin yapılmasını istemiştir. Kanunname okçuluk sporunun yanı sıra güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik, cirit sporlarının nerede yapılacağı ve spor tekkeleri hakkında bilgi verilmektedir [145]. Kanunnamede ilk dokuz bölüm spor tekkelerinde uyulması gereken adap ve kurallara aittir. Spor yapılacak meydanın özelliklerini, atıcılardan rekor kırmak isteyen olursa izin esaslarını, spor tekkelerinde nasıl yemek yenileceği nereye ve hangi sırayla oturacağına dair esaslar ilk bölümde yer almaktadır. Kanunnamenin kalan 10 bölümlük kısmı ise atış usullerinden, düzenlenecek müsabakalardan ve ödüllerden bahsetmektedir [146].

4.2. KILIÇ, KALKAN VE MATRAK

Osmanlı Devleti'nde kılıç sadece bir savaş aleti değil, aynı zamanda derin anlamlar taşıyan bir sanat eseri idi. Kılıçlar; üzerindeki ayetler, hadisler, dualar ve felsefî mısralarla sahiplerinin kimliğini ve inançlarını yansıtan objeler haline gelmiştir. Bu sayede kılıçlar, savaşta kullanılmasının yanı sıra birer övünç ve değer kaynağı olmuştur. Kılıç oyunları ise sadece bir gösteri değil, aynı zamanda savaş hazırlığı için önemli bir eğitim metodu idi. Kılıç ve kalkanla yapılan bu oyunlar, savaş meydanında karşılaşılabilecek her türlü duruma karşı savaşçıları hazırlamak amacıyla düzenlenirdi. Bu sayede hem fiziksel beceriler geliştirilir hem de savaş psikolojisine alışma sağlanırdı. Kılıç oyunları, şenliklerde ve özel günlerde de sergilenerek halk arasında büyük ilgi görür ve Osmanlı kültürünün önemli bir parçası haline gelirdi [147].

Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'daki Latin kilisesine verdiği ayrıcalık ve Yavuz Sultan Selim'in Venediklilere verdiği ticaret imtiyazları gibi önemli kararlar, kılıç hakkı üzerine alınmıştı. Bu durum, kılıcın Osmanlı toplumundaki kutsal ve saygıdeğer konumunu göstermektedir [147] [81].

Matrak oyunu ise hem bir spor hem de bir sanat dalı olarak Osmanlı kültüründe önemli bir yer tutmuştur. Matrak, sopa anlamına gelen Arapça bir kelimedir ve Osmanlı Devleti'nde çeşitli dövüş sporlarında kullanılan bir alet olarak bilinmektedir. Matrak oyununun en önemli isimlerinden biri de Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış

olan Nasuh Matrakçı'sı'dır. Nasuh, sadece matrak oyununda değil, aynı zamanda kılıç, ok atma ve at binme gibi birçok alanda da usta bir savaşçıydı. 1529 yılında yazdığı “Tuhfet El Guzat” adlı gazilere armağan isimli eseriyle askeri eğitime önemli katkı sağlamış ve döneminin en önemli silah ustalarından biri olarak kabul edilmiştir [71] [81].

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de matrak oyunlarına dair çeşitli bilgiler yer almaktadır. Evliya Çelebi, Erzurum'da düzenlenen matrak oyunlarını anlatırken, bu oyunların ne kadar popüler olduğunu ve halk arasında büyük ilgi gördüğünü belirtmektedir. İstanbul'da da matrak ustaları ve matrak dükkanları bulunmaktaydı. 16. yüzyılda düzenlenen şenliklerde matrak oyunlarına sıkça yer verildiği görülmektedir. 1582 yılında düzenlenen şenliklerde matrak oyunlarına katılanların sayısı ve oyunun nasıl oynandığı hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Bu tür şenlikler, matrak oyununun sadece bir spor dalı değil, aynı zamanda sosyal bir etkinlik olduğunu göstermektedir [84].

1709 Aralık tarihli belgede, Sofa Köşkü ve Yalı Köşkünde matrak oyunlarının düzenlendiği, düzenlenen etkinlikler sonrası verilen ödüllere de bahsedilmektedir. Bu durum, matrak oyunlarının sarayda düzenli olarak yapılan bir etkinlik olduğunu göstermektedir [148].

Osmanlı Devleti'nde kılıç ve matrak oyunları, sadece savaş ve sporun değil, aynı zamanda kültürün, sanatın ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Kılıç, Osmanlı toplumunda güç, şeref ve saygınlığın sembolü olarak kabul edilirken, matrak oyunu ise hem fiziksel becerileri geliştirmek hem de sosyalleşmek için kullanılan bir araç olmuştur [81] [125].

4.3. AVCILIK

Hun döneminden itibaren savaşlardan önce bir savaş provası olarak kullanılan avcılık, aynı zamanda Türklerin eğlence yaşamının bir parçasıydı. Selçuklular döneminde deniz ve kara avcılığında, eğlence ve spor faaliyetlerinde kullanılmaktaydı. Avcılık, Osmanlı Devleti'nde de Selçuklu geleneklerine uygun olarak devam etmiştir. Osmanlı Devlet Teşkilatında önemli bir yere sahipti. Orduda "Avcı Birlikleri" yer alırdı ve avcılık savaş taklidi olarak da kullanılırdı. Osmanlı padişahlarının çoğunun avcılık sporuna özel ilgisinin olduğu bilinmektedir. Özellikle I. Murat ve Yıldırım Beyazıd bu padişahlar arasında sayılabilir. Padişahlar, halk ve saray görevlilerine ait olan “Hassa Avlakları” dışındaki bölgelerde avlanırlardı [31] [65] [81] [147]. Padişahlar av sırasında avcıbaşı,

kul ağaları, çavuşlar ve avcılar gibi av halkına ve hatta köylüye bahşiş verirlerdi. Sultan Mehmed de av için bir bölgeye gittiğinde köylüyü memnun etmek için kadılar aracılığıyla halka duyuru yapar, zarar görenlerin tazminatını fazlasıyla öder ve ödediğine dair kadıdan belge alırdı [65].

Av teşkilatı genel olarak “hassa avcıları” ismini almıştı. Avcılıkta görev alanlar ise aşağıdaki gibiydi:

Şıkar Ağaları: Avlanma ile ilgili tüm işlerden sorumluydu.

Doğancıbaşı: Osmanlı İmparatorluğu'nda doğancılık, özel bir eğitim ve hiyerarşi gerektiren prestijli bir meslekti. Devşirme sistemiyle toplanan çocuklar, uzun yıllar süren bir eğitimle hem İslam ilimlerini hem de avcılık tekniklerini öğrenirlerdi. Sarayda yetişen bu gençler, yeteneklerine göre farklı rütbelere yükselir ve en sonunda padişahın avlarında ona eşlik etme şerefine nail olurlardı. Doğancıbaşı olarak bilinen en üst rütbeli kişi, hem doğanların eğitimiyle ilgilenir hem de padişahın av keyfini sağlamakla görevli olurdu. Bu önemli görev, aynı zamanda padişaha yakın olma ve sarayda yükselme imkânı sunardı.

Bostancıbaşı: Padişahın özel bahçelerinin ve avlaklarının korunmasından sorumluydu.

Şahincıbaşı: Şahinlerin yetiştirilmesi ve eğitilmesinden sorumluydu.

Av ağaları: Av Halkı'nın zabiti ve diğer ağaların amiridir. Av Ağaları, Osmanlı avcılık geleneğinin önemli bir parçasıydı ve padişahın eğlenmesinden ve avcılıktan sorumluydu. Padişah avcılığa meraklıysa, istediği cins kuşu Av Ağa'sından talep ederdi. Av Ağa'sı da kuşu kolunda taşıyan adamından alıp padişaha sunardı.

Bu görevlilerin yükselme ve çıkma sistemi kanunla belirlenmiş ve belli bir hiyerarşiye göre işlemiştir. Yükselmesi gerektiğinde genellikle Beylerbeyi veya Mirahur olarak çıkar, onun yerine Şahincıbaşı, Şahincıbaşı'nın yerine Atmacacıbaşı, onun yerine de Av Ağası olurdu. Yükselenler padişah huzurunda "Kaftan" giyerlerdi.

Av Halkı: Av Ağalarına bağlı olarak görev yapan avcılardan oluşan bir gruptur. Doğancılar boz renkli doğan, Şahinciler ak renkli doğan, Çakırcılar akbaba ve Atmacacılar da atmaca eğitip avcılıkta kullanılmak üzere hazır bulundururdu.

Çakır-toğan: Şahin ve atmaca beslemek ve eğitmek, Padişah avına hazır bulundurmak, Padişah ava çıktığında ise, Padişahın istediği avcı kuşunu ilgili Av Ağa'sının ona sunması gibi görevleri vardı. Sultan II. Bayezid'in Fermanı ve Toğancıların Statüsü [149] [150] [65].

Osmanlı Devleti'nde padişahın yaptığı avları iki sınıfta incelemek mümkündür: Uzun süreli avlar (sürgün avı) ve kısa süreli avlar. Uzun süreli avlar tören eşliğinde gerçekleşirdi. Padişah İstanbul'daysa Edirne'ye; Edirne'deyse Rumeli'ye giderdi. Bu avlarda hazırlıklar, Şikar Ağaları, Enderun halkı, Doğancıbaşı, Bostancıbaşı ve Sadrazam tarafından yapılırdı. Avlanılacak bölge, gidilecek yol, konaklama yerleri önceden belirlenirdi. Bostancıbaşı'nın görevi, avlanacak bölgeyi kuşatmak ve avın kaçmasını engellemekti. Padişah, şehzadeler ve musahipler okla avlanırdı. Av, törenle sona ererdi. Kısa süreli avlarda Padişah sarayın yakınlarında bulunan avlaklara giderdi. Yanında, Silahtar, Rikabdarlar, Şahincibaşı, Doğancıbaşı ve az sayıda personel olurdu. Avdan sonra padişaha saray mutfağından kumanya verilirdi [149].

14 Aralık 1609 tarihli belge, padişahın avlanması için Bursa, Kocaeli ve Bolu bölgelerinden zağar, samson ve tazı cinsi av köpeklerinin temin edilmesi için yazılan bir emirdir. Bu emirden anlaşıldığı kadarıyla, padişahın avı için özel olarak yetiştirilmiş av köpekleri kullanılıyordu. Bu köpeklerin temini için bölge kadılarına talimat verilmesi, padişahın avına verilen önemi göstermektedir [151].

25 Ocak 1729 tarihli belgede ise Ankara, Bolu, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinde avlanan ve avladıkları hayvanları her sene padişaha sunan mîrî avcılarının avlanmalarına engel olunmaması ve vergiden muaf tutulmaları için yazılan bir emir yer almaktadır. Bu emirden anlaşıldığı kadarıyla, padişahın avlanması için görevlendirilmiş özel avcılar da bulunmaktadır. Bu avcılar, padişahın sofrasına av hayvanı temin etme görevini üstleniyordu. Emirde bu avcılarının vergiden muaf tutulması da padişahın avına verilen önemi ve bu avcılarının korunması için gerekli adımların atıldığını göstermektedir [152].

4.3.1. Avcılık ile İlgili Kuruluşlar

Doğancı koğuşu, Birun ve Yeniçeri ocağındaki av kuruluşu olarak sınıflandırmak mümkündür.

Doğancı koğuşu: Osmanlı sarayında av kuruluşu Fatih Sultan Mehmet döneminde Enderun teşkilatı içerisinde bölük şahinciyan adıyla bir koğuşun varlığı bilinmektedir. Doğancı koğuşu olarak da adlandırılan bu koğuş, Fatih döneminde yeni saray yaptırıldıktan sonra da Enderun teşkilatı içerisinde yer almaya devam etmiştir. Doğancı başının emrinde bulunan bu Enderun halkı, Doğancı koğuşunun personellerinden gılmanlar arasında doğancılığa ilgisi ve yeteneği olanlar arasında seçilip oluşturulmuştur.

Doğancı koğuşuna hane-i bazyan da denilmekte ve bunlar kırk kişiden oluşmaktaydı. Görevleri arasında Padişaha ait şahin ve doğan gibi yırtıcı kuşları beslemek ve eğitmek, Padişah ava gittiğinde ona diğer hizmetlilerden daha yakın olmak, dış avcılar ve pazarlardan av hayvanı getirenlerden bahşiş alarak avı padişaha sunmak yer almaktaydı. Ramazan ayında "Yıllık-ı Padişahi" denilen bir para da alırlardı [153] [149] [154]. Birun (şikar halkı) ise Enderun halkının dışında kalan padişahla ava giden ve alıcı kuşları yetiştiren kişilere Birun denilirdi. Kanunu Sultan Süleyman dönemine kadar cemmat-ı cakırcıyan, cemaat-ı şahinciyan ve cemaat-ı atmacıyan adıyla anılmaktaydı. Daha sonra cakırcılar, atmacılar, şahinciler olarak adalandırılıya başlandı [65].

Yeniçeri ocağındaki av kuruluşunuda kendi içerisinde bölümlere ayırmak mümkündür. Bunlar;

Sekbanlar: Genel olarak av köpeği yetiştiricisi olarak bilinen sekbanlar, padişahın avlarında önemli bir role sahipti. Sekbanbaşı, bu görevlilerin amiriydi ve oldukça yüksek bir maaş olan 80 akçe alırdı. Sekbanlar sadece köpek bakmakla kalmaz, aynı zamanda av sırasında da aktif rol alırlardı.

Zağarcılar: Yeniçeri ocağının bir bölümü olan zağarcılar, uzun etek ve külah giyerek av kuşları beslerlerdi. Zağar adı verilen bu kuşlar, av sırasında avı takip etmek ve avcıyı yönlendirmek için kullanılırdı. Zağarcıbaşı ise bu bölümün başında bulunurdu ve yükselmesi durumunda yeniçeri kethüdası olabilirdi.

Saksoncular: Fatih Sultan Mehmet döneminde Eflak'tan getirilen özel bir köpek cinsi olan saksonları yetiştiren kişilere verilen isimdir. Bu köpekler, güçlü ve çevik yapıları sayesinde ayı avlarında ve diğer zorlu görevlerde kullanılırdı. Saksoncular, yeniçeri ocağının en eski bölümü olan 71. Cemaat'e bağlıydı. Saksoncubaşı, bu bölümün başında bulunurdu ve oldukça saygın bir makamdı. Saksoncuların barınma ve beslenme ihtiyaçları, özel olarak atanan bir kethüda tarafından karşılanırdı.

Turnacılar: Hasekiler'den ayrılan bir bölüm olan turnacıların başında Turnacıbaşı adında bir yetkili bulunurdu. Günlük 25 akçe maaş alan turnacılar, yükselerek saksoncubaşı olabilme imkanına sahiptiler. Turnacı ismi, Sultan II. Mehmet'in önünde turna avlayan bir tazıya bu ismi vermesi ve sahibinin rütbesini yükseltmesiyle ortaya çıkmıştı. Başlangıçta tazı besleme ve toğan uçurma gibi görevleri üstlenen turnacılar, Enderun'da İç Toğanlar oluştuktan sonra alıcı kuş uçurma görevini kaybetmişlerdi. Ancak sembolik olarak bir iki tazı beslemeye devam etmişlerdir. Saksoncular ve zağarcılar gibi özel bir kıyafetleri olan turnacılar, başlarına balıkçıl kuşu kanadı takarlardı. Yeniçeri ocağının av kuruluşunun

dağılmasına rağmen turnacıbaşı gibi unvanlar bir süre daha kullanılmış olsa da, 1826'da yeniçeri ocağının tamamen kaldırılmasıyla bu görevler de ortadan kalkmıştır. [65].Osmanlı'da taşrada faaliyet gösteren ve padişahın avcılık faaliyetlerini destekleyen bir organizasyonlarda vardır. Bu kuruluşların kapsamı şöyledir;

Doğan Yetiştiricileri: Doğancılık sanatına hakim olan bu kişiler, av kuşu olarak kullanılan doğanları yetiştirir, eğitir ve bakımlarını yaparlardı. Doğalar, av sırasında avı takip etmek, yakalamak ve avcıya getirmek gibi görevler üstlenirlerdi.

Avcılar: Doğal ortamda çeşitli av hayvanlarını yakalamakla görevli kişilerdir. Genellikle tecrübeli ve yetenekli avcılardı.

Getürücüler: Avlanan hayvanları padişaha veya diğer avcılara ulaştırmakla görevli kişilerdir. Avlanan hayvanlar, genellikle taze olarak sunulmak üzere hızla taşınırdı.

Tutucular: Avlanan hayvanları canlı olarak tutmakla görevli kişilerdir. Özellikle nadir veya değerli türdeki hayvanlar, canlı olarak tutularak sergilenebilir veya daha sonra serbest bırakılabilir.

Bu taşra teşkilatı, doğrudan (Emir-i şikari) ne bağlıydı. Çakırcıbaşı, padişahın avlanma faaliyetlerinden sorumlu en yüksek rütbeli kişi olup, avcılık teşkilatının tüm işleyişini denetlerdi.

Taşradaki Av Kuruluşunda görev alan kişilerin bir kısmı maaşlı (ulufeli), bir kısmı da vergiden muaf idi. Bu kuruluşun üyeleri saraya bağlı oldukları için, yaptıkları suçlara kadılar bakmaya yetkili değildi. Suç işleyen bir avcı, doğan yetiştiricisi veya diğer görevli, doğrudan Çakırcıbaşı tarafından cezalandırılırdı. Tanzimatın ilanı, padişahlar arasında ava olan ilginin azalması gibi sebeplerden sonra avcılıkla ilgili kurumlar yavaş yavaş lağvedilmeye başlamıştır [65] [134].

4.3.1.1. Avcılıkla İlgili Yasal Düzenlemeler

Avcılıkla ilgili yasal düzenlemeler, II. Bayezid'in 1494 yılında Anadolu'daki tüm kadılara gönderdiği bir fermanda, Osmanlı sarayı içinyetiştiren ve av yapan kişilere; tımarlarına, suç ve cezalarına ve resmi avlanma haklarına sadece Emir-i Şikar'ın (Çakırcıbaşı) müdahale edebileceğini bildirilmiştir [134].

25 Ocak 1729 tarihli bir fermana göre;

Ankara, Bolu, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinde avlanan özel bir grup avcıya önemli ayrıcalıklar tanımaktaydı. Bu fermana göre, "mîrî avcılar" olarak adlandırılan bu kişiler, avladıkları hayvanları her yıl padişaha sunmakla

yükümlüydüler. Bu hizmet karşılığında, avcılar çeşitli vergilerden muaf tutulmuş ve avlanırken herhangi bir engelle karşılaşmamak üzere koruma altına alınmışlardı [152].

Fermanda, avcılarının avlanırken bölge halkı veya yetkililer tarafından rahatsız edilmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, bu avcılarının avladıkları hayvanlar üzerinde herhangi bir hak iddia edilemeyeceği vurgulanmıştır. Bu durum, avcılarının avlanma işine daha çok yoğunlaşabilmelerini sağlamak ve padişaha düzenli olarak av hayvanı temin etmek amacıyla yapılmıştır.

Avcılıkla ilgili bir diğer yasal düzenleme, kara avcılığını düzenlemek amacıyla 1881 yılında hazırlanan ve 52 maddeden oluşan şura-yı devlet tarafından onaylanan ve aşağıda maddeleri verilen nizamnamedir. Nizamnamenin madde 32'den sonrası kısımlarına ulaşılmıştır.

Madde 32: Mülk arazilerde, ovalarda, ormanlarda ve koruluklarda, vahşi hayvanları ve çeşitli kuşları avlayanlar av tezkeresi almak zorundadır. Tezkeresiz avcılık yapanların av tüfeği zabt olunur.

Madde 33: Av tezkereleri Dersaadet'te, Şehremaneti ve taşralarda belediyeler tarafından verilir. Bu tezkerelerden Dersaadet ve mülhakâtında ve Maliye Nezareti'nin belirleyeceği büyük şehirlerde 20 kuruş hazineye ve 20 kuruş belediyeye; diğer yerlerde 5 kuruş hazineye ve 5 kuruş belediyeye olmak üzere harç alınır. Tezkereler Maliye Nezareti'nin belirleyeceği formatta olur ve hazineye ait harçların tahsilatı da nezaret tarafından özel talimatlarla belirlenir.

Madde 34: Av tezkeresi bir seneye mahsus olmak üzere şahsa ve avcının adına verilir. İki av tezkeresi sadece tezkereyi alan kişinin bulunduğu liva sınırları dahilinde geçerlidir. Aynı anda birden fazla tezkere ile avcılık yapılamaz fakat sürgün avı gibi toplu yapılan avcılıklarda asıl avcılara yardımcı olmak için maiyetlerinde bulunan hademe tezkere almak zorunda değildir. Tezkeresiyle avcılık yapanlardan temettü vergisi⁸ talep olunmaz fakat avcılığı meslek edinmiş olanlar temettü vergisine tabidir.

⁸ Tanzimat Dönemi'nde, geleneksel vergi sisteminin yerini alan temettü vergisi, bireylerin gelir ve varlıklarına dayalı daha modern bir vergi sistemi oluşturmayı hedeflemiştir [358].

Madde 35: Daha önce medeni haklardan mahrum bırakılmış olanlara, serseri denilen meçhul kişilere, 18 yaşını doldurmamış çocuklara ve vesayet altında bulunanlara, Zabtiye Nezareti'nin denetimine alınmış her mahkûma ve silah taşınması yasaklanmış olanlara av tezkeresi verilmez. Av tezkeresi isteyenlerden hükümetçe bilinmeyenlere, tezkereyi alacak kişinin güvenilir bir kefil göstermesi şartıyla tezkere verilir.

Madde 36: Karada av sezonunun açılış ve kapanış tarihi her vilayette av sezonundan bir ay önce vilayet meclisi kararıyla resmen ilan edilir ve tarımsal ve diğer açılardan menfaatleri olan kuşların avlanması vilayet tarafından her zaman yasaklanabilir.

Madde 37: Bıldırcın hariç olmak üzere ökse, ağ, çeşitli aletler ve diğer vasıtalarla küçük kuş avcılığı kesinlikle yasaktır.

Madde 38: Av sezonunun yasak olduğu zamanlarda ve ateşli silah ve zehirli maddelerle gece avı yapanlardan av tüfeği ve av köpeği zabt edilir ve ayrıca 1 altından 5 altına kadar para cezası verilir. Fakat zararlı hayvan avlayanlar bu hükmün istisnasıdır.

Madde 39: Şehir ve kasabaların içinde, mesirelerde ve tarlalarda avcılık kesinlikle yasaktır.

Madde 40: Av sezonunun kapanmasından sonra av satışı da yasaktır. Yasak zamanında av satıp satın alan, gezip dolaştıran ve nakledenlerden 1 altından 5 altına kadar para cezası alınır.

Madde 41: Av sezonunun ister açık ister kapalı olduğu zamanlarda avcılardan biri aslan, kaplan, porsuk, kurt, ayı, yaban domuzu ve vilayetçe özel olarak belirlenmiş diğer zararlı hayvanları öldürür ve bunu ispat ederse av avcıya bırakıldıktan sonra önceden kendisinden alınmış olan tezkire harcı da mükafaten geri verilir.

Madde 42: Çiftlik ve arazi sahipleri, avlanma hakkını diledikleri gibi başkalarına kiraya verebilirler.

Madde 43: Ev ve meskene bitişik olarak duvar, çit veya diğer bir şekilde komşu arazilerden ayrılmış olan arazide, ister arazi sahibi isterse izin verdikleri kişiler, ruhsat tezkeresi almaya gerek kalmadan avlanma iznine sahiptir.

Madde 44: Arazi sahibinin izni olmaksızın başkasının arazisinde avcılık yapanlardan ve keklik ve sülün yumurtası ve yavrularını alan veya tahrip edenlere 1 yirmilik mecdiyeden 5 mecdiyeye kadar para cezası verilir. Verilen zarar da ayrıca tazmin edilir. Arazi sahibinin izni olmadan gece avı yapmak veya arazi evin ve meskene bitişik olmak veya

bir önceki maddede belirtildiği gibi etrafı çevrilmiş olmak gibi durumlarda 10 altına kadar para cezası verilebilir ve Ceza Kanunu'nun hükmünce daha ağır bir ceza gerekiyorsa tam olarak uygulanır. Av köpekleri bir avı takip ederken başkasının arazisine geçmesiyle mahsulde oluşabilecek zarardan avcı sorumludur ancak bu madde avcılık suçlarından sayılmaz.

Madde 45: Kendi mera ve ormanlarında veya köylerinin civarında bulunan orman ve korular dahillerinde sadece geçimlerini sağlamak için avcılık yapan köylülerden av tezkeresi istenmez. Fakat avlanmaya çıktıkları zaman avın yasak olduğu zamana denk gelirse ilk seferde uyarılır, ikinci seferde ise otuz sekizinci maddede belirtildiği şekilde cezalandırılır.

Madde 46: Bir önceki maddede belirtilen köylülerden geçimlerini sağlamak için değil sadece ticaret amacıyla gerek köyün ormanlarında gerekse hazine orman ve koruluklarında samur, tilki, sincap, sansar, gelincik ve kunduz gibi kürklerinden faydalanılan hayvanları avlayanlar, kürklerini panayır veyahut çarşı ve pazar yerlerine getirip sattıklarında, diğer hayvanların alım satımı hakkında olan nizamnameye göre değerlerinin binde birinden vergi alınır.

Genel Maddelerine bakıldığı zaman ise:

Madde 47: Avcılıkla ilgili suçlar hakkında resmi olarak dava açılır. Fakat bir kişinin tasarrufundaki arazide izni olmaksızın başkasının avcılık yaptığı durumda, arazi sahibi tarafından dava açılabilir. Ancak etrafı çit, duvar veya başka bir duvarla çevrili ve bir evi içeren ve mahsulü kaldırılmamış olan arazi üzerinde izinsiz avcılık yapılması halinde, ilgili tarafından şikâyet ve iddia olunmadıkça mahkeme kimseyi celbedemez.

Madde 48: Avcılık suçlarına ortak olanlar para cezalarında ve tazminatlarda birbirine kefil gibi mahkûm olurlar.

Madde 49: Bu nizamnamede belirtilen suçlar üzerine nahiye ve zabıta müdürlerinin, polis ve jandarma zabitlerinin, orman memurlarının ve arazi-mülk korucularının takdir ve beyanları aksine ispat olunmadıkça kabul edilir ve geçerli sayılır.

Madde 50: Avcılık suçlarından birisiyle mahkûm olanlar, mahkûmiyetten sonra bir sene geçmeden tekrar mahkûm olurlarsa sabıkalı sayılırlar. Ve o durumda ceza iki kat olarak uygulanır.

Madde 51: Avcılıkla ilgili tüm davalar, suçun işlendiği tarihten itibaren üç ay geçtikten sonra dinlenmez.

Madde 52: Adliye ve Maliye Nezareti bu nizamnamenin uygulanmasından sorumludur.

Hükümlerini içerir [155].

Nizamnamenin önemli maddeleri değerlendirildiğinde; Mülk arazilerde, ovalarda, ormanlarda ve koruluklarda avcılık yapmak için av tezkeresi gereklidir. Tezkereler Şehremaneti ve belediyeler tarafından verilir ve ücreti hazineye ve belediyeye ayrılır. Tezkereler şahsa, bir senelik olarak verilir ve aynı anda birden fazla tezkere kullanılamaz. Hükümetçe bilinmeyenler için kefil şarttır. Serserilere, 18 yaşından küçüklere, vesayet altındakilere, mahkumlara ve silah taşıması yasak olanlara tezkere verilmez. Mevsim dışı, gece, tarım arazilerinde, şehir ve kasabalarda avcılık yasaktır ancak buna karşın aslan, kaplan, kurt gibi zararlı hayvanları avlayanlara ödül verilir. Çiftlik ve arazi sahipleri avlanma hakkını başkalarına kiraya verebilirler. Ev ve meskene bitişik arazilerde avlanmak için ruhsat tezkeresi gerekmez.

Bu maddelerden hareketle de Kara Avcılığı Nizamnamesi, Osmanlı'da avcılığın düzenlenmesi için önemli bir adım olmuştur. Nizamname, avlanma izni ve yasakları, zararlı hayvanlarla mücadele ve avcılık hakkının kiraya verilmesi gibi konularda düzenlemeler getirmiştir. Nizamname, avlanma izni ve yasakları ile avcılığın kontrol altına alınarak doğal kaynakların korunmasını amaçlamıştır. Zararlı hayvanları avlayanlara ödül vererek bu hayvanların popülasyonunun kontrol altında tutulmasını teşvik etmiştir. Nizamname, arazi sahiplerinin avlanma hakkını koruma altına alarak mülkiyet haklarının korunmasına katkıda bulunmuştur [155].

Osmanlı'da avcılık belli izinler ve kaideler sonrasında gerçekleşiyordu. Örneğin 9 Ocak 1905 tarihli belge, Macaristan'dan önemli bir kişi olan Kont Alamir Banpani'nin Osmanlı Devleti'nin Aydın, Beyrut ve Suriye vilayetlerinde avlanmasına padişah tarafından izin verdiğini gösteriyor. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Banpani'nin, avlanma sırasında yanında iki av tüfeği ve bir mavzer tüfeği bulundurulduğu da yer alıyordu [156].

Meşrutiyetin ilanından sonra hareket ordusu kumandanlığından avcılık konusunda izin alma girişimleri görülmektedir. 1 Ağustos 1909 tarihli belgeye göre her sene temmuz ayının 20'sinden itibaren kimlikleri belirli yerli ve yabancı kişilere her sene duyun-u umumiye tarafından izin verilmektedir. Ülkede sıkıyönetim ilan edildiği için, avlanma

mevsiminin yaklaşmasıyla bu izinlerin verilir verilmeyeceği sorulmaktadır. Belgeye göre kimlikleri bilinen yerli ve yabancı kişilerin İstanbul etrafındaki avlanma alanlarında avlanmalarında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Bu kişiler, avlanırken sadece çifte av tüfeği kullanacaklardır ve avlanma izni alarak avlanmalarına izin verilir verilmeyeceği hususunda yetkili makamın emri ve bilgisine ihtiyaç vardır. Harekât ordusu tarafından verilen cevapta kimliği zabıta tarafından bilinen yerli ve yabancılara şehir içinde avcılık yapmamak şartıyla ruhsat verilmesi uygun görüldüğünden, bu şekilde gereğinin yapılmasına izin verilmesi için Zabtiye Nezareti'ne sunulmuştur [157].

4.3. ATICILIK

Osmanlı Devleti'nde tüfek, 15. yüzyıldan sonra yaygınlaşmaya başlamıştı ve tüfek atışları yapan kişilere silahendaz denilirdi. Bu kişiler teçhizatlarını yanlarında taşırlar: Barutlarını fişekliklere koyar, fişeklikleri çapraz olarak omza asarlar ve boynuz ya da şişeler içerisine birer atımlık barut ve fitil konularak fişekliğe bağlarlardı. Misketler de (kurşunlar) ceplerde ayrı olarak taşınırdı. Atışlar için kullanılan ok meydanının yanında Osmanlı Devleti'nde 34 yerde tüfek atış alanı bulunmaktaydı. Padişahlar arasında (III. Mehmet ve II. Osman, II. Mahmut) hem talim hem de gösteri amaçlı, sefer öncesi ve sonrası tüfek atışı yaptıranlar olduğu bilinmektedir. Padişahların tüfek atışlarında başarılı olanlara ödülleri verildiği bilinmektedir. Ayrıca padişahların ok meydanına gelişlerinde yeniçeri ağası ve ocak zabitanı tüfek atışları yaparlardı. Yeniçeri ağaları tüfek atışları için avcı başı denilen orta ve bölük kumandanlarından oluşan görevliler tarafından eğitilirdi. Atış öncesi yeniçeri ağası yer öper, tüfekçi yamakları tüfeği doldurarak yeniçeri ağası için hazırlarlardı. Yeniçeri ağasından sonra hiyerarşi sırasına göre atışlar gerçekleşirdi.

Yeniçerilerin günlük ve haftalık olarak atış programları mevcuttu. Ara sıra yeniçeri ağası diğer ağalarla birlikte meydana kontrole gelir ve bu kontroller sırasında gerçekleşen atışlarda beğendikleri olursa ağalar tarafından ödüllendirilirdi. Barut, fitil, tüfek, nişangah gibi masraflar devlet örgütüne karşılanırdı. Ayrıca yeniçerilerin ok meydanı yanında barut yapım evi mevcuttu. Yeniçeriler için barutlar buradan temin ediliyordu. Sultan III. Selim'in orduda ıslahat yapma amacıyla kurduğu Nizam-ı Cedid için görevlendirdiği kimseler arasında tüfekçi başı, tüfekçi eri gibi görevliler olduğu bilinmektedir [80] [147]. Ateşli silahlarla ilgili atıcılık alanında yaşanan gelişmeler bir bakıma orduda yapılan ıslahat hareketleri ve beden eğitimi hareketleriyle de paralellik gösteriyordu. Yeniçeri

ordusunun ıslahı, özellikle II. Mahmut döneminde gündemde olan bir konuydu. Bu sebeple bir nevi Avrupa usulü tüfekli eğitim yeni dönemin mihenk taşı oluşturuyordu. Hatta yeniçeriler arasında ateşli silahların geleneksel savaş prensiplerine aykırı olması dolayısıyla itirazlar yaşandığı da bilinmektedir. Yine de bu yeni düzen Avrupa usulü tüfekli eğitim, 12 Haziran 1826'da devlet erkânı ve ulemanın huzurunda, yeniçeri ağasının yaptığı atışla At Meydanı'nda başladı [158] [53].

Orduda gerçekleşen tüfekli eğitimden daha önce de Osmanlı'da atıcılık ve atıcılıkla ilgili talimler vardı. Nitekim 10 Temmuz 1572 tarihli belgeye göre, Kıbrıs'ta bulunan kul, yeniçeri, gönüllü ve sipahi gibi ulufe alan askerlerin tüfek ve ok atma talimleri yapmaları emredilmiştir. Bu askerlerin cündîlik ve silahşörlük talimleri de yapmaları gerekmektedir. Osmanlı yönetimi, Kıbrıs'taki askerlerin savaş yeteneğini geliştirmek için arasında atıcılığın da yer aldığı düzenli talimler yapmalarını istiyordu [159].

7 Nisan 1789 tarihli belgeye göre Kâğıthane'de Hint elçilerinin ziyareti sırasında gerçekleştirilecek gösterilerde; mızrak, cirit, kılıç-kalkan oyunları gibi gösterilerin yanında top atışı, tüfek ve ok atışı gibi gösteriler yapılması ifadeleri de yer almaktadır [78].

Tıpkı geleneksel spor gösterilerinde olduğu gibi tüfek atıcılığı ve atıcılarda padişahlar tarafından ödüllendiriliyordu. 12 Temmuz 1790 tarihli belgeye göre Padişah, Göksu, Okmeydanı ve Mâbeyn-i Hümayun'da tomak oynayanlara, tüfek ve ok atıcıları ile havacılara ihsanda bulunmuştur. Padişahın Levend çiftliğine teşrifleri sırasında Silahtarağa nezaretinde 140 tüfekçi, okçu ve havacıya 175 kuruş ihsanda bulunmuştur. Padişah tarafından, Göksu'ya yapılan ziyarette 266 tüfekçi ve tokmakçıya 332,5 kuruş; Ok Meydanı'na yapılan ziyarette ise 147 tomakçı ve hasekiye 182,5 kuruş ihsanda bulunulmuştur [160].

22 Eylül 1805 tarihli belgeye göre, Tersane-i Âmire'de tüfek talimi yapan askerler için satın alınacak elbiselerin listesi ve fiyatları yer almaktadır. Bu belge hem Osmanlı Devleti'nde tüfek talibi yapan askerlerin giyim kuşamına dair hem de Tersane-i Amire de tüfek talibi yapan askerlerin sayısına dair bilgiler vermektedir. Belgeden; zâbitân (subaylar) ve neferât (erler) kelimelerinin geçtiği anlaşılmaktadır. Belgeden, tüfekçi askerlerin mavi ve güvez renklerinde cepken ve şalvar, Selanik puşisi, silah abası ve Abadan kukuleta gibi giysiler giydikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, zabitlerin farklı renkte cepkenler ve fes rengi şalvar giydiği de belirtilmektedir. Belgenin sonundaki eklemede, 20 Selanik puşisi ve 7 Abadan kukuleta daha satın alınacağı ve bunun için 400,78 kuruş

ödeneyeği belirtilmektedir. Toplam 68.311,5 kuruş tutarındaki masrafın Tersane-i Âmire Hazinesi'nden ödenmesi talep edilmektedir Belgede, Tersane-i Âmire'de tüfek talimi yapan askerlerin tam sayısı belirtilmektedir. Ancak, belgeden 750 adet cepken, 782 adet şalvar ve 892 adet Selanik puşisi satın alındığı anlaşılmaktadır [161].

1835 yılında, orduların teknik üstünlüğü, eğitimi ve sayısının önemi arttıkça, Osmanlı Devleti, subay kadrosunun iyi eğitim alması gerektiğini fark etmiştir. Bu amaçla Mekteb-i Harbiyenin ders programında kılıç talibi, binicilik ve yüzmenin yanı sıra tüfek eğitimi de bulunmaktaydı [65] [53].

1914 yılında kurulan okullardaki çocuk ve gençleri askere hazırlayan, kışla ile okul arasında bir köprü görevi gören kurumlar olarak tasarlanan Osmanlı güç derneklerinin amaçları arasında, bedava tüfek ve fişekle atış talimleri de dahil olmak üzere, idman ve talim yoluyla gençleri askere hazırlamak vardı. Bu derneklerde Nişan talimleri yer almaktaydı ve bu talimler de ilk ayda tüfeğin tanıtılmasıyla başlayacaktı. Sonraki aylarda ise gerçek mermilerle atış talimleri yapılacaktı. Her yerde cuma günleri ve boş zamanlarda köylülere ve gençlere talim yaptırılması ve özellikle tüfek talimleriyle ateşe alıştırılması en önemli konulardan biriydi [53].

Anadolu hisarı merkez Umumisi tarafından Dahiliye Nezaret-i Celilesine gönderilen 8 Ocak 1914 tarihli belgeye göre Anadolu İdman Yurdunun bir atıcılık şubesi açmak istediği görülmektedir. Anadoluhisarı İdman Yurdu, gençleri askerliğe ve vatan savunmasına hazırlamak amacıyla, Atıcılık Şubesi açmak istemektedir. Belgede özellikle Osmanlı'nın son döneminde yaşanan savaflara ve ağır yenilgilere dikkat çekilerek atıcılık şubesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Anadoluhisarı İdman Yurdu'nun gençleri askerliğe hazırlamak için atıcılık eğitimini önemli bir araç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Atış talimleri için gerekli silah ve mühimmatın sağlanması ve kendilerine bir arazi tahsis edilmesi talep edilmektedir [162].

8 Ocak 1914 tarihli belgeye göre ise Anadoluhisarı İdman Yurdu'nun atıcılık şubesi açma talebinin Dahiliye Nezâreti tarafından Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne havale edildiğini göstermektedir. Belgeden anlaşıldığı üzere, Dahiliye Nezâreti bu girişimi teşvik ve desteklenmeye değer bulunmaktadır [162].

4.4. GÜREŞ

Eski Türkçede güreş sözcüğü kür-eş kök ve ekine dayanmaktadır. “Kür” “güçlü, kuvvetli, sarsılmaz, yürekli, cömert, kabadayı, fedakâr, arlı ve bilgili anlamlarına gelirken “eş” eki ise türev ekleri gibi “karşılıklı mücadele, yarış ve rekabet anlamına gelmektedir [163].

Güreş, hemen hemen bütün eski uygarlıklarda görülmesi sebebiyle tarihteki en eski spor branşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Türklerin ata sporu olarak bilinen güreş, eski Türkler arasında oldukça yaygın bir branştır. Orta Asya’ya kadar dayanan savaşlarda göğüs göğse mücadeleyi temsil eden bir branş olması ve Türklerin alplık makamıyla özel bir yeri olduğu göz önüne alındığında güreşin Türkler için önemi anlaşılabılır [81].

Osmanlılarda güreş karakucak ve yağlı güreş olmak üzere temel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunların dışında Hatay yöresine görülen aba güreşi, don ya da şalvar güreşi olarak da bilinen güreş tipleri de mevcuttur. Aba güreşi pehlivanların güreşirken vücutlarının üstüne aba giydikleri güreştir. Don ya da şalvar güreşinde ise adından da anlaşılacağı üzere; pehlivanların vücutlarının alt kısımlarına geniş bir don veya şalvar; üst bölümünün ise çıplak olduğu güreş türüdür [80]. Karakucak güreşinde, pırpıt denilen, genellikle siyah olan kıl, bez yelken bezi ya da kanaviçeden yapılan ve ıslanınca vücuda yapışan dar pantolonlar giyilerek güreşilir ve güreş esnasında çıplak ayaklı olunur. Bu güreş stilinde galibiyet için rakibinin iki omzunun yere getirilmesi gereklidir. Pehlivanın rakibini kucağa alıp üç adım taşıması, ellerin yere değercesine arka üstü düşme, pırpıt denilen pantolonunun genişçe yırtılması da yenilgi olarak kabul edilirdi. Yağlı güreşte siklet kavramı yoktur, kilosu ne olursa olsun, kendisine güvenen her pehlivan baş güreşlere çıkabilir. Baş denilen kategoride rakiplerini yenen pehlivanlar ülkede veya bulundukları bölgede başpehlivan olarak anılırlar. Ayakları yukarı kaldırıp amut pozisyonunda tutmak, sırt üstü düşürmek, pes etmek, kispetin yırtılması, rakip pehlivanın vücudunun havada tartılması güreş müsabakalarında rakibe galip sayılacak durumlardır. Göze parmak sokmak, kulak bükme, kol ve bacağı zarar verecek şekilde zorlamak boğazı sıkma ve vurma kural dışı kabul edilmekteydi [80].

4.4.1. Saray Dışında Güreşler

Panayır ve düğün güreşleri, hayır kurumları adına yapılan güreşler, ramazan ayında özel olarak düzenlenen güreş müsabakaları Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen güreş organizasyonları arasında yer alır.

Panayır güreşleri, genellikle panayırın ana meydanında veya özel olarak tahsis edilmiş bir alanda yapılırdı ve genellikle eleme usulü ile gerçekleştirilirdi. Düğün güreşleri ise düğünlerde davul zurna eşliğinde yapılan güreşlerdir. Bunlar, geleneksel olarak düğünün ikinci veya üçüncü günü düzenlenirdi. Güreşlere katılacak pehlivanlar, düğün sahibinin davetlisi olarak gelirdi. Güreşler, genellikle açık havada, meydanlarda veya düğün alanında yapılırdı. Bu güreşlerden sonra pehlivanlara binek hayvan veya kumaş verilirken, verilecek ödül düğün sahibinin kişisel gücüyle alakalıydı [80] [81] [65].

Hayır kurumları adına yapılan güreşler, genellikle para toplamak gibi belirli bir amaç için düzenlenirdi. Bu amaç, cami veya okul inşa etmek, yoksullara yardım etmek veya hastalara tedavi imkânı sağlamak olabilirdi. Güreşlerin organizasyonu, hayır kurumunun yöneticileri tarafından yapılırdı. Güreşlere katılacak pehlivanlar, genellikle gönüllü olarak katılırdı [65].

Ramazan ayında düzenlenen güreşler, dini bir ibadet ve sosyal bir etkinlik olarak kabul edilirdi. Ramazan güreşleri, genellikle camilerin avlularında veya meydanlarda yapılırdı ve galiplerine, çeşitli ödüller verilirdi [65].

4.4.1.1. Güreşçi Tekkeleri ve Güreş Tekkelerinin Teşkilatı

Tekkeler ve güreş tekkeleri Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren gelişimini sürdürmüştür. İlk güreş tekkesi Orhan Bey döneminde, Bursa'nın fethedilmesinden sonra kurulmuştur. Bu tekke kale içinde Bey sarayı yakınlarında ve oda sayısı 24 oğuz boyunun sayısına yakın olacak şekilde inşa edilmiştir. İçerisinde pehlivanların kışları idman yapabilmelerini sağlayacak büyüklükte odalara sahip olan bu tekkeler, yaz dönemi idmanları için de büyük bir çimenlik alana sahiptir [53]. I. Murat ikinci güreş tekkesini Edirne'de açmıştır. Osmanlı Devleti'nde güreşçiler bölüğü II. Beyazıt zamanında kurulmuştur [81]. Fatih sultan Mehmet tarafından İstanbul ve Edirne'de güreş tekkeleri yaptırılarak, bu tekkelerde 300 civarı güreşçinin idman yapılması sağlanmıştır. Bu tekkelerde daima kalan pehlivanlar olduğu gibi cuma günleri idman yapmak için gelen pehlivanlar da vardır. Pehlivanlar güreş tekkelerinde güreş eğitimi almışlardı ve güreşin kurallarını bu suretle yaygınlaştırmış ve kolaylaştırmışlardır. Güreşçiler tekkesinde bulunacak güreşçilerin elemenden geçerek tekkeye alındıkları bilinmektedir [80].

Bu tekkelerde Pehlivanların antrenmanlarında ağır taş kaldırma ya da küfe içine doldukları taşlar ile oturup kalkarak yaptıkları ağırlık antrenmanları görülür. Hayvanları

sırtlarında taşıyarak birkaç yüz metrelik yürüyüşler yapmaları, topuz, gürz, ipe tırmanma gibi antrenman modelleri vardır [80] [137] [164].

Zaman zaman güreş tekkeleri için güreşçi ihtiyacı da hasıl olmuştur. Örneğin 22 Eylül 1573 tarihli belgeye göre, İstanbul'daki Hassa Güreşçiler Tekkesinde yetiştirilmek üzere Tokat, Amasya ve Sonisa (Sivas'ın bir ilçesi) havalisinden güreşe kabiliyetli, güçlü ve pehlivanlığı bilen adamların seçilip gönderilmesi istenmektedir. Padişahın emriyle yazılan bu hükümüm temel sebebi hasa güreşçiler tekkesinde yetiştirilecek güreşçi kalmamasıdır. Ayrıca seçilen güreşçilerin geleneksel yöntemlerle ve kanunlara uygun şekilde eğitilecekleri belirtilmekte ve güreşçilerin en kısa sürede İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir [165].

Bu metin aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde Hassa Güreşçiler Tekkesi'nin işleyişi hakkında bilgi vermektedir. Tekkenin, padişahın emriyle ve sarayın desteğiyle işletilen bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Tekkeye alınacak güreşçilerin, belirli bir bölgeden ve belirli kriterlere göre seçildiği ve bunun yanında, padişahın güreşe ve pehlivanlara verdiği önemi de anlaşılmaktadır [165].

Anadolu'dan İstanbul'a güreşçi talebine dair bir başka hüküm 23 Eylül 1585 tarihli belgede yer almaktadır. Belgeye göre İstanbul'daki Güreşçiler Ocağı'nda yeterli sayıda güreşçi kalmadığından, Anadolu'dan kabiliyetli ve güçlü güreşçi gönderilmesi hakkında; Anadolu, Karaman ve Sivas Beylerbeyilerine ve bu beylerbeyliklerine bağlı sancakbeylerine ve kadılara padişahın emriyle bir hüküm gönderilmektedir. Padişah, Anadolu'da güreşçiliğe yetenekli ve güçlü yiğitlerin bulunup İstanbul'a gönderilmesini emretmektedir. Gönderilecek güreşçilerin kendi rızalarıyla gitmeleri ve İstanbul'a geldiklerinde Güreşçiler Tekkesine dahil olmaları istenmektedir. Güreş tekkelerinde güreşçi yetiştirmek Osmanlı devletinin önem verdiği bir konu olmuştur [166].

Osmanlı'da güreş tekkelerinin işleyişi pek çok spor örgütlenmesi gibi vakıf usulüyle gerçekleşmekteydi. 31 Mart 1757 tarihli belge güreş tekkelerinin işleyişi için bir örnek oluşturmaktadır. Belge, Edirne'de Güreşçiler Tekkesi olarak da bilinen Şeyh Cemaleddin Vakfı'nın üç yıllık gelir ve giderlerini gösteren bir defterdir. Buna göre vakfın gelirleri, Edirne'deki evlerin ve dükkanların kira gelirlerinden oluşmaktadır. Vakfın giderleri ise tekke hizmetlilerinin maaşları, tekke şeyhinin maaşı, pehlivanların yemek masrafları ve muhasebe masraflarıdır. Edirne güreşçiler tekkesi örneğinden hareketle, pek çok spor

tekkesi hakkında da gelir gider ve masrafların nasıl olduğuna dair bir çıkarım yapmak mümkündür [167].

Tekkelerin mütevellî tayini padişah tarafından yapılmakta ve gelirlerin bir kısmı mütevellî maaşı olarak kullanılmaktaydı. 8 Ekim 1815 tarihli bir belge bize bu konuda bilgiler vermektedir. Belgenin konusu Edirne güreşçiler tekkesi için vefat eden bir mütevellî yerine bir başka mütevellînin tayinini içermektedir. Belgede ölen mütevellînin maaşının 2 akçe olduğu bilgisi de yer almaktadır [168].

Tekkeler, pehlivanların sistematik bir şekilde güreş eğitimi almalarını sağlamıştır. Bu eğitimde; güreş teknikleri, dayanıklılık, disiplin ve zihinsel güç gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Güreş için kurallarının belirlenmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Tekkelerde yapılan güreşler, bu kuralların uygulanmasına ve pehlivanlar tarafından benimsenmesine katkıda bulunmuş; güreşin geleneklerinin ve ritüellerinin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Tekkeler, pehlivanların bir araya gelerek sosyalleşmelerini ve dayanışma içinde olmalarını sağlamıştır. Tekkelerde pehlivanlar için barınma ve beslenme gibi ihtiyaçlar da karşılanmıştır.

4.4.2. Saray İçerisinde Güreşler

4.4.2.1. Huzur Güreşleri

Osmanlı sarayında padişah gösterileri için güreşçiler bulunuyordu. Bu pehlivanlar “hasa pehlivan bölüğünü” oluşturuyorlardı [80]. Padişah huzurunda yapıldıkları için bu güreş müsabakaları huzur güreşleri olarak isimlendirilmiştir. Huzur güreşleri daha çok binişlerde⁹ yapılırdı. Enderun ağaları biniş yerine hazırlık yapmak amacıyla önceden giderdi. Padişahın teşrifiyle spor gösterileri öğle namazından sonra yapılırdı. Padişah izlemek istediği güreşi önce silahtar ağasına söyler, silahtar ağa da başka bir ağa aracılığıyla bunu duacıya iletirdi. Pehlivanlar, duacıları önde olmak üzere, aralarında en eskisi olan sırasına göre alana girer, padişahın karşısında el bağlarlardı. Burada duacı, yüzleri padişaha dönük olan güreşçilerin kimin kiminle eşleşeceğini bildirirdi [65].

Duacıların güreşçilere baştan söylediği üzere, her huzur güreşinde mutlaka bir yenen ve yenilen olmak zorunda değildi. Eğer padişah tarafından yenilmeye izin verilmişse bir

⁹ Biniş, Osmanlı padişahlarının İstanbul'da yaptıkları, hem eğlence ve dinlenme hem de devlet işleri için düzenledikleri günlük gezilere verilen addır [359].

galip gelen bulunurdu. Bu şekilde olmayan karşılaşmalarda padişah pehlivanların çekilip başka gösterilerin gelmesini isteyene kadar güreş karşılaşmaları devam ederdi. Huzur güreşlerinde dikkat edilen önemli hususlardan biri, karşılaşmalar esnasında çok yüksek anlarda bile padişaha sırt çevrilememesiydi. Huzurda en büyük suç; pehlivanın padişaha arkasını dönmesiydi. Huzur güreşlerinde nara atmak veya davul zurna çalınması yine padişahın izni dahilinde gerçekleşirdi. İlk kez güreşecek pehlivanın baş pehlivanla karşı karşıya gelmemesine özen gösterilirdi. Yağı kuruyan pehlivanın ancak ayaktayken ve hasmından ayrılmışken, el pençe divan durarak padişahın müsaadesini alma şartı ile yağa, suya, beze gitme hakkı vardı. Pehlivanların gözüne yağ kaçarsa, bunu ancak duacı silebilirdi [169].

Karşılaşmalar sonrasında, padişah ödülü silahtar ağaya bildirir, sonrasında çantacıya iletilir ve mükafatları verilirdi. Pehlivanlara ayrıca üstüfe denilen ipekli, sırmalı kumaşlar boyunlarına asılırdı. Yabancı yazar Nikolay, eserinde padişah huzurunda yapılan güreşlerin ihtişamına değinmiş ve şu ifadelere yer vermiştir. “Birbirlerini tam tutamadıkları için güreş kızıştığında tıpkı vahşi boğalar veya ayıların mücadelesinde olduğu gibi karşı tarafa dişlerini geçirirlerdi. Tüm güç ve öfkelerini ortaya seren güreşçiler birbirlerinin kulaklarını, burunlarını veya vücutlarının başka bir bölgesini ısıırırlardı” güreşçilerin omuzlarında havluları bulunurdu ve güreşçiler hizmetleri karşılığında günlük 10-12 lira akçe maaş alırlardı [170].

Huzurda gerçekleşen güreşlerde padişahlar güreşçilerin en iyisini huzurunda görmek istemektedir. Buna bir örnek, 8 Ağustos 1648 tarihli belgede görülmektedir: Sultan İbrahim, Fenerbahçe'de padişahın huzurunda Hasodalı namındaki pehlivanla güreşebilecek denk bir pehlivan bulunması için Tekirdağ ve Gelibolu taraflarına adam gönderilmesini istemiştir. Padişah, daha önce pehlivanlar bulup huzuruna göndermesi için verdiği emrin yerine getirilmediğini ve buna olan kızgınlığına yine metinde yer vererek, pehlivanın şehirli veya köylü olması fark etmediğini, yeter ki Hasodalı'ya denk bir pehlivanın bulunması talebini yenilemiştir [171].

III. Ahmet'in saltanatı sırasında yaşanan Lale Devri'nde padişahın eğlence faaliyetleri arasında güreş gösterileri de yer almıştır. III. Ahmet döneminden (1703-1730) – II. Mahmut dönemine kadar (1808-1839) padişah huzurunda yapılan güreşlerde bazı farklılıklar olmakla beraber, genelde galip olana iki; mağlup olana bir ve duacıya iki ya

da üç zolata ödöl verilmiştir. Masraflar Berayı Ceyb-i Hümâyûn¹⁰ hazinesinden karşılanmıştır [172].

Bunlara örnek olarak bazı güreş müsabakaları zikredilebilir;

III. Ahmet döneminde Yalı köşkünde düzenlenen bir güreş müsabakasına 16 güreşçinin katıldığı, müsabaka sonucunda toplam 44 zolata ödöl dağıtıldığı bilinmektedir. (Arşiv-mutlu 2018). 1708'de düzenlenen güreş müsabakasında 7 güreşçi padişah huzurunda güreşmeye hak kazanmıştır [172]. Güreş müsabakalarında verilen ödüllere ziyade, güreşçilere çeşitli ihsanlarda da bulunulmuştur. Huzurda gerçekleşen güreş karşılaşmaları sonrasında padişahlar çeşitli ihsanlarda bulunurlardı. Aralık 1709 tarihli bir belge, Sofa Köşkü ve Yalı Köşkü'nde düzenlenen güreşlerde galip ve mağlup pehlivanlara ve matrak oynayanlara padişah tarafından ihsan olunan altın paraların kaydını tutmaktadır. Farklı kategorilerde yapılan güreşlerde Padişah, güreşleri teşvik etmek için galip ve mağlup pehlivanlara altın para ihsan etmiştir. Galip pehlivanlara ikişer, mağlup pehlivanlara ise birer altın para verilmiştir. Güreş tutup matrak oynayanlara da altın para ihsan edilmiştir [173]. 2 Haziran 1726 tarihli bir başka belgeye göre yalı köşkünde birçok güreşçinin katıldığı güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Belge, yapılan güreşlerde galip gelen pehlivanlara ikişer, mağlup olan pehlivanlara birer, duacıya ise üç zolatanın padişah tarafından ihsan olunduğunun kaydını tutmaktadır [174].

I. Mahmut (1730-1754) döneminde huzurda, Gülhane binişlerinde ve yalı köşkünde güreş müsabakaları gerçekleşmiştir (mutlu 2018). III. Mustafa (1757-1774) döneminde de padişah huzurunda yapılan güreşler devam etmiştir.

Padişah huzurunda Ramazan Bayramı dolayısıyla gerçekleşen güreşler de vardır. 16 Haziran 1790 tarihli belgeye göre Ramazan Bayramı münasebetiyle padişahın huzurunda güreşen tekke pehlivanlarının isimlerini ve memleketlerini listelemektedir. Listede 38 pehlivanın ismi ve memleketi yer almaktadır. Bu pehlivanların çoğu Anadolu'dan gelmektedir. En çok pehlivan; Çankırı (5), Kastamonu (4) ve Yozgat'tan (3) gelmektedir. Pehlivanların birçoğunun isminin yanında, güreşte rakibini yenmiş anlamına gelen

¹⁰ Ceyb-i Hümâyûn, padişahın şahsî parası için kullanılan bir tabirdir. Kaynaklarda “Ceyb-i Hümâyûn Akçesi, Cep Akçesi, Ceyb-i Hümâyûn Harçlığı, Aylık-ı Ceyb-i Hümâyûn, Ceyb-i Hümâyûn Dâiresi” gibi değişik şekillerde kullanılmaktadır. Cep akçesi tabiri olarak klasik dönemde kullanılırken Mısır gibi önemli eyaletlerin gelirleri buraya aktarılmıştır. Tanzimat Dönemi ile isminde barındırdığı akçe tabiri kaldırılmıştır [360].

"Basdı" ifadesi yer almaktadır. Listede padişahın pehlivanlara üç kuruş bahşış verdiği de belirtilmektedir [175].

4.4.2.2.Enderun ve Birunda Güreşin Yeri

Birun teşkilatında çeşitli sanatkâr ve sporcular bulunmaktaydı. Bu sanatkârların farklı alanlarda örgütlenmesi cemaat olarak isimlendirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde özel olarak bir sporcu cemaati olmamakla birlikte, “cemaat-ı bevvin” adıyla örgütlenen cemaat kuruluşunun içinde okçu, avcı, duacı gibi kimselerin bulunması güreşçilerin de bu sporcularla beraber olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Ayrıca risalelerde Enderun ve Birunda güreşçi olduğu bilgisi yer almaktadır. II. Beyazıd’ın şehzadelik sancağı olan Amasya’da birçok sporcu olduğu, padişah olduktan sonra bu sporcuları da beraberinde getirdiği ve güreş sporunun Enderun’da; Yavuz Sultan Selim’in padişahlığından sonra ise birunda bölük olarak örgütlenmeye başlandığı bilinmektedir. Kaynaklarda geçen bilgilere göre Yavuz Sultan Selim dönemine tarihlenen “Cemaat-ı Küştirgan (Güreşçiler Bölüğü)” defterinde, Küçük Ali gibi güreşçilerin isimlerine ve güreşçiye verilen akçe bilgileri yer almaktadır. Kanunu Sultan Süleyman döneminde Birunda güreşçiler bölüğü varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Hatta Kanunu dönemine ait bir belgeye göre sultan, güreşçi Şahin’in güreşini izlemiş, beğenmiş ve gündelik ücretinin artırılmasını istemiştir. Seferli koğuştan kurulduktan sonra da saray içerisinde güreşçiler bu koğuştan toplanmışlardır. Sultan IV. Murat zamanında güreşçiler Birundaki bölükten Enderuna alınmışlardır. Enderun koğuşlarında güreşçi personel sayısı II. Mahmut döneminde azaltılmaya başlamıştır [65].

Osmanlı Devleti’nde padişahın pehlivanları arasında yer almak, güreşçiler için oldukça prestij meselesiydi. 7 Eylül 1566 tarihli bir belgeye göre bir pehlivanın padişah I. Selim’e yazdığı arzu halden bunu anlamak mümkündür. Buna göre pehlivan, merhum Sultan Bayezid döneminden beri pehlivanlık yaptığını ve padişahın pehlivanları arasına kabul edilmeyi arzuladığını söylemektedir. Her yerde ve her diyarda pehlivan güreşleri düzenlediğini ve bu güreşlerde padişah, ataları ve soyu için dua ettiğini belirtmekte, Osmanlı hanedanının eski bir duacısı olduğunu ve her zaman padişaha dua ettiğini söylemektedir. Son olarak, padişahın pehlivanları arasına kabul edilerek bu zorlu yoldan kurtulmayı ve padişahın maiyetinde dua ve övgü sunmayı umut ettiğini dile getirmektedir [176].

4.4.3. 19.Yüzyıl Sonrası Güreş ve Güreşçiler

II.Mahmut'un 1826 yılında yeniçeri ocağını kapatması Osmanlı sporunu da etkilemiştir. II. Mahmut tam anlamıyla bir batılılaşma hedefinde olduğu için eski geleneklerden de sıyrılmak gerektiğine inanmaktadır. Yeniçeri ocaklarının kapatılmasının hemen arkasından yeniçeri ocaklarında icra edilen geleneksel sporlara da yasaklama ve kısıtlama getirilmiştir. Sivaz'a göre bu yasaklamanın sebebi dönemin ekonomik koşullardır. Gösteri sporlarının ayrıca ödenek gerektirmesini geleneksel sporların yasaklanmasının sebepleri arasında saymıştır [53].

Yeniçeri ocağının kapatılmasından sonra buradaki sporcuların kimisi memleketlerine gönderilmiş, kimisi de asakir-i mansuriye için görevlendirilmiştir. Enderun'daki güreşçiler buradan da aynı amaçla görevlendirilmek üzere çıkarılmıştır. Sultan Abdülaziz' döneminde (1860-1879) kadar Osmanlı sarayında güreşçi bulundurulmamıştır [65].

Abdülaziz (1860-1876) güreşe olan sevgisi ve ilgisiyle bilinmektedir. Vücut yapısının elverişli oluşu sebebiyle bizzat kendinin de gerçekleştirdiği güreş müsabakaları vardır [177] [125]. Sultan Abdülaziz'in güreşe olan bu ilgi ve sevgisi, II. Mahmut döneminden sonra duraksamaya uğrayan güreş sporunun icrasını tekrar hareketlendirmişti. Güreş sporunun icrası adeta bu dönem için altın çağını yaşamıştır [169].

Sultan Abdülaziz'in yayınladığı ferman ile Anadolu ve Rumeli'den pek çok güreşçi İstanbul'a davet edilmiştir. Güreşçiler, İhlamur kasrı/Saya ocağı içerisinde idmanlarını gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca saraya kabul edilen pek çok güreşçi padişah huzurunda güreş müsabakaları gerçekleştirmeye başlamıştır [178]. Sultan Abdülaziz'in yurt dışı gezilerinde dahi yanında güreşçi erkanının olduğu ve huzurunda güreştirdiği bilinmektedir [179, 180] [181].

19. yüzyılın başlarında, uzun süren savaşlar sonucunda Osmanlı Devleti'nde mali sorunlar yaşanmaya başlamıştır. 1854 yılında Kırım savaşından sonra ilk kez Avrupalı devletlerden borç alınma politikası uygulanmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde de Avrupalı devletlerden borçlanma yoluna gidilmiştir [182]. Bu dönemde Avrupalı devletlerden alınan borçlarla; kara ordusu, deniz kuvvetleri için yeni silahlar alınmış, harp okulları modernleştirilmiş, pek çok yeni köşk ve kasırlar yaptırılmıştır [65]. Devletin bu dönemde aldığı borçlar ve ekonomisinin kötü gidiş, basında sık sık eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştirilerde Abdülaziz'in güreşe olan ilgisi de oldukça vurgulanmıştır.

“Günde dört koç güleştir, iki kuzu yer halkına secde ettirir...”

İşi gücü pehlivan güreştirmek zuhuri kolu oynatmak” [65]

Abdülaziz’in saltanatından sonra bu eleştiriler ve çeşitli sebeplerden dolayı güreş sporu tekrar bir duraksama dönemi yaşamıştır. Abdülaziz’den sonra tahta çıkan II. Abdülhamit’in ilk yıllarında güreş sporunun yasak olduğu bilinmektedir [183]. Bu yasaklanmanın sebeplerinden biri de Abdülaziz’in ölümünün intihar olduğu kadar suikast da olabileceği ve bu suikastta Yozgatlı Mustafa Pehlivan’ın da olma şüphesidir [184] [185]. Bu dönemde sarayda pehlivan bulundurulup güreş yaptırılmamıştır [65]. Pehlivanlar saray çevresinden uzaklaştırılsa da padişah tarafından bazı pehlivanlara maaşları ödenmeye devam etmiştir. 7 Kasım 1876 tarihli belgeye göre, Sultan Murad Han’a 23 sene hizmet etmiş olan Pehlivan Mustafa Çavuş’a 500 kuruşluk maaşı verilmiştir [186].

Bu dönem içerisinde padişah izni dahilinde bazı müsabakalar düzenlense de açık arazide güreşe izin olmaması gibi etkenlerle Osmanlı topraklarında pehlivanların zorlanmasına sebep olmaya başlamış, bunlar da geçimlerini sirkler ve panayır organizasyonlarına katılarak sağlamaya başlamışlardır. Kazandereli Memiş, Yaşar İsmail, Kara Osmani, Kel Mehmet gibi pehlivanlar kendi imkanlarıyla gittikleri yurt dışında başarılar elde edip kontratlar imzalayınca bu durum yabancı menajerler ilgisini çekmiş ve Türk pehlivanlar, menajerler vasıtasıyla yurt dışına çıkmaya başlamıştır. Bu menajerler arasında Fransız Mösyö Doublier öne çıkan bir isim olmuştur. Filiz Nurullah, Koca Yusuf gibi güreşçileri yurt dışına çıkarmıştır. Türk pehlivanlar aynı zamanda Greko-Romen tarzı güreş stilinde bu dönemde tanışmışlardır [187]. Mösyö Doublier başka pehlivanlarla da kontrat yaparak yurt dışına çıkarmak istemiştir ancak Adalı Halil ve Mustafa oğlu Yaşar’a kontratın Mösyö Doublier lehine çok ağır maddeler içermesi sebebiyle pasaportlarına izin verilmemiştir. Daha sonra Doublierin dahiliye nezaretiyle gerçekleştirmiş olduğu yazılardan sonra yapılan kontratlara uyularak pehlivanlar yurt dışına çıkarılmıştır [187] [188].

Türk pehlivanları yurt dışında yaptıkları müsabakalarda altın kemer gibi prestijli ödüller kazanmışlardır. Bu pehlivanlar arasında Kara Ahmet, Filiz Nurullah, Adalı Halil, Kurtdereli Mehmet gibi isimler vardır [187].

Pehlivanlarının yurt dışında sağladığı başarılar Osmanlı hükümetinin de dikkatini çekmiştir. 13 Aralık 1899 tarihli belgeye göre Paris büyükelçisinin de teklifiyle Paris’te

yapılan güreş müsabakalarında dünya birincisi olan Kara Ahmet'e 5. dereceden mecidiye nişanı verilmesi teklif edilmiştir [189].

3 Aralık 1901 tarihli bir başka belgeye göre, Kurtdereli Mehmed, Adalı Halil, Molla İbrahim ve Madaralı Ahmed isimli pehlivanlara Sanayi Madalyası verilmesi talep edilmiştir. Talep, padişahın onayı ile kabul edilmiştir [190].

II. Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarındaki güreş konusundaki tutucu davranış daha sonraki yıllarda bir nebze de hafiflemeye başlayınca, bu dönem içerisinde duyurulan bazı kurallar doğrultusunda güreş müsabakaları düzenlenmiştir. 9 Şubat 1900 tarihli belgeye göre bunlar; güreş müsabakalarının zabıta ve belediyenin bilgisi dahilinde yapılması ve taraftarlar arasında uygunsuz davranışlar olması sebebi ile güreş yapılacak mahallin ip ve kazıklarla çevrilerek gerekli önlemlerin alınması, bu şartlar yerine getirilmedikçe pehlivan güreşlerinin yapılmasına izin verilmeyeceği gibi kurallardır [191].

II. Abdülhamit döneminde, 25 Haziran 1906 tarihli Sinop yöresindeki Boyabat kazasında gerçekleşen güreş müsabakası ve güreş programı da bu yeni dönemin bir örneğidir. Programdan da anlaşılacağı üzere, güreşler Padişah'ın himayesinde ve Maarifin (Eğitim Bakanlığı) menfaatleri doğrultusunda yapılmaktadır. Müsabakadan elde edilecek gelirler maarif bakanlığı için kullanılacaktır. Bu program aynı zamanda o dönem için güreş müsabakalarının nasıl olduğunun göstermesi bakımından da önem teşkil eder [192].

Program içeriği şu şekildedir:

Madde 1: Güreşler yılda iki defa yapılacaktır: Birincisi Hızır Orucu'nun üçüncü günü, ikincisi ise her sene Teşrin-i Evvel ayının başında veya ortasında yapılan Şehrani Çarşamba panayırının ardından Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri olmak üzere.

Madde 2: Güreşler, kasabanın doğusunda yer alan Erenlik Tepesi'nde, geniş ve boş bir alanda tahta perdelerle çevrilerek yapılacaktır.

Madde 3: Pehlivanlar Kastamonu, Tosya, İskilip, Vezirköprü, Gerze, Sinop, Ayancık ve Taşköprü gibi komşu kazalardan telgraf yoluyla resmi olarak davet edilecektir.

Madde 4: Birinciliği elde eden pehlivana ödül olarak beş lira değerinde üç yaşında bir tay, ikinciliği elde edene üç lira değerinde bir erkek manda yavrusu, üçüncülüğü elde edene bir buçuk lira değerinde bir dişi inek yavrusu ve bunların dışında güreşen pehlivanlara geleneklere bağlı olarak, dereceye göre üç, iki, bir ve yarım mecidiye

değerinde ve beş kuruş değerinde ipekli ve pamuklu kumaş ve benzeri eşyalar verilecektir.

Madde 5: Halk dört sınıfa ayrılıp, birinci sınıf olarak kabul edilen memurlar ve yerel ileri gelenlerden bilet dağıtılarak beşer kuruş, ikinci sınıftan ikişer kuruş, üçüncüsünden birer kuruş ve çocuklardan yirmişer kuruş para giriş ücreti alınacaktır. Birinci sınıf dışındaki halkın güreş alanına bilet alarak girmesine izin verilecek ve loca düzenlemesi yapılacaktır.

Madde 6: Güreşler başlangıcından sonuna kadar yerel yönetimin gözetiminde yapılacaktır.

Madde 7: Maarif Meclisi'nin en güvenilir üyelerinden biri bilet satışından sorumlu olarak görevlendirilecek ve elde edilen gelirden ödül masrafları ayrıldıktan sonra kalan para Maarif Sandığı'na aktarılacak ve zaman zaman Maarif adına mülk ve arazi satın alınacaktır.

Madde 8: Biletler Kastamonu Vilayeti Matbaası'nda basılacaktır [192].

31 Mart 1909'da İstanbul'da patlak veren ayaklanma, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine yol açmıştır. Jön Türk Devrimi'nden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı siyasetinin baskın gücü haline gelmiştir. Cemiyet, 1918 yılına kadar iktidarda kalmış ve bu süre boyunca birçok önemli reform gerçekleştirmiştir [193].

İttihat ve Terakki, Cemiyetler Kanunu'nu çıkararak hem zararlı kulüpleri ve dernekleri kapatmayı hem de Türk girişimcilerin ve gençlerin önünü açmayı amaçlamıştır. Partinin, fiziksel güçlenmenin en kolay ve etkili yolunun kulüpçülük olduğuna inanması bu kanunun çıkmasında önemli rol oynamıştır. Kanunun bir diğer amacı da devlete yük getirmeden sivil müteşebbisler aracılığıyla Türk neslinin güçlendirilmesiydi. Bu nedenle İngiltere ve Avrupa'da yaygın olan kulüpçülük teşvik edilmiş ve hatta parti üyeleri bu kulüplerde aktif rol almıştır. 1329 tarihli İttihat ve Terakki Partisi programında her merkez ve sancağın bir kulüp kurması zorunlu hale getirilmiştir. Bu kulüpler sadece sportif amaçlı değil, aynı zamanda partinin siyasi projelerinin anlatıldığı yerler olarak da tasarlanmıştır [53].

74. maddede belirtilen avcılık, nişancılık, güreş, cirit, binicilik, bisiklet, izcilik ve futbol gibi sporlar, partinin amaçlarına uygun şekilde üyelerine tavsiye edilmiştir. Ayrıca

üyelere, imkân ve şartlar uygunsa bu spor dalları için özel kulüpler kurma yetkisi de verilmiştir [53].

4.5. YÜZME VE DENİZ SPORLARI

Osmanlı'da Yüzme “şinaverlik”; yüzen kişi de “şinaver” olarak adlandırılmaktaydı. Yüzme, Osmanlı Devleti'nde pek çok branşla beraber anılmaktadır. Okçular tekkesinin kuruluş amaçları içerisinde; iyi bir kemankeş olabilmek için yazmak, yüzmek ve ata binmek gibi yeteneklerinin bir arada olması gibi amaçlar yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde ülke sınırlarının genişleyip denize ulaşmasıyla birlikte yüzme de önem kazanmaya başlamıştır [80].

Osmanlı donanması yüzme faaliyetlerin icra edildiği önemli bir diğer alan olmuştur. Donanmada yer alan leventlerin iyi bir yüzme ve dalma becerisine sahip olması gerekirdi. Bu becerilerin geliştirilmesi için düzenli olarak yüzme ve dalma yarışmaları düzenlenirdi. Donanma içerisinde yer alan leventlerin iyi yüzme bilmesi ve iyi bir dalıcı olması da gerekmektedir. Barbaros Hayrettin Paşa, donanmasındaki leventlerin yüzme bilmesine oldukça önem vermiştir. Zaman zaman leventler arasında yüzme ve dalma yarışları düzenlemiştir [80]. Osmanlı Donanması 17. yüzyıla kadar önemli bir deniz gücüydü. Preveze Deniz Muharebesi (1541) ve Lepanto Deniz Muharebesi (1571) gibi önemli zaferler kazanan donanma, 19. yüzyılda Avrupa'daki donanmalarla rekabet edebilmek için modernleşmeye başlamıştır. Bu dönemde Avrupa'dan modern gemiler satın alınmış, yeni tersaneler inşa edilmiş ve donanma personeli Avrupa'daki denizcilik okullarında eğitim almaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde deniz hamamları hem yüzme imkânı sunan yerler hem de sosyalleşme ve eğlenme mekânları olarak kullanılmıştır. Deniz hamamları deniz dibine çakılan kazıklar üzerine inşa edilir, akıntılı yerlerden uzakta olurlardı ve Dıştan görünmesi mümkün olmayacak şekilde korunaklıydılar. Hamamların iç kısmında soyunma odaları, çok geniş olmayan gezinti yerleri, kahvehane ve suları denize karışmayan helaları bulunurdu. Kadın ve erkek deniz hamamları ayrı ayrıydı ve aralarındaki mesafe, seslerin duyulmayacak şekilde inşa edilmişti. Hamamların görevlileri arasında yüzme hocası, belediye çavuşu ve hamamlar arasında kayıkla dolaşan zaptiyeler yer alıyordu. Deniz hamamlarındaki kişilerin bazen aralarında belirli kural ve kaideler olmaksızın yüzme yarışları yaptıkları bilinmektedir. Bu yarışların hangi stilde

olduğu belli olmamakla beraber yüzen erkek kişilerin pantolon, şalvar, uzun iç donu gibi kıyafetler; Kadınların ise boğazdan ayak bileklerine kadar inen uzun elbiseler en kısa diz altında olan uzun donlar olarak tabir edilen elbiseler tercih ettiği bilinmektedir [80] [194] [195].

Osmanlı Devleti'nde ilk deniz hamamları, Tersane-i Amire tarafından kurulup işletilmiştir. Bu kurum, sadece deniz hamamlarından sorumlu değil, denize girilecek halka açık alanların düzenlenmesi, deniz kazaları ve boğulmalardan da sorumluydu. Zamanla, boğulmaları önlemek için özel alanlar dışında denize girmek yasaklanmıştı. Haliç'te sıkça meydana gelen boğulma olayları, Şûrâ-yı Bahriye'yi harekete geçirmiş ve bu kurum, Tersane-i Amire'ye yeterince deniz hamamı yapılmadığını ve bu sorunun çözümü için izinsiz hamamların yıkılıp, Boğaziçi, Üsküdar, Kumkapı gibi bölgelere yeni deniz hamamları açılması gerektiğini savunmuştur [194].

Deniz hamamlarıyla ilgili yasal düzenlemeler için 6 Ekim 1868 tarihli Dersaadet idare-i Belediye nizamnamesinde, belediye yetkili kılınmıştır. Ancak uygulamada bu durum hemen gerçekleşmemiştir. Deniz hamamlarıyla ilgili tıbbiye-i mülkiye tarafından hazırlanan raporda, deniz hamamlarında yaşanan boğulma durumlarına yer verilmiştir. Boğulma durumlarının deniz hamamlarının güvenli olmayan inşasından kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bunu takiben deniz hamamlarının çoğu yetkisi belediyelere verilerek deniz hamamları için bir nizamname tasarı hazırlanmıştır. Buna göre;

Deniz hamamları belediyeler tarafından verilen proje alanları üzerine inşa olunacak.

Hamamlar taşlık uçurum yerler ve dört kademe derinlikten fazla olmayacak.

Havuzlar ızgaralı ve hücreler korunaklı olacak. Akıntılı yerlerde hamam inşası olmayacak.

Hamamların yapılacağı alanlar için iki ay önceden belediye tarafından ilan yapılacaktır.

Hamamlar dışında sahillerde denize girenler cezalandırılacak [194].

Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ve sonrasındaki düzenlemeler, deniz hamamlarının inşası ve işleyişiyle ilgili önemli bir adım olmuştur. Bu düzenlemeler ile deniz hamamlarının daha güvenli hale gelmesi ve boğulma vakalarının azalması amaçlanmıştır. 1860'lar ve 1870'lerde, Deniz hamamlarının idare ve imari Şehremaneti'nin sorumluluğundaydı. Mevcut hamamların yetersiz ve hijyenik açıdan elverişsiz olduğu görülmüş, İstanbul, Kadıköy, Adalar ve Boğaziçi'nde yeni hamamlar

inşa edilmesi planlanmıştır. Hamamların cinsiyete göre ayrılması ve ücret tarifesini belirlenmiş, boğulma vakalarını önlemek için cankurtaran mevkileri oluşturulmuştur. Deniz hamamlarının dışında denize girmek yasaklanmak istenmiş ancak halkın ihtiyacı ve arzusu göz önüne alınarak bu yasak tam olarak uygulanamamıştır [194] [196].

1872'de Umumi Deniz Hamamları Nizamnamesi kabul edilmiş ve burada, hamamların sınıflandırılması, ücretleri ve işleyişi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Nizamnamenin resmi prosedürü tamamlanmamış ancak yürürlüğe konulmuştur.

Nizamname ile yeni deniz hamamları inşa edilerek, 1875'te hamam sayısı 62'ye ulaşmıştır. Yeni hamamlar Yeniköy, Ahırkapı, Beykoz, Kumkapı gibi semtlere inşa edilmiştir. Deniz hamamları sadece İstanbul'da değil, İzmir ve Biga gibi diğer sahil şehirlerinde de yer almaktaydı. Bu şehirlerde de deniz hamamları ihtiyaç duyulan her sahilde inşa edilmiştir. Deniz hamamı bulunmaması, o dönemdeki anlayışa göre adaba aykırı olan açıkta denize girilmesine sebep oluyordu. Kara Biga Belediyesi bu sorunu çözmek, adaba uygun yüzme imkânı sunmak ve önemli bir gelir kaynağı yaratmak için 1916 Haziran'ında bir deniz hamamı inşa etmeye başlamıştır [194] [196]. Bu durumdan yola çıkarak deniz hamamlarının ihtiyaç duyulan her sahilde hem toplumsal ihtiyacı karşılamak hem de gelir elde etmek için inşa edildiğini görebiliriz.

Tersane-i Amire, yaz yaklaştığında, Deniz hamamlarının işletilmesi için gazetelerde ilanlar vererek kurumların iltizama verileceğini duyururdu. İhalede en yüksek bedeli teklif eden mültezime, deniz hamamlarının işletme hakkı mevsimlik olarak verilirdi. Deniz hamamları, genellikle 3-5 yıllık süreler için ihaleyle kiralanırdı. Hamamlardan elde edilen gelir, belediyelerin diğer hizmetlerini finanse etmek için kullanılabilirdi. 1907 yılından itibaren deniz hamamlarından temettü vergisi alınmaya başlanmıştır. Birinci sınıf hamamlardan 200, ikinci sınıf hamamlardan 100, üçüncü sınıf hamamlardan ise 50 kuruş vergi tahsil edilmiştir [194] [196].

Osmanlı Devleti'nde yüzme sporunun gelişimi, 19. yüzyılda artan modernleşme ve batılılaşma çabalarıyla paralellik göstermektedir. Bu dönemde yüzme, sadece eğlence ve spor aracı olarak değil, aynı zamanda askeri ve denizcilik becerilerini geliştirmek için de önemli bir faaliyet olarak görülmeye başlanmıştır.

1857 yılında Albay J. Smolinski, Osmanlı Devleti'ne sunduğu bir arzuhalde yüzme sporunun önemini vurgulamıştır. Arzuhalde, yüzmenin harp sanatları için gereklilik olduğunu, askeri birliklere taktiksel avantaj sağladığını, askerlerin dayanıklılığını ve

cesaretini artırdığını ve denizciler için olmazsa olmaz olduğunu belirtmiştir. Arzuhal şu maddeleri içermektedir:

Harp sanatları için gereklilik: Yüzme talimi, harp sanatlarının gelişmesi için kaçınılmazdır. İyi eğitilmiş yüzücülerden oluşan birlikler nehirlerin ve akarsuların geçişinde büyük kolaylık sağlar.

Askeri birliklerin taktiksel avantajı: Düşman tarafından kontrol edilen su engellerini aşmak için yüzme yeteneği hayati önem taşır. Geçiş noktalarını bilen ve yüzme bilen birlikler, düşman karşısında önemli bir taktiksel avantaj elde eder.

Askerlerin dayanıklılığı ve cesareti: Yüzme eğitimi, askerlerin harbin getirdiği sıkıntılara karşı dayanma gücünü ve cesaretini artırır. Nehirlerin derinlikleri ve akıntılarıyla mücadele etmek, askerlerin özgüvenini ve moralini de yükseltir.

Denizciler için olmazsa olmaz: Sürekli hayatlarını su üzerinde geçiren denizciler için yüzme bilgisine sahip olmak hayati önem taşır [197].

Albay Smolinski, arzuhaline Polonya ordusunda yüzme öğretmeni olarak görev yaptığına dair belgeleri de eklemiştir. Bu belgeler, Smolinski'nin yüzme sporunda uzman olduğunu ve Osmanlı ordusuna bu konuda katkıda bulunabilecek yetkinliğe sahip olduğunu ve Osmanlı ordusunda yüzme alanında görev almak istediğini göstermektedir [197].

Yüzme faaliyetlerinin ciddi anlamda ilk girişimleri arasında 1870'li yıllarda Galatasaray Sultanisi'nde beden eğitimi derslerine yüzme derslerinin eklenmesi yer almaktadır. 1911 yılında Darülmualimin iptidadilerinde, terbiye-i bedeniye derslerine kürek çekme dersleri de eklenmiştir. Bu gelişmeler, yüzme sporunun Osmanlı eğitim sisteminde kurumsallaşmaya başladığını göstermektedir [54] [116] [54]

21 Eylül 1895 tarihli bir belgede, Osmanlı Devleti'nin ABD'den yüzme aleti siparişi verdiği görülmektedir. Bu belge, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın sonlarında yüzme sporuna olan ilgisini gösteren önemli belgelerden biridir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin sporda modernleşme çabalarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca telgraflardan, Padişah'ın yüzme aletlerinin satın alınmasına bizzat izin verdiğini ve bu aletlerin Avrupa'dan satın alınarak İstanbul'a getirildiğini anlaşılmaktadır. Belgede, Petersburg'da çıkan "Grajdayn" gazetesinde görülen yüzme aletlerinden üç tanesinin satın alınarak İstanbul'a gönderilmesi için 27 Temmuz 1895 tarihinde Padişah'tan izin istenmesi bilgileri yer almaktadır [198].

Yüzme aletlerinin Lloyd Şirketi aracılığıyla Trieste limanından İstanbul'a gönderildiği ve aletlerin nakliye masrafı ve ücreti olan 924 Mark ve 50 Fenik'in Berlin'de ödendiği ve Makbuzun, telgrafa eklendiği belirtilmektedir [199].

4.5.1. Osmanlı Donanma Cemiyeti

19 Temmuz 1909'da İstanbul'da bir grup vatansever tarafından Osmanlı donanmasının son zamanlarda yaşadığı olumsuz gelişmelere karşı mali destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kurulan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, kısa sürede Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi için önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Donanma Cemiyeti, kuruluşundan itibaren sadece donanmayı güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütmemiş, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanda da önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler sayesinde cemiyet, geniş halk kitleleriyle iletişim kurmayı, milli bilinci geliştirmeyi ve bağış toplamayı başarmıştır. Cemiyet, piyango düzenleyerek, kartpostal, zarf, takvim gibi objeler satarak ve konserler, yarışmalar, spor müsabakaları (at yarışı, kayak yarışı, bisiklet yarışı, güreş, futbol gibi) yaparak gelir elde etmiş ve bu faaliyetleri milli bilinci geliştirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Bu müsabakalardan elde edilen gelirler de donanmanın güçlendirilmesi için kullanılmıştır. Cemiyet, imkanları kısıtlı olan spor kulüplerine maddi ve manevi destek sağlayarak Türk sporunun kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur [200] [201].

Cemiyet, yayınladığı dergiler ve broşürler aracılığıyla sporun önemini halka anlatmış ve gençleri spora teşvik etmiş ve bununla birlikte Türk toplumunu ve özellikle gençleri denizciliğe ve deniz sporlarına alıştırmak amacıyla "Osmanlı Denizcilik Yurdu" adında bir kulüp kurmuştur. Bu kulüp bünyesinde denizcilik eğitimi verilmiş ve çeşitli deniz sporları faaliyetleri düzenlenmiştir [200].

4.5.2. Osmanlı Denizcilik Yurdu

1917 yılında Bahriye Nazırlığı ve Osmanlı Donanma Cemiyeti ortak bir girişimle, "Osmanlı Denizcilik Yurdu" adı verilen bir kulüp kurulmuştur. Kulübün fahri başkanlığına Veliaht Abdülmecit Efendi'nin getirilmesi, denizciliğe verilen önemi göstermektedir. Kulübün başkanlığına ise Emekli Bahriye Binbaşı Nuri Bey atanmıştır. 3 Aralık 1917 tarihinde "Kaptan" unvanıyla göreve başlayan Nuri Bey, 49 maddeden oluşan bir nizamname hazırlayarak yurdun çalışma esaslarını belirlemiştir. Bu nizamnamede yer alan maddeler, kulübün işleyişini, üyelik koşullarını, eğitim

faaliyetlerini ve disiplin kurallarını kapsamaktadır. Nizamname ile denizcilik eğitimi alanında bir kurumsallaşma sağlanmış ve donanma için nitelikli denizciler yetiştirilmeye başlanmıştır. Osmanlı donanma cemiyeti denizcilik yurdu nizamnamesinin amaçları arasında; Memlekette denizciliğe bir meyl ve heves uyandırmak, Riyazât ve mümaresât-ı bedeniye ile kuvvetli ve faal denizci gençler yetiştirmek yer almaktadır [202].

Nizamnameye göre üyelikler; Yurt a'zâ-yı müessese (yurdun kuruluşuna katkıda bulunan kişiler), a'zâ-yı fahrîye (denizcilik ile ilgilenmeyen ancak yurda fahri olarak üye olan kişiler), a'zâ-yı faâle (yurdun idaresi ve işleyişi ile görevli kişiler) ve a'zâ-yı muvakkateden (bir ay süreyle yurda misafir olarak kabul edilen kişiler) oluşmaktadır [202].

Yönetim; Yurt, Bahrîye Nâzırı, Donanma-yı Hümâyûn kumandanı ve Osmanlı Donanma Cemiyeti reisinden oluşan bir heyet tarafından yönetilir. Heyet-i idâre a'zâsı iki senede bir seçilir. Heyet-i idâre, yurdun mali ve idari işlerini yürütür.

Mali Kaynaklar; Yurdun gelirleri, üyelik ücretleri, müsabakalardan elde edilen gelirler ve bağışlardan oluşmaktadır. Yurdun giderleri, bütçe ile belirlenir ve Bahrîye Nezareti'nin tasvibine sunulur.

Disiplin

- Yurdun nizam ve intizamını ihlâl eden a'zâ, heyet-i idâre tarafından uyarılır.
- Uyarılara rağmen nizam ve intizamı ihlâlâ devam eden a'zâ, yurddan ihraç edilir.

Genel Hükümler:

- Bu nizamnamede yer almayan hususlarda, Bahrîye Nizamnâmesi ve Osmanlı Donanma Cemiyeti Nizamnâmesi'nin hükümleri uygulanır.

Osmanlı Denizcilik Yurdu, yüzme, kürek ve yelken alanlarında da pek çok yarışlar düzenlenmiştir;

7 Eylül 1913'te İstanbul Moda Koyu'nda Padişah V. Mehmet Reşat'ın himayelerinde ilk deniz yarışlarını organize etmiştir. Bu yarışmalara Fransız, İngiliz, Alman, Amerikan ve İtalyan kruvazör filikaları ile İstanbul ve Galatasaray Sultanisi öğrencileri katılmıştır [201].

24 Ağustos 1917'de Heybeliada'da Padişah V. Mehmet Reşat'ın katılımıyla ikinci büyük deniz şenliğini düzenlemiştir. Bu şenlikte kulüpler arasında yapılan yarışmalar büyük ilgi görmüştür [200].

Yurt, elde ettiği gelirleri deniz sporlarının gelişmesine katkıda bulunan spor kulüplerine tahsis etmiştir. Haliç İdman Kulübü, İdman Yurdu, Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Fenerbahçe Spor Kulübü, Bahriye Gücü Spor Kulübü, Donanma Gücü, Altınordu İdman Yurdu, Türk Gücü ve Vefa Yurdu gibi kulüpler bu yardımlardan faydalanmıştır [200] [203].

4.5.3. Kürek ve Kayık Yarışları

Osmanlı Devleti'nde su, sadece bir ulaşım aracı olmanın ötesinde, eğlence ve sportif faaliyetler için de önemli bir platform sunmuştur. Bu bağlamda, kürek ve yelken sporları, devletin farklı coğrafyalarında yaygın olarak icra edilmiş ve sarayın da ilgisini çekmiştir [204].

İstanbul, deniz sporları açısından zengin bir geçmişe sahiptir. Özellikle kürek yarışları, 16. yüzyıldan itibaren şehirde büyük ilgi görmüştür. 1579'lu yıllarda, saltanat kayıkları arasında yapılan iddialı kürek yarışları büyük ilgi uyandırmıştır. 25 yarışçının katıldığı bu yarışlar, Boğaz, Haliç ve Marmara sularında düzenlenmiştir [137] [81].

İstanbul'da; Yalı Köşkü, İncili Köşk, Beylerbeyi, Kuleli, Göksu, Fenerbahçe ve Bebek gibi semtler, su sporlarının en çok yapıldığı yerler arasında yer almıştır. İstanbul'da kürek yarışlarının ortaya çıkışı, 18. yüzyılda zengin saray adamlarının gidiş gelişlerinde ve piyadelerinin kullanılması ile başlamıştır. Bu yarışlar zamanla daha da yaygınlaşarak bir spor dalı haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Haliç Tersanesinin inşası ile Osmanlı Devleti'nde yelkenli gemi yapımı ve kullanımı büyük bir gelişme göstermiştir [145].

1650'li yıllarda IV. Mehmet tarafından düzenlenen kayık koşuları, İstanbul'da büyük ilgi uyandırmıştır. Bu yarışlar, Haliç'te düzenlenmiş ve Şehzade Mustafa'nın kayığının kazandığı bilinmektedir. III. Selim döneminde de kayık koşuları devam etmiştir [205] [137] [81]. Abdülaziz, 1862 yılında ilk defa bir kayık organizasyonu düzenlemiştir [81] [65].

Modern yarışmaların düzenlemesinde İzmir öne çıkan bir şehir olmuştur. 16 Haziran 1893 ve 1895 yılında İzmir'deki yabancılar tarafından büyük bir kalabalık seyirci önünde kayık

yarışları yapılmıştır. Bu yarışlar, İzmirli zenginler tarafından kurulmuş olan İzmir Kayık Yarış Kurulu tarafından organize edilmiştir. 1898 tarihinde Büyükada'da da kayık yarışı yapılmış, bu yarışları Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın başkanlığında, Donanma Kumandanı Faik Paşa ve Bahriye Müsteşarı Said Paşa'nın da yer aldığı bir komite organize etmiştir [81].

27 Ağustos 1893 tarihli belgeye göre Kadıköy Moda Burnu'nda yapılacak kayık yarışlarının programını içermektedir. Program, Bahriye Nazırı Hasan tarafından padişaha sunulmuştur. Programda yarış numarası, yarış kategorisi, katılımcılar, yarış mesafesi ve başlangıç saati ve ödöl bilgileri yer almaktadır. Birincilik ödölleeri genellikle 10 Osmanlı lirası veya 11 Osmanlı Lirası civarındadır. İkincilik ödölleeri genellikle 5 Osmanlı lirası veya 8 Osmanlı Lirası civarındadır. Üçüncölük ödölleeri genellikle 3 Osmanlı lirası veya 4 Osmanlı Lirası civarındadır. Bazı yarışlarda kadeh, dürbün ve musanna eşya gibi maddi olmayan ödölleer de verilmektedir Her yarışın birinci, ikinci ve üçüncölü sıralamasına girenler için Osmanlı lirası, kadeh, dürbün ve musanna eşya gibi ödölleer belirtilmektedir. 15 farklı kategoride 15 yarış düzenlenecek. Yarışlar, 28 Ağustos 1893 Pazartesi günü Moda Burnu'nda gerçekleşecek. Yarışlar 06:00'da başlayacaktır [206].

Kategoriler:

Sefâret Maiyyet Vapurlarının Sandalları

Süfn-i şahane'nin Büyük Sandalları

Her Nevi' Sandallar

Yelkenli Sandallar

Karadeniz Boğazı'nda Can Kurtaran Sandalları

Sefâret Vapurlarının Yelkenli Sandalları

İstek Edenlerin Her Nevi' Bir Çifte Sandal

Üç Çifte Kayıklar

İki Çifte Kayıklar

Bir Çifte Kayıklar

İki Çifte Sandallar

İstek Edenlerin Dört Çifte Sandalları

Büyük Beş Çifteye Kadar Kayıklar

Olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Katılımcılar, Her yarışın hangi kategorideki sandallara açık olduğu programda belirtilmiştir. Her yarışın kilometre cinsinden mesafesi programda belirtilmiştir.

26 Ağustos 1884 tarihli belge, Tarabya'da yapılacak sandal yarışlarının programını içermektedir. Programda 15 farklı yarış yer almakta ve her yarış için mesafe, başlangıç saati ve ödüller belirtilmektedir. Bu belge, Osmanlı Devleti'nde deniz sporlarının nasıl organize edildiğine dair önemli bilgiler vermekte ve yarışların padişahın himayesinde yapılacağı belirtilmektedir:

Yarış Numarası: Her yarışa bir numara atanmıştır.

Yarış Kategorisi: Yarışlar, elçilik maiyet vapurlarının sandalları, padişahın sandalları, yelkenli sandallar ve cankurtaran sandalları gibi farklı kategorilerde düzenlenmektedir. Belgede yarışın hangi cins sandalların yarışına açık olduğu, ödül ve başlangıç saati gibi bilgiler yer almaktadır.

Yarış Kategorileri:

Sefâret Maiyyet Vapurlarının Sandalları: Bu kategoride üç yarış yer almaktadır. İlk yarışta beş çifte sandallar, ikinci yarışta büyük sandallar ve üçüncü yarışta her nevi' orta sandallar yarışacak.

Süfn-i Şahane'nin Büyük Sandalları: Bu kategoride tek bir yarış yer almaktadır ve padişahın büyük sandalları yarışacaktır.

Her Nevi' Sandallar: Bu kategoride dört yarış yer almaktadır. Dördüncü yarışta her nevi' sandal, beşinci yarışta "fat bot" tabir olunan sandallar, altıncı yarışta yelkenli sandallar ve yedinci yarışta Karadeniz Boğazı'nda can kurtaran sandallar yarışacaktır.

Sefâret Vapurlarının Yelkenli Sandalları: Bu kategoride tek bir yarış yer almakta ve elçilik vapurlarının yelkenli sandalları yarışacaktır.

İstek Edenlerin Sandalları: Bu kategoride üç yarış yer almaktadır. Sekizinci yarışta istek edenlerin her nevi' bir çifte sandal, dokuzuncu yarışta üç çifte kayıklar ve onuncu yarışta iki çifte kayıklar yarışacaktır.

Diğer: Beş yarış daha vardır. 11. yarışta bir çifte kayıklar, 12. yarışta büyük beş çifteye kadar kayıklar, 13. yarışta iki çifte sandallar, 14. yarışta istek edenlerin dört çifte sandalları ve 15. yarışta büyük beş çifteye kadar kayıklar yarışacaktır [207].

Bu yarış için ödülleri;

Birincilik ödülleri genellikle 10 Osmanlı lirası veya 11 Osmanlı lirası civarındadır. İkincilik ödülleri genellikle 5 Osmanlı lirası veya 8 Osmanlı lirası civarındadır. Üçüncülük ödülleri genellikle 3 Osmanlı lirası veya 4 Osmanlı lirası civarındadır. Bazı yarışlarda kadeh, dürbün ve musanna eşya gibi maddi olmayan ödüller de verilmektedir [207].

Belgeler, yarışların kategorilerini, katılımcıları, mesafeleri, başlangıç saatlerini ve ödülleri detaylandırarak o dönemdeki denizcilik kültürüne dair önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, modern deniz sporlarının temellerini ve gelişimini de anlamamıza yardımcı olmaktadır.

II. Abdülhamid'in emriyle 1899 yılında Osmanlı Donanması'na ait Ertuğrul Fırkateyni, Japonya'ya resmi bir ziyarette bulunmak üzere yola çıkmıştır. Singapur Limanı'na yapılan ziyaret sırasında Ertuğrul'un şerefine düzenlenen büyük şenliklerde Türk denizcileri de kürek yarışmalarına katılmışlardır. Bu yarışlar, Türk denizcilerinin yurt dışında yaptıkları ilk resmi spor müsabakası olma özelliğini taşımaktadır. Yarışmaların kazanılması da Türk spor tarihi açısından önemli bir olaydır. Ertuğrul Fırkateyni, Japonya dönüşü sırasında şiddetli bir fırtınaya yakalanmış ve karaya çarparak parçalanmıştır. Bu trajik kazada 540 subay ve er hayatını kaybetmiştir [137] [116].

1901 yılında Büyükkada Yat Kulübü Başkanı, 1901 yılında Büyükkada'da düzenlenecek kayık yarışlarının padişah himayesinde yapılmasını talep etmiştir. Bu talep, 22 Ağustos 1901 tarihinde Bahriye Nazırı Hasan Paşa tarafından padişaha sunulmuştur [208].

28 Ağustos 1910 tarihinde Moda Koyu'nda da bir yarış düzenlenmiştir. Sultan Reşat'ın da izlediği bu yarış, Bahriye Nazırı Salih Paşa başkanlığında Üsküdar kaymakamı faik bey Üsküdar Kadıköy ittihat terakki kulüpleri ve roding kulübünden oluşan bir komite tarafından düzenlenmiştir [81] [65] [80].

1912 yılından sonra İngiltere'den getirilen teknelerle yarışlara devam edilmiştir. İngiliz ailelerinin gezintileri ile ünlenen yelken sporu İngilizlerin kurduğu yelken kulüpleri ile yelken yarışlarında da hareketlilik görülmüştür [147].

Resmi anlamda yapılan ilk kürek yarışmaları, 1913 yılında donanma-i osmani muavenet milliye cemiyeti tarafından Moda'da düzenlenen yarışlar olmuştur. Birinci dünya savaşının araya girmesi, daha sonra düzenlenecek yarışları sekteye uğratmıştır [137].

Fenerbahçe Spor Kulübü'nün kurulması kürek sporunun icra edilmesi için önemli bir adım olmuştur. Birinci dünya savaşının başlamasıyla birlikte yabancılar tarafından kurulan kulüplerdeki teknelere el konulması ve bunların Türk kulüplerine dağıtılması deniz sporlarına olan ilgiyi de artırmıştır. İlk kulüpler arası kürek yarışı Fenerbahçe spor kulübüyle Anadolu spor kulübü arasında yapılmıştır [137] [80] [81].

4.6. ATLETİZM

Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasında haberleşme, devletin bekası için hayati önem taşıyordu. Bu nedenle, peyk ve şâtır gibi özel eğitim almış haberciler yetiştirilmiştir. Peyklerin belinde taşıdıkları ziller, uzaktan duyulabilen karakteristik bir sesle hareketlerini duyurur ve yaklaştıklarını haber verirdi. Koşuların sadece haberleşme amacıyla kullanıldığı düşünülmemelidir. Osmanlı Devleti'nde uzun mesafe koşuları için "yürük koşuları" tanımı kullanılırdı. Büyük şenliklerde düzenlenen yarışlar, halkın bir araya gelerek eğlendiği ve sosyalleştiği etkinliklerdi. Koşular, aynı zamanda askerlerin fiziksel güçlerini ve dayanıklılıklarını test etmek için de kullanılırdı [31] [80] [81].

Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde başlayan eğitim yenileşme hareketleri kapsamında, okullarda jimnastik ve atletizm gibi sporlara yer verilmeye başlanmıştır. 1864'te Robert Koleji'nde düzenlenen "Field Day" etkinliği, Osmanlı Devleti'nde ilk organize atletizm yarışması olarak kabul edilmektedir. Bu etkinlikten sonra, diğer eğitim kurumlarında da benzer etkinlikler düzenlenmeye başlanmıştır [120] [81] [209].

Batı'da uygulanan kurallara göre Osmanlı Devleti'nde ilk resmi atletizm yarışması ise 1895 yılında Bornova'da gerçekleştirilmiştir. Bu yarışlara İzmirli koşucuların yanı sıra İngiliz savaş gemisinin erleri de katılmıştır. Yarışlarda 1 mil (1609 metre) ve 500 yarda (457 metre) koşulmuştur. Bu yarışlar, Türkiye'de atletizmin kurumsallaşması yolunda önemli bir adım olmuştur [65] [81] [210].

17 Eylül 1707 tarihli belgeye göre, Padişah hazinesinden çeşitli spor müsabakalarında başarılı olan kişilere para ödülleri verilmiştir. Ödüllerin verildiği müsabakalar arasında

yaya koşusu da geçmektedir. Yaya Koşusunda Maktûl Yalısı ve Baltalimanı'nda düzenlenen yarışmalarda dereceye giren sporculara çeşitli miktarlarda altın ödülü verilmiştir: birinciye üç altın, ikinci ve üçüncüye ikişer altın olmak üzere toplam yedi altın. Ayrıca, av getiren bir avcıya da beş altın verilmiştir [211].

13 Ekim 1708 tarihli belgeye göre, Ok meydanı'nda düzenlenen koşu yarışmalarında birinci gelen sporculara Padişah tarafından altın para ödülü verilmiştir. Belgede Yarışma Detayları ve Ödüllerine bakıldığında; Hasodalı Ali Ağa, Hazineî Çukadar Halil, Kilerli Ahmed ve Hacı Osman gibi isimlerin yarışmaya katıldığı görülmektedir. Yarış türleri olarak "bir ok atıldıkda baş koşu", "ikinci koşu", "üçüncü koşu" ve "aşağı koşu" gibi farklı koşu türlerinden bahsedilmektedir. Bu, yarışmanın oldukça detaylı bir şekilde planlandığını ve farklı mesafelerde veya farklı koşullarda yarışların yapıldığını gösterir. Birinci gelen Hasodalı Ali Ağa'ya altı altın, ikinci gelen Hazineî Çukadar Halil'e dört altın, üçüncü gelen Kilerli Ahmed'e beş altın ve dördüncü gelen Hacı Osman'a üç altın verilmiştir [212].

1896'da kurulan Tatavla Kulübü, Osmanlı Devleti'nde modern spor anlayışının ilk örneklerinden biri olmuştur. Özellikle atletizm alanında yaptığı faaliyetlerle dikkat çeken kulüp, Osmanlı topraklarında sporun yaygınlaşmasına öncülük etmiştir [116] [81].

1910'lu yıllarda atletizm, özellikle İstanbul'da büyük bir popülerlik kazanmış ve birçok spor kulübü kurulmuştur. Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Anadolu Kulübü, Altınordu Kulübü, İdman Yurdu Kulübü gibi kulüpler düzenledikleri yarışmalarla atletizmin gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır [147].

Osmanlı'da modern atletizmin temelleri, yabancı öğretmenlerin eğitim kurumlarındaki çalışmalarıyla atılmıştır. İlk Türk atlet olarak kabul edilen Galatasaraylı futbolcu Celal İbrahim'in ardından, Şakir Kazım Bey, Bedri Bey, Silifkeli Şükrü Bey ve Halil Bey gibi isimler atletizme önemli katkılar sağlamışlardır. Özellikle sürat koşularında Silifkeli Şükrü, bu alanda başarılı olmuştur [80] [137] [68].

26 Ekim 1913'te Fenerbahçe Spor Kulübü'nün Maarif Nazırı'nın himayesinde düzenlediği ilk atletizm bayramı, Türk gençlerinin spora olan ilgisini artırmıştır. Bu bayramda yapılan 100 ve 800 metre koşuları, Türk atletizminin gelişimindeki ilk adımlardan biri olmuştur. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün düzenlediği bu ilk atletizm bayramı, Türk gençleri ve sporcular arasında ilgi görmüştür [147] [145].

Osmanlı'nın son dönemlerinde düzenlenen atletizm yarışmalarında önemli bir gelişme yaşanmış ve Türk spor tarihinde ilk kez kadınların da piste çıktığı görülmüştür. Fahriye, Naile ve Faide hanımlar gibi isimler, bu yarışmalara katılarak Türk spor tarihinde ilk kadın atletler olarak yer almışlardır [81] [213].

Birinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde bile spor faaliyetlerinin devam ettiği görülmüştür. İstanbul'da Şark Kulübü tarafından düzenlenen bir atletizm yarışmasında Altınordu, Şark, Fenerbahçe ve Beşiktaş gibi önemli kulüpler yer almıştır. Bu yarışmalarda 1916 yılında Beşiktaş Jimnastik Kulübü şampiyon olurken, Namık İsmail Bey de ülkemizde ilk defa sırtla yüksek atlama başarısı göstererek Türk sporuna önemli bir katkı sağlamıştır [65] [145].

Bu hareketlilik, İstanbul'a da yansımış ve 29-30 Eylül 1917 tarihinde İttihat Spor Kulübü bünyesinde Kadıköy'de düzenlenen spor yarışmalarıyla taçlanmıştır. Bu yarışmalarda 100, 400, 800 ve 1500 metre koşularının yanı sıra disk ve cirit atma müsabakaları yapılmıştır. 1920'li yıllara gelindiğinde ise atletizm branşında daha ciddi bir ilerleme kaydedilmiştir [65] [81] [80].

4.7. JİMNASTİK

Osmanlı Devleti'nde modern beden eğitiminin gelişimi, 19. yüzyılda artan modernleşme ve batılılaşma çabalarıyla paralellik göstermektedir. Kırım Savaşı ve iç isyanlar, Osmanlı Ordusundaki subay ve komuta kadrosunun yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu durum, eğitimde reform ihtiyacını acil hale getirmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti'nin ilk modern okulu sayılan Mekteb-i Harbiye'de ıslah faaliyetlerine girişilmiş ve okulun restore edilmesine karar verilmiştir. Abdülaziz, Mekteb-i Harbiye için modern bir bina inşa etmiş ve müfredata yeni dersler ekletmiştir. Bu derslerden biri olan "Riyazat-ı Bedeniye" 1863'te müfredata dâhil edilmiştir. Bu dersler, beden eğitimi, jimnastik ve eskrimden oluşmaktaydı. Mekteb-i Sultani'deki ilk jimnastik öğretmeni Mösyö Curel'dir. Curel, okuldaki bir salonu jimnastikhaneye çevirmiş ve Fransa'dan jimnastik aletleri ısmarlamıştır. Bu okullarda verilen jimnastik dersleri, Avrupa tarzı modern beden eğitiminin Osmanlı Devleti'ne girmesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur [214] [53]. Mösyö Curel'den sonra Moiroux Galatasaray sultanisinde ve mektebi harbiye de jimnastik dersleri vermeye devam etmiştir. Moiroux'den sonra Marinetti ve Stangalli Türk okullarında jimnastik için çalışmalarda bulunmuştur. Stangalli'nin yetiştirdiği

öğrencilerden olan Ali Faik Bey jimnastik branşında öne çıkan başarılı çalışmalar yapmış ve birçok sporcu yetiştirmiştir [81].

Yabancı eğitimciler Osmanlı okullarında beden eğitimi dersleri ve daha çok jimnastik dersi için görevlendirilmeye başlanmıştır. 20 Kasım 1863 tarihli belgede, Harbiye Mektebi öğrencilerine ve subaylara jimnastik ve eskrim eğitimi verilmesi için Fransa'dan iki muallim getirilmesi istenmektedir. Mösyö Pelçi'ye 450 frank, Mösyö Martin'e ise 350 frank maaş verilmesi öngörülmüştür. Belgede, subay adaylarının yanı sıra Harbiye Mektebi öğrencilerinin de bu eğitime tabi tutulması istenmektedir. Bu da eğitimin kapsamlı ve modern bir şekilde verilmesini amaçladığını göstermektedir [215].

Zamanla jimnastik, Mekteb-i Bahriye, mektep-i harbiye, Mühendishane-i Berri Hümayun (Topçu Subay Okulu), Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye Askeriye Mektebi, Mekteb-i Fünun Tıbbiye-i şahane gibi yükseköğretim kurumlarının yanı sıra bazı idadilerde de yer almıştır [120].

19. yüzyılın ortalarından itibaren eğitim kurumlarında jimnastik önemli bir yer tutmuştur. Jimnastik derslerinde kullanılan aletler ve programlar, Avrupa'daki uygulamalardan esinlenmiştir. Bu programlar, bedensel zindeliği artırmanın yanı sıra koordinasyon, çeviklik ve denge gibi becerilerin geliştirilmesine de odaklanmıştır [81].

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı'da jimnastik, okullar dışında da popüler hale gelmeye başlamıştır. Bu gelişmede, Ali Faik Bey'in 1875 yılında Stangal ile Beyoğlu'nda Beyoğlu'nda açtığı özel jimnastikhanenin önemli bir rolü olmuştur. Bu jimnastikhaneye, sadece bedensel egzersiz yapmak isteyenler için değil, aynı zamanda jimnastik tutkunları ve sporcular için de bir buluşma noktası olmuştur. Ali Faik Bey'in jimnastikhanesi ve yetiştirdiği öğrenciler, Osmanlı'da jimnastiğin gelişmesine ve yaygınlaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Gençler arasında Selim Sırrı Tercan, Ali Rıza Tevfik Bölükbaşı, Dr. Hikmet, Aleko Mulos Efendi gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Bu gençler, barfiks, paralel halka ve kulplu beygirden oluşan aletli jimnastiğin tutkunları olmuştur [147].

Jimnastik alanında gayrimüslimler tarafından gerçekleştirilen teşebbüsler de olmuştur. 1874'te, İstanbul'da bir kitap satıcısı tarafından Alman Jimnastik Kulübü kurulmuştur. Bu kulüp, 1918 yılına kadar faaliyet göstermiş ve Türklerin jimnastikle tanışmasını sağlamıştır. 1876 yılında Rumlar da Beyoğlu'nda jimnastik çalışmaları için bir kuruluş

meydana getirmişlerdir. Bu kuruluş, Rum okullarına jimnastik öğretmeni yerleştirmek ve jimnastiğin yaygınlaşması için çalışmalar yürütmüştür [68] [147] [81] [216].

Jimnastik derslerinin öncülerinden olan Ali Faik Bey (Üstünidman) jimnastik sporunun benimsenmesi ve uygulanması için oldukça çaba harcamış ve bu gayretleri neticesinde ödüllendirilmiştir. 3 Mayıs 1885 tarihli belgede, Mekteb-i Sultanî Jimnastik Öğretmeni Ali Faik Bey'in görevini başarıyla yerine getirmesi ve gösterdiği üstün gayretlerden dolayı Üçüncü Rütbe ile taltif edilmesi istenmektedir. Ali Faik Bey'in jimnastik eğitimine verdiği önem ve bu konudaki başarısı, Üçüncü Rütbe ile taltif edilmesine neden olmuştur. Bu, o dönemde bir eğitimci için önemli bir ödüdür [217].

Belgede, Ali Faik Bey'in "mesâisi meşhûd" olduğu yani görevini büyük bir gayret ve titizlikle yerine getirdiği ifade edilmektedir. Bu da onun sadece iyi bir eğitimci değil, aynı zamanda spor alanında Osmanlı Devleti'nde çalışan disiplinli ve çalışkan bir kişi olduğunu göstermektedir. Belgenin son kısmında, Ali Faik Bey'in taltif edilmesi için padişahın onayı istenmektedir. Bu tarz ödüller daha sonraki yıllarda da benzer şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin 15 Mayıs 1910 tarihli belgede Dahiliye Nazareti Muhabereat-ı Umumiye Dairesi tarafından Sadrazama, Jimnastik Muallimi Mehmed Said Efendi'ye madalya verilmesiyle ilgili bir yazı gönderilmiştir. Belgeye göre Trabzon Valisi, Mehmed Said Efendi'nin jimnastikteki yeteneği ve bu alandaki çalışmalarıyla öne çıktığını bildirmiştir [218].

Mehmet Said Efendi, Trabzon'da "Terbiye-i Bedeniye" adıyla bir jimnastik salonu açmış ve bu salonda fahri olarak jimnastik dersleri vermiştir. Vali, Said Efendi'nin bu çalışmalarıyla Trabzon'da beden eğitiminin gelişmesine önemli katkılarda bulunduğunu belirtmiştir [65].

Jimnastik derslerinin Osmanlı Devleti'nde yeni bir branş olması beraberinde bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. 15 Ocak 1895 tarihli belgede, Maarif Nezareti, Mekteb-i Sultani'de jimnastik dersleri sırasında öğrencilere yaptırılan tehlikeli hareketlerden şikayetçi olmaktadır. Bu hareketlerin öğrencilerin sağlıklarını tehlikeye attığı ve hatta bir öğrencinin de bu nedenle hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Maarif Nezareti, Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nden jimnastik derslerinin öğrencilerin sağlığını gözeterek ve tehlikeli hareketlerden kaçınarak yapılmasını istemektedir. Bu belge, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda spor eğitiminin gelişmekte olduğunu ve bu alandaki bazı eksikliklerin de fark edildiğini göstermektedir. Maarif Nezareti'nin bu

konudaki hassasiyeti, Osmanlı eğitim sisteminde modern sporun öneminin giderek daha fazla anlaşıldığını göstermektedir [219].

Jimnastik derslerinin mektep-i sultanideki olumlu etkilerinden sonra 2 Nisan 1900 tarihli belgede, Mekteb-i Mülkiye'de bir jimnastikhanenin dualarla açıldığı haber verilmektedir. Belgede ayrıca, Mekteb-i Sultani'de daha önce uygulanan jimnastik eğitiminin faydalı olduğu ve bu eğitimin diğer liselere de yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir. Mekteb-i Mülkiye'de inşa edilen jimnastikhanenin maliyeti 60.578 kuruş 88 para olarak belirlenmiştir. Bu binanın inşası Şehremaneti tarafından gerçekleştirilmiştir. Mekteb-i Sultani'de daha önce uygulanan jimnastik eğitiminin faydalı olduğu ve bu eğitimin diğer liselere de yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir [220].

Jimnastik derslerinin müfredata dâhil edilmesi ve bu derslere dair ayrıntılı talimatların verilmesi, Osmanlı eğitim sisteminde modern spor açısından önemli bir gelişmedir. Bu konuda en güzel örnek 5 Aralık 1904 tarihli Maarif-i Umumiye Nazırlığı tarafından İstanbul'daki Yatılı Okullar Müdürlüğüne gönderilen belgedir. Belgede, Padişah tarafından İstanbul'daki yatılı okullarda jimnastik dersinin verilmesi ve müfredata konulması emredilmiştir. Bu kararın gerekçesi, öğrencilerin bedensel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunacağı düşüncesidir. Jimnastik derslerinin diğer okullarda da yaygınlaştırılması planlanmaktadır. Konunun devamı niteliğinde olarak 31 Ocak 1905 tarihli belge incelendiğinde;

Yatılı okullarda jimnastik derslerinin sabahleyin 15-20 dakika sürmesi kararlaştırılmıştır. Öğrenciler 13 yaşından küçük ve zayıf bünyeliler ile 13 yaşından büyükler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

Jimnastik dersleri okul müdürü, müdür muavini veya jimnastik hareketlerine vakıf olan öğretmenlerden biri tarafından verilecektir.

Dersler sırasında öğrencilerin sakatlanmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir [221].

Bu talimatların uygulanması ile ilgili olarak:

- Mekteplerin bahçelerinde veya teneffüs salonlarında jimnastik dersleri için uygun bir alan ayrılacaktır.
- Dersler sabah teneffüsü sırasında nöbetçi müdür muavininin gözetiminde yapılacaktır.

- Jimnastik derslerini verecek öğretmenler, jimnastik hareketlerinin çeşitleri ve yapıları hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Dersler sırasında öğrencilerin sakatlanmamasına özen gösterilmeli ve bu amaçla gerekli önlemler alınmalıdır [221].

Bu talimatların tüm yatılı okullarda uygulanması Maarif-i Umumiye Nazırlığının emridir.

Darüşşafaka Müdürü Hakkı Bey tarafından Maarif-i Umumiye Nezareti'ne gönderilen 21 Mayıs 1908 tarihli bir başka belge incelendiğinde, Darüşşafaka'da jimnastik dersinin eklenmesi ve bu ders için bir öğretmenin görevlendirilmesi sürecini göstermektedir Eski Aşiret Mektebi jimnastik öğretmeni Selim Sırrı Bey, Darüşşafaka'da jimnastik dersi vermek üzere görevlendirilmiştir [222].

Darüşşafaka'nın eğitim programına jimnastik dersinin eklenmesi için 15 Mart 1906 tarihinde bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, jimnastik dersinin verilmesi için Selim Sırrı Bey'in görevlendirilmesini önermiştir. Maarif-i Umumiye Nezareti Muhasebe Dairesi, Selim Sırrı Bey'in maaşının Darüşşafaka bütçesinden karşılanmasına karar vermiştir Selim Sırrı Bey'in maaşı, Aşiret Mektebi'ndeki maaşıyla aynı tutarda olan 200 kuruş olmak üzere, 21 Nisan 1908 tarihinden itibaren maaşı ödenmeye başlanacaktır. Selim Sırrı Beyin bu süre öncesinde fahri olarak bir süre ders vermiştir [223].

3 Kasım 1910 tarihli Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey tarafından Maarif-i Umumiye Nezareti'ne belgeye göre, Mekteb-i Sultani ve İdadî mekteplerinde terbiye-i bedeniye dersleri yerine ikame edilen jimnastik derslerinde takip edilecek usulün Darülmüallimîn'de Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey tarafından muallimlere anlatılacağı belirtilmektedir. Jimnastik dersleri müfettişi Selim Sırrı Bey, her Salı öğleden sonra saat 14:00 ile 15:00 arasında Darülmüallimîn'de jimnastik dersleri müfredatını ve uygulama yöntemlerini anlatacaktır. Bu derslere katılım tüm jimnastik dersleri müfettişleri için zorunludur [224].

Bu belgeler, Osmanlı Devleti'nde modern spor ve beden eğitiminin gelişmesine dair önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Belgeler, Mekteb-i Sultani ve İdadî mekteplerinde terbiye-i bedeniye dersleri yerine jimnastik derslerinin getirildiğini ve bu derslerde takip edilecek usulün Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey tarafından muallimlere anlatılacağını göstermektedir.

Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Müdürü tarafından Maarif-i Umumiye Nezâretine gönderilen bir başka belge, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de Jimnastikhane açılışına dair bilgiler içermektedir. Açılış törenine mektep müdürü, eğitimciler, öğrenciler ve diğer davetliler katılmıştır. Törende padişahın sağlığı ve mutluluğu için dualar okunmuştur. Belgede Jimnastik hanenin açılışının öğrencilerin beden eğitimi ve sağlıkları için önemli bir adım olduğu belirtilmektedir [225].

Beden eğitimi faaliyetlerinin 20. yüzyılın başlarında paramiliter bir anlayışı da desteklemek amacıyla gerçekleştiği bilinmektedir [226]. Alman jimnastik ekolü ve İsveç jimnastik ekolü, bu anlayış ve modern beden eğitimi faaliyetleri içerisinde, Osmanlı topraklarında hâkim olan anlayış modelini oluşturmuştur. Bu iki sistem arasında uygulanabilirliği açısından eleştiriler ve tartışmalar yaşanmıştır. İsveç jimnastik hareketinin uygulanması ve yaygınlaştırılması fikrinin en önemli savunucu Selim Sırrı Bey olmuştur. Selim Sırrı Bey 1909'dan sonra İsveç'ten dönüşü sonrasında birlikte Alman ve İsveç jimnastik ekolü arasında tartışmalar daha da ivme kazanmıştır. Alman jimnastik ekolü ve İsveç jimnastik ekolünün farkları; Alman ekolünde yapılışı kısmen daha zor, sıkı bir disiplin gerektiren ve çeşitli aletlere ihtiyaç duyulurken, İsveç ekolü kısmen daha kolay, herhangi bir alete ihtiyaç duyulmadan genel halk kitlelerine ulaşılabilirliği olan bir ekoldür. Alman jimnastik ekolü başlangıçta askeri ve mülki okullarda uygulanmıştır. Daha sonra Selim Sırrı Bey'in girişimleri sonucunda İsveç jimnastik ekolü kabul edilmiştir [53].

15 Mart 1919 tarihinde Hariciye Nazırı Tevfik Paşa tarafından Maarif-i Umumiye Nazırlığına gönderilen raporda, İsveç usulü jimnastik ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, Osmanlı Devleti'nin Stockholm Büyükelçiliği tarafından İsveç'te uygulanan jimnastik eğitim sistemine dair bilgiler yer almıştır. Raporun son bölümde ise İsveç usulü jimnastik eğitiminin Osmanlı'da uygulanması halinde sağlayacağı faydalar ve alınması gereken önlemler yer almaktadır. Rapor, Teftiş ve Muayene Heyeti tarafından incelenmiş ve uygun bulunmuş, ayrıca İsveç'te jimnastik eğitiminin hangi yaş gruplarına ve hangi amaçlarla verildiğini de açıklamaktadır. Rapor, İsveç usulü jimnastik eğitiminin Osmanlı'da da uygulanmasının faydalı olacağını savunmaktadır. Bu sistemin Osmanlı öğrencilerinin bedensel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunulacağı ve ayrıca milliyetçi duygularını pekiştireceği öne sürülmektedir. İsveç usulü jimnastik eğitiminin Osmanlı'da uygulanması için gerekli olan öğretmenlerin ve altyapının oluşturulması gerektiğini de belirtmektedir [227].

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, azınlık halklar tarafından milliyetçi hareketler kapsamında çeşitli faaliyetler yürütülmekteydi. Bu ayrılıkçı etkinlikler zaman zaman, kulüplerde düzenlenen spor faaliyetlerinde, beden hareketleri adı altında yürütülmüştür. Örneğin 12 Haziran 1909 tarihli belgeye göre;

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti Valisi Ekrem Paşa tarafından Midilli Mutasarrıflığı, Atlas ve Diyegori isimli jimnastik kulüplerinin askeri talimleri taklit eden faaliyetlerde bulunduğunu Sadrazam'a bildirmiştir. Kulüplerin bu faaliyetleri, kasaba dışında ve kırlarda yapılmaktadır. Mutasarrıflık, kulüplere bu tür faaliyetlerden kaçınmaları konusunda uyarıda bulunmuştur [228].

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti Valisi Ekrem Paşa, Midilli'deki jimnastik kulüplerinin, özellikle Atlas kulübünün askeri yürüyüş tarzında hareketler sergilediğini ve boru ve trampet çalarak çift sıra halinde köylere gittiklerini bildirmiştir. Vali, bu kulüplerin ruhsatsız olduğunu ve kapatılması gerektiğini savunmuştur. Vali ayrıca, Midilli'deki genel durum hakkında da Sadrazam'a bilgi vermiştir [228].

7 Temmuz 1910 tarihinde İstanbul Vilayeti'nden, İstanbul Polis Müdüriyeti'ne gönderilen belgede, Makkabi Jimnastik Cemiyeti'nin Beyoğlu'nda Büyükhendek sokağında faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Cemiyetin faaliyetleri hakkında bir ihbar mektubu İstanbul Polis Müdüriyeti'ne gönderilmiştir. Mektupta, cemiyetin Siyonizm fikrini yaymak için gizli siyasi faaliyetler yürüttüğü öne sürülmektedir. İstanbul Vilâyeti, Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan gelen bir yazıya atıfta bulunmaktadır. Yazıda, Makkabi Jimnastik Cemiyeti'nin kuruluş amacının beden eğitimi olduğu, ancak cemiyetin Siyonizm fikriyle bağlantılı faaliyetler yürüttüğü ihbar edildiği belirtilmektedir. Vilâyet, Polis Müdüriyeti'ne, cemiyetin faaliyetleri hakkında gerekli yasal işlemleri yapmasını emretmektedir. İhbar mektubunun bir kopyası da yazıya eklenmiştir [229].

4.8. İZCİLİK

İzci, kelime anlamı olarak; iz süren, iz peşinde, aradığı şeye ulaşabilen kimse şeklinde tanımlanabilmektedir. Modern öncesi dönemde iz sürmek ve takip etmek savaşçı toplumlarda askeri amaçlı kullanılan oldukça önemli bir faaliyettir. Modern izcilik akımları ise yine aynı amaç doğrultusunda askeri faaliyetleri gözeterek İngiltere'de doğmuş ve gelişmiştir [230]. Osmanlı Devleti'nde izcilik faaliyetleri başlangıcı, II. Meşrutiyet dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde yapılan beden eğitimi yeniliklerinin

arasında izcilik de vardır. Ragıp Nurettin tarafından yazılan izcilik hakkındaki yazılar da Osmanlı toplumuna izciliği tanıtmak konusunda yapılan girişimler arasındadır [231] [230]. Eğitim alanında izcilik programının müfredata dahil edilmesiyle birlikte Edirne öğretmen okulu, Galatasaray ve İstanbul liseleri izcilik konusunda uygulamaya geçmiştir. İzcilik çalışmalarının uygulanması adına Haydarpaşa İttihat Mektebinde bir kız izcilik örgütü oluşturulmuştur [230]. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra ittihat terakki liderleri öncülüğünde gelişen izcilik hareketleri aynı zamanda ulus inşa sürecinde önemli bir araç olarak görülmüştür [53].

19 Nisan 1914 tarihli Meclis-i Vükelâ tarafından, Maârif Nezâreti'ne gönderilen belgede, Osmanlı Devleti, tüm tâliye mekteplerinde (ilkokul ve ortaokul) izcilik (boy scout) teşkilatı kurmak ve beden eğitimi faaliyetlerini iyileştirmek için Belçika İzciler Başkanı Mösyö Parfit'i aylık 25 lira maaşla istihdam etmeye karar vermiştir. Mösyö Parfit, bu alandaki deneyimiyle Osmanlı'daki izcilik teşkilatının kurulmasına ve beden eğitimi sisteminin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Mösyö Parfit'in maaşı ve yol masrafları Maârif bütçesinden karşılanacaktır. Meclis-i Vükelâ'nın 87 numaralı zabtında, tüm tâliye mekteplerinde izcilik teşkilatı kurulması ve beden eğitimi faaliyetlerinin iyileştirilmesi kararı alındığı belirtilmektedir. Belgeye göre, Mösyö Parfit'in bu alandaki deneyimiyle Osmanlı'daki izcilik teşkilatının kurulmasına ve beden eğitimi sisteminin geliştirilmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır [232].

Mösyö Parfit'in maaşı ve yol masraflarının Maârif bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Bu konuda Maliye Nezâreti'ne gerekli tebligatların yapılması ve Maârif Nezâreti'ne bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.

20 Mayıs 1914 tarihli, Harbiye Nezareti tarafından Dahiliye ve Maârif Nezâretleri'ne gönderilen belgeye göre, gençlerin orduya hazırlanması için okullarda yürütülen izcilik faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesi amacıyla bazı düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemeye ait maddeler şöyledir: Herhangi bir mevkide izcilik teşkilatı kurulmadan önce mahallin en büyük mülkiye memurundan izin alınması. İzcilik tatbikat ve derslerinin askerî ve mülkî memurlar tarafından teftiş edilmesi. İzcilikte kullanılan bütün emir ve talimatların Türkçe olması. Bu maddelere uymayanların cezalandırılması istenmiştir [233].

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, 24 Ocak 1921 tarihli, Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkitâbeti tarafından Dahiliye Nezareti Vekâlet-i Celîlesi'ne gönderilen

belgeye göre, Türk Milli Keşşafı (İzcileri) Teşkilatı, padişah tarafından himaye altına alınmıştır. Bu karar, teşkilata resmi bir statü kazandırmıştır. Dahiliye Nezareti Vekâlet-i Celîlesi'ne, teşkilatın himaye altına alınmasına ilişkin gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir. Türk Milli Keşşafı (İzcileri) Teşkilatı'nın padişah tarafından himaye altına alındığı belirtilmektedir. Bu kararın, teşkilata resmi bir statü kazandıracağı vurgulanmaktadır. Padişahın bu kararı, Dahiliye Nezareti Vekâlet-i Celîlesi'ne tebliğ edilmiştir. Dahiliye Nezareti Vekâlet-i Celîlesi'ne, teşkilatın himaye altına alınmasına ilişkin gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir. Belgeler, Türk Milli Keşşafı (İzcileri) Teşkilatı'nın padişah tarafından himaye altına alınmasını ve bu kararın teşkilata kazandırdığı resmi statüyü göstermektedir [234].

4.9. BİSİKLET

Bisikletin kökenleri 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Karl Drais tarafından icat edilmiştir. 1817 yılında ve "drezin" veya "hobi atı" olarak da bilinmektedir ancak iki tekerlekli "velocipede" olarak literatürde yerini almıştır [235].

Osmanlı Devleti'nin bisikletle tanışması 1890 yıllara denk gelmektedir. Servet-i Fünun Dergisi'nin 1894 yılındaki yayınlanan bir sayısına göre bisikletle ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Bu seneye kadar velespitçilik şehrimizde pek gelişme göstermemiştir. Lakin bu sene ilkbahardan itibaren adeta bir velespit tutkusu sardı herkesi. Yarışlar düzenlendi ve velespitler sokaklarda boy göstermeye başladı. Eğer bu koşma makinesinin fiyatı herkesin bütçesine uygun olsaydı, şehrimizi at ve araba kalabalığı kadar velespit kalabalığıyla da dolu göreceğimize şüphe yoktur. (servet-i fünün 1894).

1890'ların ortalarında ilk bisiklet gezileri düzenlenmeye başlandı ve bu geziler bisiklet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Şakir Bey ve Ahmed Tevfik gibi öncü bisikletçiler, uzun mesafeli bisiklet gezileri ile bisiklet kullanımını teşvik etmişlerdir. Bisiklet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, bisiklet temini de önem kazanmıştır. Osmanlı Devleti, bisiklet temini için İngiltere ve ABD gibi ülkelerle irtibata geçmiştir. Ayrıca, gayrimüslimler de bisiklet imalatı ve ticaretiyle uğraşmaya başlamışlardır. 20. yüzyılın başlarında İngiltere yapımı bisikletler tercih edilmekteydi [236].

Bisiklet kullanımının artması, sadece bireysel bir macera olmaktan öte, bisiklet kültürünün gelişmesine ve yaygınlaşmasına da katkıda bulunmuştur. Bu geziler, bisikletin farklı coğrafyaları keşfetmek ve yeni deneyimler yaşamak için kullanılabileceğini göstermiş ve bisiklet kullanımına olan ilgiyi artırmıştır. Ayrıca, bisiklet gezileri, farklı kesimleri bir araya getiren ve sosyalleşmeyi teşvik eden bir aktivite olarak da öne çıkmıştır [235].

Osmanlı'da 1890'lı ve sonraki yıllarda bisiklet yarışları da düzenlenmiştir. İlk yarışlardan biri 1893 yılında İstanbul'da Tepebaşı Bahçesi'nde, beton zemininde gerçekleştirilmiş, yarışmayı Fernand isimli bir bisikletçi kazanmıştır. İstanbul'da ilk resmi bisiklet yarışı, 18 Ağustos 1895'te Tarabya'da gerçekleşti. Bu yarışta beş farklı mesafede yarışlar düzenlenmiş fakat Türk bisikletçilerden katılım olmamıştır. 17 Temmuz 1900 tarihinde de yine İstanbul Tepebaşı'nda bisiklet yarışı düzenlenmiş, yarışmayı Sarıyerli Zeki Bey kazanmış ve ödül olarak 15 Fransız altını kıymetinde bir bisiklet almıştır. İstanbul dışında İzmir'de de gayrimüslimler tarafından bisiklet yarışları düzenlenmiştir. İzmir'in Bornova ilçesinde 20. yüzyılın başında Levantenlerin kulüpleri vasıtasıyla bisiklet yarışları yapılmıştır [237] [238]. Bunların yanında Selanik'te de bisiklet yarışları yapılmıştır. Yarışlar genellikle Selanik'teki at yarışlarının yapıldığı Hipodrom'da gerçekleştirilmiştir [239].

Bisiklet yarışları sadece İstanbul, Selanik ve İzmir'de kalmamış, Viyana-İstanbul arasında bir bisiklet yarışı da planlanmıştır. Bu yarış Avusturya büyükelçisi katılmayacağı için ertelenmiş olsa da yerine Belgrat, Niş, Sofya, Filibe, Edirne ve son olarak İstanbul'a ulaşılacak bir bisiklet turu düzenlenmiştir. Bisiklet yarışlarının popülerliği arttıkça, bisiklet pistleri de yapılmaya başlamış, 1897 yılında Selanik'te Depo Harici denilen yerde bir veledrom inşa edilmiştir. Selanik Hipodromu'ndan sonra Konya Veledromu, Bursa Veledromu ve Maltepe Veledromu olmak üzere üç yarış pisti daha yapılmıştır [239] [240] [236].

Osmanlı Devleti'nde bisiklet yarışları ilk kez, sporun gelişmesini teşvik etmekten ziyade, bisikletin tanıtımını yapmak ve satışlarını artırmak amacıyla düzenlenmiştir. Bu erken dönem bisiklet yarışlarında bahis oynanması, sporun özüne ve ruhuna aykırı bir şekilde ticari bir araç haline gelmesine neden olmuştur. Bu durum, bisiklet sporunun asıl amacından sapmasına ve yarışların geçici olarak durdurulmasına yol açmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Fenerbahçe ve Galatasaray gibi spor kulüplerinin

kurulmasıyla ve bisiklet sporu tekrardan canlanmaya başlamıştır. Bisiklet sporu, Osmanlı Devleti'nde siyasi ve ticari çekişmelerin de etkisiyle iniş çıkışlar yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bisiklet sporu gerileme dönemine girse de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yeniden canlanmaya başlamıştır [239] [236].

1899 yılında Osmanlı Devleti'nin Atina'da kurulan spor cemiyetlerinin bisiklet ile ilgili mevzuatlarını takip etmesi ve bu mevzuatı uygulamaya karar vermesi, bisiklet sporunun gelişmesi ve kurumsallaşması için önemli bir adımdır. Bisiklet yarışlarının düzenlenmesi 1901 yılından sonra resmi bir izin şartına bağlanmıştır. Bu izin, ilgili ilin belediye dairesinden alınmaktaydı. 1902 yılında İzmir'in Bornova semtinde bir bisiklet yarışı düzenlenmesi planlanmış ve gerekli izinler alınmıştır. Aynı yıl Selanik'te de yapılması planlanan bir bisiklet yarışı için ruhsat talebinde bulunulduğu belgelerde yer almaktadır [241] [236].

Bursa, bisiklet sporunun yaygınlaştığı diğer bir şehir olmuştur. Spor Alemi dergisinde yer alan bilgilere göre, İnebolu'da da bisiklet yarışları düzenlenmiştir. Bursa muhabirinden edinilen bilgilere göre, 1. Dünya Savaşı'ndan önce Bursa'da at ve merkep yarışları, bisiklet yarışı, koşullar yüksek atlama ve halat müsabakaları gibi farklı spor müsabakaları düzenlenmiştir. Dünya Savaşı'ndan önce, 1912 ve 1913 yıllarında Eskişehir'de de bisiklet yarışları yapılmıştır. Mescidi Hacı Ahmet ve Demirci Arabacı ustası İsa Efendi arasında geçen bu yarışlar, bisiklet sporunun yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır [242] [120]. İlk resmi bisiklet yarışı 15 Eylül 1912 tarihinde kulübün organize ettiği, Spor Bayramı'nda bisiklet yarışlarının yer almasıdır. Bisiklet yarışları 15 mart 1915 Cuma birliği bayramı için unin kulüpte, nisan 1914 de Altınordu kulübünde 1 mayıs 1914 tarihinde şark külünde düzenlenmeye devam etmiştir [120] [81].

Bisiklet yarışları, Osmanlı Devleti'nde sadece bir spor müsabakası olarak değil, aynı zamanda siyasi propaganda ve milliyetçilik duygularını güçlendirmek için de kullanılmış, bu yüzden de izin şartı getirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, özellikle Balkan ülkelerinde faaliyet gösteren spor cemiyetleri bisiklet yarışlarını Panslavizm ideolojisini yaymak için kullanmıştır. Bu cemiyetler, Bulgaristan'da bisiklet yarışları organize ederek ve ayrılıkçı siyasi faaliyetlerde bulunarak sporu bir siyasi propaganda aracı haline getirmişlerdir. Bisiklet sporunun Osmanlı'da yaygınlaşmasında öncü kulüplerden biri Fenerbahçe olmuştur. Kulübün bisiklet şubesi, 1900'lerin başında faaliyete geçerek bu spor dalının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur [235].

İstanbul Darülfünunu'nda (İstanbul Üniversitesi) 1900'lerin başında kurulan Terbiyeyi Bedeniye Kulübü'nün programında bisiklet sporu da yer almıştır [243].

12 Haziran 1901 tarihli Nişan ve Madalya Dairesi'ne gönderilen bir belgede, Aydın Valisinin, at, av, kayak ve bisiklet yarışlarında dereceye giren kişilere padişahın izni olmadan madalya vermesi eleştirilmektedir. Bu belgeden Aydın Valisinin, at, av ve kayak yarışlarında birinci ve ikinci gelenlere madalya verdiği, ayrıca Bornova'da yapılan bisiklet yarışmasında birinci gelen Vital'in oğluna da madalya verildiği anlaşılmaktadır. Belgede madalya cinsine dair bir bilgi sunulmamıştır [244].

28 Nisan 1902 tarihli belge İngiliz Tristram ailesi tarafından İzmir'in Birunabad (Bornova) nahiyesinde her yıl düzenlenen koşu, jimnastik ve bisiklet yarışlarına dair talimat ve bu yarışların bir defaya mahsus zabıta gözetiminde yapılması ve herhangi bir uygunsuzluğa meydan verilmemesi hakkında verilen iradeyi içermektedir. Buna göre,

Madde 1: Yarışların düzenlenmesi ve yönetilmesi özel bir komisyon tarafından yapılacak, dereceye girenler belirlenirken ve ödüller dağıtılırken oluşabilecek anlaşmazlıklar çözümlenecek.

Madde 2: Yarışlara katılmak isteyenler, hangi branşa katılacaklarını belirten bir dilekçeyi yarışların başlamasından en az on gün önce komisyona iletmelidir.

Madde 3: Yarışmacılardan birinin dereceye girmesine itiraz etmek isteyenler, ödüllerin dağıtılmasından 48 saat önce komisyona yazılı olarak başvurmalıdır.

Madde 4: Yarışmacılar, omuzlarından dizlerine kadar vücudu kaplayan bir elbise ve deri ayakkabı giymelidir.

Madde 5: Jimnastik ve koşu yarışları Bornova'da belirlenen bir alanda yapılacak. 100, 120, 220, 440 metre ve yarım ve bir mil mesafelerde koşular düzenlenecek.

Madde 6: Yarışmacılardan hangisinin göğsü bitiş çizgisine ilk değecek olursa o birinci sayılacaktır.

Madde 7: Başlangıç işareti verilmeden önce koşmaya başlayanlar diskalifiye edilecek ve başlangıç çizgisinin gerisine yerleştirileceklerdir.

Madde 8: Atlama yarışları iki kategoride olacak; düz atlama ve yüksek terazi üzerinden atlama. Her atlayıcıya her kategoride üç deneme hakkı verilecek. En uzağa atlayan yarışmacı birinci sayılacaktır.

Madde 9: Tek ve çift terazilerde yapılacak jimnastik yarışlarında genel kuralları şunlardır: Yarışlar tek başına veya beş kişilik eşit dereceye sahip gruplar halinde yapılabilir. Yarışlar denge, çeviklik ve hız unsurlarını içeren iki kategoriden oluşur [245].

Genel Kurallar: Yarış alanına sadece komisyon üyeleri girebilir. Bisiklet Yarışları: Bisiklet yarışlarında da koşu yarışları için belirtilen genel kurallar geçerlidir. Başlangıç işareti verilmeden önce hareket eden bisikletçiler diskalifiye edilir ve yeniden başlatılır. Bisikletçiler, yarış alanı içinde belirlenen dairenin içinde kalmak zorundadır. Yarışın galibi, ön tekerleğiyle bitiş çizgisine ilk değen bisikletçi olacaktır [246].

24 Mayıs 1902 tarihli belgeye göre, Hayrabolu Kız Mektebi'nin masraflarını karşılamak için her sene 15 Nisan'dan itibaren geleneksel güreş, at yarışları müsabakaları arasında bisiklet de yer almıştır ve bu müsabakaların gerçekleşmesi için padişah tarafından özel izin verilmesi gerektiği belirtilmektedir [246].

1910 yılından itibaren yarış müsabakaları içerisinde bisiklet de görülmeye başlanmıştır [247].

14 Nisan 1913 tarihli Anadoluhisarı İdman Yurdu nizamnamesine 13. Maddesine göre, yapılacak idmanla arasında bisiklet de yer almaktadır [248].

18 Nisan 1914 tarihli belgeye göre, Union Club'da düzenlenen bisiklet yarışında Fenerbahçe'den Alper Efendi birincilik, Vecdi Bey ise ikinciliği elde etmiştir [80] [249].

4.10. BOKS

Atalarımız avlanmak ve korunmak için yumruk atmıştır. Zamanla yumruk, güç ve cesaret göstergesi olarak da kullanılmaya başlamıştır. Bu durum boks gibi uğraşların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zamanla sistemleşen boks, MÖ 3000'li yıllara kadar uzanan bir geçmişe sahip ve günümüzde olimpiyatlarda yer alan popüler bir spordur [250].

Türk boks, Hunlara uzanan uzun bir geçmişe sahiptir. Arkeolojik bulgular sınırlı olsa da bu geleneksel sporun Hun, Uygur ve Selçuklu Türkleri tarafından icra edildiğine dair kanıtlar mevcuttur. Boks sadece bir eğlence biçimi değil, aynı zamanda formda kalmak ve savaş becerilerini geliştirmek için de kullanılmıştır. Halk edebiyatı eserleri ve dildeki kelimeler, eski Türklerin saraylarda boks maçları düzenlediğini göstermektedir. Boksörler, kendilerini müsabakalara hazırlamak için zorlu antrenmanlar ve özel teknikler kullanmışlardır [251] [80] [252].

Kaşgarlı Mahmud'un "Dîvânu Lugâti't-Türk" adlı eserinde boksı andıran terimlere rastlanmaktadır. Abbasi Halifesi El-Muttasım'ın Türkler için inşa ettirdiği Samara şehrinde at meydanları, polo sahaları, ok sahaları gibi spor alanlarının yanında boks sporları için stadyum ve hayvanat bahçesi de bulunması bu spora verilen önemi göstermektedir [252].

16. yüzyılın önemli yazarlarından Sûdî, "Hediyet-ül İrfan Fimahr-ül Gülistan" adlı eserinde, "Yumruk Atıcılar" oyununa değinerek Türklerde boks geleneğinin canlılığını göstermektedir. Şam'dan gelen öğrencilerin Semerkant'ta aldıkları eğitimle boks gösterilerinde ustalaşmaları ve bayılan bir adamı gövdesine masaj yaparak hayata döndürmeleri bu geleneğin somut bir örneğidir. Yakut Türklerinde "Pijula", Orta Asya'da ise "Muşt-Zen" adı altında boksun popülerliği devam etmiştir [80].

Osmanlı'da ise "Tekkeler" ve "Enderun" gibi kurumlar sayesinde boks geleneği yaşatılmıştır. Enderun Okulu'nda okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu boks bilmektedir. Yeniçeri Ordusu'ndaki askerler, yumruk antrenmanları ve düşman askerlerine yumruk darbeleri vurarak bu geleneği sürdürmüşlerdir. 16. yüzyılda Türklerde boks, sadece bir eğlence biçimi değil, aynı zamanda formda kalma, savaş becerilerini geliştirme ve geleneksel değerleri koruma aracı olarak da önemli bir yere sahiptir. Bu miras, günümüzde de Türk sporunun temelini oluşturmaya devam etmektedir [164] [253] [254] [120] [146].

Modern boks, Osmanlı'ya 20. yüzyılın başlarında, Mösyö Goury, Galatasaray Lisesi'nde Fransız Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaparken, beden eğitimi öğretmeni Selim Sırrı Tarcan'a boks bilgisini aktarmasıyla gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın işgal yılları, boksun Osmanlı Devleti'nde daha geniş kitlelere yayılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle İngiliz, Fransız ve Amerikalılar arasındaki askerlerin boks müsabakaları, bu spora olan ilgiyi arttırmıştır. Bu müsabakalar, Beyoğlu'ndaki 'Union Française' salonu ve Tepebaşı yazlık paten tiyatroları gibi farklı mekanlarda düzenlenmiştir. Fenerbahçe Spor Kulübü Kuşdili çayırında bir ring kurmuştur. Zeynel Abidin tarafından da "secrele de box" okulu kurulmuştur. 1920'lerde boks, Türkiye'de popüler bir spor haline gelmiştir. Birçok spor kulübünde boks şubesi açılmış ve ulusal ve uluslararası boks turnuvaları düzenlenmeye başlanmış, bu turnuvalar özellikle taksim meydanında gerçekleştirilmiştir [81] [120] [149] [255].

4.11. GOLF VE HOKEY

Golfün tam olarak nereden çıktığı kesin olarak bilinmese de Çin'deki chuiwan oyunu¹¹, Roma'daki paganica oyunu ve İskoçya'da oynanan benzer oyunlar, golfün tarihsel gelişiminde önemli roller oynamıştır. Bu oyunlar, zamanla birleşerek ve gelişerek günümüzde bildiğimiz golf sporunu oluşturmuştur [256].

Osmanlı'ya golf sporunun gelişi II. Meşrutiyet zamanında olmuştur. 1911 yılında Boğaziçi Bebek Golf Kulübü kurulmuştur. 14 Nisan 1913 tarihli Anadoluhisarı İdman Yurdu Nizamnamesi'nde yer alan spor branşları dikkat çekicidir. Bu listede, jimnastik, yüzme, güreş, boks, binicilik gibi spor branşlarının yanı sıra golf sporu da yer alır [116] [116] [81] [248].

Hokey, kökenleri antik döneme uzanan, dünyanın birçok yerinde oynanan ve zamanla kuralları geliştirilerek modern bir spor haline gelen bir oyundur. Orta Asya'da da varlığı bilinen hokeyin aynı zamanda, Hatay'daki Reyhanlı kabilesinin "Hök" adını verdikleri benzer bir oyun oynadığı, Gaziantep'teki "Höl" oyununun ise Orta Asya kökenli "Çöğen" oyununa dayandığı iddia edilmektedir. Bu oyunlar, modern hokeyin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Yani hokey, farklı kültürlerde ve coğrafyalarda evrilerek günümüzdeki şeklini almıştır [137].

Osmanlı Devleti'nde hokey sporunun ilk adımları, ağırlıklı olarak İngilizlerin etkisiyle 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da atılmıştır. İngilizlerin kurmuş olduğu spor kulüplerinde futbolcuların boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla başlayan hokey, zamanla daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Özellikle futbol sahalarında oynandığı için "çayır hokeyi" olarak adlandırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı'da hokey sporunun gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrasında İngiliz kulüplerine ait spor malzemelerinin Türk kulüplerine aktarılmasıyla hokey, daha geniş bir kitleye ulaşma fırsatı bulmuştur. Fenerbahçe Spor Kulübü, bu süreçte hokey sporunun yaygınlaşmasında öncü rol oynamıştır [80].

1914 yılında çim hokeyi Türk kulüpleri tarafından çayırda oynanmaya başlamıştır. Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu jimnastik, gürbüz ve idman yurdu gibi kulüplerin

¹¹ Bu oyun, basit bir değnek ve topla oynanır ve günümüz golfüne benzerlik gösterir. İpek Yolu sayesinde bu oyunun Orta Asya ve Avrupa'ya yayıldığı düşünülür.

katılımıyla hokey birliği kuruldu. 1915 yılında ayır hokeyi İstanbul liği düzenlenmiştir [81].

Hokey sadece kulüplerde değil, eğitim kurumlarında da yer bulmuştur. Makriköy Numune Mektebi gibi okullarda, öğrencilerin fiziksel gelişimlerini desteklemek amacıyla farklı spor branşları arasında hokey de yer almıştır. Bu sayede, hokey sporu gençler arasında popüler hale gelmeye başlamıştır [137] [80].

Osmanlı Devleti'nde hokeyin Anadolu'ya yayılmasında ise Galatasaray ve Fenerbahçe kulüplerinin önemli bir rolü olmuştur. Bu kulüplerin sporcuları, Anadolu'ya düzenledikleri gezilerde hokey sporunu tanıtmak için çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir. Böylece, hokey sporu büyük şehirlerin dışında da tanınmaya başlamıştır [257].

4.12. TENİS VE VOLEYBOL

Tenisin kökenleri, 13. yüzyılda Fransa'da oynanan "jeu de paume" adı verilen, avuç içi ile topu vurmaya dayalı bir oyuna dayanmaktadır. Bu oyun zamanla İngiltere'ye ulaşmış ve soylular arasında popüler hale gelmiştir. 19. yüzyılda raketlerin icadıyla tenis modern bir hal almış, kurallar belirlenmiş ve kortlar standardize edilmiştir. Wimbledon turnuvasının düzenlenmesiyle tenis, uluslararası bir spor dalı haline gelmiş ve farklı yüzeylerde oynanmaya başlanmıştır. Kadınların tenise katılımıyla da kapsamı genişlemiş ve günümüzde olimpiyat oyunlarında da yer alan önemli bir spor dalı haline gelmiştir. Tenis, sadece fiziksel bir aktivite değil, aynı zamanda strateji ve zihinsel güç gerektiren bir spordur [258].

Osmanlı'da ilk tenis karşılaşmaları, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'un Moda semtinde İngilizler tarafından düzenlenmiştir. Edward Vital, Colonel Bilss ve Norwil Basic kardeşler gibi isimler, Osmanlı'da tenisin öncülüğünü yapmışlardır. Bu dönemde kurulan Bebek Kulübü gibi kulüpler, tenis sporunun gelişimine önemli katkılar sağlamıştır [81].

Osmanlı vatandaşlarının tenisle olan ilişkisi 20. yüzyılın başlarında, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası hızlanmıştır. İstanbul, İzmir, Tarsus ve Talas gibi şehirlerdeki Amerikan kolejlerinde tenis oynanmaya başlanmış ve bu sayede Osmanlı gençliği sporla tanışma fırsatı bulmuştur. Fenerbahçe Spor Kulübü, Osmanlı vatandaşlarının tenisle ilgilendiği ilk spor kulübü olmuştur. Kulübün tenis kaptanı Fuat Hüsnü, İngiltere'de tenis eğitimi alarak Osmanlı Devleti'ne dönmüş ve yetiştirdiği sporcularla Osmanlı tenisini

önemli ölçüde geliştirmiştir. 1920'li yıllarda tenis, Ankara'da da ilgi görmeye başlamıştır. Kavaklıdere'de kurulan Kavaklıdere Sporting Tenis Kulübü ve Milli Olimpiyat Cemiyeti tarafından düzenlenen turnuvalar, tenis sporunun ülke genelindeki yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur [80] [68] [145].

Voleybol, 19. yüzyılın sonunda ABD'de, beden eğitimi öğretmeni William G. Morgan tarafından, basketbola alternatif, daha hafif ve herkesin oynayabileceği bir spor olarak icat edilmiştir. Başlangıçta "Mintonette" adı verilen bu spor, daha sonra "voleybol" olarak anılmaya başlanmıştır [259]. 1913 yılında kurulmuş olan İstanbul Makriköy Numune Okulu Terbiye-i Bedeniye Mahfeli çalışma programlarında voleybol spor branşı da yer almaktadır [120]. Genç erkekler Hristiyan birliği Amerikan kulübü müdürü Mr. Brown ve Dr. Dear, Osmanlı topraklarında voleybol branşının gelişiminde önemli isimler arasında yer almaktadır [147].

1921 yılında yayınlanan voleybol nizamnamesi Genç Erkekler Hristiyan Birliği tarafından yayınlanmıştır [81].

İstanbul Lisesi terbiyeyi bedeniye yurdunda, 1920-1921 eğitim öğretim yılında, beden eğitiminin öğretmenlerinin gayretleriyle daha aktif bir şekilde uygulanmaya başlanması dikkat çekicidir. Bu durum, voleybolun ülkemizdeki kurumsal spor hayatına entegrasyonunun sinyallerini vermektedir. 1921 yılında Bebek Yetimler Yurdu ve Ortaköy Beykoz Yetimler Öğretmen Okulu gibi kurumlarda da voleybolun oynanmaya başlanması, sporun eğitim kurumlarında da yaygınlaştığının bir kanıtıdır. Bunların yanında, 1922'de İstanbul Lisesi Mühendis Okulu ve Mühendis Okulu Polis Okulu'nda yapılan çalışmalar 1923 yılında İzmir'de yapılan voleybol çalışmaları vardır [120] [68].

Voleybolun Osmanlı Devleti'ndeki eğitim kurumları ve spor kulüpleri nezdinde kurumsallaşma süreci, 1920'li yılların başında atılan temeller üzerine hızla ilerlemiştir. İstanbul'da, özellikle 1922 yılından itibaren hemen hemen tüm liselerde voleybolun oynanmaya başlanması, bu sporun eğitim müfredatında önemli bir yer edindiğini göstermektedir [81].

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 1923 yılında İstanbul'da kulüpler arası düzenlenen ilk voleybol liginde şampiyonluğa ulaşan takımın Beşiktaş Jimnastik Kulübü olması, voleybolun sadece okullar tarafından değil, aynı zamanda profesyonel spor kulüpleri tarafından da benimsendiğini ortaya koymaktadır [80].

4.13. FUTBOL

Futbol, 19. yüzyıl öncesinde İtalya ve Fransa’da iple çevrili bir alanda oynanan bir oyundu. El ve ayakları kullanmak serbestti ve sert bir şekilde karşı oyuncuya darbe yapılmaktan çekinmeden oynanıyordu. İngilizler futbolu yalnızca ayak ile oynanacak şekilde ve bazı kurallarda kendilerine göre değişiklikler getirerek oynamaya başladı. Osmanlı Devleti’nde ayak ile oynanan top oyunu fazla yaygın değildi. Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile beraber başlayan yenilikçi reformlar, eğitim alanında da kendini göstermiştir. Bu dönemde Fransız akımının etkisiyle birçok yenilik hayata geçirilmiş, beden eğitimi dersleri de müfredata dahil edilmiştir. Bu sayede, futbol gibi birçok spor branşı ülkemize giriş yapmıştır [81] [260] [261]. 1869 yılında Abdülaziz döneminde Paris’e gönderilen öğrenciler aracılığıyla futbol konulu bir kitabı “ordu ve mekteplerde futbol” adıyla Türkçeye çevirmişlerdir.

Abdülhamit döneminin yönetim anlayışında sıkı bir denetim söz konusu olduğundan futbolun ilerlemesi yavaş olmuştur. Başlangıçta Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleştirdiği futbol etkinlikleri, Türkler için daha sonradan gerçekleşen etkinlikler olmuştur [65].

Osmanlı Devleti’ne futbol branşı İngilizler aracılığıyla gelmiştir. İzmir ve İstanbul futbolun oynandığı ilk şehirler arasında sayılabilir. 1890 yıllarda İzmir’de Football and Rugby Clup adında bir kulübün varlığı bilinmektedir. Aynı dönemlerde İstanbul’da Mösyö Vitek ve oğulları tarafından gerçekleşen futbol müsabakalarının olduğuna dair bilgiler mevcuttur [53].

İstanbul’da yaşayan yabancılar, azınlıklar ve Osmanlı vatandaşları, Moda ve Kadıköy gibi semtlerde futbol oynamaya başlamışlardır. Bu sporun yayılmasında önemli rol oynayan Kadıköy’ün Kuşdili çayırı, Küçüksu çayırı İstanbul’da İngilizler tarafından organize edilen ilk futbol maçlarına ev sahipliği yapmıştır [137] [262].

23 Kasım 1890 tarihli Osmanlı Zabıtye Nezareti’ne gönderilen belgede, Kadıköy’de ikamet eden Mösyö Vital’in oğulları ve diğer yirmi beş kadar İngiliz genci, Kuşdili Çayırı’nda futbol oynadıkları bahsedilmektedir. Bu gençler, her cumartesi günü bir araya gelerek, önceden belirlenmiş bir alanda lastikten yapılmış bir topa futbol oynamaktadırlar. Metinden anlaşıldığına göre, İngiliz gençler bu maçlardan elde ettikleri geliri hayırseverlik amacıyla kullanmayı planlamaktadırlar. Ayrıca, metinde bu maçların

herhangi bir uygunsuzluğa yol açmadan düzenlenmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu durum, o dönemde futbola karşı bir yabancılık ve çekingenlik olabileceğini göstermektedir [263].

11 Temmuz 1897 tarihli bir başka belgeye bakıldığında, Üsküdar Mutasarrıflığı'na gönderilen bir yazıda, Kadıköy'den Banker Mösyö Vuka Vepikli ve Banker Mösyö Edvar ile birlikte yüze yakın erkek ve kadının cumartesi günü vapurla Göksu Çayırı'na gidip futbol oynadıkları ve bunu her cumartesi tekrarlayacakları bildirilmiştir. Bu nedenle, gerekli önlemlerin alınması ve futbol oynanmasına müsait bir ortamın sağlanması istenmektedir [264].

Bunların yanında, Türkler tarafından kendi aralarında gerçekleştirdiği futbol örgütlenmeleri vardır. Türklerin 1899 yılında Galatasaray lisesinde spor öğretmeni Faik bey öncülüğünde futbol oynadıkları bilinmektedir. Ali Sami Yen'in hatıralarında futbol oyunu için ilk olarak kurallı ve düzenli olmayan sayısı belirsiz kişi ile itiş kakış ve arbedenin yaşandığı sert oyunlar şeklinde tarif etmektedir [265] [65].

23 Haziran 1901 tarihli belgede, Üsküdar Mutasarrıflığı'na gönderilen bir yazıda, Moda'da ikamet eden bazı İngilizlerin Kuşdili Çayırı'nda lastik bir topa futbol oynadıkları ve akşamüzeri dağıldıkları bildirilmiştir. Yazıda, bu kişilerin herhangi bir soruna yol açmadan futbol oynadıkları ve gerekli tedbirlerin alındığı belirtilmektedir [266].

1890-1900 yıllarda İzmir'de futbol, gayrimüslimler arasında, özellikle Rum ve Ermeniler arasında yaygınlaşmıştır. Bu yıllarda İngiltere'de olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bazı spor kulüpleri kurulmuştur. "Rug football takımı" "Candey", "Football Association Club" bu kulüpler arasındadır. Futbolun popülerliği arttıkça, özellikle yabancı kulüplerin de dahil olmasıyla lig sisteminin kurulması kaçınılmaz hale gelmişti. 1900'lü yılların başlarında, müsabakalar daha organize ve kurallı bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişme, İngiltere'yi örnek alan lig sistemlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır [53]. Osmanlı'da yaşayan Ermeniler ve Rumlar lig usulü maç yapmaya başlamışlardır [80] [81] [65] [262].

20. yüzyılın başlarında, Türkler futbolda organize olmaya başlamışlar ve kulüpler kurmuşlardır. 1901 yılında siyah çoraplılar 1905 yılında Galatasaray sultanisi öğrencileri ve Ali Sami Bey öncülüğünde Galatasaray spor kulübü kurulmuştur. 1907 yılında Kadıköylü gençler Fenerbahçe Spor Kulübünü kurmuştur. Vefa kulübü, Süleymaniye

kulübü, Altınordu kulübü, Nişantaşı kulübü ve Türk Gücü Anadolu kulübü de kurulan diğer futbol kulüpleri arasındadır [81]. 1912 yılında İzmir’de Karşıyaka, 1914 yılında Altay, Türklerin kurdukları futbol kulüpleri arasındadır ancak Türkler İzmir futbol ligine almamışlardır [65].

1903 yılı, Türk futbolunun temellerinin atıldığı önemli bir yıldır. Mazhar Bey ve arkadaşları, "Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü “nü kurarak sporun toplumda yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Kulüp, İsveç Jimnastiği, askerlik eğitimleri, atıcılık, halter, lobut, baston, piramit talimleri, barfiks, paralel, halka, ip, koşu, atlama, boks, eskrim, süngü, futbol, hokey, ragbi, tenis ve kürek gibi geniş bir yelpazede faaliyet göstermiştir. Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü, 1903 yılında kurulduğunda güreş, boks, jimnastik ve eskrim gibi dallarda faaliyet gösteriyordu. Kulübün futbola ilgisi 1910 yılında başladı ve bu tarihten sonra "Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü" adını alarak günümüzdeki futbol kulübünün temelleri atılmıştır [241] [267].

23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet, futbolda yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmiştir. Bu dönemden önce gayri resmi bir şekilde faaliyet gösteren Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe gibi öncü futbol kulüpleri, 1909 yılında 1680 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle resmi bir statü kazanmıştır. Bu gelişme, Türk futbolunun kurumsallaşması ve gelişmesi için önemli bir adım olmuştur [268] [269].

4.13.1. Osmanlı Devleti’nde Futbol Ligleri ve Futbol Birlikleri

1904 yılında, Osmanlı Devleti’nde ilk futbol ligi dört takım arasında kurulmuştur. Bu ligde pazar günleri oynanan maçlar İngiliz ve Rum takımları (Moda, Elpis, Imogene ve Kadıköy (Union)) arasında yapılmaktaydı. Türklerin de kulüp kurmaya başlamasıyla birlikte, sportif faaliyetlerde yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, 1905 yılında Galatasaray ve 1908 yılında da Fenerbahçe, "İstanbul Futbol Birliği" adlı lige katılmıştır. 1909-1910 sezonunda ise bu lig, "İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi" adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Yeniden yapılanmada lig, "Cuma Ligi" ve "Pazar Ligi" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Pazar liginde gayrimüslim takımlar, Cuma liginde ise Müslüman takımlar mücadele edecektir. 1909-1910 sezonunda Türk futbolunda yapılan Cuma ve Pazar ligi ayrımı, uygulamada tam olarak işlemediği görülmektedir. Örneğin, Beşiktaş Jimnastik Kulübü futbol takımı Cuma ligine kabul edilmemesine rağmen, istisnai bir durumla Pazar Ligi'nde yer almıştır. Aynı şekilde, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi diğer Türk takımlarının da Pazar Ligi'nde mücadele ettiği tespit edilmiştir [80] [270] [65] [265].

4.13.1.1. İstanbul Futbol Ligi 1903-1910

İstanbul Futbol Ligi, sadece futbol müsabakalarını organize etmenin ötesinde, kulüplerin ortak isteklerini somutlaştıran ve kulübün üstünde yetkiler kullanan çok sporlu bir federatif yapılanmadır. İstanbul Futbol Ligi (İFL), futbol sezonunun başlama ve bitiş tarihlerini, lig karşılaşmalarının saatlerini ve günlerini önceden belirleyerek kulüplere ve seyircilere duyurmakla ve tüm programların aksamadan uygulanmasını sağlamakla görevlidir [268] [271] [272].

Özgün bir federatif yapıya sahip olan bu yapı, öz yönetime dayanıyordu ve kulüplerin kendi kendilerini yönetmesine ve ligin işleyişinde söz sahibi olmasına imkân veriyordu. Bununla birlikte dışa kapalı bir profesyonelliğe izin vermiyordu. Ligin ekonomik bir yapısı olmasa da hangi kulüplerin hangi ligde yer alacağına dair kararlar birlik yönetimi tarafından veriliyordu. Ligin üst yönetim kurucuları Lafontaine, Armitage Pearls ve 1906 yılında katılan Ali Sami Yen Bey'dir. Lige katılım süreci eski üyelerin kararıyla olmaktadır [273].

Ligin hakem atamaları problemleri çoğu zaman iki kulübün de hakemde anlaşmasıyla çözülmüyordu. Ligin bir diğer özelliği, futbol kulüplerinin lig üzerinde söz sahibi olmasıdır. İFB, federe kulüplere dayanıyordu. Bu kulüplerin temsilcileri, birliğin en üst karar organı olan Genel Kurulu oluşturuyordu. Genel Kurul, Yönetim Kurulunu ve Yargıç Kurulu'nu seçiyordu. Yürütme Kurulu, Birliğin günlük işleyişinden sorumluydu. Yargıç Kurulu ise, futbolla ilgili anlaşmazlıkları çözmekten sorumluydu.

İstanbul Futbol Birliği'nin yürütme organı olan Yürütme Kurulu, Union Club'ın Kadıköy'deki yönetim kurulu tarafından seçilmektedir. Bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir genel sekreter ve belirli sayıda üyeden oluşan kurul, liglerin düzenlenmesi ve yönetilmesi gibi önemli sorumluluklar taşımaktadır.

Yürütme kurulunun görevleri:

- Lig İşleri: Yürütme Kurulu, liglerin ana sözleşmeye ve yerleşik kurallara uygun şekilde işlenmesini sağlar. Bu kapsamda lig, üyesi olmayan üç tarafsız kişiden oluşan bir Yargıçlar Kurulu seçer ve bu kurul liglerle ilgili nihai kararları verir.
- Kulüp Kayıtları: İzleyen yılın liginde yer almak isteyen kulüplerin 15 Ağustos tarihinden önce başvurularını değerlendirir ve kabul eder. Aynı zamanda, yeni üye olmak isteyen kulüplerin durumlarını inceler ve karara bağlar.

- İkinci Küme: İkinci küme liglerine katılacak kulüplerin kayıtlarını yapar ve futbol sezonunun sonunda en düşük puanı toplayan ikinci küme takımını birinci kümeye yükseltir.
- Oyuncu Transferleri: Bir oyuncunun futbol sezonu içinde kulüp değiştirmesini ve aynı anda iki kulübe üye olmasını önler.
- Maçlar: Maçların Union Kulübün Kadıköy'deki Papazın Çayırı (Fenerbahçe Stadı) alanında ve İngiltere Futbol Birliği kurallarına göre oynanmasını sağlar. Birinci küme maçlarının pazar günleri 14:00-14:30 saatleri arasında oynanmasını ve bu saatte sahada bulunmayan takımları hükmen yenik sayar.
- Profesyonellik Yasağı: Profesyonellik yasağına uyulmasını ve amatör ruhun korunmasını sağlar.
- Şampiyonluk: Futbol sezonunun sonunda en çok puanı toplayan kulübün birinciliğini onaylar ve ödülleri verir.
- Anlaşmazlık Çözümü: Liglerle ve futbolla ilgili tüm anlaşmazlıkların çözümünde Ana Sözleşmenin İngilizce metnini esas alarak son kararı verir [265] [120].

Yürütme Kurulu, bu temel görevlerin yanı sıra, futbolun gelişmesi ve yaygınlaşması için gerekli diğer çalışmaları da yürütür. İstanbul Futbol Birliği'nin Yargıçlar Kurulu, Birlik üyesi kulüplere kayıtlı olmayan ve Union Club'ın yürütme kurulu tarafından seçilen üç kişiden oluşur. Bu kurulun görevi, Birlik işleri ve özellikle lig karşılaşmaları ile ilgili nihai kararları vermektir. Bu kararlar kesin ve bağlayıcıdır [272] [271] [145] [260] [274].

İstanbul Futbol Birliği'nin temelini oluşturan kulüpler, 1903 yılında bir araya gelerek kurulmuştur. Bu kulüplerden bazıları şunlardır:

- Beşiktaş Futbol Kulübü (1903)
- Moda Futbol Kulübü (1903)
- Galatasaray Spor Kulübü (1905)
- Fenerbahçe Spor Kulübü (1907)
- Altınordu Spor Kulübü (1909)
- Süleymaniye Spor Kulübü (1909)

- Vefa Spor Kulübü (1907)
- Beykoz Spor Kulübü (1909)
- Nişantaşı Spor Kulübü (1909)
- Türkgücü Spor Kulübü (1909)
- Anadoluhisarı Spor Kulübü (1909) [120].

1909 yılındaki Cemiyetler Kanunu'ndan önce, dernek kurma ve yönetme konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. Bu nedenle, bu ilk kulüplerin bugünkü anlamda tüzel kişilikleri yoktu. Lig yönetiminde söz sahibi olmaları, karşılaşmaları yönetecek hakemler için ikişer aday önermekle sınırlıydı [272].

İstanbul Futbol Birliği'nde hakemlerin tarafsızlığı ve yetersizliği önemli bir sorundu. Çoğu zaman, müsabakası olmayan bir takımın şöhretli oyuncularından biri hakem olarak görevlendiriliyordu. Bu durum, adil ve objektif bir hakemlik yapılmasını engelliyordu. Birlik üyesi kulüplerden birinin yöntemiyle özdeşleşen kişileşmiş otorite yapısı, birliğin işleyişini olumsuz etkilemekteydi. Kararların üretilmesinde o an güçlü durumda bulunan kişi ve kulüplerin isteklerinin ağır basması, adil ve demokratik bir karar alma sürecini engellemiştir. Kulüp sayısının artmasına rağmen oyuncu sayısının artmaması, kulüpler arasında transferleri gündeme getirmiştir. Bu durum, kulüpler arasında sürtüşme yaratmış ve birliğin dağılma sürecini hızlandırmıştır. İstanbul Futbol Birliği'nde liderlik kavgası bütün sezon devam etmiş ve bu durum birliğin işleyişini olumsuz etkilemiştir. Bu ve benzeri sorunlar, 1910 yılında İstanbul Futbol Birliği'nin dağılmasına yol açmıştır. Yerini İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine bırakan birlik, Türk futbolunun kurumsallaşmasında önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir [273].

4.13.1.2. İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (1910-1914)

Galatasaray'ın 1910-1911 lig maçlarından çekilmesinden sonra Kadıköy, Galatasaray, Fenerbahçe, Strugglers ve Progres'in katılımlarıyla kurulmuştur. Ligin kuruluşundan sonra Horace Armitage başkanlık koltuğunda otururken, Jean Myblides genel sekreterlik görevini üstlenmiştir. Başkanlık görevi Ali Sami Bey'dedir. İstanbul Futbol Birliği'nde azınlıkta kalan Türk takımları, İFKL'de çoğunluğu ele geçirmiştir. Bu lig, tıpkı selefi gibi tek sporlu (futbol) kulüplere dayalı, federatif bir yapıya sahiptir [271] [265].

İFKL'yi İstanbul Futbol Birliği'nden ayıran en önemli özellik, teknik ve yönetsel ayrıntılara daha fazla önem vermesiydi. İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nin birinci özelliği

tıpkı önceki İstanbul Futbol Birliği gibi spor yönetimi açısından kulüplere dayalı bir öz yönetim modeli ve hukuk açısından da tüzel kişiliği bulunmayan basit ortaklık olarak örgütlenmiş bir yapı olmasıdır. 12 Kasım 1910 tarihli Kuruluş Sözleşmesi'ne göre tüm kulüpler Yürütme Kurulu'nda ikişer temsilci bulundurarak kritik konulardaki kararları oylamayla almışlardır. Bu sayede kulüplere daha fazla yetki ve söz hakkı tanınarak lig yönetiminde daha demokratik bir yapı oluşturulmuştur. Kulüpler arası anlaşmazlıklar ve birinci dünya savaşı nedeniyle faaliyetlerini durdurmuştur [260] [268].

4.13.1.3. Cuma Ligi (1913-1915)

İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nde yaşanan durgunluk ve yeni kurulan kulüplerin lige katılamaması üzerine, 1912'de Cuma Ligi kurulmuştur. Bu lig, çoğunlukla yeni kurulan okul takımlarından oluşmaktaydı. Balkan Savaşları nedeniyle faaliyete geçmesi 1913'e ertelenmiş olsa da İstanbul Şampiyonlar Ligi olarak da anılan Cuma Ligi, Türk futbolunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Cuma ligi; Türk kulüplerinin müsabakalarını düzenleyerek futbolu daha geniş kitlelere ulaştırmak, yeni kurulan kulüplere de ligde yer vererek rekabeti artırmak ve futbolcu sayısını çoğaltmak, güncel İngiliz futbol kurallarını benimseyerek, müsabakaların düzenli ve adil bir şekilde yürütülmesini sağlamak, kulüpler arasında koordinasyonu sağlayarak, futbolun daha iyi bir şekilde yönetilmesini temin etmek gibi amaçlarla kurulmuştur [268]. Cuma liginin sloganı “İstanbul şampiyonu bu ligden çıkacaktır. İstanbul’u yalnız bu şampiyon takım temsil edebilir”dir [270].

Tüm kulüplerin tek tip forma kullanmasını, oyuncularının kayıtlarını tutmasını ve lig harçlarını yatırmalarını sağlamak, müsabaka takvimini hazırlamak, hakem atamaları yapmak, maç sonuçlarını değerlendirmek ve disiplin cezaları uygulamak, ligin genel işleyişini düzenleyen nizamnameye uyulmasını sağlamak ve olası ihlallerde gerekli cezaları vermek, Cuma Ligi'nin temel görevleri arasındaydı.

Cuma Ligi, genel kurul ve yönetim kurulu olmak üzere iki ana organdan oluşmaktaydı. Genel kurul, ligde kayıtlı tüm kulüp üyelerinden oluşurken, yönetim kurulu ise kulüp temsilcileri tarafından seçilirdi. Yönetim kurulu, kulüpleri liglerde gruplandırmak, maç takvimini hazırlamak, hakem atamaları yapmak ve disiplin cezaları uygulamak gibi görevleri üstlenirdi [273].

Cuma Ligi, kurulduğu dönemde İstanbul'da faaliyet gösteren diğer liglerle (Pazar Ligi, İstanbul Futbol Birliği gibi) rekabet yaşamıştır. Bu rekabet, zaman zaman şiddetli

tartışmalara ve çekişmelere neden olmuştur. 1915 yılında Cuma ligi birincisi Fenerbahçe Spor Kulübü ile İstanbul Futbol Birliğinden Galatasaray Spor Kulübü arasında, İstanbul Futbol Şampiyonluğu için 29 Ocak 1915 tarihinde İttihatspor sahasında bir maç yapılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Maç saat 14.00'da hava şartları ne olursa olsun oynanacaktır. Bu önemli karşılaşmanın hakemliğini Fuat Hüsnü Bey yapacak, galip gelen maçın oynandığı topu hatıra olarak götürecektir. Bu sözleşme, iki kulübün ezeli rekabetini ve İstanbul futbolunun o dönemdeki heyecanını gözler önüne sermektedir [81] [271].

4.13.1.4. Cuma Birliği Ligi (1915-1922)

1915'te Fenerbahçe'nin Cuma Birliği Ligi'nde Galatasaray'ı yenmesiyle birlikte İstanbul futbolunda yeni bir dönem başlamıştır. Bu zafer, iki ligin birleşerek tek bir çatı altında toplanmasına vesile olmuştur. Galatasaray, Altınordu, Süleymaniye, İdmanocağı ve Fenerbahçe gibi önemli kulüplerin bir araya gelmesiyle kurulan bu yeni lig, çift devreli ve tek küme olarak organize edilmiştir. "Cuma Birliği" ismi, maçların geleneksel olarak cuma günleri oynanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yapı, İstanbul futboluna hâkim olarak 1918 yılına kadar düzenli bir şekilde faaliyet göstermiştir. Ancak, yeni kulüplere kapalı olması ve Birinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle birlikte 1918-1919 sezonunda ligde düzensizlikler yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreç, Türk futbolunun gelişiminde önemli bir kilometre taşı olan Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın kurulmasına kadar devam etmiştir [81] [260] [272].

4.13.1.5. Türk İdman Birliği (1919-1922)

Cuma Birliği'nin yönetim yapısı nedeniyle, okul ve semt kulüplerinin lige katılımında sorunlar yaşanması üzerine, bazı kulüpler bir araya gelerek Türk İdman Birliği'ni kurmuştur. Türk İdman Birliği, daha kapsayıcı bir yapıya sahip olmak ve farklı spor dallarını da bünyesinde barındırmak amacıyla kurulmuştur. Cuma Birliği Ligi'nin eğitim kurumları ve semt kulüplerine katılım kısıtlaması, Türk spor tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Türk İdman Birliği'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Altınörs, Beşiktaş, Haliç, Beylerbeyi, Fenerbahçe, Darüşşafaka, Hilal, Kumkapı, Üsküdar, Türk Burcu ve Vefa gibi köklü kulüpler, bu kısıtlamaya tepki olarak bir araya gelerek 1919 yılında Türk İdman Birliği'ni kurmuşlardır. Bu birliğin kurulmasındaki temel amaç, tüm spor kulüplerine eşit haklar tanımak ve Türk sporunu daha geniş kitlelere yaymaktır. Öte yandan, 1920'lerde Anadolu'da başlayan spor faaliyetleri ve etnik kökenli kulüplerin yeniden aktif olma istekleri de Türk İdman Birliği'nin kurulmasına katkı sağlamıştır. Bu

birlik, Türkiye'de sporun daha örgütlü bir yapıya kavuşması ve yaygınlaşması için önemli adımlar atmış, faaliyetleri Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın kurulmasına kadar devam etmiştir. Benzer şekilde, 1913 yılında Ankara'da Sultani İdman Yurdu, Talim, Anadolu, Sanatkar ve Turan Gürü gibi kulüplerin bir araya gelerek kurduğu İdman Birliği de Anadolu'da sporun gelişimi için önemli bir adım olmuştur. Bu iki birlik, Türk spor tarihindeki ilk örgütlenme çabaları olarak kabul edilir ve modern Türk sporunun temellerini atmıştır. [80] [120] [273].

4.13.1.6. Pazar Ligi (1920-1922)

I. Dünya Savaşı sonrası, etnik kökenli kulüplerin yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte Pazar Ligi yeniden kurulmuştur. Pazar Ligi, Türk İdman Birliği ve Cuma Birliği ile Türk futbolunun o dönemdeki önemli aktörlerinden biri olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde faaliyetleri duran etnik kökenli spor kulüpleri, Birinci Dünya Savaşı ve işgal yıllarında yaşanan siyasi ve sosyal koşulların etkisiyle bu kulüpler yeniden canlanmaya başlamıştır. Pera, Rum Elpis Kulübü, Struggles, Ermeni Dork Kulübü, Ermeni Birlik, Musevi Macabba Kulübü ve Experance Kulübü, İtalyan Stello ile İdman Birliği Kulübünden ayrılan Üsküdar Kulübü ve Beşiktaş gibi kulüpler de bir araya gelerek "Pazar Ligi" adı altında yeni bir birlik oluşturmuşlardır. Bu yeni lig, kısa süreli de olsa Türk spor hayatında önemli bir yer tutmuştur. Ancak 22 Mayıs 1922'de Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın kurulmasıyla birlikte, Pazar Ligi'ndeki kulüpler de bu yeni oluşuma katılarak faaliyetlerine son vermiştir. Bu süreç, Türkiye'de modern spor organizasyonlarının kurulmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur [275] [260].

4.13.1.7. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)

Tüm bu lig ve birliklerin faaliyetleri, 1922 yılında Türkiye'nin ilk ulusal spor yönetimi olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ile birleşerek tek çatı altında toplanmıştır. TİCİ, Türk futbolunun kurumsallaşmasında önemli bir adım olmuş ve modern Türk futbolunun temellerini atmıştır. 25 Eylül 1913 tarihli belgeden hareketle o dönemdeki lig organizasyonlarının yapısıyla ilgili fikir edinilmektedir. Kulüpler arasındaki iletişimin resmi ve bürokratik bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Kulüpler arasındaki iletişim mektuplaşma yoluyla sağlanmıştır. "Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Başkanı" Ali Sami Bey tarafından kaleme alınan mektup, Fenerbahçe Spor Kulübüne gönderilmiştir.

"Beyefendim,

Pazar günü kulübümüz menfaatine tertip ettiğimiz müsabakalar için yapmış olduğumuz programa göre muhterem kulübünüzle yapacağımız maçın 15.30'da başlaması planlanmıştı.

Ancak, lig dâhilinde olan Strugglers ve Ramblers kulüplerine 13.50'de oyuna başlamaları için mektup yazdık fakat istediğimiz gibi bir cevap alamadık.

Bu nedenle, lütfen ve ihtiyaten kulübünüz üyelerinin 13.50'de kulübünüzde hazır bulunmalarını hey'et-i idaremiz adına rica eder ve bu vesileyle teyid-i ihtirâm eylerim efendim.” [276].

10 Ağustos 1921 tarihli belgeye göre İstanbul'a iltica eden Müslüman muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanması için, gelirleri Muhacirîn-i Müslimeye Mu'âvenet Komisyonu'na bağışlanmak üzere Türk İttihat Spor ile Fenerbahçe Kulübü arasında bir futbol müsabakası düzenlenmesi ve müsabakanın yapılacağı sahanın onarımı için Kadıköy Belediyesi'nden kum talep edilmesini içermektedir. Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla futbol, sporun yanında sosyal amaçlı organizasyonlar için de kullanılmıştır [277].

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'a iltica eden Müslüman muhacirlerin sayısı her geçen gün artmıştır. Bu muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Dâhiliye Nezâreti Aşâ'ir ve Muhâcirîn Müdîriyet-i Umûmiyesi tarafından Muhacirîn-i Müslimeye Mu'âvenet Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerden biri de Türk İttihat Spor ile Fenerbahçe Kulübü arasında bir futbol müsabakası düzenlemektir. Müsabakanın gelirleri komisyona bağışlanarak muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olacaktır [277].

Müsabakanın Kadıköy'de Union Kulüp'te yapılması planlanmıştır. Fakat sahanın zemini müsabakanın yapılmasına imkân vermeyecek kadar bozuktur. Bu nedenle Dâhiliye Nezâreti Aşâ'ir ve Muhâcirîn Müdîriyet-i Umûmiyesi, Kadıköy Belediyesi'nden sahanın onarımı için kum gönderilmesini talep etmektedir [277].

4.14. OSMANLI DEVLETİ'NDE KURULAN SPOR KULÜPLERİ

Özellikle Batılılaşma sürecinin hızlanmasıyla birlikte spor, hem bireylerin sağlıklı yaşamlarına katkı sağlamak hem de milliyetçi duyguları beslemek amacıyla kullanılmıştır. Bu dönemde kurulan spor kulüpleri ve açılan beden eğitimi okulları,

sporun toplumdaki yerini güçlendirmiştir. Ancak sporun bu yükselişi sırasında siyasi amaçlı kullanımlar da gözlemlenmiştir. Cemiyetler Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte dernek kurma özgürlüğü elde edilmiş olsa da birçok dernek siyasi amaçlarını gizlemek için spor gibi farklı alanlarda faaliyet göstermiştir. Bu durum, sporun hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir güç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Cemiyetler kanununun 74. Maddesiyle birlikte avcılık, nişancılık, cirit, güreş binicilik. İzcilik, futbol İttihat ve Terakki partisinin amaçlarına uygun şekilde şekillenmiştir. Cemiyetin üyelerine imkanları nispetince özel kulüp kurma yetkisi verilmiştir. Bu dönemde gençler tarafından popüler olan futbol da dönemin ileri gelenleri tarafından özellikle desteklenmiştir. Futbola artan ilgi sonucunda 1914 yılında "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kupası" isimli bir turnuva düzenlenmiştir [53].

Cemiyetler Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte spor kulüpleri resmî bir kimlik kazanmış ve faaliyetlerine daha düzenli bir şekilde devam edebilme imkânı bulmuşlardır. Altınordu, Galatasaray, Fenerbahçe gibi bugün bile varlığını sürdüren köklü kulüpler bu dönemde kurulmuş ve kısa sürede geniş bir taraftar kitlesine ulaşmıştır. Futbol başta olmak üzere jimnastik, boks, eskrim gibi birçok spor dalı bu kulüplerde yer almış ve gençlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ancak, sporun gelişimi sürecinde siyasi otoritelerin zaman zaman kısıtlamalar getirmesi ve kulüplerin maddi imkansızlıklar yaşaması gibi zorluklarla karşılaşmıştır [35]. Buna rağmen, bu dönemde atılan temeller, Cumhuriyet döneminde Türk sporunun daha da gelişmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Selim Sırrı Tarcan gibi öncü spor adamlarının çalışmalarıyla, beden eğitimi sisteminin kurulması ve sporun bilimsel temellerinin oluşturulması, Türk sporunun geleceği için önemli bir adım olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan spor kulüpleri, sadece spor yapmak için bir araya gelen topluluklar olmaktan öte, etnik kimliklerin ve siyasi ideolojilerin bir araya geldiği platformlar haline gelmiştir. Spor Kulüpleri özellikle Rum ve Ermeni azınlıklar, kurdukları spor kulüpleri aracılığıyla etnik kimliklerini vurgulamış, milliyetçi duyguları beslemiş ve hatta bazı durumlarda siyasi amaçlar güderek devletin birlik ve bütünlüğünü tehdit etmişlerdir. Örneğin, Rumların kurduğu birçok kulüp, Yunanistan bayrağının renklerini kullanmış, futbolcuları Yunan ordusuna katılmış ve siyasi gösteriler düzenlemiştir. Benzer şekilde, Ermeniler de kendi spor kulüplerini kurarak etnik kimliklerini pekiştirmeye çalışmışlardır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde sporun sadece

bir eğlence aracı değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal bir arena olduğunu göstermektedir [270] [65] [35].

4.14.1. Azınlıklar Tarafından Kurulan Spor Kulüpleri

Alman Jimnastik Kulübü: 1874'te kurulan bu kulüp, İstanbul'daki Alman topluluğunun spor ve sosyalleşme merkezi olmuştur. 1918'e kadar faaliyet gösteren kulüp, şehrin spor hayatında önemli bir yer tutmuş ve özellikle jimnastik alanında etkinlikler düzenlemiştir.

Anacks FC: 1909-1910 sezonunda İstanbul futbol liginde mücadele eden Anacks FC, Ermeni sporcuların kurduğu bir kulüptür. Bu kulübün varlığı, Ermenilerin de İstanbul'un spor hayatına aktif olarak katıldığını ve futbolun farklı etnik kökenlerden insanlar tarafından benimsendiğini göstermektedir.

Apollon Spor Kulübü: 1900'de kurulan Apollon Spor Kulübü, Rumların İstanbul'daki spor hayatına yaptığı önemli katkılardan biridir. Özellikle 1906'da İzmir'de düzenlediği büyük spor yarışmalarıyla dikkat çeken kulüp, sporun sadece İstanbul'la sınırlı kalmayan geniş bir coğrafyada yayıldığını göstermektedir.

Aris Kulübü: 1905 yılından önce Rumlar tarafından kurulmuştur. Özden (2004), kulübün varlığından bahsetse de detaylı bilgiye ulaşamamıştır.

Balta Limanı Futbol Kulübü: Sporcu Şavars Koçaryan tarafından kurulmuş ve 1906-1907 sezonunda İstanbul Futbol Ligi'ne katılmış Ermeni bir kulüptür.

Boyacıköy Futbol Kulübü: Balta Limanı'nda Rumlar tarafından Robert Koleji ile aynı zamanda (1900 yılında) kurulmuş bir futbol kulübüdür.

Büyükdere Kulübü: Rumlar tarafından kurulmuş ve 1908 yılında yaptığı müsabakalarla bilinmektedir.

Cycling Club: İngiliz, Rum ve İtalyan gençler tarafından 1891 yılında kurulmuştur. Futbolun yanı sıra atletizm ve bisiklet sporlarıyla da ilgilenmiştir.

Elpis (Ümit) Futbol Kulübü: Kadıköy semtinde 1904 yılında Kadıköylü Rumlar tarafından kurulmuş, 1912 yılında kapanmıştır.

Enosis Kulübü: 1905 yılından önce kurulmuş olup, Özden (2004) sadece varlığından bahsetmekte ve kulüp hakkında başka bilgilere ulaşamadığını belirtmektedir.

Ermeni Dork Kulübü: 1908 yılından önce kurulmuş ve 1908-1909 sezonunda İstanbul Futbol Birliği'nin ikinci kolu olmuştur. Vahan Çeraz, 1908 yılında Kumkapı'da Dork adlı bir beden eğitimi kulübü kurmuş ve kulüp atletizm ve futbol dallarında faaliyet göstermiştir.

Ermis Kulübü: 1884 yılında Rumlar tarafından kurulmuş ve 1914 yılında ismi Pera olarak değiştirilmiştir.

Estoglaris Kulübü: James La Fontaine tarafından 1903 yılında kurulmuştur

FC Wien: 1895 yılında İstanbul'da İngilizler tarafından kurulmuştur.

Football and Rugby Club: İzmir'de yaşayan La Fontaine ailesinin İngiliz gençleriyle birlikte 1894 yılında Bornova'da kurmuş olduğu bir kulüptür. Fişek (1985), bu kulübün Osmanlı Devleti'ndeki "ilk spor kulübü" olduğunu belirtmektedir.

Fuare Mektebi Kulübü: Rum Papaz Mektebi'nin futbol takımı olarak 1905 yılında Galatasaray ile maç yapmıştır.

Israelitischer Turnverein Konstantinopel: 1895'te kurulmuş, Yahudi bir spor kulübüdür.

Istella ve Istrogles Kulüpleri: 1905 yılından önce kurulmuş ancak detaylı bilgi bulunmayan kulüplerdir.

İstanbul Golf Kulübü: 1895'te kurulmuş, golf sporuyla ilgilenmiştir.

İzmir Bornova Kulübü: 1905'te İzmir'de kurulmuştur.

Kadikeuy Football Club: İstanbul'da kurulan ilk futbol kulüplerinden biridir. Müslüman ve Musevi gençlerin birlikte oynadığı bu kulüp, Türk futbolunun ilk adımlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Kandilli Kriket Kulübü: 1880'de kurulmuş, Osmanlı Devleti'nde modern spor anlayışının ilk örneklerinden biridir.

Leon Tenis ve Kroket Top Oyunları Kulübü: Selanik'te kurulduktan sonra İstanbul'a taşınmış ve tenis ile kriket gibi spor dallarına odaklanmıştır.

Makriköy (Bakırköy) Futbol Kulübü: 1900'lü yılların başında Bakırköy'de kurulmuştur.

Mayak Kulübü: 1905 yılından önce kurulmuş ancak hakkında detaylı bilgi bulunmayan bir kulüptür.

Moda Futbol Kulübü: Kadıköy Futbol Kulübü'nden ayrılan İngilizler tarafından kurulmuştur.

Moda Futbol ve Rugby Kulübü: İngilizler tarafından kurulmuş ve hem futbol hem de rugby sporlarına odaklanmıştır.

Moda Rum Futbol Kulübü: Yani Vasiliadis tarafından kurulmuş ve daha sonra Kadıköy Futbol Kulübü ile birleşmiştir.

Panianios Kulübü: Rumlar tarafından kurulmuş bir kulüptür.

Panyonik Kulübü: Rumlar tarafından kurulmuş, 1906 yılında Atina Ara Olimpiyatlarına katılmış ve İzmir'de olimpiyat seçmeleri düzenlemiştir.

Pelops Kulübü: 1900 yılında Rumlar tarafından kurulmuş ve İzmir'de kayık ve yüzme yarışları düzenlemiştir.

Prinkipo (Büyükada) Yacht Kulübü: 1898 yılında kurulmuş ve yelken yarışlarında başarı elde etmiştir.

Provalrez Kulübü: Varlığı bilinen ancak hakkında detaylı bilgi bulunmayan bir kulüptür.

Robert Koleji Futbol Kulübü: Ermeni öğrenciler tarafından kurulmuş ve İstanbul Futbol Ligi'nde mücadele etmiştir.

Siklit Kulübü: Bisiklet sporu için kurulmuş ve 1906 Atina Ara Olimpiyatlarına katılmıştır.

Smyrna Football Club: İngilizler tarafından kurulmuştur.

Smyrna Kulübü: İngilizler tarafından kurulmuştur.

Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü): Modern anlamda ilk düzenli yarışları 1856 yılında düzenlemiştir.

Porting Club: 1896 yılında İngilizler tarafından kurulmuştur.

Strugglers (Mücadeleciler) Kulübü: 1908 yılında Elpis Futbol Kulübünden ayrılan Modalı Rumlar tarafından kurulmuştur.

Mistuvia-Heraklis Jimnastik Kulübü: 1896 yılında kurulmuş, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda atletizmin başladığı yer olarak kabul edilir.

The Imperid Yachting and Boating Club: 1867 yılında kurulmuş, Osmanlı Devleti'nde spor yapmak amacıyla Batılı tarzda kurulan ilk spor kulübüdür.

Yahudi Jimnastik Kulübü: 1894 yılında İstanbul'da Yahudiler tarafından kurulmuştur.

Yasson Kulübü: 1908 veya daha önce kurulmuş, İstanbul Futbol Birliği'nin ikinci kümesinde oynamıştır.

Zogroghion FC: 1908 yılında kurulmuş bir kulüptür.

Ermeni Kulüpleri: Hunting, Adana Ermeni Kulübü, Santral Kulübü gibi birçok Ermeni kulübü kurulmuştur.

Rum Kulüpleri: Neo Astr Kulübü, Aneyanis Kulübü, Olympia Kulübü gibi birçok Rum kulübü kurulmuştur.

The Imperid Yachting and Boating Club: 1867 yılında deniz subayları tarafından kurulmuştur.

Yahudi Jimnastik Kulübü: 1894 yılında İstanbul'da Yahudiler tarafından kurulmuştur.

Yasson Kulübü: 1908 veya daha önce kurulmuş, İstanbul Futbol Birliği'nin ikinci kümesinde oynamıştır [139] [278] [65] [81] [120] [116] [213] [137] [265] [81] [279] [260].

4.14.2. Türkler Tarafından Kurulan Spor Kulüpleri

Anadolu İdman Ocağı Kulübü: Mehmet Burhanettin tarafından 1908 yılında kurulmuştur.

Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü: 1903 yılında Mazhar Hoca tarafından kurulmuştur.

Black Stockings Football Club: 1901 yılında Dr. Rasim Paşa başkanlığında kurulmuştur.

Dersaadet Jokey Kulübü: 1864 yılında kurulmuş ve tüzüğü İngiltere Jokey Kulübünün yönetmeliğinden alınmıştır.

Fenerbahçe Spor Kulübü: 1907 yılında Ayetullah Bey, Ziya Bey ve Necip Bey gibi isimler tarafından kurulmuştur.

Galatasaray Spor Kulübü: Ali Sami Yen tarafından 1905 yılında kurulmuştur.

Kadıköy Futbol Kulübü: 1901 yılında kurulmuş, Türklerin kurduğu ilk futbol kulüplerinden biridir.

Pazaryolu Kulübü: 1907-1908 sezonunda Fenerbahçe Spor Kulübü ile birleşme teklifinde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.

Üsküdar Kulübü: 1907-1908 sezonunda Fenerbahçe Spor Kulübü ile birleşme teklifinde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır [137] [80] [271] [139] [120].

4.15. OSMANLI DEVLETİ'NDE SPOR İLE İLGİLİ CEMİYETLER VE DERNEKLER

İttihat ve Terakki Partisi, sadece siyasi bir parti olmaktan öte, dönemin gençlik ve spor hareketlerine de yön veren önemli bir aktördü. Parti, kurmuş olduğu veya desteklediği çeşitli kulüp, dernek ve spor organizasyonları aracılığıyla hem gençleri fiziksel olarak güçlendirmeyi hem de onları milliyetçi duygularla yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu durum, sporun sadece fiziksel bir aktivite değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal bir olgu olduğunu bir kez daha göstermektedir [53].

4.15.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kesin kuruluş tarihi konusunda bazı farklı görüşler bulunsa da Feroz Ahmad'ın belirttiği gibi 1 Şubat 1913 tarihi kabul edilmektedir. Ahmad 1971, Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kuruluşu ve faaliyetleri, İttihat ve Terakki Partisi ile sık sık ilişkilendirilmektedir [280]. Tunaya (.) Cemiyetin kuruluş amacı ve faaliyetleri incelendiğinde, paramiliter bir yapıya sahip olduğu iddia edilmektedir [40]. Nazım H. Polat (...) Cemiyetin nizamnamesinde paramiliter faaliyetlere dair maddeler olmasına rağmen, o dönemki şartlar ve kişilerin bu amaçları gerçekleştirmelerine engel olduğu görüşündedir. Bu nedenle, cemiyetin sadece sivil bir yardımlaşma örgütü olduğu varsaymaktadır [281]. Balkan Savaşı'nın hemen ardından cemiyet, "Aydın Vilayeti Milli Fedai Alayı" gibi gönüllü taburlar oluşturarak doğrudan askeri faaliyetlere katılmıştır.

İttihat ve Terakki Partisi'nin desteğiyle kurulan "İrşad Heyetleri" aracılığıyla halk, özellikle de din adamları, bu taburlara katılmaya teşvik edilmiştir. Bu sayede binlerce gönüllü, farklı yaş gruplarından olmak üzere, cemiyetin çatısı altında toplanmıştır [53]. Cemiyetin yöneticilerinin büyük bir kısmının İttihatçı olması ve partinin ideolojisine yakın olması, bu ilişkiyi güçlendiren faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, cemiyetin hem bir sivil toplum örgütü olarak halkı bilinçlendirme görevi üstlendiği hem de partinin siyasi hedeflerine hizmet ettiği söylenebilir. Cemiyet, nizamnamesinde belirtildiği üzere; milli bilinci yükseltmek, halkı fiziksel olarak güçlendirmek ve ülkenin savunmasına katkıda bulunmak gibi hedefleri gütmektedir. Bu sayede, çalkantılı bir

dönemde toplumun moralini yüksek tutmayı ve milli birlik şuurunu güçlendirmeyi amaçlamaktaydı. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurduğu iane, sıhhiye, gönüllü ve irşad gibi heyetler, cemiyetin milli birlik ve beraberliği sağlama, halkı bilinçlendirme ve maddi kaynak temin etme gibi amaçlarına ulaşmasında hayati bir rol oynamıştır [282].

1914 Mayıs'ında Müdafaa-i Milliye'nin düzenlediği at yarışları düzenlenmiştir. Darülmualimin, Galatasaray ve İstanbul Sultani'sinden izciler halkın karşısına çıkarak milli birlik duygusunu güçlendirmiş, elde edilen gelirle de Osmanlı ordusuna uçak alımı için kaynak sağlanmıştır [53]. Düzenlenen başka at yarışlarında ise cemiyet, etkinliklerin maddi yükünü üstlenerek, bu tür etkinliklerin devamlılığına katkıda bulunmuştur [283].

4.15.2. Türk Gücü Derneği

Türk Gücü Derneği, Balkan Savaşı sonrası zayıf düşen Osmanlı Devleti'nde milliyetçi duyguların yükseldiği bir dönemde ortaya çıkmış önemli bir gençlik hareketidir. Cemiyetin kuruluş amacı, zayıf düşen Osmanlı gençliğini fiziksel ve zihinsel olarak güçlendirerek, ülkeye hizmet edecek nesiller yetiştirmektir. Cemiyet, Avrupa'daki beden terbiyesi ve izcilik anlayışından etkilenerek, özellikle savaşa hazır bir gençlik yetiştirmek amacıyla kurulmuştur [284]. Sivaz'a göre İttihat ve Terakki Partisi'nin dernek ve cemiyet kurma konusundaki deneyimleri ışığında, Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin ardından kurulan Türk Gücü Derneği'nin, Müdafaa-i Milliye'nin paramiliter faaliyetlerinin devralmıştır. “Türk’ün gücü her şeye yeter” sloganıyla 14 Mart 1914'te kurulan cemiyet zararlı alışkanlıklardan uzak, dinç ve gürbüz bir Türk gençliği yetiştirmeyi hedefleyerek, ülkenin askeri gücünü artırmak için önemli bir adım atmıştır. Türk Gücü Derneği, gençleri fiziksel ve zihinsel olarak güçlendirerek, onlara milliyetçi bir bilinç aşılmasını hedeflemiştir [53].

Derneğin temel amaçları arasında şunlar sayılabilir. Dernek, gençlere yönelik çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinlikler arasında spor müsabakaları, yürüyüşler, kamplar, konferanslar ve seminerler yer almaktadır. Ayrıca, dernek üyelerine özel bir eğitim programı uygulanmış ve onlara milliyetçi bir dünya görüşü aşılanmıştır [285]. Kurucuları hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Harp Okulunda Almanca öğretmenliği yapan Hamdi Bey'in kardeşi Tahsin Bey'in önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Derneğin ilk yönetim kurulunda askerî ve bürokratik alandan isimlerin yer alması, hükümet (İttihat ve Terakki) ile yakın ilişkisi olduğunu göstermektedir. İstanbul'daki Türk Ocağı'nda faaliyet gösteren Türk Gücü Derneği'nin ilk yönetim kurulu, İstanbul muhafızı Miralay

Cemal Bey başkanlığında, Atıf Bey ve Doktor Tevfik Rüştü Bey gibi önemli isimlerden oluşmuş ve 15-20 yaş aralığındaki gençleri bünyesine almıştır [286].

Söğüt'de toplantılar gerçekleştiren Türk Gücü Derneği, kurulduğu dönemde Avrupa'da yaygınlaşan izcilik hareketinden etkilenmiştir. Ancak, dernek izciliği sadece bir araç olarak görmüş ve kendi özgün yöntemlerini geliştirmiştir. Derneğin amacı, gençleri sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda zihinsel ve ahlaki olarak da geliştirmek olmuştur. Türk gücü Derneği'ne Ziya Gökalp tarafından marş yazılmıştır [287]. Darülfünun öğrencileri tarafından kurulan Terbiye-i Bedeniye Kulübü, gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimine önem veren bir oluşumdur. 1914 yılında milliyetçi bir yapılanma olan Türk Gücü Derneği'ne katılarak, daha geniş bir çatı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Darülfünun bünyesindeki futbol, basketbol ve atletizm gibi farklı branşlardaki kulüpler de benzer şekilde Türk Gücü Derneği'ne dahil olarak, dönemin gençlik hareketine aktif bir şekilde katılmıştır [288]. Dernek, beden eğitimini milli bir amaç haline getirerek, köylere kadar ulaşmayı hedeflemiştir. Osmanlıların talim ve idman yaptığı Ok Meydanı'nı evkaf nezaretinden kiralayarak aktif olarak tarihi bir spor merkezine dönüştürmeyi amaçlamıştır. Üyelerinin giyecekleri geleneksel kıyafet tasarlayarak milli bir kimlik oluşturmak istemiştir [289] [290].

Derneğin üyeliği fahri ve faal olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Fahri Üyeler, Derneğe maddi destek sağlayan ve yönetimde söz sahibi olan kişilerden oluşuyordu. Faal Üyeler, Fiziksel olarak aktif olan ve düzenli olarak spor yapan üyelerdi. Jimnastikte Müller sistemini benimseyen dernek, üyelerinden belirli aralıklarla sınavla geçmelerini istiyordu. Dernek, hem geleneksel Türk sporları (güreş, okçuluk, cirit vb.) hem de Batı'dan gelen modern sporlar (futbol, tenis, boks vb.) olmak üzere çok çeşitli spor dallarını kapsıyordu. Bu sayede hem milli bir kimlik oluşturmak hem de çağın gerektirdiği fiziksel yetenekleri kazandırmak amaçlanıyordu [289].

İttihat ve Terakki Partisi ve Türk Ocağı gibi kuruluşların da desteğiyle dernek kısa sürede birçok şehirde şube açmıştır. Edirne'den Antalya'ya kadar geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren dernek, Türk gençliğinin fiziksel ve kültürel gelişimine önemli katkılar sağlamıştır [291].

1914 yılına gelindiğinde İttihat ve Terakki Partisi ile olan bağlarını daha da güçlendirerek, milliyetçi ve paramiliter bir yapıya dönüşmüştür. Bahriye Nazırı Cemal Paşa Türk Gücü Derneği'nin umumi reisi olurken Ziya Gökalp derneğin idare heyetinde yer almıştır.

Derneğin milliyetçi ve paramiliter yapısı daha da güçlendirilmiştir. Nişan talimleri zorunlu hale getirilmiş, "Güç Ocakları" adı altında paramiliter bir yapı kurulmuştur. Ergenekon'dan çıkış, nevrüz kutlamaları, turana varma gibi hedefler ve askerlerin giydikleri enveri başlıkları bu dönemden sonra görülmeye başlamıştır [53] [292].

Türk Gücü Derneği, İttihat ve Terakki Partisi'nin ideolojik ve siyasi hedefleri doğrultusunda şekillenmiş, gençleri milliyetçi bir bilinçle yetiştirmeyi amaçlayan bir dernek haline gelmiş ancak çalışmalar Birinci Dünya savaşıyla birlikte duraklamıştır [293] [291].

4.15.3. İzçiler Ocağı

İttihat ve Terakki Cemiyeti, genç nesilleri milliyetçi ve modern bir bilinçle yetiştirmek amacıyla izcilik faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Avrupa'daki başarılı izcilik örneklerini yakından takip eden Enver Paşa, Burdur Mebusu Atıf Bey'i bu konuda inceleme yapmak üzere Avrupa'ya göndermiştir. Atıf Bey'in hazırladığı rapor doğrultusunda, Belçikalı izci lideri Mösyö Parfitt, İngiliz Sefir Seyfettin Bey'in önerisiyle İstanbul'a davet edilmiştir. Parfitt'in gelişiyle birlikte, Enver Paşa'nın önceden kurmuş olduğu İzci Ocağı, daha da sistemli bir yapıya kavuşturulmuş ve karargâh-ı umumi oluşturulmuştur. Bu süreçte Enver Paşa, Başbuğ; Parfitt, Kalgay olarak görev alırken, diğer önemli isimler de teşkilata katılarak önemli görevler üstlenmişlerdir [294] [295] [284].

İzcilik teşkilatı, Parfitt'in Osmanlı'ya gelmesinden önce de var olmakla birlikte, istenilen düzeyde bir örgütlülüğe ulaşamamıştı. Parfitt'in gelişmesiyle birlikte teşkilat, daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Hatta Parfitt'in göreve başlamasından sadece bir gün sonra, yani 22 Nisan 1914'te, teşkilatın en üst yönetim birimi olan "Büyük Orta" kurulmuş ve aynı gün de İzci Ocağı Nizamnamesi, Tanin gazetesinde yayımlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu gelişmeler, Parfitt'in izcilik hareketine getirdiği ivmeyi ve teşkilatın kısa sürede ne kadar yol kat ettiğini göstermektedir [53] [296].

İzcilik teşkilatı, hiyerarşik bir yapıya sahipti. İzçiler, "Adsız", "Çeri", "Tekin", "Alp" ve "Tarhan" olmak üzere farklı kademelere ayrılıyordu. Bu kademelere yükselmek için çeşitli sınavlar ve aşamalar geçilmesi gerekiyordu. Parfitt, 19 Nisan 1914'te devlet kadrosuna dahil olmuş, onun liderliğinde, izcilik faaliyetleri hızla yaygınlaşmıştır. Teşkilat, "Oba", "Kol", "Oymak" ve "Altınordu" olmak üzere dört ana bölümden

oluşuyordu. 10 izci bir obayı, dört oba bir kolu, iki kol bir oymağı oluşturuyordu. Oymaklar ise doğrudan Başbuğ'un komutasında olan Altınordu'ya bağlıydı. Her bir birimin farklı bir ismi ve görevi vardı. Örneğin, obaların liderine "ars", kolların liderine "ağa", oymakların liderine ise "bey" denilirdi. İzci andı, teşkilatın temel ilkelerini yansıtıyordu. İzçiler, Tanrı'ya ibadet, hakana itaat, vicdanlı olma, kanuna saygı gösterme ve vatanına hizmet etme gibi değerlere bağlılıklarını ifade ediyorlardı. İzçilerin kullandığı üniformalar da dönemin milliyetçi anlayışını yansıtıyordu. Açık renkli kıyafetler, Türk kültürüne özgü motifler ve işaretler, izcilerin kimliklerini belirliyordu. İzcilik teşkilatı, sadece fiziksel gelişim ve beceri kazanımı değil, aynı zamanda milliyetçi bir bilinç oluşturmayı hedefliyordu. Teşkilatın ismi, ünvanları ve sembolleri, Türk tarihine ve kültürüne göndermeler yaparak milli bir kimlik oluşturmaya yönelikti. İzci andı ise, bireylerin devletine ve milletine karşı sorumluluklarını vurgulayarak, milliyetçi bir ideolojiye hizmet ediyordu [295] [285] [284]. Parfitt'in liderliğinde, İzci Ocağı'na öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul Darülmualimin'den öğrenciler seçildi. Bu öğretmen adaylarına, telgrafçılık, ilk yardım, topografya, yön bulma, silah kullanımı, halat bağlama ve düzenli hareket gibi konularda yoğun bir eğitim verildi. Altı haftalık bu eğitim sürecinden sonra, yetişen öğretmenler İstanbul'daki çeşitli okullara oymak beyi olarak atandı. Bu sayede, özellikle lise seviyesindeki öğrencilerin izcilik faaliyetlerine katılımı teşvik edildi. İstanbul'daki okullarda kurulan izci takımları, önemli günlerde düzenlenen törenlere katılarak hem kendilerini topluma tanıttı hem de milli birlik ve beraberlik duygularını pekiştirmiştir. Örneğin, 1914 yılında yapılan ilkbahar at yarışları ve 12 Haziran 1914'teki İstanbul'un fethi kutlamalarına çok sayıda izci katılmıştır. Bu katılım hem izcilerin sayısını artırdı hem de izcilik hareketinin toplumdaki etkisini güçlendirmiştir [53].

İzcilerin kullanacağı kıyafet ve malzemelerin üretimi konusunda da çalışmalar yapılmıştır. Bu sayede hem izcilerin ihtiyaçları karşılanmış hem de ekonomik olarak sıkıntı yaşayan bazı esnaf gruplarına destek verilmesi amaçlanmıştır [53] [295].

İttihat ve Terakki dönemi izcilik teşkilatı, gençleri milliyetçi ve fiziksel olarak güçlü bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlayan önemli bir girişim olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı, bu teşkilatın gelişimini olumsuz etkilemiş ve kısa sürede dağılmasına neden olmuştur [284].

İzmirli İsmail Hakkı Bey'in izcilik hakkındaki görüşleri, o dönemin eğitim anlayışına ve toplumsal yapısına önemli bir ışık tutmaktadır. Özellikle izciliği, Osmanlı toplumunda yaygın olan tekke teşkilatına benzetmesi, dikkat çekici bir karşılaştırmadır.

İsmail Hakkı Bey'e göre, izcilik sadece çocukları sınıflarda oturtmak ve teorik bilgi vermekten ibaret değil, onları hayata ve doğaya yakınlaştırmayı amaçlayan bir eğitim sistemidir. Tekkelerde olduğu gibi, izcilikte de bir lider (reis), takipçileri (müritler) ve özel ritüeller bulunmaktadır. Ancak ikisi arasındaki temel fark, izciliğin dünyevi amaçlara hizmet ederken, tekkelerin daha çok uhrevi kaygılar taşımasıdır [297].

4.15.4. Osmanlı Güç Dernekleri

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı öncesinde gençlik yetiştirme anlayışında önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Başlangıçta İngiliz tipi izcilik sistemini benimseyen Osmanlı, daha sonra Almanya'nın militarist gençlik örgütlenme modelini örnek alarak daha askeri bir yapıya geçiş yapmıştır. Bu dönüşümün temel nedenlerinden biri, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'na hazırlık sürecinde milyonlarca genci askeri eğitime alarak elde ettiği başarıdır. İttihat ve Terakki yönetimi, Osmanlı Devleti'nin de benzer bir gençlik hareketiyle güçlendirilebileceğini düşünerek bu yolu tercih etmiştir. 1914 yılında kurulan Osmanlı Güç Dernekleri, bu amaçla oluşturulmuştur. Güç Dernekleri, sadece izcilik faaliyetlerini değil, aynı zamanda gençleri paramiliter bir yapıya dahil ederek gelecekteki olası savaşlara hazırlamak amacını taşıyordu. Bu teşkilat hem milliyetçi bir bilinç oluşturmak hem de azınlıkların gençlik faaliyetlerini kontrol altına almak gibi amaçlarla kullanılmıştır [284] [285] [53].

Osmanlı Güç Dernekleri'nin kurulma süreci oldukça hızlı ve merkeziyetçi bir şekilde ilerlemiştir. 1914 yılında hazırlanan nizamname tasarısı, kısa sürede onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu durum, devletin derneklere verdiği önemi ve faaliyetlerin sıkı bir devlet kontrolü altında yürütüleceğini göstermektedir [286].

Derneklerin faaliyetleri, Harbiye Nezareti tarafından yakından takip edilmiştir. Harbiye Nezareti, derneklerin eğitim programlarını belirlemiş, talimatnameleri hazırlamış ve denetleme görevini üstlenmiştir. Ayrıca, yereldeki mülkiye, askeri ve maarif memurları da derneklerin faaliyetlerini takip etmekle yükümlü tutulmuştur. Bu sayede, derneklerin faaliyetlerinin devletin genel politikalarına uygun olması sağlanmıştır [291].

Osmanlı Güç Dernekleri'nde verilen eğitimde Türkçe kullanımı zorunlu kılınmış ve diğer dillerdeki faaliyetler yasaklanmıştır. Bu karar, hem milli birlik ve beraberliği sağlamak hem de devletin dil politikalarını desteklemek amacıyla alınmıştır. Ayrıca, derneklerde verilen eğitimin askeri amaçlı olduğu vurgulanmış ve üyelerin askeri disipline uygun davranmaları beklenmiştir [286].

Derneklere katılan gençlerin faaliyetleri, devlet tarafından sıkı bir şekilde düzenlenmiştir. Derneklerin faaliyetlerine izin vermek için yerel yöneticilerden izin alınması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, derneklerin faaliyetleri düzenli olarak denetlenmiş ve uygunsuz davranışlarda bulunanlar hakkında cezai işlemler uygulanmıştır [292].

Osmanlı Güç Dernekleri'nin teşkilatlanması ve faaliyetleri, Harbiye Nezaretinin sıkı denetimi altında yürütülmüştür. Her ne kadar derneklerin kuruluşu eğitim kurumları veya ilgili makamlar tarafından gerçekleştirilse de eğitim programları ve uygulamalar askeri makamların onayına tabi tutulmuştur. Mahalli askeri komutanlar, derneklerin faaliyetlerini denetlerken, askeri personel de eğitim süreçlerine aktif olarak katılmıştır. İhtiyari ve özel olarak kurulan dernekler ise, Harbiye Nezaretinden izin alarak faaliyet göstermişlerdir. Bu derneklerin programları ve uygulamaları, diğer derneklere göre daha bağımsız olsa da yine de askeri makamların genel denetimine tabi tutulmuştur. Derneklerde yapılan faaliyetler arasında; beden eğitimi, askeri tatbikatlar, ilk yardım, atıcılık, topoğrafya gibi konularda eğitimler yer almıştır. Ayrıca, milli bayramlar ve önemli günler kutlanarak milli bilinç aşılanmaya çalışılmıştır [53].

Osmanlı Güç Dernekleri, üç farklı şekilde kurulabilmekteydi: Mekteb Güç Dernekleri: Bütün eğitim kurumlarında olması zorunlu olan bu dernekler, gençlerin erken yaşlarda askeri eğitime başlamasını sağlamıştır. İhtiyari Osmanlı Güç Dernekleri: Harbiye Nezareti'nin onayıyla kurulan bu dernekler, gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet göstermiştir. Milli ve Özel Cemiyetler Tarafından Kurulan Dernekler: Çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından kurulan bu dernekler ise daha bağımsız bir yapıya sahip olmuştur [53].

Osmanlı Devleti, Osmanlı Güç Derneklerinin faaliyetlerini desteklemek için çeşitli imkanlar sağlamıştır. Bunlar arasında; silah ve cephane yardımı, tesislerin kullanımı, arazi tahsisi maddi yardımlar vardır.

Altı aylık bir eğitim programı uygulayan derneklerde, gençler hem fiziksel hem de zihinsel olarak güçlendiriliyordu. Eğitim programının İçeriği şöyleydi; Fiziksel Eğitim:

Silahsız ve silahlı idmanlar, çeviklik ve dayanıklılık çalışmaları, yürüyüşler ve koşular gibi egzersizler düzenli olarak yapılıyordu. İp sehpa kullanılarak yapılan egzersizlerle de gençlerin kas güçleri geliştiriliyordu. Askeri Eğitim: Tüfek kullanımı, nişan alma, topografya gibi temel askeri beceriler öğretiliyordu. Eğitimde kademeli bir yaklaşım benimsenerek, başlangıç seviyesinden ileri seviyeye doğru bir geçiş sağlanıyordu. Örneğin, nişan almada ilk olarak tüfeğin tanıtılmasıyla başlanırken, daha sonra gerçek mermilerle atış talimleri yapılıyordu. Teorik Eğitim: Askeri taktikler, tarih ve coğrafya gibi konularda teorik eğitimler veriliyordu. Bu sayede gençler, vatan savunmasının önemi ve gereklilikleri konusunda bilinçlendiriliyordu. Osmanlı Genç Dernekleri, sadece şehirlerde değil, köylerde de faaliyet gösteriyordu. Bu sayede, kırsal bölgelerdeki gençler de askeri eğitime erişme imkânı buluyordu. Ancak, köylerde ve okul bulunmayan yerlerde katılımın düşük olması, derneklerin etkinliğini sınırlıyordu [298] [299] [300] [53] [295].

4.15.5. Osmanlı Genç Dernekleri

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yüklediği ağır yükler, genç nüfusun kaybıyla sonuçlanmıştır. Bu durum hem savaşın devamı hem de devletin geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Ordunun gücünü yeniden tesis etmek ve genç nesilleri milliyetçi bir ruhla yetiştirmek amacıyla yeni bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur.

Almanya'nın bu alandaki deneyimi, Osmanlı'yı önemli ölçüde etkilemiştir. Alman General Von der Goltz tarafından kurulan "Kaiserlich Deutsche Jugendwehr" adlı gençlik örgütü, disiplinli, milliyetçi ve askeri eğitim almış gençler yetiştirme konusunda başarılı bir model olarak görülmüş ve bu örgütün benzerinin Osmanlı'da da kurulması fikri, Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır [53].

Osmanlı'da ise gençlik arasında yaygınlaşmaya başlayan izcilik hareketi, Enver Paşa tarafından yetersiz bulunuyordu. İzcilik, daha çok bireysel gelişim ve eğlenceye odaklanırken, Enver Paşa'nın hedefinde, gençleri disiplinli bir şekilde yetiştirerek onları millete faydalı hale getirmek vardı. Bu nedenle, izcilik hareketinin yerine daha askeri bir yapıya sahip yeni bir teşkilat kurulması kararlaştırıldı [292].

Alman uzmanların yardımıyla Osmanlı Genç Dernekleri adı verilen bu yeni teşkilat, gençlere temel askeri eğitim vererek onları gelecekteki savaşa hazırlamak ve aynı zamanda milli birlik ve beraberlik duygusunu aşılamak amacıyla 17 Nisan 1916'da

kurulmuştur. Dernekler, kısa sürede Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak faaliyet göstermeye başlamış ve gençler arasında büyük bir ilgi görmüştür [301] [285] [284].

1 Eylül 1917'den itibaren yayınlanmaya başlayan Gençlik Dernekleri Mecmuası, derneğin faaliyetlerini duyurmak ve gençlere yönelik terbiyevi içerikler sunmak amacıyla hazırlanıyordu. Mecmuanın ilk sayısında yer alan "Gençlik Dernekleri ve Yanlış Telakkiler" başlıklı yazıda, derneğin amacı ve halkın yanlış anlamaları giderilmeye çalışılmıştır. Von Hoff'un sözlerine göre, dernekler gençlere askeri bir eğitim vermekten ziyade, gelecekteki askeri kariyerlerine hazırlık amacıyla genel bir bilgi ve beceri kazandırmayı hedeflenmiştir. Özellikle tek tip kıyafet zorunluluğu ve askeri tatbikatların abartılması gibi konularda halkı yanlış yönlendiren söylemlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır [53].

Balcıoğlu'nun verdiği bilgilere göre, 1917 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ile Von Hoff arasında yaşanan gerilim, bu çelişkilerin daha da belirginleşmesine neden olmuştur. İTC'nin önemli isimlerinden Bahattin Şakir, derneklerin tamamen askeri bir yapıya kavuşturulmasını ve siyasi olarak kullanılmasını istemekteydi. Von Hoff ise bu teklife karşı çıkarak, derneklerin siyasi amaçlarla kullanılmaması gerektiğini savunmuştu. Bu anlaşmazlık, Von Hoff'un Almanya'ya geri gönderilmesi ile sonuçlanmıştır [284] [285].

26 Nisan 1916 tarihli belge genç dernekleri geçici kanunu adıyla mevcut olan belgeye göre;

Madde 1: Harbiye Nezareti'nin emri ve yönetimi altında Genç Dernekleri teşkil edilecektir. Bu dernekler Gürbüz Derneği ve Dinç Derneği olmak üzere iki kısımdan oluşur.

Madde 2: Osmanlı vatandaşı olan 12-17 yaş arasındaki gençlerden “Gürbüz Derneği”, 17 yaş ve üzeri gençlerden ise “Dinç Derneği” teşkil olunur.

Belirlenen süreler içerisinde her Osmanlı genci, derneklere katılmak ve özel talimname ile belirlenen eğitimlere katılmak zorundadır. Bu zorunluluk, gencin askerliğe alındığı tarihe kadar devam eder. Sağlık durumu uygun olmayanlar ve yabancı ülkelerde bulunanlar bu durumdan muaf tutulur.

Madde 3: Köy ve mahalle muhtarları, o yıl 12 ve 17 yaşına basan gençlerin isimlerini gösteren ayrı ayrı iki defter hazırlayacak ve bu defterleri Mart ayının 15'ine kadar bağlı

bulundukları bölge jandarma komutanına teslim edecektir. Bölge jandarma komutanları ise bu defterlerden birer nüshasını bölgedeki kolordu komutanlarına veya asker toplama memurlarına en kısa sürede gönderecektir.

Geçici olarak veya eğitim amacıyla başka yerlerde bulunanların isimleri de ayrıca belirtilecektir.

Madde 4: Kolordu komutanları veya asker toplama memurları, Dinç Dernekleri'nin teşkilatını yürütmek ve eğitimlerin program ve talimatname çerçevesinde yapılmasını denetlemek ile görevlidir. Bu teşkilatın yürütülmesi emrinde mülki idare amirleri tarafından da gerekli destek verilir.

Madde 5: Gürbüz Dernekleri, okul öğretmenleri veya yerel yönetim tarafından seçilecek uygun rehberler tarafından yönetilir. Dinç Dernekleri ise kara ve deniz subayları, sağlık ve jandarma subayları ile astsubaylar tarafından yönetilir.

Madde 6: Derneklerin kuruluşu, gençlerin toplanması ve komutan ve öğretmenlerin atanması gibi konular ayrıntılı olarak düzenlenecek nizamname ve talimatnamelerle belirlenecektir.

Madde 7: Dinç Dernekleri'ne devam ederek eğitimlerini tamamlayan ve özel talimatnameye uygun olarak yapılan sınavda askerliğe hazır olduğunu kanıtlayan gençlere ehliyet belgesi verilir.

Ehliyet belgesi alanlar aşağıdaki hakları elde eder:

- Bulundukları kolordu asker toplama bölgeleri dahilinde, istedikleri askerî sınıfa ve görev yerine yerleştirilirler.
- Talep etmedikçe, savaş bölgelerindeki birliklere gönderilmezler.
- Askerliğe kabulden sonra, yeteneklerini göstermeleri halinde onbaşılığa yükselme nizamnamesinde belirtilen asgari süreden dört ay önce yükselme imkânı bulurlar.
- Bir yıl birliklerde görev yapanlardan ahlakı ve yeteneği ile öne çıkanlar, müsait olduğu takdirde nezaret, kolordu, tümen ve asker toplama dairelerinde emir subayı olarak görevlendirilirler.
- Görevleri sırasında başarılı olan ve herhangi bir suç işlemeyenlere her yıl manevraların ardından iki buçuk ay izin verilir.

Madde 8: Derneklere katılmak zorunda olanlar, eğitimlere katılmaz veya derneklere düzenli olarak devam etmezlerse yerel yönetim tarafından zorla eğitime gönderilirler ve devamlılıkları sağlanmazsa ehliyet sınavlarına alınmazlar.

Madde 9: Daha önce yayınlanmış olan Genç Dernekleri Nizamnâmesi bu kanunun yayınlanmasıyla yürürlükten kalkmıştır.

Madde 10: Bu kanun yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüktedir.

Madde 11: Bu kanunun hükümlerini uygulamakla bakanlar kurulu görevlidir [302].

Meclis-i Umumî'nin toplanmasında kanuniliği teklif olunmak üzere bu kanun tasarisının geçici olarak yürürlüğe konulmasını ve devlet kanunlarına eklenmesini istedim

Güç Dernekleri ve Genç Dernekleri, çöküşün eşiğindeki Osmanlı Devleti'nde gençlik yetiştirme amacıyla kurulan iki farklı teşkilattır. Her ne kadar her ikisi de gençlerin gelişimine odaklansa da; amaç, katılım, eğitim ve hedef kitle açısından önemli farklılıklar gösteriyorlardı. Güç Dernekleri, gençlerin sportif ve kültürel faaliyetlerle gelişimini hedeflerken, gönüllülük esasına dayalı bir katılımı benimsiyordu. Öğrencilere yönelik olan bu derneklerde, askeri eğitim yerine sportif ve kültürel etkinlikler ön plandaydı. Öte yandan, Genç Dernekleri ise daha çok askeri eğitim odaklıydı ve katılım zorunluydu. Tüm Osmanlı vatandaşı erkekleri kapsayan bu derneklerde, gençler askeri disiplinde yetiştirilerek geleceğin askerleri olarak görülüyordu [53] [303].

Enver Paşa imzasıyla yayımlanan beyannameye göre, Genç Dernekleri belirli bir düzen içinde organize edilmişti. Dinçler olarak adlandırılan 18 yaş üzeri gençler, her biri üç takıma ayrılan bölüklere dahil ediliyordu. Her bölüğün bir komutanı, her takımın da bir komutanı bulunuyordu. Daha küçük yaşta Gürbüzler ise 60 kişilik gruplara ayrılıp birer rehber eşliğinde eğitim görüyordu. Bu derneklerde verilen eğitim, gençlerin hem bedensel hem de zihinsel olarak gelişmesini amaçlıyordu. Askeri talim, jimnastik ve beden terbiyesi gibi etkinlikler, gençleri askerliğe hazırlamak için önemli bir rol oynuyordu. Osmanlı Genç Dernekleri'nde uygulanan eğitim yöntemleri, diğer benzer kurumlardan farklılık gösteriyordu ve oldukça özel bir yapıya sahipti.

Osmanlı Genç Dernekleri, gençlerin hem fiziksel hem de ruhsal gelişimine önem vermiştir. Ancak toplumda derneklere yönelik bazı yanlış anlamalar ve çekinceler yer almıştır. Çocukların erken yaşta askeri eğitimi almaları derneklerin asker toplama yeri gibi algılanmasına da neden olmuştur. Bu durum, derneklerin yaygınlaşmasını

engelleyen önemli bir faktör olmuştur. Osmanlı Genç Dernekleri, devletin geleceği için büyük önem taşımasına rağmen, özellikle taşrada yaygınlaştırılmasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Mülki memurların görevi ihmal etmesi, bu sorunların başlıca nedenlerinden biri olarak gösterilebilir [53] [303] [304].

Osmanlı Genç Dernekleri, başlangıçta mevcut mekteplerde (özellikle numune mekteplerinde) kurulmuş ve daha sonra sivil çevrelere yayılmıştır. Bu yaygınlaşma sürecinde devlet, derneklerin faaliyetlerini yakından takip etmek için birtakım mekanizmalar oluşturmuştur. İstanbul Valiliği'nden gelen talimat doğrultusunda, derneklere ilişkin bilgiler içeren cetveller oluşturulmuştur. Bu cetveller, muhtarlar aracılığıyla toplanarak ilgili mercilere gönderilmiştir. Polis daireleri, derneklerin faaliyetlerini yakından takip etmek ve düzenli raporlar hazırlamakla görevlendirilmiştir. Özellikle askere alma işlemleriyle ilgilenen askeri şubeler, derneklerin askeri eğitime ne kadar hazır olduklarını değerlendirmiştir. Örneğin Beykoz Kazasında kurulan derneklerin bilgileri, Çengelköy Ahz-ı Asker Şubesine gönderilmiştir. Bu sayede, dernek üyelerinin askeri eğitimleri ve askere alımları koordine edilmiştir. Beyoğlu ilçesindeki derneklere ait bilgiler de ise jandarma mıntıkası tarafından toplanmış ve ilgili şubelere iletilmiştir [53] [292]

Osmanlı Genç Dernekleri'nin başarılı bir şekilde işletilmesi için rehberlerin yeterliliği büyük önem taşıyordu. Bu nedenle, von Hoff başkanlığında rehber yetiştirme kursları düzenlenmiş ve deneyimli rehberler tarafından çeşitli bölgelerde incelemelerde bulunulmuştur. Bu sayede binlerce kişi rehberlik konusunda eğitim almıştır. Ancak, özellikle mektep dışında kalan gençlerin derneklere katılımı ve eğitimi konusunda hala sorunlar yaşanmıştır. von Hoff, bu durumun derneklerin amacına ulaşmasını engelleyeceğini belirterek, tüm gençlerin bu teşkilata dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, derneklerde uygulanan jimnastik ve talimlerin aksatılmaması için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, Osmanlı Genç Dernekleri'nin başarılı olabilmesi için rehberlerin yeterliliğinin yanı sıra, devletin de daha fazla destek vermesi gerektiğini göstermektedir [305].

25 Şubat 1917 tarihli belgeye göre Samsun, Bafra, Çarşamba ve Ünye'de Genç Dernekleri'nin kurulmasına ve toplanan üyelerin eğitimlerine başlandığı, Genç Dernekleri'nin Gürbüz ve Dinç Dernekleri şeklinde ikiye ayrıldığı, liva (il) dahilinde

Gürbüz Derneklerine 688 ve Dinç Derneklerine ise toplam 580 kişinin üye yapıldığına dair Canik Livası mutasarrıflığından (vali) gelen telgrafla merkeze bildirmiştir [306].

22 Mayıs 1917 tarihli belgeye göre Halep'teki okullarda kurulan Gürbüz Dernekleri'nde sağlıklı ve yaşları uygun olan öğrencilerden rehberler seçilmiştir. Bu rehberler eşliğinde haftada iki kez jimnastik eğitimi verilmektedir. Halep Asker Toplama İkinci Şube Başkanlığı'na 13 Mayıs [1]333 tarihli ve 611 numaralı yazısına cevap olarak:

Dinç teşkilatı askeri bir yapıya sahip olduğu için okullarda henüz kurulamamıştır. Gürbüz dernekleri ise 1332 yılının Kasım ayından itibaren Halep okullarında kurulmuş ve sağlık durumları uygun olan öğrencilerden rehberler seçilmiştir. Bu rehberler, hazırlanan talimatname doğrultusunda baş, kol, gövde, bacak ve ayak hareketleri, koşu, sıçrama, taş atma, ağırlık kaldırma (farklı pozisyonlarda), toplu ve yürüyüş hareketleri gibi çeşitli egzersizler yaptırmaktadır. Ayrıca öğrencilerin tümünün katıldığı dört kez deneysel uygulama yapılmıştır. Tüm rehberler haftada bir kez toplanarak kendilerine verilen talimat ve programa göre hareket etmiş ve öğrencilere haftada iki kez beden eğitimi vermiştir. Halep okullarında kurulan Gürbüz Dernekleri'ni gösteren defter ekte gönderilmiştir. Bu defterin İstanbul'daki Genç Derneği Müfettişliğine gönderilmesi ve durumun Asker Toplama İkinci Şube Başkanlığı'na bildirilmesi hususunda emirlerinize arz olunur.

Osmanlı Genç Dernekleri'nin taşradaki durumu, merkezi yönetimin beklentilerinin altında kalmıştır. Mülki memurların ilgisizliği ve koordinasyon eksikliği, derneklerin yaygınlaşmasını engelleyen önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet, bu durumu düzeltmek için çeşitli önlemler almış ve mülki memurları sorumluluk almaya teşvik etmiştir. Ancak, derneklerin amaçlarına ulaşabilmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir [307].

Mütareke dönemi İstanbul'unda izcilik faaliyetleri, siyasi entrikaların ve milliyetçi duyguların karmaşık bir dansına sahne olmuştur. İşgal güçleri ve azınlıklar, izciliği kendi siyasi ve kültürel amaçları doğrultusunda bir araç olarak kullanırken, Türk izcileri ise milli birlik ve beraberliği koruma mücadelesi vermiştir. Farklı milletlere ait çok sayıda izci örgütü kurulmuş, bunlar arasında en büyükleri Ermeni, Rum ve İngiliz örgütleri olmuştur. Türk izcileri ise işgal ve iç karışıklıklar nedeniyle zorlu bir süreç geçirmiş, ancak Mütareke sonrası yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Bu dönemdeki deneyimler, Türk izciliğinin geleceği için önemli dersler içermekte olup, izcilik faaliyetlerinin siyasi

amaçlarla kullanılmasının risklerini ve milli birliğin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır [284] [308].

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Osmanlı Devleti, 13. yüzyılın sonunda Anadolu'da küçük bir beylik olarak ortaya çıkmıştır. Osman Gazi tarafından kurulan bu beylik, kısa sürede güçlenerek çevresindeki diğer beylikleri fethetmiş ve Balkanlara doğru genişlemiştir. 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı Devleti, bölgesel bir güç olmaktan çıkıp dünya siyasetinde önemli bir aktör haline gelmiştir.

17. yüzyıllarda zirveye ulaşan Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamıştır. Bu savaşlar sırasıyla; Avusturya Savaşı (1787-1792): Bu savaş, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki sınırlarını koruma mücadelesinde yaşanan önemli bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Rus-Türk Savaşları: 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya ile yapılan savaşlar, Osmanlı'nın Karadeniz'deki hâkimiyetini zayıflatmış ve Balkanlardaki topraklarını kaybetmesine neden olmuştur. Kırım Savaşı (1853-1856): Rusya'nın genişleme politikalarına karşı İngiltere, Fransa ve Sardinya ile girilen bu savaş, Osmanlı Devleti'nin dış güçlerin desteğiyle varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Ancak savaşın ekonomik yükü Osmanlı'yı zayıflatmıştır. Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878): Bu savaşta Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi almış ve Berlin Antlaşması ile büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Balkanlarda milliyetçi hareketlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimi'ni yakalayamaması, iç isyanlar, dış güçlerin baskısı gibi birçok faktör Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına neden olmuştur. 19. yüzyılda Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) gibi reform hareketleri ile yeniden yapılanmaya çalışan devlet, modernleşme ve dönüşüm anlamında önemli aşamalar kaydetse de istenilen sonucu elde edememiştir. 20.yüzyılda yaşanan I. - II. Balkan Savaşları imparatorluğu çöküşün eşiğine getirmiştir. I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti, İttifak Devletleri tarafında savaşa girmiş ve cephelerde ağır kayıplar vermiştir. Mondros Mütarekesi (1918) Savaşın kaybedilmesiyle imzalanan bu mütareke, Osmanlı Devleti'nin topraklarının işgaline ve fiilen parçalanmasına neden olmuştur. Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'da başlayan Milli Mücadele, işgal güçlerine karşı verilen bir kurtuluş savaşıdır. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yürütülen bu mücadele, sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli iradeyi temsil eden tek meşru otorite olarak kabul edilmiştir. 1 Kasım 1922'de alınan kararla saltanat resmen kaldırılmış ve Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığı

sona ermiştir. Saltanatın kaldırılmasının ardından, 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiş ve yeni bir döneme girilmiştir.

Yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler doğru orantıda Osmanlı Devleti'nde spor ve spor teşkilatlanmalarını da etkilemiştir. Osmanlı klasik döneminde spor hareketlerini daha çok geleneksel branşlarda görmek mümkündür. Güreş, okçuluk, binicilik gibi askeri becerileri geliştiren sporlar, sadece fiziksel güç ve çevikliği artırmakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı askerinin temel eğitiminin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Spor faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde düğün, sünnet gibi özel günlerde gerçekleşen sosyal organizasyonlar arasında da yer almıştır.

Klasik dönemde spor hareketleri incelendiğinde saray içerisinde ve tekkelerde gerçekleşen spor teşkilatlanmaları görülmüştür. Tekkelerde hiyerarşik bir düzene bağlı olan sporcular, spor tekkesinin geleneklerine göre yetişmiş. Bu tekkelerin ihtiyaçları önceki bölümlerde bahsedildiği üzere vakıflar tarafından giderilmiştir.

Zaman içerisinde Osmanlı Devleti'nde dönemin padişahlarının spora olan ilgisine göre spor hareketlerinde hem özel branşlar üzerinde hem de genel spor anlayışı üzerinde yaşanan gelişimler görülmüştür. Örneğin II. Mahmut ile geleneksel sporlarda bir duraklama olduğundan Abdülaziz'in güreşe olan sevgisinden dolayı güreş branşında yaşanan hareketlenmeden çalışma içerisinde bahsedilmiştir. Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen çeşitli spor müsabakaları organizasyonlarının ve ödüllerin dönemsel olarak padişahların ve devlet erkanının spor politikalarına yönelik ilgileriyle birlikte gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde önemli sosyal ve siyasal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin en belirginlerinden biri de spor alanında görülmüştür. Modern sporlar olarak adlandırılan spor branşlarının da bu dönemle birlikte etkileri artmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle spor, sadece fiziksel bir aktivite olmaktan çıkarak, ulus inşa sürecinde önemli bir araç haline gelmiştir.

İttihat ve Terakki, güçlü ve sağlıklı bir nesil yetiştirerek devletin geleceğini güvence altına almak amacıyla sporu sistematik bir şekilde organize etmiştir. Spor kulüpleri, aynı zamanda gençleri milliyetçi duygularla yetiştiren ve devlete bağlılıklarını artıran merkezler haline getirilmiş ve daha organize bir şekilde kurulmaya başlanmıştır. Osmanlı Güç Dernekleri, Osmanlı Genç Dernekleri ve İzçiler ocağı gibi yapılanmaların yanı sıra

İttihat ve Terakki ya da önde gelen isimleri tarafından kurulan her örgütlenmede iyi ve sağlıklı nesiller yetiştirmek ana gaye olarak belirtilmiştir. Meşrutiyet sonrası spor teşkilatlanmaları, Osmanlı Devleti'nde bu örgütlenmeler içerisinde görülmüştür. Bu dönemde spor, askeri eğitimle iç içe geçmiştir. Gençler, spor yaparken aynı zamanda disiplin, dayanıklılık ve takım çalışması gibi askeri erdemleri de öğrenerek gelecekteki askerlere hazırlamıştır. Bu dönemde spor, paramiliter bir ulus inşa sürecinde bir araç olarak kullanılmıştır. İttihat ve terakkinin bu uygulamaları esnasında dünyada meydana gelen ulus-inşa süreçlerine dayalı toplum yaratma uygulamaları ve Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların varlığı ve kurmuş oldukları spor kulüpleri adı altında gerçekleştirmiş oldukları siyasi faaliyetlerinin de etkisi vardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin toprakları küçülmüş, ekonomisi çökmüş ve siyasi otoritesi zayıflamıştır. Bu süreçte spor faaliyetleri de önemli ölçüde sekteye uğramıştır. Savaşın yarattığı yıkım, ekonomik sıkıntılar ve siyasi istikrarsızlık, spor hareketlerini ve spor kulüplerini de olumsuz etkilemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nden pek çok olgu devralmıştır. Bu olgular Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisiyle harmanlanarak yeni örgütlenmeler meydana getirmiştir. Bu olgular arasında spor, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde milli birlik ve beraberliği sağlamak, genç nesilleri fiziksel ve zihinsel olarak geliştirmek ve sağlıklı bir toplum oluşturmak amacıyla önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyet'inden önce spor hareketlerinin aşamaları Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler ışığında ele alınmıştır.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde sporun siyasal ve toplumsal olaylarla olan ilişkisini ortaya koyarak, sporun yalnızca fiziksel ve askeri bir faaliyet değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme, kültürel aktarım ve siyasal temsil işlevi taşıyan bir alan olduğunu göstermiştir. Araştırma, tarihsel süreç boyunca spor teşkilatlanmalarının kurumsal yapısını, geleneksel ve modern branşların gelişim seyirlerini ve toplumsal etkilerini bütüncül bir bakış açısıyla incelemiştir.

Bu araştırma göstermiştir ki Osmanlı döneminde gelişen spor teşkilatlanmaları ve uygulamaları, modern Türkiye'de sporun kurumsal yapısının, kültürel değerlerinin ve toplumsal işlevlerinin temelini oluşturmuş; sporun toplumsal, siyasal ve kültürel bağlamlarını anlamaya yönelik literatüre özgün katkılar sağlamaktadır.

Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- **Geleneksel Sporların Modern Eğitimle Entegrasyonu:**

Araştırmanızda da belirttiği gibi, Osmanlı'daki geleneksel sporlar (okçuluk, güreş, cirit) disiplin ve karakter gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzdeki beden eğitimi müfredatına bu geleneksel sporları daha sistemli bir şekilde dâhil etmek, öğrencilerin sadece fiziksel gelişimini değil, aynı zamanda kültürel mirasla bağlarını güçlendirmesini sağlayabilir.

- **Sporun Sosyal ve Kültürel Bir Araç Olarak Kullanımı:**

Günümüzde spor, benzer şekilde toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirmek için kullanılabilir. Özellikle gençlerin spora yönlendirilmesi, zararlı alışkanlıklardan uzak durmalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda takım ruhu ve aidiyet duygusu aşılar. Bu, gençlere yönelik sosyal politikaların bir parçası haline getirilebilir.

- **Vakıfların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi:**

Osmanlı döneminde spor tekkelerinin vakıflar tarafından desteklendiği göz önüne alındığında, günümüzde de spor kulüpleri ve federasyonların finansmanı için benzer modeller geliştirilebilir. Sporu destekleyen özel vakıfların kurulması veya mevcut vakıfların spora daha fazla kaynak aktarması teşvik edilerek, amatör spor branşlarının ve sporcuların gelişimi için kalıcı bir finansman kaynağı yaratılabilir.

- **Tarihi Spor Kulüplerinin Kurumsal Kimliğinin Güçlendirilmesi:**

İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan spor kulüplerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne bir miras bıraktığı değerlendirilmektedir. Galatasaray, Fenerbahçe gibi köklü kulüplerin tarihsel misyonlarını ve toplumsal rollerini anlatan, gelecek nesillere yönelik eğitim programları ve tanıtım organizasyonları düzenlemesi önerilebilir. Bu, kulüplerin sadece sportif başarılarla değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi kimlikleriyle de öne çıkmasını sağlanabilir.

- **Spor Tarihi Araştırmalarının Teşvik Edilmesi:**

Çalışmanın temelini oluşturan arşiv belgeleri ve tarihi analizler, sporun sadece bir eğlence değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal değişimlerin bir yansıması olduğunu göstermektedir. Gelecekteki araştırmacıların spor tarihine daha fazla odaklanması için niversiteler ve ilgili kurumlar tarafından bu alana yönelik projeler ve tez çalışmaları desteklenmelidir. Bu sayede, Türkiye'nin spor geçmişi daha derinlemesine incelenebilir ve bugünkü spor kültürünün kökenleri daha iyi anlaşılabileceği düşünülmektedir.

6. KAYNAKÇA

- [1] F. Köprülü, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde İtici Güçler," *Osmanlı Siyaset*, cilt 1, pp. 150-160, 1999.
- [2] P. Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu*, İstanbul: Şirket'i Mürebbiye, 1947.
- [3] R. Kaplanoğlu, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Bursa: Avrasya Etnoğrafya Yayınları, 2000.
- [4] A. H. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, cilt 1, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.
- [5] F. M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- [6] H. İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 49. Baskı dü., İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- [7] İ. Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- [8] B. Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına kadar)*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1982.
- [9] A. Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı," *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi*, İstanbul, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1994, ss. 337-370.
- [10] Z. Erginli, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Türk Dervişlerinin İzleri," *Türkler*, cilt 9, G. Eren, Dü., Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 107-115.
- [11] Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri," *Türkler*, cilt 9, G. Eren, Dü., Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 133-153.
- [12] N. Sakaoğlu, "Enderun," *İslam Ansiklopedisi*, cilt 2, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994, ss. 172.
- [13] A. Kazancıgil, *Osmanlıda Bilim ve Teknoloji*, Ketebe, 2020.
- [14] Ü. Akkutay, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi" *Osmanlı*, cilt 5, ss. 187-192, 2004.
- [15] İ. Ortaylı, *Türk İdare Tarihi*, Ankara: TODAİE yayınları, 1979.
- [16] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II*, Ankara: : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

- [17] A. Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri: Kuruluş Devri*, Kültür Bakanlığı, 1981.
- [18] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I.*, Dördüncü Baskı dü., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982.
- [19] T. Gündüz, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kiitap*, 3. Baskı dü., Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- [20] A. Turhal, *Osmanlı'nın Muhteşem Süvarileri: Deliler*, İstanbul,: Doğan Kitap, 2011.
- [21] N. Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi*, cilt 1, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1930.
- [22] S. Yıldırım ve Ü. Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim Ve Öğretim," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 22, ss. 603-627, 2018.
- [23] F. R. Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara: MEB, 1064.
- [24] B. Eryılmaz, *Kamu Yönetimi Düşünceler/Yapılar/Fonksiyonlar/Politikalar*, Güncellenmiş ve İlaveli, 4. Baskı dü., Ankara: Okutman Yayıncılık, 2011.
- [25] B. Z. Avşar, *Ombudsman İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi*, Ankara: Asıl Yayın Dağıtım, 2007.
- [26] B. Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 4, 1999.
- [27] Y. Ş. Anıl, *Osmanlı'da Kadılık*, İstanbul: İletişim, 1993.
- [28] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK, 1965.
- [29] Ş. Karatepe, *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*, 4. Baskı dü., İstanbul.: İz Yayıncılık, 2004.
- [30] Kramerks, *Şeyhülislam*, İstanbul, 1971.
- [31] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- [32] A. H. Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı," *Vakıflar Dergisi*, cilt 5, ss. 127-128, 1962.
- [33] B. Yediyıldız, "Vakıf," *İslam Ansiklopedisi*, cilt 42, ss. 479-486, 2012.

- [34] N. C. Temizer, "Vakıf Sistemi: Osmanlı ve Batı Karşılaştırması", *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, cilt 2, pp. 141-162, 2021.
- [35] H. M. Günay, "Vakıf," *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, ss. 475-479.
- [36] A. Ertem, "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar," *Vakıflar Dergisi*, ss. 25-66, 2011.
- [37] M. Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, cilt 10, no. 1, ss. 157-175, 2008.
- [38] B. Kodaman, "Osmanlı Devleti'nin Yükseliş Ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış," *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 16, ss. 1-24, 2007.
- [39] N. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- [40] T. Z. Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Arba Yayınları, 1996.
- [41] O. Sander, *Anka'nın Yükselişi Ve Düşüşü: Osmanlı Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara: İmge Kitabevi, 2016.
- [42] E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, 2. Baskı cilt 7, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961.
- [43] O. Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e.*, 15. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- [44] B. Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- [45] S. Kili, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul: Beta Yayınları, 1986.
- [46] D. Yılmaz, *Osmanlı'nın Son Yüz Yılı: Cumhuriyete Giden Yol*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.
- [47] M. Kunt, S. Akşin ve H. G. Yurda, *Türkiye Tarihi- 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1988.
- [48] E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 6, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.
- [49] Y. Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997.
- [50] Ş. İba, *Ordu Devlet Siyaseti*, İstanbul: Çiviyazıları, 1998.

- [51] E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856) V*, 6. Baskı dü., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- [52] E. Kuran, *Türk Ordusu ve Batılılaşma: Batılılaşma ve Çağdaşlaşma Nedir, Ne Değildir?*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2009.
- [53] B. A. Sivaz, "İttihat Ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi Ve Spor Politikaları Ve Uygulamaları" Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2016.
- [54] K. Bakanlığı, *Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- [55] N. Akbayer, *Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim Reformları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- [56] S. J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and modern Turkey*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- [57] M. Sandalcı, *Feyz-i Sıbyan'dan Işık'a: Feyziye Mektepleri.*, Birinci Baskı dü., İstanbul: Feyziye Mektepleri Vakfı, 2005.
- [58] E. Cevizliler, "Erzurum Polis Mektebi," *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt 44, ss. 227-246, 2010.
- [59] *BOA. MF. 1175/95..*
- [60] İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.
- [61] H. N. Orkun, *Eski Türkler'de Evcil Hayvanların Tarihçesi*, Ankara: Yeni Matbaa, 1954.
- [62] M. Türkmen, *Türk Kültüründe Atlı Sporlar Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış YL Tezi)*, Ankara: GÜSBE, 1993.
- [63] İ. Durmuş, *Türk Kültürüne Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- [64] O. Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi, C. I-II*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969.
- [65] A. Karaman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- [66] O. İmamoğlu ve M. Y. Taşmektepligil, "Türk Kültüründe Spor," *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, cilt 10, no. 1, ss. 145-150, 1997.
- [67] F. Murathan, M. Koç, M. Kartal ve T. Murathan, "Osmanlı Devleti'nde Binicilik," *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 31, ss. 769-807, 2019.

- [68] N. Özen, *Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları*, Batman: Batman Üniversitesi, 2012.
- [69] N. Gezder, *Geleneksel Sporlarımızdan Ata Sporu Cirit*, Erzurum: Eser Ofset, 1998.
- [70] A. Yaşar ve F. Dinçer, "Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar," *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlı'da Spor Sempozyumu*, Konya, 1999.
- [71] İ. Yıldırım, 'Tarihi Kaynaklar Açısından Türk Spor Kültürü' Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986.
- [72] S. Karakucak, *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936 – 1938) Seçilmiş Makaleler*, Ankara: Gazi Yayınevi, 1990.
- [73] A. Korkmaz, *Geçmişten Günümüze Geleneksel Türk Sporları*, İstanbul.: Matsan Yayınevi, 2005.
- [74] M. Eroğlu, "Çevgân," *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988.
- [75] *BOA. TS. MA. e*, 220/13.
- [76] *BOA, AE. SAMD. III*, 215/20805.
- [77] *BOA, AE. SAMD. III*, 227/21846.
- [78] *BOA, AE. SABH. I*, 10/906.
- [79] *BOA, C. SM*, 9A/461.
- [80] D. Yıldız, *Türk Spor Tarihi*, İstanbul: 3Er Yayıncılık, 1979.
- [81] Y. E. Karakaya, *Erken Dönemden Moderniteye Spor Tarihi*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022.
- [82] F. Dinçer ve A. Yaşar, "Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar," *Türkler Ansiklopedisi*, cilt 10, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, pp. 1150-1169.
- [83] *BOA, A. DVNS. MHM. d*, 46/26.
- [84] Ö. Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- [85] A. Münim, *At Koşuları veya At Yarışları*, İstanbul: Kanaat Matbaası, H. 1339.

- [86] S. Batu, *Türkler ve At*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1952.
- [87] N. Aral, *Türkiye'de Yetiştirilen Hayvan Türklere, Yetiştiricilik Tarihi ve Teknolojisi (1923-1931)*, Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1974.
- [88] H. Doğru, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1990.
- [89] T. Akay, "9. Yüzyılda Macaristan'dan At İthalatı Ve Osmanlı Atçılığına Etkileri," *akanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 6, no. 1, ss. 30-51, 2021.
- [90] F. Emek, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde İslah ve Üretim Aracı Olarak At Yarışları," *Journal of Economics and Social Research Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 8, no. 16, ss. 28-35, 2021.
- [91] O. Torun ve F. Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarışseverler," *Turkish Studies*, cilt 2, no. 15, ss. 415-426, 2020.
- [92] M. A. Bayzatlar, *The Impact Of Railway Infrastructure on Economic Growth and Population in Turkey (Yayımlanmamış YL Tezi)*, İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- [93] Derbi, "Sedat Evliyazade," cilt 4, no. 156, 1949.
- [94] O. Torun ve F. Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarışseverler," *Turkish Studies-Social Sciences*, cilt 15, no. 2, pp. 415-426, 2020.
- [95] N. Erk, "Memleketimizde At Yarışları ile İlgili İlk Derneğin Kuruluşu," *AÜ Vet. Fak. Derg.*, cilt 9, pp. 32-37, 1962.
- [96] *BOA, İ. DH, 1329/42.*
- [97] *BOA, İ. OM, 8/4.*
- [98] *BOA, BEO, 2069/155111.*
- [99] *BOA, DH. MKT, 726/22.*
- [100] *BOA, İ. DH, 1427/30.*
- [101] *BOA, DH. MKT, 1187/18.*
- [102] F. K. Şahin, "I. Meşrutiyet Döneminde At Neslinin İslahına Yönelik Bir Örgütlenme Örneği: İslah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti," *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 1, no. 47, ss. 315-334, 2022.

- [103] BOA ŞD. 3110/33, 3-1, 3, 4 Teşrinievvel 1328.
- [104] BOA ŞD. 3110/33, 3-1, 3, 4 Teşrinievvel 1328.
- [105] BOA ŞD. 3110/33, 3-5, 4 Teşrinievvel 1328.
- [106] BOA ŞD. 3110/33, 3-5, 4 Teşrinievvel 1328.
- [107] BOA, DH. İD, 100/7_22.
- [108] BOA, DH. İD, 100/7_26.
- [109] BOA, DH. İD, 100/7_28.
- [110] BOA, DH. İD, 100/7_30.
- [111] BOA, DH. İD, 100/7_30.
- [112] BOA, DH. KMS, 23/32.
- [113] R. Köstem, *Tarihsel Sürecinde Atıcılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2000.
- [114] *Sipahi Ocağı Mecmuası*, p. 1, 15 Ağustos 1333.
- [115] TDK, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.
- [116] Spor Ansiklopedisi, *Milliyet Spor Ansiklopedisi*, İstanbul, Milliyet, 1991.
- [117] G. Yönel ve M. Türkmen, "Türk Kültür Yaşamında Okçuluk," *The Journal of Academic Social Science*, cilt 55, no. 55, pp. 523-533, 2019.
- [118] M. A. Küçük, "İslâm öncesinden sonrasına Türk geleneğinde bir yaşam stili: Okçuluk", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 4, no. 1, pp. 178-191, 2018.
- [119] K. Eraslan, "Boz-Ok Ve Üç Ok Oğuz Kolu Adları Hakkında", *Belleten* .
- [120] Y. Tayga, *Türk Spor Tarihine Genel Bir Bakış*, Ankara: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınevi, 1990.
- [121] H. İnalçık ve B. Arı, "Türk - İslam - Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 6, ss. 27-56, 2005.
- [122] S. N. Metin, *Türk spor okçuluğunun gelişiminde Osmanlı Devleti Dönemi (Yayımlanmamış DR Tezi)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2020.

- [123] J. v. 1Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 2003.
- [124] İ. Hattatoğlu, "İstanbul Okmeydanı ve Fatih Sultan Mehmed'in Okçuluğu," *Vakıflar Dergisi*, no. Özel Sayı, ss. 104-114, 2006.
- [125] Ü. Yücel, *Türk Okçuluğu*, İkinci Baskı dü., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015.
- [126] İ. Yıldırım, "Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlılardaki Görünümü," *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, p. 1170–1188.
- [127] M. Ateş, Z. (Haziran, 2024). Okmeydanı'na Ününü Veren Menzil Atışları. [Online] Erişim: https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/tr_17._sayi.pdf
- [128] H. Şahintürk, *Nişangah-ı İstanbul*, İstanbul: Gürsoy Grup Kültür Yayınları, 2019.
- [129] M. Boran, "Osmanlı Devleti'nde Menzil Atışlarında Genel Düzen ve Kurallar," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, cilt 36, ss. 133-153, 2022.
- [130] N. Bozkurt, "Ok," *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, 2007.
- [131] A. Bir, M. Kaçar ve Ş. Acar, *Okçuluk Tarihi ve Menzil Atışları*, Ankara: Türkiye Okçuluk Federasyonu, 2006.
- [132] A. Tunç, *Osmanlı Devleti'nde Spor: Okçuluk (Yayımlanmamış YL Tezi)*, Niğde: Niğde Üniversitesi, 2000.
- [133] Ö. G. A. Atalay ve A. K. Akbulut, "Türk Spor Kültürünün Eşsiz Örneği: Okçular Tekkesi," *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, cilt 1, no. 18, ss. 144-154, 2013.
- [134] Ö. Güven, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, cilt 27, ss. 1-31, 2003.
- [135] *BOA. TS. MA. e, 804/56.*
- [136] H. Gölbaşı, "Osmanlı Devleti'nde Spor Tekkeleri" *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 15, ss. 41-53, 2018.
- [137] C. Atabeyoğlu, 1453-1991 *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: AN Grafik Basın Sanayi, 1991.
- [138] *BOA, A. DVNS. MHM. d, 108/545.*
- [139] N. Özden, *Türklerde İlk Spor Kulüpleri (Yayımlanmamış YL Tezi)*, Niğde: Niğde Üniversitesi, 2004.

- [140] C. Arabacı, "Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi," *Osmanlıda Spor Sempozyumu Kitabı*, Konya, 1999.
- [141] C. Atabeyoğlu, *Kurucumuz Selim Sırrı Tarcan*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, 2000.
- [142] *BOA. TS. MA. e*, 765/40_1.
- [143] *BOA, HAT*, 1471/48.
- [144] S. N. Metin, *Türk spor okçuluğunun gelişiminde Osmanlı Devleti dönemi*, 2020.
- [145] E. Hiçyılmaz, *Türkiye'de Spor*, İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları, 1995.
- [146] H. B. Kunter, *Eski Türk Sporları*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası , 1938.
- [147] D. Yıldız, *Çağlar Boyu Türklerde Spor*, İstanbul: Telebasım, 2002.
- [148] *BOA. TS. MA. d*, 2352/347.
- [149] A. Güven, *Ansiklopedik Spor Dünyası Boks Sportu*, Serhat Yayınevi, 1982.
- [150] S. Huş, *Av Hayvanları ve Avcılık*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 1974.
- [151] *BOA, A. DVNS. MHM. d*, 78/1464.
- [152] *BOA, AE. SAMD. III*, 133/13040.
- [153] Ü. Akkutay, "Doğancı Koğuşu," *Enderun Mektebi*, 1984.
- [154] Ö. & H. G. Güven, "Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları," *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 5, no. 5, ss. 32-49, 1999.
- [155] *BOA, İ. ŞD*, 57/3240.
- [156] *BOA, BEO*, 2479/185920.
- [157] *BOA, ZB*, 604/72.
- [158] N. Sakaoğlu, *Bir Mülkün Sultanları: 36 Osmanlı Padişahı*, İstanbul: Oğlak Yayınları, 1999.
- [159] *BOA, A. DVNS. MHM. d*, 19/394.
- [160] *BOA. TS. MA. d*, 2435/13.

- [161] *BOA, C. BH, 96/4638.*
- [162] *BOA, DH. KMS, 12/20.*
- [163] M. Türkmen, "Türk Dünyası Kültüründe Güreş-Güreşçi Kavramları," *Uluslararası Karakucak ve Kısa Şalvar Güreş Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 2011.
- [164] İ. Öztekin, "Çağlar Boyunca Türklerde Spor ve Osmanlı Devleti'nde Yakın Mücadele Sporları," *Osmanlı'da Spor Sempozyumu Kitabı*, Konya, 1999.
- [165] *BOA, A. DVNS. MHM. d, 23/67.*
- [166] *BOA, A. DVNS. MHM. d, 60/49.*
- [167] *BOA. TS. MA. d, 5617.*
- [168] *BOA, C. EV, 127/6345.*
- [169] G. Bayraktar, A. Yazıcı ve M. Sıddık, "Osmanlı Kültüründe Huzur Güreşleri," *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, cilt 8, no. 196, pp. 97-104, 2012.
- [170] Z. D. Berdibek, "Ötekinin Merceğinden Osmanlı Eğlence Kültürü," *Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS)*, cilt 4, no. 8, pp. 37-58, 2017.
- [171] *BOA. TS. MA. e, 800/8.*
- [172] R. Mutlu, *Osmanlı Devleti'nde Güreş ve Güreşçiler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- [173] *BOA. TS. MA. d, 2352/347.*
- [174] *BOA. TS. MA. d, 1090.*
- [175] *BOA. TS. MA. d, 2435/202.*
- [176] *BOA. TS. MA. e, 872/26.*
- [177] Y. Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ankara: Ötüken Neşriyat Yayınevi, 2013.
- [178] Ö. K. Gökkaya, Kispet, Çanakkale: Zeytin Yayın Grubu, 2014.
- [179] M. Dervişoğlu, *Kırkpınar Güreşleri'nin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi (Yayınlanmamış)*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- [180] Gül, M., Uzun, R. N., Çebi, M., Gül, O., & Spor, O. D. N. Devlet-İ Aliyye-İ Osmaniyye’de güreş sporunda iz bırakan sultanlar: Sultan Abdülaziz Han," *Sporda Yeni Akademik Çalışmalar*, ss. 97-109, 2019.
- [181] M. Özdemir, "Türk kültüründe pehlivanlık kavramı," *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, cilt 5, no. 12, ss. 558-564, 2018.
- [182] F. S. Topçu, *Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım Ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)*, Ankara, 2014.
- [183] İ. H. Sevük, *Türk Güreşi Garp Alemindeki Kasırğa*, Ankara: Ötüken Neşriyat, 2024.
- [184] İ. H. Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkumlan*, Ankara, 1950.
- [185] Ö. Mert, "II. Abdülhamit, güreş ve güreşçiler," *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, cilt 6, no. 1, pp. 167-177, 1991.
- [186] *BOA.İ.DH. 734.60155.1.1.*
- [187] U. C. Karadoğan, "Xx. Yüzyıla Girerken Osmanlı Pehlivanlarının Yabancı Organizatörler Vasıtasıyla Yurtdışında Yaptıkları Güreş Müsabakaları," *TUBA-KED: Turkish Academy of Sciences, Journal of Cultural Inventory*, no. 23, pp. 119-139, 2021.
- [188] *BOA, BEO, 621/46504.*
- [189] *BOA, Y. MTV, 197/79.*
- [190] *BOA, İ. TAL, 266/50.*
- [191] *BOA, İ. DH, 1372/1.*
- [192] *BOA, İ.DH, 1446/18.*
- [193] Y. Akçuraoğlu, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986.
- [194] S. Beyoğlu, "Osmanlı Deniz Hamamları," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2012.
- [195] K. Şahin, "Deniz Hamamları," *Vakıflar Dergisi*, cilt 33, pp. 243-254, 1994.
- [196] G. Akçura, "Deniz Hamamları," *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul.
- [197] *BOA, HR. TO, 426/55.*

- [198] *BOA, Y. MTV, 127/109.*
- [199] *BOA, Y. MTV, 129/1.*
- [200] S. Özçelik, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara: TTK, 2000.
- [201] N. Aysal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nin Toplumsal Bir Yardım Kuruluşu: Osmanlı Donanma Cemiyeti," *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, No. 9, Pp. 103-120, 2020.
- [202] N. Aysal, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetler," *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 5, no. 20, pp. 1-23, 2017.
- [203] Z. Çakmaktepe, *Donanma Mecmuası (Yayınlanmamış YL Tezi)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- [204] T. Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- [205] T. Kurt, M. Kılıç, N. Özbayraktar, F. Yücel ve C. Kıvanç, *Türk Spor Tarihi: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları*, Ankara: Başak Matbaacılık, 2017.
- [206] *BOA, Y. PRK. ASK, 94/21_2.*
- [207] *BOA, Y. PRK. M, 2/24.*
- [208] *BOA, Y. MTV, 220/51.*
- [209] T. M. O. Komitesi, *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin 100. Yılı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2008.
- [210] H. Uzun, 'Cumhuriyetin İlk On Yılında Spor', Yayınlanmamış YL Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2012.
- [211] *BOA. TS. MA. d, 2352/321.*
- [212] *BOA. TS. MA. d, 2352/334.*
- [213] *Tercüman Spor Ansiklopedisi*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981.
- [214] E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi VII: Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, 5. Baskı dü., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- [215] *BOA, İ. DH, 518/35255.*

- [216] M. Türkmen, "Türk Spor Teşkilatı Tarihi (1922'ye Kadar) (Yayımlanmamış Araştırma Raporları)," Ankara, 1987.
- [217] *BOA, İ. DH, 948/75010.*
- [218] *BOA, DH. MUI, 95/2.*
- [219] *BOA, MF. MKT, 245/36.*
- [220] *BOA, ŞD, 215/42.*
- [221] *BOA, MF. MKT, 818/44.*
- [222] *BOA, MF. MKT, 1056/20.*
- [223] *BOA, MF. MKT, 1056/20.*
- [224] *BOA, MF. MKT, 1163/61.*
- [225] *BOA, ŞD, 215/42.*
- [226] S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Tarihi*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- [227] *BOA, MF. MKT, 704/31.*
- [228] *BOA, BEO, 3532/264852.*
- [229] *BOA, DH. EUM. THR, 40/40.*
- [230] İ. Güven, "Osmanlı'dan Günümüze İziciliğin Gelişimi Ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri.," *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, cilt 36, no. 1, ss. 65-73, 2003.
- [231] F. Pura, *Bizde ve Dünyada izcilik*, Ankara, İstanbul: Aleaddin Kırallı Basımevi, 1939.
- [232] *BOA, MV, 187/57.*
- [233] *BOA, BEO, 4287/321463.*
- [234] *BOA, İ. DUIT, 17/83.*
- [235] Ü. Yancı, "Osmanlı'nın Bisikletle Tanışması Ve Osmanlı'da Bisikletin Kullanım Alanları," *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 10, no. 19, pp. 5-26, 2020.
- [236] H. Atasoy, 'Bisikletin Türkiye'ye Gelişi ve Konya'ya Etkileri' Yayımlanmamış YL Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2022.

- [237] M. Özdemir, "Türkiye’de Bisiklet Turizmi Velosipet ile Bir Cevelan", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, cilt 26, no. 2, pp. 320-327, 2015.
- [238] *İkdam*, 30 Temmuz 1900.
- [239] M. Süme ve S. Özsoy, "Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Bisiklet Sporunu," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 24, ss. 345-360, 2010.
- [240] H. Bekensir, *Bisiklet ve Yarışları*, Ankara: Çankaya Matbaası, 1945.
- [241] N. Günay, "Osmanlı Devleti’nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü," *Belleten*, cilt 81, no. 292, ss. 917 - 946, 2017.
- [242] *Spor Alemi Sayı 10*, p. 142, Kasım 1919.
- [243] *Terbiye ve oyun mecmuası*, 1 Ağustos 1911.
- [244] *BOA, Y. EE. KP, 41/4001*.
- [245] *BOA, İ. DH, 1396/6*.
- [246] *BOA, İ. DH, 1396/6*.
- [247] İstanbul: Spor gazetesi, 1910.
- [248] *BOA, A.DVN. MKL, 55/3*.
- [249] *İdman Mecmuası Sayı 20*, pp. 454-455, 20 Nisan 1117.
- [250] D. Potter, *The Victor’s Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*, New York: Oxford University Press, 2012.
- [251] K. Şengül, *Boks Tarihi*, Türk Spor Vakfı Yayınları Başkent Yayınevi, Ankara: Türk Spor Vakfı Yayınları Başkent Yayınevi, 1991.
- [252] M. S. Çemc ve A. Akbulut, "Fighting for Life: Historical Development of Boxing in Turkish Culture," *Sportive*, cilt 6, no. 2, pp. 101-110, 2023.
- [253] A. H. Turgut, *Türkiye’de Boks Eğitiminin Dünyü Bugünü Ve Yarını*, Ankara: Ecrin Kitapevi, 1975.
- [254] C. Alpman, *Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*, GSGM Yayınları, 2001.
- [255] P. Goetz, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana yayıncılık, 1987.

- [256] Golftesisleri.com. (2024, 1 Eylül) *Golftarihi*. [Online]. Golftesisleri.com. Erişim: <https://www.golftesisleri.com/golf-tarihi.php>
- [257] Türkiye Hokey Federasyonu. (2024, 1 Ağustos) *Tarihçe*. [Online]. Türkiye Hokey Federasyonu. Erişim: <https://www.turkhokey.gov.tr/sayfalar/2/tarihce>
- [258] F. Doğan, '12-14 Yaş gurubu tenisçilerin tenise özgü becerilerini incelenmesi ve ilişkilendirilmesi' Yayınlanmamış YL tezi, Bartın: Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
- [259] M. D. Mutlu, "Türkiye’de Voleybolun Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)," *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 8, no. 2, pp. 1732-1777, 2023.
- [260] K. Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985.
- [261] B. Yazar, "Osmanlı'dan Türkiye'ye Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Sporun Kuruluşu," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt 21, no. 21, ss. 301-317, 2014.
- [262] E. Afyonca, *130 Yıllık Tutkumuz Futbol*, İstanbul: Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2017.
- [263] *BOA, Y. PRK. ZB, 6/89.*
- [264] *BOA, Y. PRK. ZB, 19/73.*
- [265] N. Günay, "Türkiye’de spor cemiyetlerinin kuruluşu ve bu cemiyetlerin etnik amaçlarla kullanılması," *International Journal of Sport Culture and Science*, no. 4, ss. 383-393, 2016.
- [266] *BOA, Y. PRK. ZB, 28/38.*
- [267] M. Durupınar, *Beşiktaş Tarihi İlkleriyle Unutulmayanlarıyla Yüzüncü Yılında*, İstanbul: YKY, 2002.
- [268] R. Sümer, *Sporda Demokrasi*, Ankara: Şafak Matbaası, 1989.
- [269] V. Somalı, Teknik, *Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi*, İstanbul: İnkılab Kitabevi, 1989.
- [270] R. Dağlaroğlu, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi (1907-1957)*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1957.
- [271] A. R. Ertuğ, *Türkiye Futbol Tarihi (1890-1923)*, Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977.

- [272] K. Fişek, "Türkiye'de Spor," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, pp. 256-268.
- [273] Yıldız, Y., Özmaden, M., Soyer, F., & Özmaden, H. (2017) 1903-1922 Football Institutionalization Studies Before Turkey Training Community Alliance (Ttca) Period Türkiye İdman Cemiyeti İttifaki (Tici) Öncesi Futbolda Kurumsallaşma Çalışmaları (1903-1922),» *Journal Of Human Sciences*, Cilt 14, No. 3, ss. 2472-2482,
- [274] R. Sümer, *Sporda Demokrasi 2*, Ankara: Şafak Matbaacılık, 1990.
- [275] H. Özmaden, 'Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonu', Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1999.
- [276] *Fenerbahçe Spor Kulübü Müzesi*.
- [277] *BCA, 272-00-00-11-15-61-5*.
- [278] O. Şevki, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- [279] S. Devecioğlu, *Futbolda Özerkliğin Ekonomisi*, Ankara: Spor Yayınevi, 2018.
- [280] F. Ahmad, *İttihad ve Terakki 1908-1913: Jön Türkler*, İstanbul: Sander Yayınları, 1971.
- [281] N. H. Polat, *Müdafaa-I Milliye Cemiyeti*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- [282] E. Aydoğan, "Paramiliter Bir Kuruluş Olan Mudafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşı'nda Bazı Çalışmaları," *Atatürk Dergisi*, cilt 3, no. 3, pp. 67-75, 2003.
- [283] *Sipahi Ocağı Tarafından Sonbahar İkinci At Koşusu Programı*, İstanbul: Hilal Matbaası, 12 Teşrinevvel 1333.
- [284] F. Eroğlu, "Daima Hazır! Osmanlı Devleti'nde İzciğin Tarihi (1910-1922)," *Gazi Akademik Bakış*, cilt 17, no. 34, ss. 211-232, 2024.
- [285] Y. Taşkesenoğlu, "Türkiye'de İzcilik Teşkilatının Kuruluşu," *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt 5, no. 10, ss. 103-116, 2009.
- [286] F. A. Tansel, "Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler (1913-1920)," *Belleten*, cilt 51, no. 199, ss. 281-304, 1987.

- [287] T. Bayrak, "İzciliğin Türkiye'ye Gelişi ve Günümüzdeki Görünümü," *Sosyoloji Dergisi*, cilt 1, no. 20, ss. 153-175, 2010.
- [288] "İdman Havadisleri," *İdman*, p. 384, 6 Mart 1330.
- [289] Türk Gücü'nün Umumi Nizamı: Türk'ün Gücü Her Şeye Yeter, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1329.
- [290] O. T. Bey, "Güccülük," *Türk Yurdu*, cilt 6, no. 6, p. 178, 1330.
- [291] Y. Taşkesenlioğlu, *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2007.
- [292] S. Y. Ateş, *Asker Evlatla Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul: İletişim Yayınları., 2012.
- [293] N. Aysal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri," *Toplumsal Tarih Dergisi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt 10, no. 22, pp. 3-32, 2011.
- [294] E. Akcan, "İşgal İstanbul'unda İzcilik Teşkilatı," içinde *Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu*, İstanbul, 2018.
- [295] S. Y. Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek- II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- [296] "Boy Skavat (İzci) Teşkilatı," *Tanin*, pp. 1-3, 9 Nisan 1330.
- [297] İ. Hakkı, *Memleket İzcilikden Ne Bekleyebilir: İzmir Konferansları*, İzmir: Selanik Matbaası, 1331.
- [298] *Güç Dernekleri Kılığı*, İstanbul: Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye, 1330.
- [299] *Mütkafat İanat-ı Nakdiye-Tevdiat Hakkında Lahika*, Dersaadet: Matbaa-i Askeriye, 1330.
- [300] *Harbiye Nezareti'ne Merbut Osmanlı Güç Dernekleri Talimatı*, İstanbul: Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye, 1330.
- [301] S. Sarısamam, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Genç Dernekleri," *OTAM*, no. 11, pp. 439-501, 2000.
- [302] *BOA, DH. İ.UM.EK, 101/74*.
- [303] *Genç Dernekleri Teşkili Hakkında Kanun-ı Muvakkat ve Talimatname*, Dersaadet: Matbaa-i Askeriye, 1332.

- [304] V. Örfi, "Kuvvetli Bir Gençlik Nasıl Elde Edilir?," *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, p. 41, 1 Kanunievvel 1335.
- [305] *BOA*. 150/62..
- [306] *BOA, DH. UMVM*, 121/36.
- [307] *BOA*. 121/38..
- [308] G. Uzgören, *İzcilik Tarihi*, İstanbul: İstanbul Lisesi Sakarya İzciliği Kitapları, 1984.
- [309] Ü. Akkutay
- [310] İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982.
- [311] C. Açıkkada ve E. Ergen, "(Spor Şurası) Sporda Eğitim ve Öğretim Komisyonu Raporu," Büro Tek Ofset Matbaacılık, Ankara, 1990.
- [312] A. Açıkkada, *Türkiye'de Spor Bilimlerinin Gelişimi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2010.
- [313] B. V. Air, "Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış," *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 1939.
- [314] E. Z. Aral, *Osmanlı Tarihi*, 8. baskı , Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- [315] S. Atı, *Türkler ve At*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1952.
- [316] Ş. A. Bozatay ve K. A. Demir, "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal bir Değerlendirme," *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 6, no. 10, pp. 71-89, 2014.
- [317] H. M. Eravcı ve İ. Kiremit, "Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler," *Tarih Okulu Dergisi*, cilt 8, 2009.
- [318] T. Eroğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıf Sistemi," *Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 100, no. 15, pp. 148-149, 2017.
- [319] F. Güzeladağ ve L. Akyl, *Osmanlı Devleti'nde Demokratikleşme Hareketleri*, 2022.
- [320] H. Sahinoğlu, "Ceyb-i Hümayun," *DİA*, cilt 7, İstanbul, 1993, pp. 465-467.
- [321] A. N. İnal, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

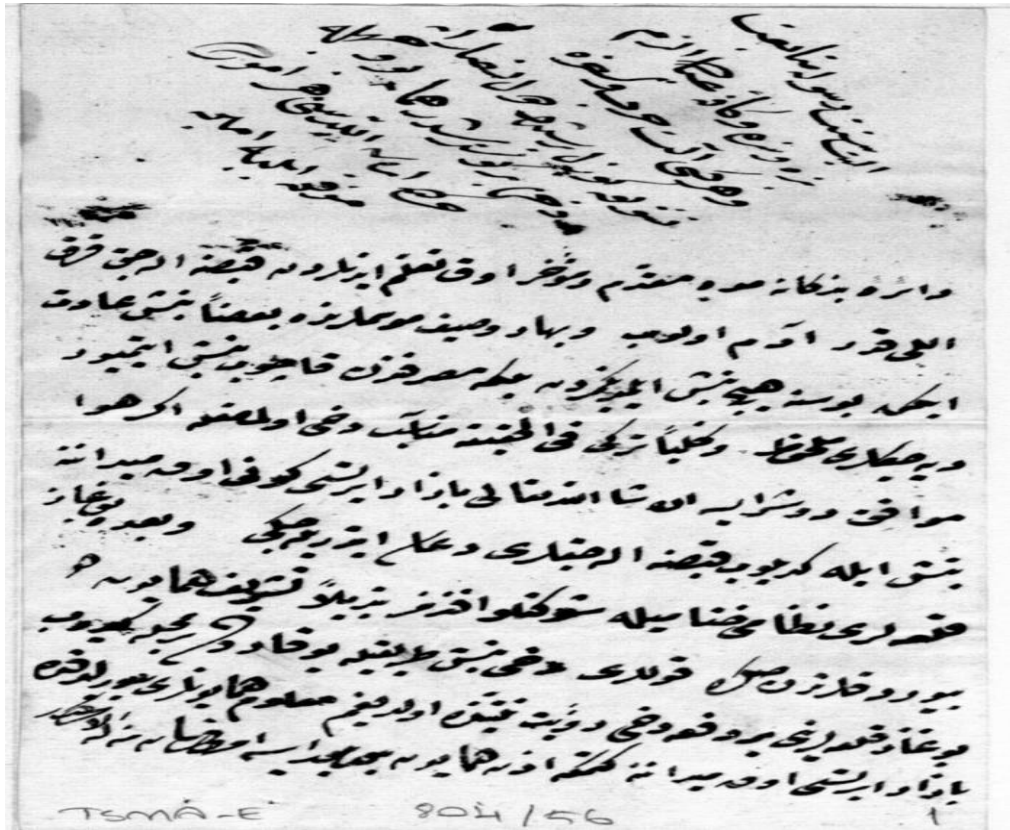
- [322] E. Karagülle ve M. C. Koç, "Osmanlı Devleti'nde Menzil Okçuluğu," *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, cilt 3, no. 2, pp. 96-110, 2020.
- [323] U. Kurtaran, "Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi," *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, cilt 3, no. 5, 2012.
- [324] B. Lewis, *İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu Medeniyeti*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- [325] M. Sami, *İzci Rehberi*, Beşer ve Kuvvet Külliyyatı Adet: 4, İstanbul, 1915.
- [326] R. Mantaran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, İkinci Baskı dü., İstanbul: Adam Yayınları, 1999.
- [327] M. Z. Pakalım, "Ceb Harçlığı", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, cilt 1, İstanbul, MEB, 1983, s. 265.
- [328] N. Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, cilt 13, no. 51, ss. 717 - 744, 2013.
- [329] O. N. Ergin, *Mecelle-İ Umûr-I Belediye*, cilt 4, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları, 1995.
- [330] R. E. Koçu, "Deniz Hamamları," *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1966, ss. 4438-4442.
- [331] R. E. Koçu, "Eski İstanbul'un Deniz Hamamları," *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 8, ss. 20-22, 1972.
- [332] H. Ronald, *L'histoire En Mouvements*, Paris: Armand Colin, 1992.
- [333] S. S. Tarcan, *İstanbul'da Rıza Paşa Yokuşunda Terbiye Bedeniye Mektebi*, İstanbul.
- [334] S. J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- [335] H. Şahintürk, Y. Karaca, A. Özkılınç, E. Kırca, M. S. Temel ve K. Gurulkan, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Türk Okçuluğu*, İstanbul: Okçular Vakfı Yayınları , 2019.
- [336] Ş. Turan, *Türk Kültür Tarihi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2010.
- [337] B. Tanör, "Anayasal gelişmelere toplu bakış," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, ss. 13-16.

- [338] M. Terlemez, "Modern Sporun Sosyolojik ve Tarihsel Temelleri," *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, cilt 2, no. 1, ss. 16-25, 2022.
- [339] Z. Toprak, "Merutiyet Ve Mütareke Yıllarında Türkiye’de İzcilik," *Toplumsal Tarih Dergisi*, no. 52, ss. 13-20, 1999.
- [340] Ö. Z. Ümmehan, "Sultan Abdülaziz Dönemi Ceybi Hümayun Hazinesinin Giderleri (1861–1876)," *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 6, no. 1, ss. 48-66, 2022.
- [341] J. V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi I. Cilt*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 2003.
- [342] TopendSports. Spor Nedir? (2020, 6 Nisan) [Online]. TopendSports. Erişim: <https://www.topendsports.com/sport/what-is-a-sport.htm>
- [343] A. Yaşar, "Osmanlı Dönemi’nde Çiftlikat-ı Hümayunlar (Haralar) ve Hayvancılık," *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 611-622.
- [344] R. N. Fırat, *II. Mahmut Dönemi Islahat Hareketleri. (Yayımlanmamış YL Tezi)*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2006.
- [345] Ü. Yücel, *Keçeci Ahi Baba ve Zaviyesinde Yetişen Ünlü Kişiler*, İstanbul: Can Yayınları, 2003.
- [346] Ü. Yücel, *Türk Okçuluğu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999.
- [348] C. Açıkkada, *Türkiye’de Spor Bilimlerinin Gelişimi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2010.
- [349] A. G. Ö. Atalay ve A. K. Akbulut, "Türk Spor Kültürünün Eşsiz Örneği: Okçular Tekkesi," *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, cilt 1, no. 18, ss. 144-154, 2013.
- [350] H. B. Kunter, "Atıcılar Kanun-namesi," *Tarih Vesikaları*, cilt 11, no. 10, ss. 253-275, 1942.
- [351] N. Baba, *Tenis ve Hokey*, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, 1940.
- [352] 2021BOA ŞD. 3110/33, 5-1.
- [353] O. T. Şinforoğlu, Selim Sırrı Tarcan Ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2015.
- [354] BOA. MF. 1175/95..

- [355] D. Atılgan, Ü. Türkçapar ve Y. Tükel, "Türk halklarının geleneksel spor oyunlarından cirit," *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları*, Kahramanmaraş, 2019.
- [356] İ. Uçar, "Osmanlı döneminde okçuluk alanında yapılan çalışmalar ve okçuluk terimleri," *Universal Journal of History and Culture*, cilt 4, no. 2, pp. 130-141, 2022.
- [357] Lugatim.com. (2024, 9 Aralık) Taâmiyye. [Online]. Lugatim.com. Erişim: <https://www.lugatim.com/s/taamiye>
- [358] C. Çakır, "Tanzimat Dönemi Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt 52, no. 1, pp. 71-95, 2001 .
- [359] İslam Ansiklopedisi. (2024 9 Aralık). Biniş. [Online]. İslam Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/binis>
- [360] A. Doğan, "R. 1286-1288/M. 1870-1872 Tarihli Ceyb-İ Hümayûn Defterleri'ne Göre Sultan Abdülaziz'in Özel Hazinesi'nin Durumu," *Electronic Turkish Studies*, Cilt 9, No. 7, 2014.

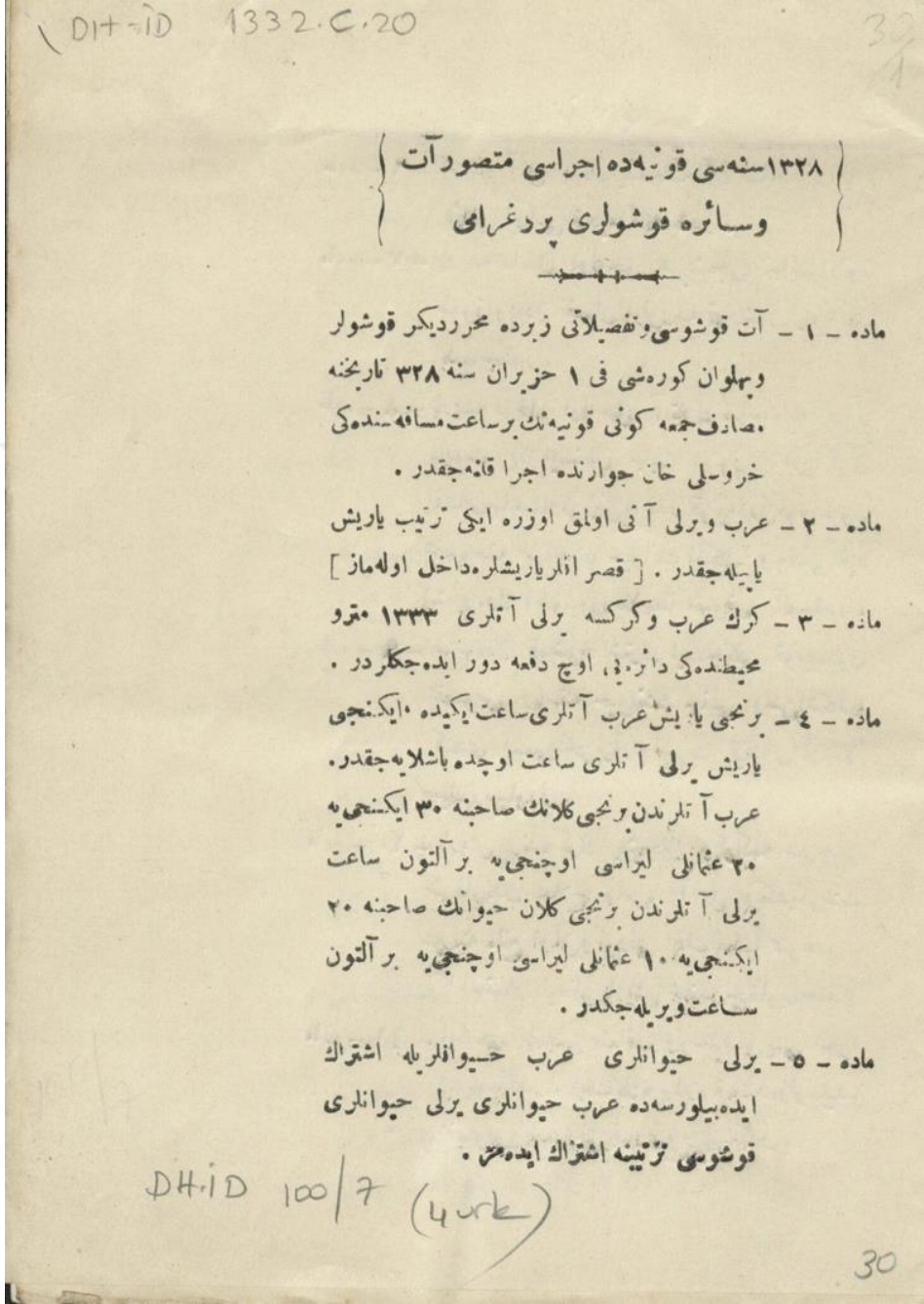
7. EKLER

7.1. EK1: SADRAZAMIN OKÇULARA KABZA VERME TÖRENİNE KATILMASI

TS. MA. e, 804/56

7.5. EK2: KONYA'DA YAPILACAK OLAN AT, EŞEK, BİSİKLET VE
ÇUVAL YARIŞLARI PROGRAMLARI

BOA, DH. ID, 100/7_30

﴿ ۲ ﴾

- ماده - ۶ - یاریشه آتی دخال ایدمچک آت صاحبزندانم عثمانلی لیراسی قیدی آله جقدر .
- ماده - ۷ - یاریشه داخل اوله جق هرینچی نهایت اوتوز طقوز اوقدن نقصان اولورسه قورشون ایله اکان ایدله جقدر .
- ماده - ۸ - یاریشه داخل اوله جق آتلك صاحبزبله برابر مایسك بكر میسنن نهایت اوتوز برنجی کونی اقسامی ساعت اون ایکی قدر قونیه دهی قومیسون مخصوصه مراجعتله حیوانك اشكال وجنس قید ایتدیردك دخولیه بی بالا عطا مقبوض آله جقدر .
- ماده - ۹ - طشره دن قوشوبه اشتراك ایدمچك قومیسیون مخصوص ریاسته حیوانك جنس وسن اشکالیه کندی اسمی تحریراً واجرت قیدی بی ارسالاً بیلدیره یلورلر .
- ماده - ۱۰ - یاریش برنده كرك بینچلر وكر كسه سیرچیلر طر فارندن سلاح ونمره آتیق ویکدیگرینت سیرینه مایع اولوق وکوردانی اچك قطعاً ممنوعدر .
- بوکا اچشار ایدنار یاریش محاندن چقارایله جقدن .
- ماده - ۱۱ - ایکنجی یاریشی متعاقب ولوسیدر یاریشی اجرا ایدله جقدر . ایلك كلاته برلره قومتده ولوسیده مخصوص الکتریک فناری ویرله جقدر .

﴿ ۳ ﴾

- ماده - ۱۲ - ولوسیددن سوکره یا قوشوسی اجرا ایدله جقدر .
- برنجی کلاته یوز عروش ایکنجی کلاته قرق عروش ویرله جقدر .

﴿ برسات استراحت ﴾

- ماده - ۱۳ - پهلوان کورشی ایچون دخی باشه بش لیره اورتیه اوج لیره دسته به برلیرا ویرله جقدر .
- ماده - ۱۴ - کورده شلری متعاقب چووال ایچرینه یاری بازه قدر کیرمش چو جقار طر فندن بریارش یاریشی برنجی قرق ایکنجی کلاته یکر می عروش ویرله جقدر .
- ماده - ۱۵ - مرکبلر طرفندن یاریشی هر کک کندی سرکینه سینه رك اتحق هیئت تربیه نك کورده چکی مرکبه پنمك شرطیه بردور اجرا ایدله جك والک کری به قالن مرکب صاحبه ۲۰ عروش ویرله جقدر .
- ماده - ۱۶ - یاریشه اخل اوله جق هرینچی یاریشه باشلامازدن برسات اول اتیار هیئته مراجعتله نقللری وزن ایتدیردك سوکره آله جق لری بوسله ایله ترتیبات هیئته مراجعت واوراده چکچکی قرعه نومروسی اوزرنده یازلی بکسنتی اعمال ایدلش

﴿ ۴ ﴾

- الیسه بی کیهرك قرعه نومروسی هر سه سیریه دورده اخذ موقع ایدمچکدر .
- ماده - ۱۷ - آتاره اکرلی اوله جق بیلک مجبوری اولوب قامچی و سحرور قوللانغه ماذونیت واردر .
- ماده - ۱۸ - سیرچیلره تخصیص ایدیلان موقعلر بش نصف اوزره در .
۱	نجی صنف	برعثالی لیراسی
۲	»	یارم »
۳	»	یکر می عروش
۴	»	بش عروش
۵	»	ایکی عروش

- ماده - ۱۹ - ضابطان و ائرادعسکره والیه رسیده سی لایس بولان مکنت طلبلرله اون ایکی یاشنه قدر اولان چو جقار نصف اجرت ویرله جقدر .
- ماده - ۲۰ - دخوله بیانی حامل بولانلر یاریش محاذک محیط خارجیندن اعتباراً یکر می متره بر مسافه ی قدر جهاتنده طولاشقی و او طولوق قطعاً ممنوعدر .
- قاندارمه سوار یارله تحدید ایدلش نقاط ارسندن کچلمه رك تشکیل ایدیلار قبولدن کیروب جیقلمسینه دقت اوله جقدر .

﴿ ۵ ﴾

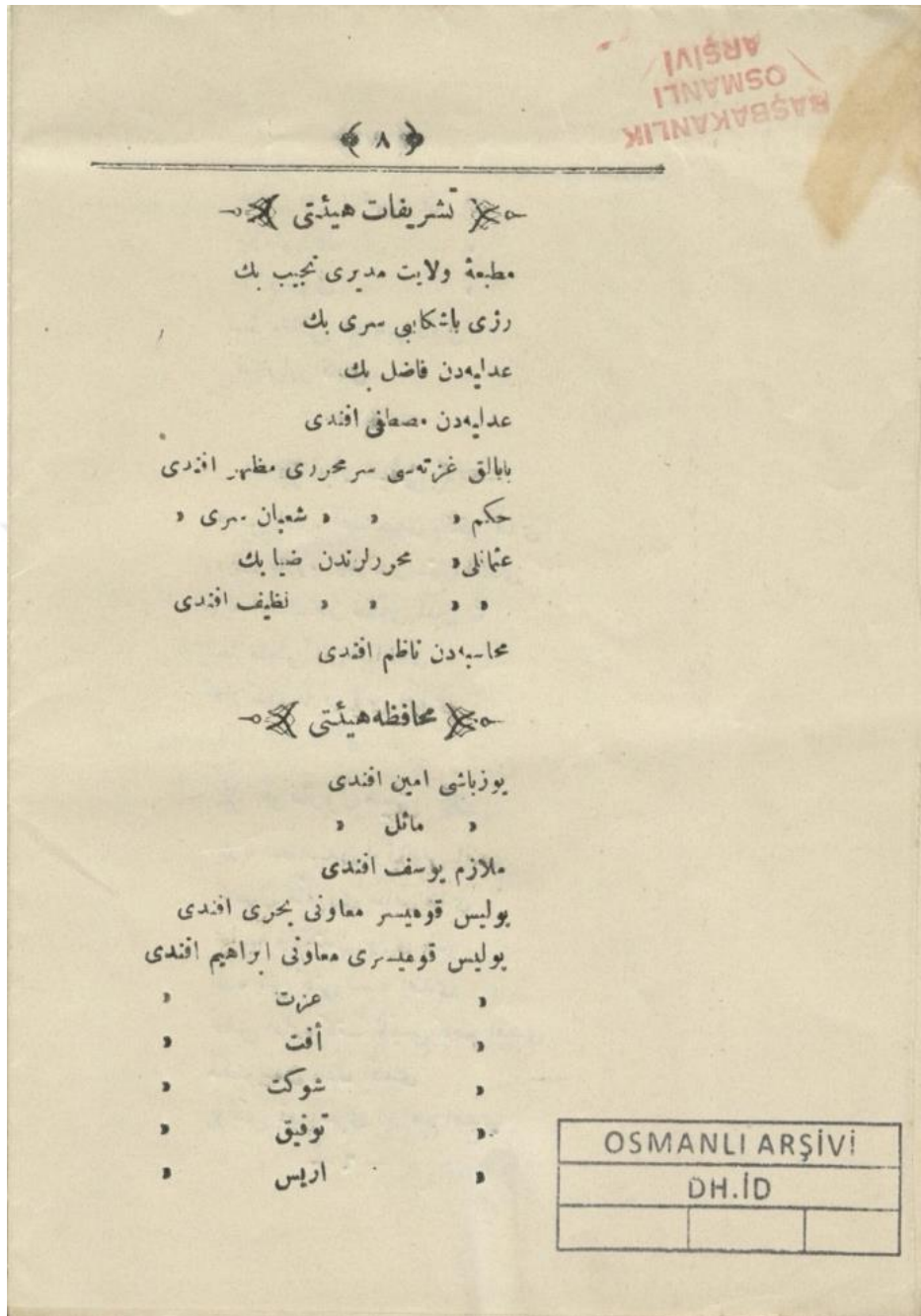
- ماده - ۲۱ - مصارفات کاملاً داترله یلورلر ویرله جك و حاصل اوله جق و اردانندن مصارف بیلدیه بائزیل فضا سی طیاره اطانسه ترك وتیرع اوله جقدر .
- ماده - ۲۲ - مسافه نك حسن اداره و محافظه سته و ترتیباتیه حکم و سائر سته صورت مخصوصه تعیین اولان هیئتلری مأمور اولوب خارجدن مره سورته اولورسه اولسون مداخله اچك و بیان مطالعه در بولونمق ممنوع اولدینی کچی غیره ممنوعدر .
- ماده - ۲۳ - فی ۱ جزیران سته ۳۳۸ صباحی قونیه دن ترن مخصوص یاریش محله حرکت واقفانه عودت ایدمچکی جهته ارزو ایدن ذوت بیت مقابلده مذکور ترن ایله عزیمت و عودت ایدمچیلورلر .
- ماده - ۲۴ - یاریش محتده ایکی بوقه بولنه جقدر .

﴿ ۱ ﴾

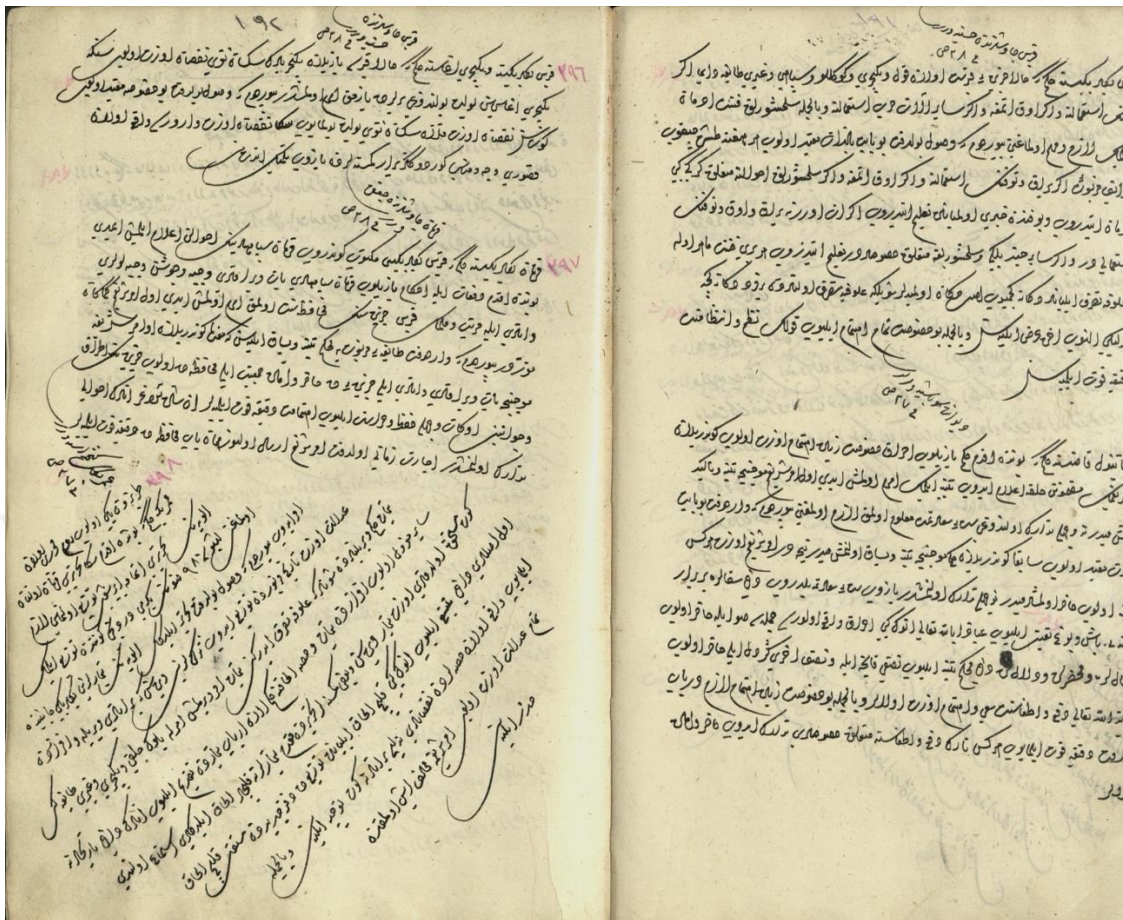
﴿ اداره هیئتی ﴾

رئیس اول	والی ولایت احمد
»	ثانی فرقه قوماندانی رشا پاشا
اعضا	جایی اقدی
»	استیفاف چزارئیمی طاهر بك اقدی
»	دفتر دار بك

100/7

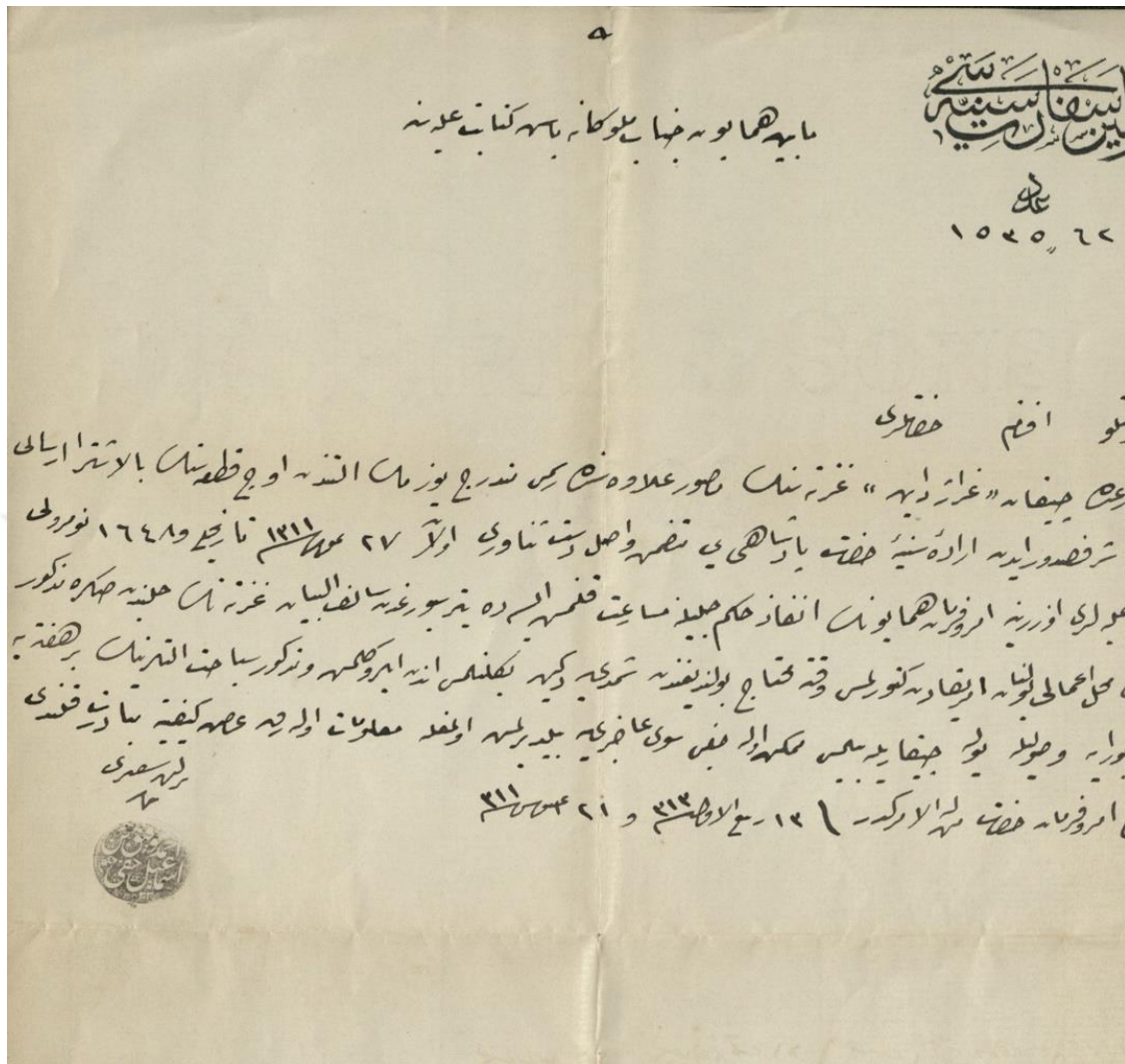

7.3. EK-3: KIBRIS'TAKİ ASKERLERİN ATICILIK TALİMLERİ

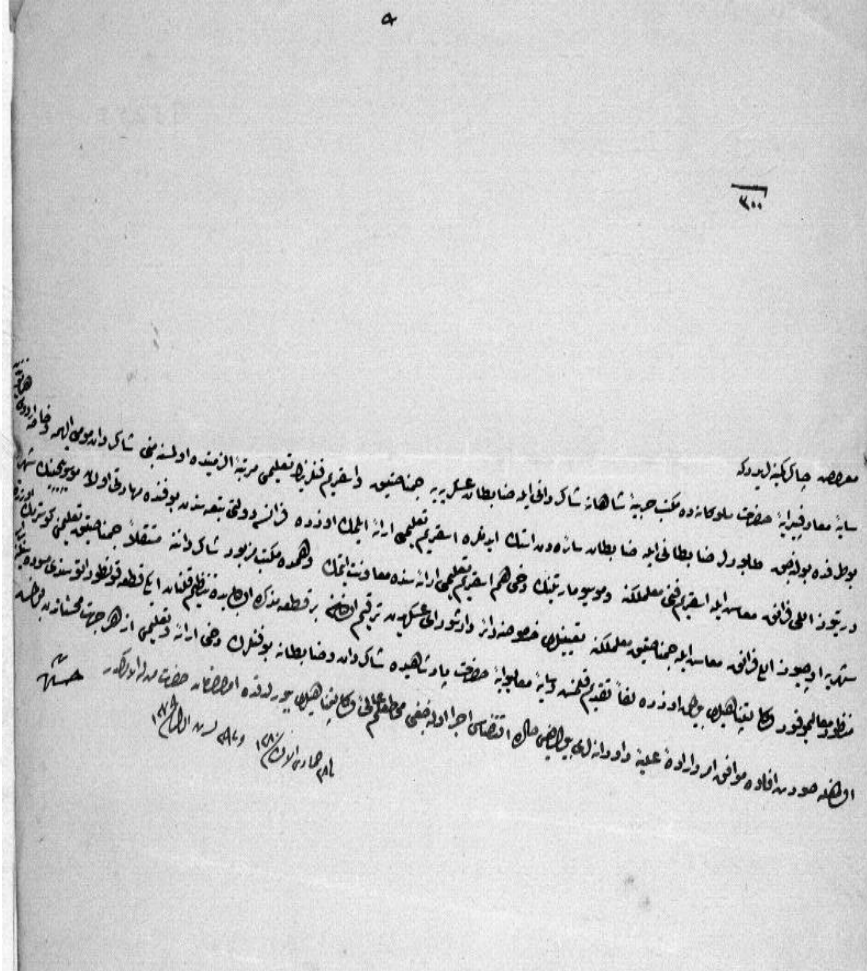
BOA, A. DVNS. MHM. d, 19/394

7.4. EK 4: AMERİKA'DAN YÜZME ALETİ GETİRİLMESİ

BOA, Y. MTV, 127/109

7.6 EK 6: MEKTEB-i HARBİYEDE JİMNASTİK VE ESKRİM DERSLERİNİN VERİLMESİ

BOA, İ. DH, 1446/18

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Serranur AKBAL

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Spor Yöneticiliği	Düzce Üniversitesi	2025
Lisans	Tarih	Selçuk Üniversitesi	2017
Lise		Bosna Hersek Lisesi	2013

TEZ DIŞI YAYINLAR

Akbal, S., Yılmaz, B., Koçak, Ö., & Sadık, R. (2024). “14–16 Yaş Aralığında Çocuk Sahibi Olan Ebeveynlerin Spor Farkındalığının Değerlendirilmesi.” *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 8–15.

Akbal, S. (2025, 11–13 Ağustos). “Osmanlı Devleti’nde Okçuluğun Stratejik Önemi: Sadrazamın Kabza Alma Törenlerine Katılımı Üzerinden Bir İnceleme.” 3. *Uluslararası Ege Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimleri Kongresi*, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Akbal, S. (2025, 11–13 Ağustos). “Osmanlı’da Spor Organizasyonlarına Bir Örnek: 1912 Konya’da Yapılan At ve Eşek Yarışları Programı.” 3. *Uluslararası Ege Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimleri Kongresi*, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Akbal, S. (2025, 29–31 Ağustos). “Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Spor Saldırganlığı Düzeylerinin İncelenmesi.” 5. *Uluslararası Çanakkale Bilimsel Çalışmalar Kongresi*, Çanakkale, Türkiye.